RADICALITZEM la vida

La majoria de llibres de Virus editorial es troben sota llicències lliures i per la seva lliure descàrrega. Però els projectes autogestionaris i alternatius, com Virus editorial, necessiten un important suport econòmic. En la mesura que oferim bona part del nostre treball pel comú, creiem important crear també formes de col·laboració en la sostenibilitat del projecte. Subscriu-t'hi!!

La mayoría de libros de Virus editorial se encuentran bajo licencias libres y para su libre descarga. Pero los proyectos autogestionarios y alternativos, como Virus editorial, necesitan de un importante apoyo económico. En la medida en que ofrecemos buena parte de nuestro trabajo para lo común, creemos importante crear también formas de colaboración en la sostenibilidad del proyecto. ¡Subscríbete!

Satèl·lit
sense quota

Càpsida

Replicant

https://www.viruseditorial.net/es/editorial/socios

De la protesta al contrapoder

Nous protagonismes socials en la Barcelona metropolitana

Enrique Leyva
Ivan Miró
Xavier Urbano

VIRUS
editorial

creative commons
LICENCIA CREATIVE COMMONS
autoría - no derivados - no comercial 1.0

- Aquesta llicència permet copiar, distribuir, exhibir i interpretar aquest text, sempre que es compleixin les següents condicions:
Autoría-atribució: s'haurà de respectar l'autoria del text i de la seva traducció. Sempre es farà constar el nom de l'autor/a i el del traductor/a.
No comercial: no es pot fer servir aquest treball amb finalitats comercials.
No derivats: no es pot alterar, transformar, modificar o reconstruir aquest text.
- Els termes d'aquesta llicència hauran de constar d'una manera clara per qualsevol ús o distribució del text.
- Aquestes condicions es podran alterar amb el permís explícit de l'autor/a.

Aquest llibre té una llicència Creative Commons Attribution-NoDerivs-NonCommercial. Per a consultar les condicions d'aquesta llicència es pot visitar http://creativecommons.org/licenses/by-nd-nc/1.0/ o enviar una carta a Creative Commons, 559 Nathan Abbot Way,Stanford, California 94305, EUA.
© 2007, l'autor o l'autora de cada text
© 2007 de la edició, Virus editorial/Lallevir S.L.

Títol:
De la protesta al contrapoder
Nous protagonismes socials en la Barcelona metropolitana

Coberta i maquetació: Virus editorial

Primera edició: abril 2007

Edició a càrrec de:
VIRUS editorial/Lallevir S.L.
Aurora, 23 baixos
08001 Barcelona
T./fax: 934413814
c/e: virus@pangea.org
http://www.viruseditorial.net

Imprés a:
Imprenta LUNA
Muelle de la Merced, 3, 2.º izq.
48003 Bilbao
T.: 944167518
Fax: 944153298

ISBN-10: 84-96044-86-6
ISBN-13: 978-84-96044-86-9
Dipòsit legal:

Índex

PRESENTACIÓ 5

PRIMERA PART O PRELUDI
LES HIPOTEQUES DE LA TRANSICIÓ 11
La Transició com a mite 12
Reestructuració capitalista: resposta al repte, enervació de l'antagonisme 15
Organització i conflictivitat obrera: reestructuració i estat-democràcia 22
Pactes de la Moncloa: la materialització política de la derrota obrera 41
La gestió de la dissidència: la CNT i el Cas Scala 48
La Transició i nosaltres 52

SEGONA PART O NUS
L'EXPROPIACIÓ DE LA POLÍTICA 59
L'estat-democràcia i les seves desercions 60
Genealogia del poder constituït 63
La neutralització de la potència: el moviment popular urbà 69
Acabar amb l'autogestió de la vida:
centres de planificació sexual i escoles en lluita 79
Espais morts de la democràcia electoral 90
Les il·lusions de la democràcia participativa 98
Derives autoritàries de la democràcia de mercat 112

TERCERA PART O ELS NOUS PROTAGONISMES SOCIALS
PRECARIETAT, DESOBEDIÈNCIA, AUTOORGANITZACIÓ 129
Terres comunals per a una nova conflictivitat 130
Precarietat i crisi de representació 134
La fecunditat de la desobediència 152
Autoorganització assetjada, antagonisme institucional 182

RESISTIR A LA BARCELONA METROPOLITANA:
LA PROVA DE FOC DE LES NOSTRES EINES 197

BIBLIOGRAFIA 215

Presentació

Producir teoría desde un movimiento social o político no es lo mismo que hacerlo desde la academia. Y no digo «academia» en sentido de asepsia u «objetividad» científica (inexistentes), sino sólo para señalar el lugar de un espacio de reflexión y producción intelectual «fuera» del movimiento. Y «fuera» no quiere decir que no haya «simpatías» o «antipatías», sino que esa producción intelectual no se da desde el movimiento sino sobre él. Así, el analista académico valora y juzga bondades y maldades, aciertos y errores de movimientos pasados y presentes, y, además, arriesga profecías sobre rutas y destinos. [...] Nosotros creemos que un movimiento debe producir su propia reflexión teórica (ojo: no su apología). En ella puede incorporar lo que es imposible en un teórico de escritorio, a saber, la práctica transformadora de ese movimiento. Nosotros preferimos escuchar y discutir con quienes analizan y reflexionan teóricamente en y con movimientos y organizaciones, y no fuera de ellos o, lo que es peor, a costa de esos movimientos. Sin embargo, nos esforzamos por escuchar todas las voces, prestando atención no en quién las habla sino desde dónde se habla.

Subcomandante Insurgente Marcos

Han estat anys de canvis. Semblava que el món estava adormit, que res havia passat d'ençà dels darrers intents *d'assaltar el cel* per part del moviment obrer i social de finals dels setanta. Acadèmies i governs assumien l'extremunció del subjecte. L'estat feia un brindis al sol donant per bona la mercantilització de la vida disfressada de societat civil. El benestar assistit es desfeia com els rellotges de Dalí i les darreres narratives rectores llanguien en l'aparent tardor de la història.

La política era de l'estat, la riquesa del mercat i els imaginaris dels *mass media*. Les societats, la gent, l'ésser humà s'havien convertit en espectadors d'un espectacle a la seva mida, però que no els pertanyia. I de sobte: els zapatistes, les okupacions, Seattle, les trobades internacionals, l'autoorganització; trencant el silenci, teixint noves solidaritats, coordinant experiències inèdites. Canvis que ningú esperava... i començar des de zero. Aprendre a organitzar-se, a escriure, a parlar, a preservar i discutir allò escrit i fet, van convertir-se en urgència ineluctable, en horitzó immediat de les nostres experiències.

Aquests anys han estat els nostres deu anys. Les derrotes anteriors ens deixaren sense ningú per darrere nostre —o així ens ho semblava— i els solcs d'allò admès se'ns feien petits. Vàrem haver d'inventar-nos, sobre la marxa, trasbalsats pels esdeveniments. No naixíem per tal de parlar a les institucions o viure a la seva ombra. Poc ens havien donat, llevat de la curiositat per desbordar-les, per fer saltar la matriu. No teníem discursos nous perquè no hi havia nous discursos per utilitzar. Vam haver d'inventar-nos espais, perquè no n'heretàvem de cap organització anterior; ens vàrem inventar també el temps, un temps de política, de col·lectivitat que decideix sobre el seu destí immediat, un temps detret a la solitud de l'individualisme, a la impotència de la precarietat.

Però no vivim en el no-res. Les matrius, els solcs, la desafecció, no són circumstància accessòria de la nostra societat: en són l'element constitutiu, la base a partir de la qual hem d'entendre la nostra fita fundacional. Les estructures van començar a moure's, la pesada maquinària disciplinària es va posar en funcionament per fer front a les noves dissidències, nascudes en els intersticis, aclimatades en les geografies estriades del control postmodern. Antics i nous mecanismes d'ofegament de la dissidència van conjugar-se per fer callar, per dividir i dissuadir de la comoditat de viure en la matriu.

El llibre que tens a les mans neix en aquest context. Un context de resposta per part de l'estat i la seva cort, resposta de l'administració i la seva xarxa prebendària. Context també de reflexió i debat per part dels moviments socials, de cerca de nous itineraris i línies de fuga constitutives que superin dialècticament la capacitat de resposta de l'estat-democràcia. Reflexionar des de la dissidència, des de l'autonomia, per tal de tenir la llibertat d'inventar-nos, i inventar-nos millor. Crear-nos políticament, econòmicament, imaginàriament..., crear-nos com a societat sense atributs que ha decidit prendre les regnes d'allò que l'afecta col·lectivament.

Així, amb la present recerca hem volgut realimentar el cicle de la política: generar debat i pràctica a mesura que avançàvem en les nostres conclusions. Al llarg del procés, hem reunit sovint companyes i companys en diferents grups de discussió, amb l'objectiu d'anar contrastant col·lectivament el relat, de fet construir-lo junts. Però també amb la voluntat de promoure espais de discussió comuns en uns moviments que, sovint impel·lits per una pràctica vertiginosa, descuiden la reflexió sobre la pròpia experiència. Esperem, per tant, que algunes de les reflexions abordades hagin revertit en el quotidià de les nostres lluites, a pensar la matèria dels nous protagonismes socials.

Un altre objectiu ha estat conèixer-nos, per això ens ha calgut trencar amb la inveterada escissió metodològica entre subjecte i objecte, tan pròpia de la recerca acadèmica. Saber d'on venim, buscar més enllà de la *tabula rasa* iniciàtica, provar de resseguir altres moments de moviment autoorganitzat, enfrontat a les mediacions i la política transcendent. Hem volgut recollir, per tant, alguns dels discursos que, fragmentàriament, han anat emergint de les pràctiques que habiten un social ric en experiències antagonistes; els relats que han testimoniat críticament els canvis estructurals dels darrers anys, que han qüestionat l'ordit politicoadministratiu i econòmic encunyat per les classes dominants en aquests temps de consolidació sistèmica.

Aquest procés hauria de contribuir als canvis, fer visibles els conflictes latents o emmudits; havia de ser una recerca, per tant, que es vertebri com a element constitutiu de les lluites socials. Denunciant la fal·làcia de la neutralitat, fem explícit el nostre compromís polític i fem explícit que investiguem per aconseguir uns objectius immediatament polítics. El cabal coneixement d'allò que afecta la nostra pràctica requereix un punt de vista que integri tota la complexitat de la lluita social: elements històrics, polítics, econòmics... La pràctica política és l'antítesi de la compartimentació; la praxi confiada en l'escissió de la realitat en diversos coneixements s'exposa a la jerarquització, la burocratització i finalment la institucionalització. La producció de coneixements ha de partir de cada una de les persones que conformen una experiència política; una producció de coneixements que basculi entorn de la primacia del subjecte participant i les experiències que va teixint, per tal de valorar el conjunt de reptes que aquestes experiències li plantegen. No pretenem la veritat amb majúscules o el coneixement absolut, sinó una veritat i un coneixement adequats a la nostra situació. Estem buscant el que potser és l'única *veritat real*: la que es farga en el procés de l'acció col·lectiva, una veritat que roman i s'estén més enllà de l'estricte circuit de l'organització fins traçar una matriu autoinstituïda del sentit de la pròpia vida.

Saber d'on venim, construir un relat col□lectiu

Hi havia vida abans del naixement? Tènues lletanies, com radiacions bàsiques, semblaven confirmar-ho. Però pocs ho recollien, ningú en parlava i l'imaginari dominant ho negava. Vàrem posar-nos en marxa: entrevistes, grups de discussió i una labor de rastrejament en publicacions de l'època ens van descobrir un procés fundacional genuí, alternativa pura al procés de fundació de l'estat-democràcia. Un procés amb aires de societat alternativa, amb el potencial d'haver pogut organitzar d'una altra manera la refundació social que havia de seguir a la mort del dictador. No naixíem del no-res, hi havia algú abans que nosaltres. Transmissors de formes de fer i de pensar, han estat també els portadors d'un esperit de perseverança, incorruptibilitat i conseqüència amb les pròpies idees i actes. Comencem a estar, per tant, en situació de poder parlar d'un nosaltres que s'estén més enllà del present, podem fer emergir un relat sobre les condicions de possibilitat d'un altre curs en el procés d'institució de la societat, la política i l'economia, i sentir-nos hereus d'un bagatge portentós.

Confirmada la possibilitat d'un nosaltres diacrònic, hem remenat en el nosaltres sincrònic, en el nostre present. Partíem de la desconfiança cap a les grans narratives, cap als discursos *tout court* adequats per a qualsevol situació per mèrit d'una teoria que interpretava interessos socials a partir d'una perspectiva d'avantguarda —sia acadèmica, política o purament intel·lectual—. La precarietat social i l'espectacularització de la vida havien polvoritzat els vells subjectes portadors d'interessos transcendents, i només quedava un arxipèlag d'experiències polítiques *fragmentàries* —no fragmentades—, que elucidaven les claus de la seva acció a partir de discursos mínims i adequats a la situació concreta. Hem cregut veure en aquesta panòplia de discursos fragmentaris alguns punts en comú, uns mateixos eixos discursius entorn dels quals bascula la pràctica dels nous protagonismes socials. I hem buscat articular-los a partir d'una formulació de perfil baix, de mínim comú, per proposar un primer nexe entre pràctiques que durant aquest temps semblaven *fragmentades*: la Transició espanyola com a gàbia de ferro de processos autoinstituents; monopoli institucional de la política com a expropiació de la potència transformadora i creadora del social; precarietat, desobediència i

autoorganització com a repte, resposta i proposta dels moviments socials a les claus de l'actual sistema de dominació.

Alguna cosa havia canviat d'ençà de la fi dels setanta, i per fi els noranta semblaven una bona talaia per reconèixer la casuística de les transformacions. Però no ens interessa la caracterització heurística del sistema de dominació emergent, sinó, amb tot els riscos que això comporta, una descripció no exhaustiva que doni compte d'algunes geografies del conflicte actual. Contràriament a les perspectives corrents, no volem una anàlisi amb els ulls impossibles del demiürg, sinó una caracterització del conflicte i dels nous paisatges de la dominació a partir de les experiències de lluita i autoorganització esdevingudes en el nostre entorn metropolità. El moviment popular urbà, les escoles en lluita, els centres de planificació feministes, la insubmissió al servei militar i civil, les okupacions, les lluites dels i les migrants sense papers... són algunes de les experiències d'autoorganització que ens han servit per caracteritzar els reptes, l'evolució i els intents de consolidació d'aquesta nova matriu de la dominació. El resultat són aproximacions sense cap ànim de glòria, sense cap voluntat de tancar significacions o d'establir paradigmes d'un nou cicle històric, sinó mers suggeriments per a la caracterització, esbossos que el debat i la dinàmica real dels moviments hauran de validar amb la seva pràctica: estat-democràcia, democràcia autoritària de mercat, autoinstitució o esfera pública no estatal són alguns d'aquests conceptes que ens han ajudat a caracteritzar i a parlar del model actual.

Es tracta de reflexionar sobre les nostres pràctiques per tal de poder-les millorar, ferles creixentment immunes tant als propis errors com a les noves estratègies de control de la dissidència; en aquest sentit, la caracterització de les claus de l'aquí i ara de la dominació ha estat un primer pas. El repte col·lectiu consisteix a proposar noves línies i eixos per a una matriu de pràctiques que superin *l'impasse* i donin un impuls renovat a l'agregació política. Propostes suficientment reals, sentides com a possibles pels mateixos protagonistes de l'experiència; adequades per vertebrar un espai de coordinació no identitari, o el que és el mateix, un espai de no-identitats coordinades sobre la base d'unes pràctiques comunes. Sembla, per tant, que la proposta podria descansar damunt d'un eix de praxi i no de símbols, de transformació i no d'interpretació.

Hem estructurat la narració en tres grans parts. La primera s'ocupa del moment fundacional que ha blindat durant tants anys la possibilitat d'una organització social —per tant d'una vida— *altra*. La segona ressegueix la tensió antagonista constant entre la gènesi i consolidació de l'estat-democràcia i les seves desercions, o sia, la perseverant expropiació institucional de la política. En la tercera acaronem l'emergència dels nous protagonismes socials, aquelles trames col·lectives que es constitueixen més enllà de la reivindicació, que desborden la lògica de la protesta, i que institueixen una experiència pròpia, política i vital, confrontada al mercat i a les matrius de l'estat-democràcia. Finalment, hem escrit unes conclusions sempre provisionals, on ens afegim al debat en marxa sobre la fràgil articulació de les lluites prenyades de contrapoder.

Agraïment especial a les companyes i companys que van participar en els grups de discussió, entrevistes i qüestionaris, als espais que ens van acullir en aquesta tasca (Hamsa, Can Vies, La Torna), a les persones que ens han nodrit de materials (Centre de Documentació, primer a l'Arran i després a La Ciutat Invisible, petons infinits a la Mercè) i a la gent que ens ha recolzat i donat energies (col·lectius, amistats, famílies, Fundació Jaume Bofill, Virus). "Entre totes... ho farem tot!"

Primera part o preludi

Les hipoteques de la Transició

Lo que tuvo de manipulación ese proceso queda patente cuando lo enfrentamos a la prueba de la verdad. Durante años decir la verdad sobre la transición era considerado como desestabilizador de la democracia, y dar por bueno el engaño se consideraba como facilitar el asentamiento del nuevo sistema.

Gregorio Morán, *El precio de la transición*

La primera impressió que crec que vam tenir la generació nascuda en la Transició va ser que aquesta havia estat un triomf i una victòria de les llibertats. El model que ens van vendre va ser el del final de l'obscurantisme i el principi de la llum, de la llibertat: la participació total.

P., Grup de discussió Transició

La Transició com a mite

Toda la vida de las sociedades en las que dominan las condiciones modernas de producción se presenta como una inmensa acumulación de espectáculos. Todo lo que era vivido directamente se aparta en una representación.

Guy Debord, *La sociedad del espectáculo*

Hem de parlar d'aquella cosa anomenada Transició. No com un lament, tampoc com ha arribat fins als nostres dies, com una remor sorda i imperceptible; ens interessa parlar-ne en veu alta, fer emergir la discussió latent. Perquè l'entenem com el procés constituent que fonamenta, a l'Estat espanyol, les relacions polítiques i econòmiques hegemòniques. Perquè funciona com a punt de partida; però també, i sobretot, perquè suposa la construcció heterònoma de l'horitzó dels nostres imaginaris socials: arrogant-se el caràcter de lloc de sortida, ens condiciona els punts d'arribada. Com a mite que és, ens hipoteca.

La Transició com a relat construït opera bloquejant els presents imaginaris col·lectius: els seus solcs arriben fins a l'actual intel·ligència col·lectiva de la transformació social. Sabem que els mites són aquells relats o narracions fabuloses que cohesionen les comunitats a partir d'inserir-les en un marc general de sentit. En ells s'hi traça una descripció implícita de rols, pautes de conducta, actituds i comportaments que esdevenen modèlics per a la comunitat representada. Com en aquells quaderns escolars on es reprodueix una tipografia ideal, els mites esdevenen una guia per executar mimèticament allò considerat com la correcta *cal·ligrafia* social. Quina és la força mítica de la Transició? Quins procediments pretén interioritzar? Quins imaginaris polítics busca cristal·litzar? Quin llast imposa a l'actual acció col·lectiva?

La Transició ha estat presentada, pels qui tenen atribuït el poder de construir i reconstruir relats històric legitimats, com «una victòria de les llums» per sobre de l'obscurantisme franquista i els excessos de societats «poc madures»; com el part, una mica dolorós, d'un nou sistema polític homologat a la modernitat europea. Però avui no ens interessen les zones il·luminades pels potents focus mediàtics i/o acadèmics; a hores d'ara convé visualitzar els clarobscurs del procés. No per oferir un nova versió de la Transició o per desvelar dades desconegudes per a consum d'erudits. Necessitem articular el relat que va ser silenciat apel·lant a compromisos històrics, a «ètiques de la responsabilitat» com a essència de la vocació política o, en les seves versions més grolleres, al «compromís patriòtic». Articular un relat —no descobrir veritats històriques— que ens haurà de servir per donar-nos respostes a nosaltres mateixos; reconstruir la gènesi d'un procés per dotar de sentit diacrònic la praxi del present; conferir sentit als buits generacionals, vivencials, que ens condicionen les pràctiques polítiques d'avui.

Relatar les experiències sociopolítiques per les quals col·lectius humans decideixen instituir-se, a ells mateixos, com a subjecte col·lectiu apte per decidir i executar allò que els afecta col·lectivament. I, alhora, assenyalar les forces implementades per neutralitzar aquelles experiències: els ritmes que impediren una participació social substantiva, les «qüestions d'estat» escamotejades al debat públic, la mistificació d'un consens que no fou sinó pacte entre elits. Deia Milan Kundera que la lluita de l'home contra el poder és la lluita de la memòria contra l'oblit: ens toca per tant recuperar una memòria silenciada; sense «llum ni taquígrafs», sense historiadors oficials ni publicistes.

Els mites han de ser revisitats: cal estendre'ls al sol perquè s'airegin. En primer lloc, per tal d'evidenciar l'elitisme estructural de la democràcia que es gestà aleshores. En segon, per desvelar la genealogia dels actuals moviments socials, tant per la seva relació dialèctica amb les vigents estructures polítiques de representació, com per la seva vinculació subterrània amb els moviments que la Transició clausurà. De cara a la nostra pràctica política, copsar l'elitisme fundador i estructural de la democràcia espanyola i entendre com treballà amb mètode contra els antagonismes socials d'aleshores és *descobrir* l'elevada hipoteca que pesa avui sobre les espatlles de qui vol impulsar el canvi social: el consens d'un sistema de partits i sindicats que socialitza l'immobilisme en el conjunt de la societat. És més: entendre el bloqueig estructural de la democràcia *realment existent* mitiga —per a qui en tingui— certes il·lusions d'aprofundiment democràtic o de «democràcia mixta o participativa», i ens planteja el repte de posar en pràctica noves formes d'organització social.

El procés de la Transició ens ha estat narrat per tal que estableixi un precedent com a mite fundador del com, el què i el perquè de la intervenció política moderna. La seva narració ha estat organitzada de tal manera que, sepultades sota capes d'oblit intencionat i memòria mistificada, de les múltiples experiències de la Transició en roman només l'única *representació* possible. Quaranta anys de dictadura franquista *anormalitzaren* l'activitat política; calia —pels gestors de la Transició— institucionalitzar un model estàndard de participació que no passés per les impresentables imposicions de búnquers totalitaris, però tampoc per la creativitat desbordant dels moviments populars. En aquell interludi foren encunyades les fórmules d'aquesta *neolingua* demòcrata: *ruptura pactada, consens, responsabilitat patriòtica, nacionalitats*; malabarismes lingüístics amb què els gestors de la Transició transaccionaren poder en els discrets reservats dels restaurants madrilenys.

Cal que emergeixi l'*altre* relat de la Transició: el que travessa silenciosament les pràctiques polítiques dels moviments socials d'avui. Confrontar les intuïcions i recels que experimenten les generacions nascudes en aquell moment envers la narració dominant,

amb les vivències i aprenentatges dels qui participaren en els moviments populars dels setanta. Dibuixar, per tant, un imaginari comú sobre aquells episodis, partir dels pressentiments callats d'uns i de les empassades amargors d'altres, i articular discursivament el que ja impugnen en la pràctica les experiències d'autoorganització actuals. El periodista i exmilitant del PCE Gregorio Morán denunciava temps ençà la perversitat del «dar por bueno el engaño» com a estratègia d'assentament del nou sistema[1]. Avui, mantenir aquella maniobra és una irresponsabilitat històrica, a més d'un acte gratuït: no ens tenim que empassar per res la hipoteca que paralitza les noves potencialitats socials. Si podem afirmar que el procés fou gestionat restrictivament per les noves i velles elits, per què pensar encara la Transició en termes de *victòria de la participació social*?

Desempalleguem-nos —d'una vegada per totes— de les rutines institucionalitzades per la Transició, de les interioritzades formes de fer política que romanen bloquejant l'acció de les figures socials emergents. Deconstruïm *l'oblit*, que consensuà les bases per tal que la legitimitat de la democràcia emanés directament i impune del franquisme; també *la simulació*, que cohesionà una casta política vingués d'on vingués i l'aferrà professionalment a uns centres de decisió a anys llum del social. Qüestionem el *pacte social* per l'economia de mercat, la que precaritza com un ofec totes les àrees de les nostres vides. Rebatem la *minorització* de l'autoorganització obrera dels setanta i *l'estatalització* sindical, integracions que ens han expropiat les autodefenses contra la precarietat social. Més enllà: posem en quarantena la *reivindicació*, que fa permanent la minoria d'edat del social; i maleïm la *gestió de la dissidència* d'aleshores, massa similar a l'actual gestió del poder cap a les dissidències socials d'avui. Fil per randa, aquest és el propòsit: relatar intuïcions apreses sobre un temps distorsionat pel mite, falsos consensos desvelats per les mateixes lluites socials d'avui.

Reestructuració capitalista: resposta al repte, enervació de l'antagonisme

Como consecuencia de la intensidad y coherencia de las luchas de los 60 y 70, el capital tenía dos caminos posibles para alcanzar los objetivos de aplacar las luchas y reestructurar su sistema de mando e intentó recorrer ambos sucesivamente.

Hardt i Negri, *Imperio*

Les relacions econòmiques de l'estat-democràcia claven amb profunditat les seves arrels en un període anterior a la Transició. L'adveniment del nou règim polític no suposà una reformulació «democràtica» del model socioeconòmic en curs, sinó que el canvi es produí sobre les bases econòmiques traçades per la tecnocràcia opusdeista durant els anys seixanta. Aquest model econòmic, dissenyat a partir de 1959 per sectors del règim, rebé confirmació, amb petits ajustaments, durant els Pactes de la Transició. Que en matèria econòmica la Transició no suposés una ruptura, sinó una continuïtat i un aprofundiment de les mateixes pautes marcades per la dictadura, ens indica quina fou la naturalesa del canvi. En tot cas, tingué més a veure amb el desmantellament d'una carcassa política inservible i la conjuminació d'una de nova —*la transacció*—, que no amb una transformació democràtica de les estructures socials i econòmiques hegemòniques durant la dictadura:

> *El franquismo sirvió fielmente los intereses capitalistas durante casi cuarenta años, eliminando en la guerra al movimiento obrero que ponía en peligro el* status *de las clases dominantes, [...] suprimiendo a los trabajadores-ciudadanos progresistas, posibilitando con su sistema policial-represivo la sobreexplotación de los trabajadores, y por lo tanto, una acumulación de capital sin precedentes para las clases poseedoras. Sin embargo, hoy se revela a los ojos de esta clase como una traba para su desarrollo, para la estabilidad y racionalización del sistema.*
>
> Orrantia, 1978

Malgrat la rellevància del rol representat per la tecnocràcia *opusdeista* en la configuració de les directrius econòmiques que emanen de 1959, no se'ns escapa que fou durant els anys de la *transacció política* quan es produeix la veritable *transició*: la que ajusta aquestes directrius a la nova conjuntura internacional. Marcant així el fil argu-

mental de l'actual model econòmic i social, la intensa transformació de l'aparell productiu obeïa a dos factors entrellaçats. El primer, superar les rigideses productives i tecnològiques d'un model de regulació, el fordisme, que donava senyals d'esgotament en l'objectiu de l'acumulació de capital. El segon, trencar les resistències obreres, abatre'n les formes d'organització, diluir i posteriorment integrar aquella subjectivitat antagonista que el moviment obrer havia anat forjant, tant en la lluita social de les darreres dues dècades com en l'organització autònoma de la seva quotidianitat.

Antecedents de la modernització: el Pla de 1959

Econòmicament, el franquisme operà durant un període important en una situació d'autarquia. En el seu si, les relacions econòmiques eren regulades mitjançant mecanismes explícitament polítics: condicions de treball a cop de decret, no reconeixement de la negociació col·lectiva, conflictivitat obrera coartada per la Central Nacional Sindicalista, relacions laborals regulades sota una base corporativa i no contractual. Tots els factors i agents productius formant part, en definitiva, d'una «comunidad económica nacional bajo tutela del Estado». Se subjugava l'autonomia dels agents socials, ja que s'entenia que la salvaguarda del procés de producció i acumulació capitalista no podia quedar en mans del lliure mercat, incapaç de contenir per si sol les conseqüències polítiques de l'homogeneïtzació obrera que generava.

Tanmateix, el tancament econòmic formal als fluxos de capital internacional, afegit a la sobredeterminació estatal de les relacions laborals i socials, implicà el progressiu estancament de les condicions de l'acumulació, fet que es va traduir en un marc propici per a la implosió de les relacions socials. El règim havia de superar urgentment el bloqueig econòmic i, alhora, augmentar la capacitat de consum de la població.

Qui formulà i impulsà el nou model d'economia de mercat —liberalització interna, obertura de l'economia a l'exterior— foren els anomenats «tecnòcrates» de l'Opus Dei, mitjançant el *Plan de Estabilización de 1959*. Paradoxalment, o no, els qui anticiparen la modernització econòmica a l'Estat espanyol foren sectors que en l'àmbit social i polític es caracteritzaven per tenir plantejaments antiliberals i reaccionaris. Sabem, a més, que els executors materials de les últimes conseqüències del model del 59 no van ser els supernumeraris de l'Opus, sinó la nova socialdemocràcia organitzada entorn del PSOE. Què succeí en l'interstici que enllaça un moment i altre? Quina és la naturalesa explosiva d'un procés que situa en una punta del fil la tecnocràcia franquista —apostant per la liberalització— i a l'altra punta la socialdemocràcia —que executa el pla de les elits?

L'aposta per la liberalització econòmica incubava ja la posterior conflictivitat: mentre creava noves condicions per facilitar l'acumulació capitalista, desbloquejava la visibilització del conflicte de classe. El reconeixement legal dels convenis col·lectius sindicals a finals dels cinquanta és el millor exemple de com una transformació en el pla econòmic genera unes conseqüències que a la llarga desafien estructures polítiques.

L'espoleta del 59 desencadenà una profunda transformació del paisatge no només productiu, sinó també social, cultural i físic, de l'Estat espanyol. Quatre milions de persones abandonaren els camps andalusos o extremenys, proletaritzades en els grans centres industrials de Barcelona, Bilbao o Madrid. L'agricultura declinà en favor de la producció industrial i els serveis, en un marc que, si no hagués estat per la immigració a Europa, s'hauria aproximat a la plena ocupació. Emergien classes mitges, augmentava la capacitat de consum, els canvis culturals se succeïen amb velocitat inusitada. La contradicció entre les transformacions socioeconòmiques i la rigidesa de les institucions polítiques franquistes feia necessari establir noves aliances per poder transformar el règim:

> *¿Qué era el antifranquismo? [...] Incluso aquí se incluía a ciertos cavernícolas que optaban por dejar atrás un modelo económico por otro que les favoreciese más. Esto también era antifranquismo. Para mí la pregunta clave para entender el proceso es: ¿quién movía la Transición, la base o el poder? ¿Pasar de una dictadura a una democracia, o pasar de una economía cerrada a un modelo ultraliberal? Entonces para facilitar el cambio tuvieron que hacer concesiones temporales, que ahora se están acabando porque la oligarquía se ha resituado plenamente.*
>
> G., Grup de discussió Transició

El *Plan* representava el tret de sortida cap a una economia capitalista liberalitzada que a l'Estat espanyol, tanmateix, arribava amb decennis de retard respecte a la resta de països industrialitzats. Quan, finalment, la burgesia espanyola es decidia a superar la seva fòbia al liberalisme clàssic, la resta d'Occident ja veia proper el llindar de la reestructuració postfordista. Aquí rau el caràcter traumàtic del procés de reestructuració suportat per la classe obrera a l'Estat espanyol: quan encara no havia digerit les mels de la planificació fordista i l'extensió del consum, ja li estaven exigint esperit de renúncia per afrontar les urgències d'una reestructuració productiva. Així neix l'estat-democràcia: gestionant la crisi capitalista sobre la base de la culpabilització del treballador per la suposada comoditat jurídica i salarial, acabada d'assolir.

El camí cap a la democràcia és el camí de la reestructuració

> ***Art. 11.*** *La huelga es ilegal:*
> *a) Cuando se inicie o sostenga por motivos políticos o con cualquier otra finalidad ajena al interés profesional de los trabajadores afectados.*
> *b) Cuando sea de solidaridad o apoyo, salvo que afecte directamente al interés profesional de quienes la promuevan o sostengan.*
> *c) Cuando tenga por objeto alterar, dentro de su periodo de vigencia, lo pactado en un convenio colectivo o lo establecido por laudo.*
> *d) Cuando se produzca contraviniendo lo dispuesto en el presente decreto-ley o lo expresamente pactado en convenio colectivo para la solución de conflictos.*
>
> Real Decreto-Ley 17/1977 sobre Relaciones de Trabajo

El model de relacions laborals que cristal·litzà amb el Pla del 59 oferia estabilitat en el treball a canvi de silenci polític i sindical. Les claus macroeconòmiques del seu èxit foren un context econòmic internacional clarament expansiu i un model d'extrema flexibilitat del preu de la força de treball, que compensava la rigidesa quant a volum[2]. La tuïció estatal de la vinculació individual al lloc de treball descansava sobre dos eixos que inicialment depenien de factors exògens a la institucionalitat del mateix règim: el silenci del moviment obrer i la marxa de l'economia mundial. Quan aquests eixos del model d'acumulació franquista deixaren de funcionar, la bastida institucional se'n ressentí. Conegudes les circumstàncies de la crisi econòmica dels setanta, desbrossem la crònica del segon dels eixos: els silencis del moviment obrer, la potència del seu crit i la resposta, en clau de reestructuració, als reptes que plantejava.

A finals del franquisme, la tendència econòmica era de progressiu creixement de la productivitat i dels salaris, predominava la contractació fixa per sobre de la temporal i la desocupació era aparentment friccional. El menor pes de l'economia submergida en el conjunt de l'economia, la consolidació de l'estabilitat en el treball i la tendència a la millora en la distribució de la renda eren indicatius d'un marc socioeconòmic expansiu on el moviment obrer actuava amb força. Fou la lluita d'aquest moviment la que plantejà el primer repte al model de regulació fordista a l'Estat espanyol. La reivindicació de pujades lineals en els salaris, la integració de plusos i primes en el salari base, els progressius augments salarials a les categories més baixes o la pujada del salari mínim interprofessional suposaren la liquidació definitiva de la flexibilitat salarial. El principal mecanisme del règim per adaptar l'economia a les fluctuacions de la producció perdia terreny arraconat per la voluntat homogeneïtzadora del propi moviment obrer[3].

La lluita social induïa una dinàmica de pujades salarials per sobre dels increments de la productivitat, tota una experiència de redistribució de la riquesa social per mitjà de la lluita col·lectiva. La lluita obrera impedia també qualsevol rebaixa o flexibilització de l'escala de salaris: homogeneïtzant-se, la classe obrera es procurava els mitjans per a la seva institució com a subjecte col·lectiu. Aquesta organització social i obrera *en situació* era netament refractària als discursos *universalistes* que tant s'estendrien més tard per fer coresponsables les estratègies sindicals del curs de l'economia capitalista. L'estratègia del moviment obrer durant aquesta etapa era una estratègia de contrapoder: organització social alternativa que només atenia a les circumstàncies de la seva situació i que defugia l'enquadrament com a mer actor en l'arena política estatal.

El focus d'autonomia i indisciplina que representaven les experiències d'autoorganització obrera col·lapsaven aquells mecanismes institucionals que garantien les taxes de benefici empresarial. S'ha afirmat que les transicions polítiques són com un joc d'escacs en el qual els jugadors respecten unes regles: primera regla, «està prohibit menjar-se, o fins i tot fer escac-mat, al rei d'uns dels jugadors. En altres paraules, durant la Transició, els drets de propietat de la burgesia són inviolables»[4]. Però la lluita social no estava respectant pactes de cavallers, i desconeixia les transcendentals normes del canvi polític. La lluita social en els termes del moviment obrer autoinstituït i en situació es mostrava com a sinèrgia pura, no coneixia límits, i la propietat privada no en seria una excepció. Si es volia que la transacció seguís un ordre, calia que la lluita fos desconjuntada. La força que estava urgint la reestructuració del capitalisme havia de ser liquidada a partir de les coordenades que la seva mateixa lluita estava plantejant. El primer objectiu foren els instruments de la lluita social durant aquesta etapa: vaga i organització obrera havien de ser reconvertits en agents funcionals al sistema.

Com operà la primera vessant de la liquidació? El franquisme no havia planificat el conflicte, sinó que va intentar congelar-lo: amb una regulació que tutelava el dret individual al lloc de treball, pretenia silenciar la llibertat política i sindical. Però aquest model de regulació individualista, juntament amb la nul·la legitimitat dels organismes de representació laborals —sindicat vertical—, havien propiciat dos fenòmens paral·lels. Per una banda una major autonomia individual del treballador, que se sentia jurídicament protegit, i per l'altra un fort corrent homogeneïtzador en el si de la classe obrera. Per tant, el model franquista de tutela estatal del dret individual al lloc de treball havia de ser liquidat: al final de la Transició el garantisme individual és progressivament substituït pel garantisme sindical, tutelador del conjunt dels llocs de treball sobre la base de criteris que descansen en els mateixos sindicats.

L'operació suposava dipositar en estructures burocràtiques la gestió d'un nou model de relacions laborals flexibles: els sindicats serien els responsables de valorar la conjuntura econòmica per tal d'acceptar o no la reducció de plantilles, variació del salaris, etc. Així com en el orígens del «nou moviment obrer» eren els i les obreres organitzats en assemblea els qui decidien el com, el què i el quan de la lluita per les condicions de treball, en l'estat-democràcia són els sindicats institucionalitzats, a través de la negociació col·lectiva i el recurs residual al conflicte col·lectiu, els qui han de decidir si accepten o no els acomiadaments, els expedients de regulació d'ocupació, etc. La relació que el franquisme havia formulat com a directa entre treballador i Estat, a través de la llei, queda mediada per una instància —els sindicats— que decidiria pels treballadors. En aquest sentit són perfectament significatius els successius pronunciaments del Tribunal

Constitucional respecte a la qüestió del model de relacions laborals. Paranys com l'encuny d'un dret de vaga limitat, ambigu i fiscalitzat per l'administració, o l'atribució als sindicats d'un paper pel qual «se van alejando de su función tradicional de mera defensa de sus afiliados [...] y se convierten cada día más en representantes institucionales de los intereses generales de los trabajadores», no només no arriben a compensar els sindicats per tan elevada funció institucional, sinó que carreguen sobre aquests la responsabilitat del curs d'una economia capitalista desconflictivitzada, en la qual tindrien una funció de reproducció del sistema per garantir futurs llocs de treball a través de l'enriquiment empresarial[5].

Un dels puntals de la reestructuració legislativa per acabar amb l'eficàcia de l'autoinstitució obrera consistí en la liquidació del seu principal instrument de lluita: la vaga. Mecanisme pel qual un subjecte col·lectiu es representa com a tal —ja sigui a dins de l'empresa o en el conjunt de la societat—, la vaga fou redefinida fins a remetre-la a una concessió estatal. Es regulà restrictivament en lleis preconstitucionals, que limitaven i regulaven l'exercici del repertori de confrontació a l'abast dels treballadors. A partir del Decret-Llei 17/1977 la vaga, com a experiència i fenomen social, era convertida en llei: l'estat podria imposar arbitratges obligatoris als vaguistes, ja només passava a ser una mera funció de la negociació col·lectiva, es prohibien les vagues rotatòries, les efectuades per treballadors de «sectors estratègics», «i qualsevol forma d'alteració col·lectiva en el règim de treball diferent a la vaga»: s'entén que diferent a la vaga acotada, definida i domesticada per la llei. A més, la seva substantivitat política quedava encotillada normativament quan es declarava il·legal tota vaga que remotament remetés a motivacions polítiques. Prestidigitació de l'estat-democràcia: juridificació d'una pràctica social incontenible, que es reinventava a cada pas, i un cop feta llei, definida, manipulada i esclafada a la seva mínima expressió.

Els inicis dels vuitanta protagonitzats per la desindustrialització, l'atur massiu, les noves formes flexibles de contractació, i amb uns sindicats supeditats absolutament a la iniciativa capitalista, són un escenari radicalment diferent a l'escenari obrer amb què s'enfrontava el franquisme a les seves acaballes. Amb l'organització autònoma dels i les treballadores sota mínims, amb les últimes vagues «salvatges» aïllades pels sindicats, els episodis virulents de resistència obrera que encara es produïren foren lluites a la baixa, que ja no plantejaven el control obrer de la producció sinó garantir el lloc de treball.

La Transició *realment existent* fou, així, el moviment tàctic d'un capitalisme que necessitava transformar el seu sistema productiu i polític per eludir un antagonisme obrer que s'havia aclimatat en els espais fabrils, i s'havia fet fort en els mateixos contextos creats per destruir-lo. La consolidació de la nova democràcia, l'amenaça de la involució, foren els falsos arguments que esgrimí el poder per tal d'aplacar les lluites obreres en la reestructuració. Després d'aquells episodis, el moviment obrer combatiu desfilà al compàs de les prejubilacions i els acomiadaments: en el seu lloc perviuria l'adormit moviment sindical. En la gestió de la societat tindria mans lliures la nova classe política unificada: els aprenentatges extrets de capejar restrictivament la Transició serien el millor mapa de ruta.

Caldrà doncs donar uns passos enrere i desxifrar en què consistí aquell fenomen social, l'anomenat «nou moviment obrer», que no només va posar contra les cordes una de les dictadures més pertinaces del món, sinó que va empènyer la reestructuració econòmica de tot un Estat; quan i com va néixer, quins van ser el primers instruments implementats per desactivar el potencial del seu antagonisme, quins els últims; quin era el focus principal del seu desafiament i repte a allò constituït? La resposta a aquestes preguntes ens parla a nosaltres, proposa miralls on mirar-nos. Fa veritat allò que suggereix el Colectivo Situaciones quan afirma que «l'oblit és una posició reversible en un camp de posicions contraposades. El que ahir fou oblidat avui reneix amb una força inusitada».

Organització i conflictivitat obrera: reestructuració i estat-democràcia

Por el año 62 surgieron espontáneamente, creo que en Asturias, por primera vez, unos órganos de democracia directa que los trabajadores llamaron Comisiones Obreras. En aquel entonces, el PCE arremetió contra aquellas comisiones que no representaban a nadie, según decían (salvo a los propios trabajadores). Pero la idea cundió sin intermediarios ni representantes, y las Comisiones Obreras surgieron como hongos por todas partes, al calor de los conflictos laborales. Entonces el PCE tuvo que cambiar de táctica: se metió en las Comisiones, creó las suyas propias, se apoderó poco a poco del nombre, del prestigio, intentó capitalizar la tradición democrática de las mismas.

Carlos Semprún

Las centrales sindicales sobreviven gracias a las subvenciones estatales y a las transferencias de fondos camuflados en planes de formación a cargo del Fondo Social Europeo. El cambio de la dominación formal a la dominación real del capital ha convertido a los sindicatos en un anacronismo. Por otra parte, su política de pacto social ha traído como resultado una desregulación del mercado laboral que vuelve completamente inoperantes las formas organizativas sindicales.

Colectivo Etcétera

El mite i les ficcions que galvanitzen la trama de la Transició sovint admeten la rellevància del moviment obrer en la precipitació del canvi. Però si bé s'admet aquest paper preponderant en les mobilitzacions de les acaballes del franquisme, la clau de volta del mite es recolza sobre la «responsabilitat» de què feren gala els dirigents obrers quan acceptaren desconjuntar les lluites obreres per fer front a la crisi capitalista i permetre la instauració de l'estat-democràcia. Nosaltres, per contra, incidirem en la rellevància d'aquell «nou moviment obrer» *com a fenomen social autoorganitzat* que en pocs anys passà de ser celebrat i glorificat a ser relegat a vergonyosa rèmora del passat, pes insostenible per a l'ordenació jurídica i social del nou marc de relacions mercantils.

Si volem parlar del «nou moviment obrer» caldrà fer la crònica de la lluita social durant aquesta etapa. Això vol dir referir les formes organitzatives de què es dotà el moviment obrer, la seva evolució al caliu dels reptes que plantejaven la dictadura i l'evolució del capitalisme espanyol, i les repercussions d'aquests canvis en la formació de l'estat-democràcia. La classe obrera com a relació social, organitzada en moviment, es va veure implicada en una guerra social, una guerra que va perdre, perdent-hi també la vida, l'existència com a subjecte col·lectiu. El sindicats actuals són el símbol d'aquella derrota, bastides que van romandre després de la seva mort, funcionant com a trofeus de guerra en mans dels guanyadors.

Però parlar únicament de la deriva és insistir en una cosa que se'ns ha repetit fins la nàusea, fins al punt d'entrar a formar part de l'essència del mite fundacional. Relata aquest mite que les esquerres tendeixen a trair-se a si mateixes, que no hi ha militants honestos perquè tots acaben optant per l'eròtica del poder... Haurem de reapropiar-nos de la veritat que ens serveixi per continuar lluitant: impugnar el mite és trencar també el silenci i l'oblit teixit entorn de les experiències d'aquells que no claudicaren. No eren herois, ni volien ser-ho, perquè no eren uns pocs elegits, sinó una gran majoria: tot i que la ideologia dominant els magnifica, molt pocs van trair i trair-se buscant el manà de l'estat-democràcia; la majoria o bé abandonaren, o bé continuaren lluitant. Són aquestes fugues les que ens interessen.

Les experiències que després de la claudicació continuaren autoorganitzant la dissidència foren l'expressió antagonista a un procés de canvi gestionat des del criteri de la restricció i la minorització. Aquests múltiples focus de conflictivitat obrera reflectiren el malestar generat per les claudicacions dels lideratges de l'anterior moviment sociopolític i dels partits d'esquerra; reflectiren la consternació davant d'un procés de canvi polític que s'escapava de les mans dels seus protagonistes per efecte de l'estructuració verticalista de les organitzacions socials; reflectia, en definitiva, l'incipient desencant envers la promesa política, glossat com a cinisme polític per algun dels agents de la simulació.

Gènesi de la promesa: 1958-1968

Al calor de las mismas [reivindicaciones obreras de la mina de la Camocha] *nació, pues, la comisión de la que formarían parte, además de los mineros, el cura y el alcalde de barrio que rodea al pozo. Esta comisión funcionó durante varios meses y desapareció finalmente, pero es el antecedente más acabado de las que surgirán como setas alrededor de las huelgas de 1962.*

N. Sartorius, 1976

Si el moviment obrer s'havia anat reinventant des de 1958 en les mines asturianes, l'eclosió de les comissions com a forma genuïna d'organització dels interessos del social explotat es començà a fer palesa amb les vagues de 1962. A partir d'aquest any l'organització politicosocial del moviment visqué un auge difícilment explicable en un sistema dictatorial. Havia estat un període de profundes transformacions internes en el règim, que ofegat per la rigidesa de la política econòmica de tall feixista es decidia finalment a lliurar les regnes de l'economia als tecnòcrates de l'Opus Dei. Així, el Pla d'Estabilització de 1959 respongué a les «irracionalitats» del falangisme amb receptes econòmiques liberals i estratègies polítiques imbuïdes pels ideòlegs del procés de construcció europea. L'ordit sociopolític de la postguerra havia ensenyat al capital europeu que una òptima forma de gestió del conflicte capital-treball en aquell context era la consociació d'interessos, això és, la institucionalització d'estructures on estiguessin representats tant el moviment obrer com la patronal en un escenari estatal suposadament

neutre. A més, s'havia après que el model de creixement que s'implementà a Europa durant la postguerra —consumisme i producció en sèrie— requeria d'un cert grau de connivència obrera amb els objectius de la producció.

A l'Estat espanyol, l'única representació visible del moviment obrer es trobava disseminada en una xarxa difusa d'organitzacions gairebé autònomes que s'havien donat el nom de «comissions obreres». Foren la primera forma de representació legítima dels interessos obrers d'ençà de la Guerra Civil i la primera contrapart amb què inevitablement hagué de negociar la burgesia per apuntalar la producció internacionalitzada. Tanmateix, la seva dinàmica desbordava i infringia a cada moment la legalitat franquista. Les primeres comissions manifestaven un genuí procés d'autoinstitució i autonomia d'interessos. Formes organitzatives nascudes al caliu de les necessitats situacionals de la lluita: aquesta era la seva força i la seva promesa. El reconeixement com a interlocutor per part de l'empresariat suposava donar patent de cors a un focus d'autoinstitució que marxava cap a la impugnació del conjunt del sistema de dominació. Així, l'any 1967 les comissions obreres s'havien convertit en una força sociopolítica reconeguda públicament com a avantguarda de tota l'oposició antifranquista. Capaces de mobilitzacions massives, el juny de 1967 es reunia la primera Assemblea Nacional de Comissions Obreres, i el desembre del mateix any la segona Reunió General. En la seva estructura multicèntrica, que començava a coordinar-se arreu de l'Estat, participaven de manera unitària totes les expressions o tendències que componien el moviment obrer en la seva part organitzada: independents, comunistes, falangistes d'esquerra, cristians de base, democratacristians, anarcosindicalistes...[6]

L'avanç del moviment obrer durant 1967 posà al règim en situació insostenible per la ingovernabilitat creixent d'unes comissions poc aptes per a la disciplina institucional i sistèmica. Així, a finals d'any començà l'ofensiva del règim: els jutges il·legalitzaren les comissions, quan mai havien estat legals; es promulgà una norma que decretava la congelació salarial per mitjà de la paralització dels processos de negociació col·lectiva; els patrons iniciaren una onada d'acomiadaments dels militants més actius i es detingué tota persona relacionada amb les comissions; es dictaren condemnes de presó per associació il·lícita o reunió il·legal; l'organització sindical oficial recuperà un reglament de 1940 per desposseir de càrrecs sindicals els dirigents obrers més destacats...

Les conseqüències del cop repressiu foren profundes: retraïment d'àmplies capes de treballadors fins aleshores disposats a assistir a assemblees, a votar les candidatures més representatives en les eleccions i fins i tot a secundar vagues convocades pels sectors més combatius dels centres de treball. El moviment fou escapçat: la repressió no havia estat a l'atzar. Més d'un miler de processos oberts pel Tribunal de Orden Público en 1968, més d'un miler de detencions, milers d'acomiadaments i despossessions de càrrecs sindicals tenien un objectiu ben clar: acabar per la força amb el moviment.

Fins aquell any 1968 les comissions obreres s'havien organitzat a partir de quadres «naturals»; la direcció de les lluites requeia en dirigents reconeguts com a tals pels propis companys, amb qui convivien cada dia en el centre de treball. Que fossin a més militants del PCE o de qualsevol altra organització era secundari: allò fonamental era que despertessin la confiança dels companys de feina. Així mateix, la pràctica quotidiana de les comissions no havia permès establir una nítida diferenciació entre objectius polítics i econòmics. El nucli, el focus, era la dinàmica autoorganitzativa, reforçada a mesura que es qüestionava el funcionament del règim fins assolir una nova dimensió en l'imaginari i la pràctica col·lectiva. Alhora, la comissió era un tot, era una situació que s'entenia per si mateixa i no requeria res per sobre d'ella si no era en el sentit d'articular-se lliurement amb iguals; impugnava no tan sols el règim, sinó el conjunt de sistemes de representació que aquest establia, fossin sindicals o polítics.

Aquesta realitat canvià amb el cop repressiu, que va obligar a una radical transmutació del moviment. Foren els treballadors directament implicats en la lluita i l'organització els que patiren el cop en carn pròpia: sense feina, amb processos judicials pendents o directament empresonats, la seva caiguda obrí una nova fase en el conflicte. De manera progressiva, la pertinença a un partit polític o organització semblant era garantia i requisit perquè l'acció personal adquirís rellevància en el moviment. Perdia pes la força del «líder natural», el qui amb l'exemple i compromís personals dotava de legitimitat les seves posicions i propostes; emergia la figura de l'home d'aparell, professional de l'estructura vertical amb especials condicions per prosperar segons criteris de burocràcia i no d'implicació personal en la lluita de carrer. L'acció sindical i política de les comissions obreres va haver d'adaptar-se al reflux del moviment: la congelació salarial obligà a concentrar forces i a dinamitzar la lluita a partir del que semblava més evident o més urgent: la reivindicació salarial. La repressió obligà, també, a plantejar una nova estratègia organitzativa. La necessitat de mantenir el poder adquisitiu dels salaris portà a fer front a la congelació concentrant l'acció en l'equiparació salarial amb l'increment inflacionari. A l'hora d'assolir aquest objectiu, esdevingué clau el control dels espais que encara permetia el sindicalisme vertical i es va inaugurar així l'anomenada estratègia de l'entrisme, per la qual els nous quadres obrers havien d'entrar al sindicat vertical per tal d'articular les reivindicacions obreres des d'aquella estructura legal. A la llum d'aquesta estratègia, i per eludir els cops repressius, es potencià artificialment la creació d'una estructura organicosindical que desvisibilitzés els lideratges naturals mitjançant la funcionarització del moviment. En la negociació amb la patronal, per exemple, un obrer que només fos portador orgànic de les decisions de l'estructura sindical era molt menys visible i rellevant que el treballador que articula i crea en el si d'una assemblea. Alhora, la sobreorganització i burocratització de les comissions, com a resposta a les noves condicions de clandestinitat a què se l'empenyia, es convertí en escenari idoni per a les estratègies hegemonistes dels partits polítics, avesats a crear estructures i a moure-s-hi:

> *El nuevo problema que surge —y difícilmente podía no surgir— es la pérdida de sustancia democrática —de esa democracia directa propia a las comisiones obreras de empresa— a medida que se asciende en la construcción de la estructura organizativa. No puede por menos de ser estrictamente clandestina, sus vinculaciones con la base son, por*

tanto, difíciles, y los diversos organismos —las Comisiones Coordinadoras, o simplemente Coordinadoras, como se las llama— tienden a convertirse en campo cerrado de la pugna entre las diversas tendencias políticas que aspiran a la hegemonía en el movimiento obrero. Los grupos y tendencias minoritarios acusan al partido comunista de imponer su dirección y orientación en las Coordinadoras, y a través de ellas en el conjunto del movimiento.

Claudín, 1975

Implícitament, com per defecte, la repressió deixava espai per al desenvolupament de les estructures partidistes i sindicals i relegava el moviment autoinstituent, la dinàmica de creació i invenció radical, a una posició accessòria i merament «participativa»:

Desde 1968, debido a la represión laboral y policial, en CC.OO. sólo quedan los que están muy convencidos [...] No hay masas en CC.OO. si como tales pensamos en trabajadores independientes, en luchadores autónomos. En realidad, desde 1968, CC.OO. es una coordinadora de militantes de diversos partidos.

J. Roca, 1991

El capital tornava a hegemonitzar el procés eliminant les comissions, autoorganitzades en cada situació, element d'indisciplina radical, focus d'autonormació. El seu «substitut vulgar» era un hereu apte per a la disciplina sistèmica, la negociació dins d'un ordre i la responsabilitat ideològica.

Consolidació del poder —*potestas*—: 1969-1974

L'estratègia de readaptació del moviment a les noves circumstàncies semblava donar fruits a partir de finals de 1969, quan quedà palès que el sostre salarial imposat havia estat trencat per la dinàmica real de la negociació entre capital i treball: del límit del 5,9% es passava al del 6,5% en uns casos i al 8% en altres. Entre 1970 i 1975 es donaran nous cops repressius, però l'estratègia d'entrada en el sindicat vertical protegia els líders burocratitzats, que haurien d'acomplir un paper clau en el nou escenari politicoproductiu. Els quadres empresonats arran de la repressió de l'any 1968 comencen a quedar en llibertat i s'incorporen a un moviment que havia transfigurat la seva matriu organitzativa de manera essencial. Acceptant la disciplina dels seus partits, procuraren adaptar la lluita al nou criteri d'acció col·lectiva.

La nova etapa era plenament reivindicativa, l'organització començava a quedar relegada a font de legitimitat i no d'alternativa social. Dos foren els principals eixos de reivindicació: formulats en termes del moment, la lluita contra l'apropiació de la plusvàlua *absoluta* —lluites salarials o per la reducció de la jornada laboral— i la lluita contra l'apropiació de la plusvàlua *relativa* —contra els cronometratges, contra les primes, per

la millora de les condicions de treball—. S'acceptava implícitament el nou escenari i es batallava dins de la lògica de la planificació-integració del social explotat partint de l'estreta unió de productivitat i salaris. Lluites salarials, encara que...

la propia naturaleza de la dictadura, al criminalizar y demonizar como productos de las fuerzas oscuras del comunismo y la masonería, lo que no eran sino, en su mayor parte, luchas reivindicativas de carácter salarial, estaba contribuyendo a darles una dimensión política que no se ajustaba a la realidad.

Colectivo Etcétera

Conjuntament amb el canvi d'escenari, el règim polític i els patrons activaren els primers conats de reestructuració productiva, que anticipaven ja el nou model d'acumulació postfordista. S'intentà aïllar la fàbrica, fins aleshores incontenible focus d'indisciplina laboral amb poder per estendre's al conjunt del social; es donaren els primers cops per segmentar la classe treballadora, mitjançant centres de producció atomitzats, descentralitzant la producció o polaritzant la força de treball; i, finalment, una flamant innovació: la utilització política i ideològica de la inflació per condicionar la legitimitat de l'acció col·lectiva en contextos de crisi, parany fatal en el qual cauran la totalitat dels buròcrates de sindicats i partits d'esquerres a partir d'aquesta etapa, que crearan un discurs sindical *ad hoc* incomprensible unes dècades abans (*in/dolencia*, núm. 3).

A partir de les contradiccions que plantejà l'antagonisme obrer, el capital prefigurava nous escenaris de l'explotació, així com incipients temptatives de fracturació i aïllament, frustrades per la pròpia composició territorial de la indústria espanyola. Els grans centres de producció estaven estretament vinculats a nuclis urbans propers; quan una gran fàbrica entrava en conflicte, desencadenava la mobilització de tota la població: l'economia interna de la ciutat depenia del futur de la fàbrica. Així s'anà articulant la contestació obrera i popular durant la darrera etapa del franquisme. La recomposició de l'organització i de les lluites adquirí major força en aquelles geografies menys afectades per la repressió de 1968 i 1969, nuclis obrers de nova formació que tanmateix recollien tota la força de les experiències recents: Bazan-Ferrol, AEG-Terrassa, Citroen-Vigo i Motor Ibérica-Iruña són exemples del nou perfil politicosocial de les lluites durant 1972 i 1973.

Conclusió per als centres de poder: els successius intents d'aïllament i fracturació s'ofegaven en el marc molt més ampli que creava la lluita socialpolítica protagonitzada pel moviment obrer. Segmentar el moviment antagonista exigia un procés de liquidació previ: la *parcel·lació* o, el que és el mateix, imposar l'adagi «cada lluita és un món amb els seus respectius antagonistes». S'havia de difondre la idea segons la qual les lluites veïnals, les lluites estudiantils o les lluites obreres eren esferes escindides de caire reivindicatiu sense cap element en comú. Mentre no s'aconseguí instituir aquesta significació —tan estesa a partir dels anys vuitanta—, els intents de fractura d'un subjecte col·lectiu quedaren frustrats per la sinèrgia del procés de composició-recomposició subjectiva operada per un moviment cada vegada més ampli. Parcel·lar les lluites socials exigí la

implementació d'una cesura en la mateixa base social i política del moviment: calia instituir la seva ineficàcia per a estendre la idea de la seva inoperància orgànica.

Els primers intents de liquidació no impediren, però, que en el darrer període de la dictadura les assemblees de treballadors arribessin a les quotes més altes de participació i assolissin la condició de mitjà legitimador principal de les mobilitzacions, i l'única manera de verificar l'audiència de les distintes opcions presents. S'hi bregava per la força de la legitimitat obrera, però la sinèrgia de l'autonormació havia començat a declinar:

> *La fase asamblearia se revelará, no obstante, transitoria, con la excepción de núcleos obreros muy activos pero relativamente dispersos, donde la asamblea sigue constituyendo una práctica obligada. La tendencia general se orienta hacia una institucionalización que pasa por el reconocimiento de unos sindicatos ya legalizados y ocupados en dotarse de estructuras organizativas más formales, desplazando hacia sus órganos de dirección las facultades decisorias. Con creciente frecuencia, la propia convocatoria de movilizaciones —y más aún la suscripción o no de acuerdos en las negociaciones emprendidas— pasa a ser realizada desde los despachos de dirigentes sindicales, en detrimento de las asambleas, que van siendo reducidas a la condición de consultivas o meramente informativas.*
>
> Vega García, 1999

Sent encara l'assemblea el màxim dipositari de la legitimitat obrera, i assolit el sostre de les reivindicacions salarials, es passà a exigir el reconeixement de les assemblees com a òrgan legítim de representació dels treballadors. Però els espais estaven donats: l'empresariat acceptava tàcitament la penetració dels quadres de les comissions en l'estructura sindical franquista i la seva condició d'interlocutors vàlids i representatius.

L'assalt als càrrecs de l'estructura sindical i l'adequació a la seva estructura de funcionament fou una escola de burocràcia i funcionarització que l'organicitat de les comissions obreres fins aleshores havia obstaculitzat. No li calgué aquesta *escola* a l'altre actor sindical que irrompí amb força durant aquests anys: la Unión General de Trabajadores. Finançada per la socialdemocràcia europea que temia la potencial indisciplina de les comissions obreres, recolzada políticament i material pel PSOE, les línies mestres del model sindical amb què la UGT reaparegué després de quaranta anys foren: «gradualismo y posibilismo moderado, primacía de la organización, temor a la espontaneidad y los movimientos incontrolados, recelo ante las asambleas, rechazo de los conflictos indefinidos y contención de las reivindicaciones dentro de los límites de la moderación»[7]. Estructuració centralitzada, funcionament disciplinat, confiança en la institucionalització de les relacions laborals, connexió indissociable entre els projectes polític i sindical segons esquemes *tradeunionistes*: acció sindical apta per al nou context. A la UGT li vingué com anell al dit.

L'esclerosi del nou moviment obrer

> *Aquellos que más intensamente han participado en el movimiento obrero bajo el franquismo serán también quienes ofrezcan mayor resistencia a la burocratización de la acción sindical. En cierta medida, los núcleos más radicalizados que han subsistido como reductos a contracorriente dentro de un ambiente general de reflujo del movimiento obrero lo han hecho sobre la base de preservar formas de liderazgo y de acción heredadas del final de la dictadura y de la transición.*
>
> Vega García, 1999

Alguna cosa succeí en els moviments que forçaren el canvi de règim quan, de lluites concretes —comunament salarials dins del moviment obrer— i de crítica política concreta a les institucions dictatorials —sindicat vertical, sistema de llibertats i garanties subjectives, etc.—, es passà a posar en marxa un projecte de societat posttransicional. La nova etapa es caracteritzà pel travessament del moviment per noves formes de mediació política —partits polítics, sindicats i organitzacions— fins aleshores inexistents i mancades de tradició, que pretenien erigir-se en avantguardes o «intel·lectual col·lectiu» del moviment. Portadors d'un projecte de societat *per a les masses*, grupúsculs d'intel·lectuals, petits i grans burgesos, classes mitjanes, descobrien el protagonista col·lectiu amb la pretensió d'assenyalar-li el camí. Un problema comú a aquest tipus d'intervenció sobrevinguda de sectors socials aliens a la gestació primigènia del moviment és que s'introdueix una lògica de càlcul polític completament artificiosa per a les vivències reals dels seus protagonistes col·lectius, més còmodes en l'acció i el pensament situacional.

La penetració de les mediacions polítiques cristal·litzà a partir de 1968. A mesura que es consolidava el moviment obrer, s'hi diferenciaven dues posicions, extensives al conjunt del plantejament transicional de les forces polítiques i reflex possible de la disjunció entre el *càlcul avantguardista* i la *creació situacional*. Per una banda: la postura preconitzada pel PCE i altres partits d'esquerra, que entenien que el franquisme era bàsicament l'anomenat «búnquer» i per tant el consideraven fàcilment aïllable. Una estratègia de cooptació de personalitats del règim cap a les files opositores desgastaria el règim en conjunt: es tractava d'una tàctica d'avantguardes, que entenia la política com una negociació entre elits, i el paper del PCE com a vèrtex d'una hegemonia vertebrada sobre un llit d'aliances entre representants d'organitzacions polítiques i socials. La Vaga General precipitaria l'enfonsament del búnquer.

Al contrari d'aquesta estratègia, l'altre corrent plantejava la necessitat de reforçar les organitzacions del social autonomitzades de la legalitat franquista. Considerava que les comissions s'havien convertit en nuclis clandestinitzats, punt de trobada de partits i grups obrers que els donaven suport, i que per tant calia que recuperessin el plantejament originari com a *assemblea de treballadors*, que discutissin, juntament amb les reivindicacions més immediates, els seus objectius com a organització de classe autònoma.

S'adduïa que no hi havia canvi possible —com a ruptura— sense unes organitzacions obreres i socials sòlides que el materialitzessin. No era una pèrdua de temps dedicar esforços a la recomposició com a assemblees de treballadors representatives, i sí un suïcidi pretendre el canvi sense unes comissions obreres esteses i recompostes[8].

L'experiència organitzativa assembleària tingué el moment àlgid durant els darrers anys de la dictadura. Desbordada la legalitat franquista, inoperants les seves garrotades repressives per contenir el moviment, es perdé la por a la publicitat política i l'assemblea es convertí en el mitjà idoni per a l'extensió i legitimació de les lluites.

> *Las asambleas se forzaban, se hacían sin el consentimiento de la empresa […], fuera del horario de trabajo, en el patio de la fabrica, después de comer, antes de volver al trabajo por la tarde, o bien al plegar corríamos la voz entre el personal, nos esperábamos todos, y con todo el personal reunido, o la mayor parte —los que querían quedarse—, se celebraba la asamblea. Estas asambleas no programadas, en Europa las llamarían «salvajes», con toda la ventaja de la espontaneidad. Al no tener que prever el plazo antes de la reunión, ni tramites burocráticos, se daba una comunicación espontánea y una respuesta efectiva.*
>
> I. Riera i J. Botella, 1976

Tanmateix, els criteris entorn de la funció de l'assemblea no eren homogenis. Per uns havien de ser mer receptacle d'informació per als treballadors i cau de trobada i coordinació de líders sindicals i/o partidistes. Per d'altres, les assemblees havien de ser l'òrgan permanent d'expressió i creació de la subjectivitat obrera, única garantia de l'autonomia i unitat de classe. Fou a partir d'aquells nuclis d'autoorganització obrera, i en funció de l'operativitat que haguessin demostrat durant els darrers anys del franquisme, d'on s'esqueixaren successivament col·lectius i/o individus que no assumien l'operació de transvestiment escenificada als espaitemps politicosocials guanyats durant la lluita antifranquista. Els partits polítics havien travessat les exigües forces autoinstituents de les comissions obreres i havien dominat i hegemonitzat els espaitemps de l'autoinstitució amb estratègies gestades en les direccions de les seves organitzacions. La capacitat de controlar el magma d'autonomia de les bases assembleàries del moviment obrer era central per afrontar l'etapa que s'obria amb la mort del tirà.

Però juntament amb l'assemblea com a dipositària de la legitimitat col·lectiva, urgia plantejar-se la composició subjectiva del moviment: era autosuficient la classe obrera per conduir i protagonitzar la ruptura?; era la fàbrica un marc vàlid, necessari i suficient per dirimir l'antagonisme social?; calia induir la creació de nous nuclis d'autoinstitució per tal de juxtaposar noves lectures sobre l'escenari polític i productiu que s'obria?

Les forces polítiques hegemòniques dins de les comissions pretenien una matriu en la qual la lluita de classes s'ajustés a l'esquema revolucionari clàssic, en virtut del qual es distingia entre lluita econòmica i lluita política; aquesta darrera corresponia en exclusiva al partit. El confinament de l'autonormativització obrera al marc de la fàbrica i el

decantament cap a la gestió politicoinstitucionalista del conflicte suscitava un conjunt de dilemes que no havien estat resolts ni tàcticament ni estratègicament pel moviment. Per exemple, per a la noció clàssica de la presa del poder, l'extensió sociopolítica dels conflictes laborals, les «vagues generals localitzades» —El Ferrol, Vigo, Cerdanyola-Ripollet, Pamplona...—, com a dinàmica de potencial efecte centrífug, eren antitètiques a una vaga general d'àmbit estatal.

Aquesta disjunció fou gradual i gestada en constatar la subordinació dels incipients sindicats a les estratègies imposades des d'estructures partidistes. La sindicalització de la lluita obrera —això és, la conversió progressiva de moviment sociopolític unitari a mercat d'oferta sindical, on les organitzacions competeixen per la representació obrera a partir d'estructures verticals— es prefigurà al caliu de la penetració de les mediacions. Estratègies que anticiparen la dessubstantivació de la democràcia en el si del moviment.

Movent-se en les incipients comissions obreres, la direcció del PCE considerà que, a partir del reflux del moviment per la repressió del 68, la millor manera de mantenir-lo viu, però a la vegada d'hegemonitzar-lo eficaçment, era prioritzar-ne la «vessant legal» —entrisme en el sindicat vertical—, en perjudici d'unes assembles massa visibles per a la repressió. Cal tenir en compte que els enllaços, jurats i UTT estaven ocupats fonamentalment per quadres del PCE, mentre que les forces d'extrema esquerra s'havien oposat a entrar en l'estructura sindical franquista. Així, en comptes de buscar la força creadora, organitzativa i legitimadora de les assemblees de treballadors, el PCE optà per una estratègia hegemonista pensant que: (a) es donaven les condicions objectives de l'imminent esfondrament del règim; (b) només calia una plataforma reivindicativa que atragués els treballadors; (c) el tipus de consignes que calia llençar i la valoració del moment polític corresponien als partits, i (d) el vehicle per a l'acció eren els jurats, enllaços i UTT, que acomplien el paper de la mateixa organització obrera.

Tant el corrent majoritari a dins de les comissions obreres —PCE— com l'actitud obertament conciliadora d'UGT —combinada amb la mateixa retòrica esquerranista del PSOE durant aquests anys— s'arrogaven la representació del gruix del moviment: uns per tradició, els altres pels recursos que estaven mobilitzant per promocionar el sindicalisme burocràtic. El resultat fou una oberta tendència a la moderació de l'acció sindical i política del moviment obrer:

> *Posteriormente, cuando el sábado día 18 la asamblea de delegados decidió seguir la huelga,* [els militants del PSUC] *no acataron esta decisión, haciendo propaganda de la vuelta al trabajo. Una vez más se demostró que están dispuestos, por encima de todo, incluso de los intereses de la clase obrera, a seguir los intereses propios de su partido. Fueron denunciados por la asamblea de delegados, como traidores y expulsados de muchas obras a las que fueron con su propaganda. 31 detenidos el lunes, y la vuelta al trabajo divididos, es el balance de su aportación a la lucha. La huelga de la construcción había ido más lejos de lo que ellos querían. Por eso al ser incapaces de controlarla, se la cargaron.*
>
> Vaga de la construcció de Catalunya, 1975-76

L'increment de les experiències autònomes d'organització obrera fou la resposta a la contenció exercida per les estructures sindicals i partidistes implicades en la gestió de la Transició. Les lluites autònomes no eren mera manifestació d'obrerisme salvatge i descontrolat sense cap vincle orgànic o ideològic amb l'anomenat *nou moviment obrer*, no eren un «altre moviment obrer». Al contrari, eren conseqüència d'una dècada de moviment obrer autoorganitzat i autònom.

La gestació del moviment obrer autònom

> *Una peculiaridad propia de esta huelga* [la vaga de Roca] *es que la mayoría de los trabajadores, por lo visto, son partidarios de una «auto-organizacion» —palabra que ellos usan— más de tipo libertario que de tipo socialista, aunque no pocos están también contra las centrales sindicales incluida la misma CNT. Otra característica de esta huelga es que se produce en una de las cinco mayores empresas radicadas en Catalunya, y no la llevan a cabo por pedir más dinero, sino para defender la elección de representantes directos de los trabajadores, aparte de la readmisión de 42 despedidos.*
>
> *Cambio 16*, núm. 269, febrer 1977

> *El MA* [Moviment Assembleari] *tiene la ventaja, sobre las centrales y partidos, de partir de una reclamación de que es la clase la que debe tener capacidad de su propio destino, mientras que la otra posición considera que no va a decidir jamás; nos considera como menores de edad.*
>
> Treballador madrileny, entrevistat per *Teoría y Práctica*, desembre 1977

> *El que no haya aprendido la lección de Vitoria, él verá lo que hace [...] De una vez por todas vamos a hacer un país grande económica y socialmente. Y no lo haremos con comportamientos irresponsables. Eso es lo que el país necesita, lo que el país exige, y es lo que vamos a tener, por las buenas o por las malas.*
>
> Manuel Fraga, 3 de març de 1976

L'últim trimestre de l'any 1975 era d'expectativa. Es mastegava la imminència de l'Acció Democràtica Nacional anunciada pel PCE, via d'insurrecció obrera-popular per a la sortida rupturista i pacífica de la dictadura. Canalitzada aquesta proposta a través de l'òrgan unitari d'oposició més actiu, la Junta Democràtica, s'entenia com l'acció de mobilització general que culminaria l'espiral de mobilitzacions gestades als barris, fàbriques, universitats. Peça fonamental de l'estratègia era la unitat de l'oposició democràtica a escala de les organitzacions i partits, i el recolzament dels elements més moderats del bloc dominant capitalista.

Objectiu: l'aïllament de l'anomenat «búnquer», considerat el genuí representant d'un règim franquista irreformable.

Milers de treballadors s'enfrontaven amb la renovació dels convenis en un situació difícil. La inflació, que l'estat havia contingut fins aleshores de manera artificiosa, començava a desbordar la política econòmica del règim i a palesar la feblesa del model de desenvolupament amb què el franquisme havia encantat les classes mitjanes i el capital internacional. La primera víctima de les apujades de preus foren els treballadors, que veieren minvar la capacitat adquisitiva per la congelació salarial imposada per decret. Així, el 17 de novembre de 1975 el règim promulgà les que serien les darreres mesures conjunturals per fer front a la crisi inflacionista: mentre s'aprovaven apujades en els preus de l'energia, es decretava una congelació salarial que suposaria una caiguda neta de salaris en pocs mesos. A partir d'aleshores s'iniciaren vagues i lluites sectorials a gairebé tot el territori: metall, banca, assegurances, telefonia, sector automobilístic, quedaren paralitzats per vagues obreres o per tancaments patronals. Semblava l'espurna que tothom esperava per a l'Acció Democràtica Nacional. Tanmateix, el mes de gener, un dels més combatius que es recorden, no portà l'anunci de la famosa mobilització general. Ben al contrari, les plataformes reivindicatives acabaren sent negociades a la baixa i el balanç a finals de mes fou clarament pobre. Què havia passat?

Passava que el suposat búnquer que sostenia el règim no era tal; era més aviat una plataforma d'interessos polítics i econòmics més o menys àmplia que havia surat a recer del règim franquista i que estava disposada a assumir el risc d'extreure beneficis de les seves raneres. Però no només: la cronologia dels fets i l'actitud observada en els actors individuals de l'oposició van permetre que aquesta plataforma confiés en la capacitat del règim de metabolitzar els reptes institucionals i econòmics que plantejava la mort del tirà. Els esdeveniments denotaren que la caracterització del franquisme feta per la direcció del PCE era falaç. Perquè l'error d'anàlisi es revelés amb tot el dramatisme, va caldre que es produís l'únic i veritable fet que, des de l'interior, va actuar com a detonant de la reformulació institucional i els realineaments en el si de les minories governants: la mort natural del tirà. És a partir d'aleshores quan el PCE s'adona que res es mou, «només» la societat. Que el bloc dominant capitalista, que el PCE esperava que s'alinearia sota les banderes de la ruptura democràtica, es manté monolític rere la promesa de reforma gradual del règim. Que les seves consignes no produeixen l'extensió de la vaga general.

Ni desgast polític o social, ni cansament institucional, ni deriva ideològica: pura necessitat de modernització política que actualitzés la matriu del model de desenvolupament, que actués com a marc propici per endegar la reestructuració econòmica que urgia la recuperació de la taxa de benefici empresarial. Aquesta era l'aspiració dels qui controlaven les regnes de les institucions franquistes. En un nou context econòmic internacional, i davant d'un actor social intern com era el moviment obrer, cada cop menys disposat a assumir les conseqüències de la crisi, la vetusta estructura institucional franquista es feia clarament inadequada. La proposta rupturista del PCE mai aportà a les classes dominants autòctones la serenitat —el control en definitiva— que encara oferia la reforma endògena del règim. La ruptura hauria suposat tenir de companys de files, i en peu d'igualtat, no només el PCE, sinó l'indisciplinat moviment obrer auto-

nomitzat; i hauria suposat una taula rasa a partir de la qual dissenyar el pacte social en un context de crisi, això és, havent de negociar les engrunes de la riquesa social amb un moviment obrer enfortit i organitzat, i una classe empresarial arraconada en les produccions obsoletes i poc competitives que havia emparat el franquisme. En canvi, la reforma continuista oferia un procés amb un *tempo* controlat i adequat a la reproducció del sistema de domini, un paper preponderant en la selecció i cooptació dels nous lideratges —p.e., finançament de mitjans de comunicació, de campanyes electorals, etc.—; i oferia a més un interstici o transició, durant el qual es tractava de neutralitzar el moviment popular i d'afrontar la negociació del pacte social en altres condicions que no les que plantejava la ruptura.

Durant el mes de gener de 1976, el PCE s'adonà de l'error i reaccionà amb un moviment tàctic —o bé estratègic vist el seu tarannà posterior: decideix abandonar la mobilització general cap a l'Acció Democràtica Nacional i substituir-la per una sumària «demostració que controlen tant la mobilització com la desmobilització de classe»[9]. Una claudicació en tota regla: la il·lusió voluntarista com a estratègia política quedà enterrada amb un tacticisme buit que acceptava plenament l'estructura legal i institucional franquista, que feia manifestació de rèdits polítics per tal de comptar com a actor sistèmic en el nou escenari. Les conseqüències més immediates del gir es feren notar: les comissions obreres i els enllaços sindicals es llençaren a negociar a la baixa la finalització de vagues i mobilitzacions. Quan el mateix moviment se sentia fort i esperava l'acció mobilitzadora a escala estatal, els minsos resultats de les negociacions van caure com una martellada.

El canvi fou tan radical que no possibilità gaires càbales: la desmobilització s'havia produït a causa d'interessos polítics conjuminats a l'esquena del mateix moviment, en pactes on no van prevaldre els interessos del moviment sinó els dels partits. Uns ho acceptaren abaixant el cap: eren la carn morta del desencantament; d'altres no s'ho empassaren. Entre els moviments de base més desenvolupats, entre els col·lectius i sectors més radicalitzats políticament, es denuncià la manipulació del moviment, i es va fer la proposta de mantenir les vagues i fins i tot de radicalitzar-les. Així, i mentre partits i incipients sindicats liquidaven de manera progressiva vagues a Madrid o al Baix Llobregat, irromperen aturades generalitzades a Gasteiz al metall, a Barcelona a la construcció, a Roca i a Motor Ibérica, Michelin a Valladolid, Hunosa a Astúries i el sector públic de l'ensenyament al conjunt de l'Estat. No era un «nou moviment obrer», no era tampoc allò que la nostra experiència ha hagut de fer emergir com a «altre moviment obrer», no era res d'això i no era res de nou: era el mateix moviment amb els mateixos alineaments de mesos abans. Eren les seves formes més autoorganitzades, les expressions pràctiques amb més confiança en la pròpia capacitat de valorar el moment polític i social, d'articular-se en peu d'igualtat amb altres lluites d'arreu de l'Estat, però el mateix moviment en definitiva. Una cosa havia canviat: havia cristal·litzat un menyspreu incontenible cap a les mesquineses de la mediació política, a les quals havia estat tan permeable el moviment.

Els mediadors pretenien arraconar la força autoinstituent del moviment obrer reduint-la a mera lluita reivindicativa. Fent gala de la rabiosa ortodòxia del nou convers, el PCE

actuà amb el catecisme de la flamant liquidació del leninisme i va fer justament el contrari del que aconsellava el revolucionari rus: el partit es convertia en instrument de liquidació de les aspiracions de canvi polític en la classe obrera i la relegava a la toixa millora econòmica de la seva condició subordinada. Així, juntament amb la progressiva neutralització de les vagues engegades durant el mes de gener, durant febrer els mediadors toleraren alguns conflictes amb la condició que quedessin relegats a l'àmbit d'empresa o sector i es limitessin a la reivindicació salarial. Per contra, els focus de conflictivitat autònoma es multiplicaven, plantejaven generalitzar i radicalitzar el conflicte, articular-lo amb la resta de mobilitzacions assembleàries, fer trontollar l'estructura institucional franquista.

Els actors de la minorització sabien bé quin era el joc, amb quines fitxes comptaven i com havien de moure-les. A finals de gener els mediadors intueixen el que s'estaven coent, i preparen les respectives posicions i discursos per a l'escenari que s'inaugurava. Pretenien establir la nova matriu de la representació: proposar-se com a imprescindibles per gestionar el conflicte, oferir un moviment dòcil, ingènuament reivindicatiu en una tessitura política que no admetia candideses. Sartorius, quan encara era secretari general de CCOO, sintetitza magistralment la veu de les mediacions:

> *La oleada de huelgas y conflictos laborales están evidenciando la necesidad de unos interlocutores válidos y conocidos, al mismo tiempo que muestran una pretensión única de que se derogue el decreto de congelación salarial que perjudica a los trabajadores.*
>
> *Teoría y Práctica*, 1976

Tanmateix, la gestió minoritzada del conflicte pels suposats portaveus hagué d'afrontar el seu personal dilema: els fets de Vitòria[10], que suposaren un abans i un després en l'ordit de la Transició. A partir d'aquell moviment d'assemblees obreres, i de la seva gestió repressiva, els diversos actors i protagonistes del procés hagueren de resituar-se urgentment en l'arena per tal de no perdre tirada. A escassos dos mesos de la mort del tirà, el primer gir estratègic de l'anomenada oposició democràtica obligava a optar; i l'opció era significant absolut de la fundació ontològica de l'estat-democràcia espanyol. Es tractava de fundar l'estat-democràcia sobre les bases del *poder constituït* heretat del franquisme, o sobre les del *poder constituent*, gestat als seus intersticis: la minorització de Vitòria —de les seves assemblees de fàbrica i els seus treballadors assassinats— representà la fita a partir de la qual els opositors autoproclamats optaren per deixar enrere la societat com a nucli d'autoinstitució, i llanguir a la calidesa i previsibilitat de la reforma gradual de l'estructura institucional franquista.

A partir de febrer de 1976, i fins el dia 12 de novembre del mateix any, es van representar els tres actes de l'òpera bufa. Els protagonistes: els partits polítics, els sindicats i la institucionalitat franquista. Acomiadats els extres socials, la representació havia de ser breu i limitar-se a una ària, un interludi o entreacte i un brindis al sol final entre els protagonistes. A partir de finals de març de 1976, i vistes les conseqüències que arrossegà el procés de Vitòria, els mediadors de l'oposició es llençaren conjuntament a desactivar

el moviment social per tots els mitjans a l'abast, fins i tot a costa de la immediatesa de la seva mateixa legitimitat. Si bé persistien les causes que havien mobilitzat la societat durant el primer trimestre de l'any, la conflictivitat laboral anà decreixent. Per justificar la desactivació, els gestors oferiren un nou producte mediàtic *prêt a porter*, mistificació absolutament recurrent des d'aleshores: l'amenaça de l'«otoño caliente».

Burda banalització de les experiències autònomes italianes, el «otoño caliente» no va ser més que una reverberació conceptual, un buit recurs lingüístic per anomenar les misèries de la política domesticada. Durant aquest entreacte forçat pels gestors de la minorització van produir-se diversos moviments interns de cara a la conjuminació del nou escenari: es produeix la definitiva sindicalització de CCOO, cau el govern d'Arias Navarro i el Borbón escull Suárez, es crea la COS per encabir-hi una pantomima de coordinació entre CCOO, UGT i l'USO, es multipliquen els focus d'indisciplina obrera contraris al pacte i a la representació per tercers dels seus interessos... La major receptivitat al pacte mostrada pel nou govern i l'aparició de veus contràries a l'orquestració de l'espectacle —fins i tot en l'interior de les mateixes organitzacions implicades—, feien témer que l'exemple de Vitòria sobre la viabilitat d'una vaga general es pogués estendre sense cap control en un hipotètic «otoño caliente».

Va ser així com l'anunciada onada de mobilitzacions encaminades a la definitiva ruptura política de mans dels sindicats periclità fins a convertir-se en un ridícul dia de manifestacions al carrer: anunciat per sindicats i acceptat per la institucionalitat franquista, l'anuència de l'*statu quo* era símptoma de la ritualització reivindicativa, màxima representació de la domesticació del conflicte. El folclore polític, mercaderia congelada de lluites passades: matèria simbòlica de les esquerres institucionals en l'estat-democràcia.

Roca i la sinèrgia autoorganitzativa: l'experiència autònoma

Vitòria plantejà tres qüestions clau per a la caracterització de la gènesi de l'estat-democràcia espanyol. Per un costat palesà l'omnipotència del moviment polític de la societat organitzada horitzontalment: el fantasma de Vitòria va recórrer tot l'Estat espanyol i va imbuir d'un nou esperit les lluites als carrers i les fàbriques. Per l'altre, aquest vector de radicalització de les lluites es mogué sobre l'eix d'un procés de reforma del règim refractari a les demandes socials i grollerament repressor. A partir de Vitòria, els gestors urgiren un nou pacte d'estat que, a canvi d'algunes concessions en l'escenari de la política minoritzada, fes acceptar a l'oposició la cooptació selectiva dels seus membres. Així, els successius moviments del coronat van desembocar en la liquidació del govern d'Arias Navarro, l'elecció d'Adolfo Suárez i la posterior obertura de negociacions secretes amb els interlocutors partidistes de l'oposició. Per últim, l'acord polític que permeté legitimar la monarquia i el Partit Comunista en l'estat-democràcia va permetre l'obertura d'un període constituent precari i encotillat, part integrant de la semiòtica del nou poder: democràcia com a procediment institucional, claudicacions com a maduresa i pragmatisme.

Però el fets de Vitòria caracteritzen també l'element més singular de les experiències d'autonomia obrera durant el període. Experiències que no es poden sintetitzar reduint-les a meres formes d'organització política del social, perquè transcendeixen les fronteres d'allò polític. Tampoc es pot reduir els seu horitzó a la simple reivindicació de noves formes d'organització del treball, de representació del col·lectiu de treballadors o altres variants de la relació capital-treball. L'autoorganització d'un col·lectiu que decideix *decidir i intervenir* sobre els assumptes que l'afecten col·lectivament sembla no acceptar un únic horitzó, ni assumir una única funció social. Sembla tenir, per contra, una vessant sinèrgica, una sort de pulsió que convida a autoorganitzar cada vegada més parcel·les de la existència social.

> *Si verdaderamente estás por la lucha, la asamblea diaria te va haciendo superarte. Si estás con unos esquemas formados, naturalmente que se te van a acabar. Pero si te debes a los acuerdos de la asamblea, siempre, cada día tienes unas metas nuevas que cubrir. Cuando se pertenece a una organización, hay unas cuestiones determinadas que son las que hay que cumplir. Es una consigna; cuando las cumplas has acabado. Pero cuando no te debes a nadie, como nos ha ocurrido a nosotros, cuando nos debemos solamente a una asamblea, si el problema no se ha solucionado, es lógico que cada día salgan distintos caminos, distintas acciones que llevar a cabo. Por lo tanto, el delegado que está verdaderamente por esa asamblea cada día se supera. Por ejemplo, esto me lo han demostrado compañeros que tenían un esquema prefabricado y que no se podían salir de ahí y que quedaban desbordados continuamente, cada día.*
>
> Obrer de Roca, 1976 (citat a *Teoría y Práctica*, núm. 6)

Les experiències autoorganitzatives s'hagueren de plantejar dues qüestions centrals, condicionades en la seva urgència per la conjuntura política: el marc de la política antagonista com a elucidació del subjecte implicat, i les formes de la política antagonista com a elucidació del procediment adequat. Per il·lustrar el procés hem pres com a exemple una experiència que forma part del relat autoconstruït de la nostra generació: la vaga de Roca.

Roca, la primera empresa exportadora en el seu ram, fabricava material sanitari, radiadors, calderes per a la calefacció i condicionadors d'aire. Amb factories a Gavà, Sabadell, Alcalá de Henares i Alcalá de Guadaira, la de Gavà era la segona en importància de tot el complex industrial de Catalunya després de SEAT: 4.700 treballadors. Fou en aquesta fàbrica on el 9 de novembre de 1976 esclatà el conflicte. Originat en la sanció i posterior acomiadament d'uns obrers que s'oposaven als nous ritmes de cronometratge, el col·lectiu en lluita a Roca plantejà les fites recurrents de l'autoorganització.

• *Extensió i subjecte, fàbrica i societat*: Roca, com abans Vitòria o El Ferrol, beslluma la necessitat de superar l'estret marc de la fàbrica en una sinèrgia que, per una banda, permeti l'extensió i consolidació de la lluita a la fàbrica, però per l'altra estableixi les bases

de nous focus d'autoorganització i conflicte: el subjecte que es forjava en les lluites de la Transició transcendia l'antagonisme fabril.

> *Los comités de apoyo nacen de la misma asamblea y de fuera de ella, porque Roca ve que tiene, de alguna manera, que romper con el cerco que se le ha hecho [...]. Lo más importante de los comités de apoyo fue, no solamente la ayuda que han prestado a Roca, sino el que han quedado constituidos de alguna manera para sucesivas luchas.*
>
> Obrer de Roca, 1976 (citat a *Teoría y Práctica*, núm. 6)

Recolzats en organitzacions d'esquerra radical o associacions de veïns, els comitès tenien un protagonista i dinamitzador principal: les dones dels obrers en vaga. I entengueren que el conflicte no s'extingeix fora de les parets de la fàbrica sinó que, ben al contrari, prenia un nou caràcter i una força inaprehensible pel vell model d'antagonisme fabril. La fàbrica no era un espai de poder neutre on el conflicte es dirimia objectivament: era l'espai creat per l'empresari per l'extracció de plusvàlua en les condicions òptimes de control sobre el procés de treball i sobre el treballador. Partint d'aquesta anàlisi, decidiren territorialitzar el conflicte per recompondre la força antagonista i unificar la mateixa classe obrera més enllà dels límits fabrils. En un context de socialització de l'empresari, on es desdibuixava l'antic model de l'empresari individual vinculat físicament i personalment a la seva fàbrica, l'enfrontament no es podia seguir vertebrant sobre la base de figures caduques. Davant el vell model d'antagonisme sindical centrat en la fàbrica, el moviment autoorganitzat plantejà un antagonisme capaç d'enfrontar-se a l'explotació amb totes les armes del social: autonormativització del consum, de la producció i del servei social.

> *Otra experiencia inédita y de gran interés para la clase trabajadora la constituye la próxima creación, con carácter permanente, de unos comités de sanidad, al margen de la asistencia sanitaria institucionalizada, para apoyar las necesidades sanitarias de obreros y otros sectores de población. En estos comités, surgidos en Barcelona, participan médicos y personal sanitario.*
>
> Obrer de Roca, 1976 (citat a *Teoría y Práctica*, núm. 6)

• *Procediment: assemblea, indisciplina i autoinstitució al marge del Pla*. Les successives claudicacions de sindicats i partits representants de les forces obreres i d'oposició, així com l'oberta tendència a subordinar decisions estratègiques a les exigències del pacte d'estat ordit a l'ombra del nou govern d'Adolfo Suárez, obligaren a reconsiderar radicalment les formes de representació d'interessos del social.

Quan les formes d'organització tradicionals se sobreposen a la riquesa dels fruits autoorganitzatius de l'anomenat nou moviment obrer, quan aquestes formes fan palesa la seva funcionalitat en un marc de gestió minoritzada del procés de canvi social i polític, l'única manera de recuperar la confiança en l'acció col·lectiva és retornar al seu element seminal: la confrontació horitzontal, immediata i pública dels mateixos afectats. No sempre es va aprehendre la importància d'establir una cesura radical amb les formes d'organització tradicionals per fer possible aquest últim objectiu. La convivència amb les mediacions polítiques, precisament per estar professionalitzades en la mediació, en la penetració del moviment amb uns objectius preestablerts, aliens a la immediatesa democràtica d'aquest, impedia reiteradament recuperar aquesta confiança en l'acció col·lectiva i personal. Tanmateix, l'experiència de Roca sembla que copsà la importància d'aquesta cesura. Els noranta-dos dies de vaga de 1976 culminaren en l'autoinstitució col·lectiva d'un focus de poder popular erigit en procediment absolut:

> *—Mientras otras asambleas no pasan de ser un conglomerado de personas que se reúnen y escuchan, hablan, gritan, aplauden o silban, me parece que la asamblea de Roca se ha quedado ya institucionalizada. Es decir, toma cuerpo jurídico por cuanto estamentos como Magistratura, por ejemplo, se ven obligados a tener que pasar por esta asamblea. En este momento, la lucha de Roca alcanza su nivel político más alto, cuando es capaz de enfrentarse a los estamentos oficiales y, de tú a tú, decir que no admite una sentencia de Magistratura o cosas por el estilo.*
>
> *—Lo importante de este hecho es ver cómo un organismo asambleario surgido de la clase obrera se coloca ya a nivel de Estado. Denuncias públicas al gobernador civil, a los sindicatos, a Delegación del Trabajo las habíamos hecho ya. Faltaba ahora dar otro paso más.*
>
> Obrers de Roca, 1976 (citat a *Teoría y Práctica*, núm. 6)

Una de les principals pors que despertà l'autoorganització obrera fou la seva radical autonomia, entesa des de fora com a indisciplina o imprevisibilitat. Aquesta vessant, reflex del poder constituent com a procediment absolut, és la matèria d'un desafiament net a l'Estat-Pla. Un repte vers un estat que planifica institucionalment el conflicte a través d'un procediment instituït en instàncies alienes a les dels seus mateixos protagonistes. Entenent que la possibilitat de reproducció del sistema capitalista passa necessàriament per l'existència del conflicte i la seva conseqüent domesticació mitjançant el procediment institucional, l'autonomia constitueix un desafiament net a la urgència de previsibilitat del capitalisme. La materialització de l'autoorganització social en forma de procediment absolut, en forma de col·lectiu concret que erigeix la seva veu en *únic paràmetre* de la matèria i forma que ha de prendre l'acció política, era continent refractari a tota pretensió de disciplina imposada:

> *Lo estamos haciendo a través de asambleas, sin saber dónde vamos a ir mañana, en el sentido de que no sabemos cuál va a ser el camino, cuál va a ser la decisión que va a tomar la asamblea, cómo vamos a formar órganos de dirección, pues éstos han de ir naciendo de la misma base.*
>
> Obrer de Roca 1976 (citat a *Teoría y Práctica*, núm. 3)

Durant el conflicte de Roca diverses van ser les expressions d'aquest fenomen d'indisciplina i ruptura de la planificació: convocar les vagues sense previ avís i sense especificar-ne la durada «tiene por objeto que la empresa no sepa nunca jamás cuándo se va a producir el paro. Esto es lo que saca de quicio a la empresa, que no tolera eso»; no adir-se a convocatòries estatals ritualitzades quan la situació concreta exigeix un altre calendari: «Nuestro llamamiento para el día 12 [de novembre: dia de la Vaga Nacional] fue muy enérgico en este sentido, pero bueno ¿dentro de la fábrica qué es lo que hacéis? ¿Un día de paro o un día de fiesta? Porque al patrono de antemano ya se le había comunicado que no iba nada contra él, que no se preocupase, que al día siguiente se trabajaría»; o, simplement gestionar la vaga sense mediacions, negant les versions ritualitzades del conflicte postmodern: «hemos roto con unos moldes establecidos por todos los sindicatos europeos donde, cuando se plantea un conflicto, siempre se tiene en cuenta mantener las instalaciones de la empresa»; «los representantes sindicales de la comarca van presionando para ver de qué manera nos pueden hacer ir entrando por unos cauces, que no admitimos, claro, y no admitimos porque significa una forma de negociación muy a su manera: primero entramos a la fábrica y después negociamos»[11].

• *La finalitat de l'organització social*. Vitòria i Roca comparteixen una mateixa consciència del que sembla que és la inherent frustració de l'autoorganització al llarg de la història: la dificultat de vertebrar un projecte col·lectiu que transcendeixi les barreres del fenomen i esdevingui alternativa global. Sintetitzat pels seus protagonistes: «En Vitoria, por ejemplo, en uno de esos contactos, decían: bueno ¿os habéis dado cuenta de que, cuando se llega al final, falta la alternativa?». Efectivament, els successius focus d'autoorganització emergits durant la Transició s'extingiren extenuats per l'aïllament a mitjà i llarg termini, per la dificultat de coordinació amb altres experiències i sectors socials.

Paradoxa consubstancial a les lluites autònomes, la viabilitat d'una alternativa global que operi a la vegada com a dissolució d'allò establert i com a palanca d'allò per esdevenir, sembla un maldecap recurrent per a la reflexió teòrica des de l'autonomia. Si bé l'acció de dissolució s'adiu còmodament amb la seva naturalesa crítica, no ho fa l'atribució de pretensions finalistes a un eventual projecte generalitzat d'autoorganització. La qüestió sembla sense resposta, i queda pendent dels encerts i desencerts de les experiències futures: és possible revolucionar la societat sense proposar un futur que serveixi com a horitzó, proposta i programa?; pot tenir el conjunt del social explotat un horitzó, una proposta i un programa comuns amb capacitat per mobilitzar-lo unitàriament?; estem en temps, encara, de mobilitzacions unitàries, de revolucions en definitiva o, com afirmen alguns, només hi ha lloc per a la «subversió», la «insurrecció» o el «gest»?

En tot cas, la rica trajectòria autònoma del moviment obrer dels setanta no quedà esgotada, només, per les seves «paradoxes consubstancials». Fou la reestructuració capitalista, i les arquitectures institucionals que es dissenyaren per implementar-la les que materialitzaren la derrota obrera.

Pactes de la Moncloa: materialització política de la derrota obrera

De la Transició sempre es lloen les virtuts del consens, que és el terme amb què es glossa la superació de l'estatus anterior. Les elits polítiques actuals sobredimensionen el pacte únicament enfocant a les fites aconseguides, i en canvi amaguen les derrotes soterrades per aquell consens.

M., Grup de discussió Transició.

A lo largo de estos difíciles días [...] los trabajadores hemos dejado patente nuestro sentido de clase y nuestra responsabilidad en cuanto a los problemas nacionales. Nunca ha existido en el Estado español un movimiento obrero sindical tan plenamente dispuesto a asumir sus responsabilidades nacionales, tanto ante los problemas sociopolíticos como ante los económicos.

Marcelino Camacho, febrer 1977

...fue el fruto de un esfuerzo de diálogo, de reconocimiento del otro. Esfuerzo de superación de los rencores que nos acompañaron pegajosamente durante los siglos XIX y XX, que generó un clima inédito de confianza política, bajo el arbitraje sutil del rey, lima de asperezas y desencuentros.

Felipe González, «La gran intuición del rey», *Clarín*, 19/11/2000

És lloc comú entre els exegetes del període afirmar que, si bé els resultats concrets dels Pactes de la Moncloa van ser escassos, adquireixen una rellevància cabdal en la història de l'Estat no només pels continguts, sinó per la seva elaboració i el consens assolit entre tots els grups polítics[12]. Efectivament, els Pactes representen per la forma en què van ser gestats, publicitats, imposats i gestionats, una fita cabdal en la fundació de l'estat-democràcia. Interessos econòmics i mesquineses polítiques foren els principals motors de la negociació; convertint la necessitat en virtut, els protagonistes de la minorització representaren a l'escenari estatal la seva constitució com a classe política unificada. L'estat-democràcia neix formalment amb els Pactes de la Moncloa, la Constitució n'esdevingué la reverberació espectacularitzada.

La pressió del moviment obrer i social, la crisi econòmica internacional, la presència ubíqua dels sectors més recalcitrants del règim que periclitava, les limitacions d'un model de regulació caduc en un marc de reestructuració econòmica... Els factors s'entrellaçaven per escenificar un diagnòstic que feia urgir el pacte social i polític entre les cúpules de les organitzacions socials i polítiques. Però només es tractava de l'escenificació d'un diagnòstic, el remei del qual s'havia anat engendrant des de la tardor de 1976. La reivindicació

del pacte social era discurs recurrent entre l'empresariat i les burocràcies estatals de l'època, desig que el moviment obrer s'havia negat a realitzar sota la consigna «que els obrers no paguin la crisi». Després de vint anys de taxes de beneficis empresarials molt per sobre de la mitjana europea, d'haver viscut un dels processos d'acumulació més descarnats i sagnants de la postguerra europea, els qui havien sostingut el miracle espanyol amb la seva força de treball es negaven a assumir el preu de tres anys de crisi.

A poc a poc, però, i guiades per les claudicacions polítiques gestades en els despatxos de l'òpera bufa, les flamants burocràcies sindicals van optar pel pacte per assegurar-se la reproducció en la forma d'una «classe política», unificada entorn del consens d'allò existent. No era creació *ex-novo* sorgida de la responsabilitat patriòtica dels dirigents polítics i sindicals, tal i com mistificaren el seus protagonistes, sinó la culminació d'un procés que s'havia iniciat a la tardor de 1976 i que s'anà gestant a l'ombra de l'opinió pública per esclatar definitivament en una apoteosi litúrgica de pensament únic, vanitat política i institucionalització de l'hegemonia de la veu empresarial.

Les capitulacions matrimonials: patrimoni i herència de l'estat-democràcia

Què es pactà en el moment fundacional de l'estat-democràcia espanyol? Què s'aconseguí d'allò pactat? Vist des d'avui, qui foren els beneficiats pel pacte? En l'àmbit econòmic, el primer vector dels pactes varen ser les mesures estabilitzadores per als salaris: es limità la pujada salarial a una banda entre el 20% i el 22% quan la inflació prevista era del 22% pel 1978, i la inflació real a finals de 1977 era del 26,4%. Era l'objectiu prioritari. Però a través d'aquesta fita quedaven traïdes les aspiracions més bàsiques dels treballadors. En primer lloc, a partir dels Pactes de la Moncloa, els successius pactes socials es basaran en l'indicador de la inflació subjacent, que exclou apartats tan importants com la variació en els preus agrícoles i del petroli, i les fluctuacions canviàries de la pesseta —suposant, aleshores, que el poder adquisitiu dels salaris és immune a aquestes variables. En segon lloc, els Pactes contenien subtils mesures de compulsió: l'empresari podria acomiadar fins al 5% de la plantilla si l'apujada salarial en una empresa superava el 20,5%. Finalment, i per primera vegada, s'adapta l'increment salarial a l'IPC previst, amb la qual cosa es trencava la tradició d'apujades iguals o superiors a l'IPC passat, a més de concedir als empresaris tot l'excedent generat pels augments en la productivitat.

En l'àmbit de la gestió pública, els Pactes pretengueren adaptar el model de gestió a l'embrionari model d'acumulació. S'havia de reformar la fiscalitat franquista per adaptar-la a la dinàmica econòmica que anunciava la propera incorporació a la CEE. També calia un nou instrumental pressupostari que permetria a l'estat gestionar la nova economia amb major pulcritud, eficiència i previsibilitat per als agents transnacionals; es traçaven els primers trets de la tècnica pressupostària de tall monetarista. En la mateixa línia, també es «racionalitzà» el sistema financer: pilar bàsic del «miracle espanyol». Calia depurar-lo, purgar el mercat financer dels elements més ineficients per mitjà de la liberalització del mercat; purgat el sistema financer, només quedaven els més poderosos: actors polítics a l'ombra de l'estat-democràcia encimbellen o enfonsen partits polítics i mitjans de comunicació, persones i institucions, governs i polítiques econòmiques[13]. Als Pactes també hi havia un apartat que contenia les promeses institucionals, ciment del cèlebre «clima inédito de confianza política», com varen ser, per exemple, l'oferiment de participació sindical en l'INEM i en les empreses públiques: es formalitzava la unificació com a classe política i es forjava la separació del social. L'any 1981 el Tribunal Constitucional, clarividents corifeu de l'estat-democràcia, ho glossava pontificant que els sindicats ja no eren només defensors i promotors dels interessos dels treballadors, sinó «òrgans bàsics del sistema polític» (*sic*); l'any 1985 la Llei Orgànica de Llibertat Sindical del PSOE tancà el cercle: l'estatut de sindicat més representatiu i les «facultats d'actuació especials» —participació en l'INEM, l'INSS, les universitats, el Fons de Garantia Salarial, etc.— eren la garantia del seu flamant pragmatisme i zenit de la separació del social.

Hi havia també un apartat dedicat a la introducció de nous supòsits per a la contractació temporal, dirigits inicialment als col·lectius de joves però que gradualment s'aniria estenent al conjunt de la població. A partir del senyal de consens donat pels Pactes, el Reial Decret-Llei 43/1977 obrí una cadena de mesures legislatives per reorganitzar en profunditat el mercat de treball amb l'extensió dels supòsits de contractació temporal. Des de finals de 1977, i fins l'entrada en vigor de l'Estatut dels Treballadors el març de 1980, es promulgaren vint-i-dos normes jurídiques reguladores de la contractació no indefinida, que pràcticament trencaven amb el principi d'estabilitat en la feina guanyat en la lluita del 1976. Plantejament imbuït pel monetarisme neoliberal de l'Escola de Chicago, proposava com a mitjà per superar l'esclerosi de les receptes keynesianes un nou model de regulació de l'economia. Presentat en públic com a «desregulació» per apuntalar la ficció d'un mercat com a ens natural i autònom al marge de lleis humanes, va calar fort entre els *contraltos* de l'òpera bufa: obrí l'etapa en la qual les burocràcies sindicals subordinen l'acció col·lectiva als criteris de la política macroeconòmica, i l'estat s'arroga la funció de la intervenció mistificada en l'economia al crit de «que l'estat no intervingui en economia».

L'*Acuerdo sobre el Programa de Actuación Jurídico y Político* fou el pretext amb què els protagonistes sindicals i d'esquerres maquillaren la seva simbiosi burocràtica amb l'estat monàrquic. Una de les referències més cèlebres per justificar la claudicació de partits d'esquerra i sindicats remetia a la voluntat d'ampliar les funcions redistributives de l'estat com a contrapartida per l'anuència amb la reformulació del model d'acumulació. Tanmateix, la duresa amb què s'aplicaren les mesures d'ajust econòmic no va implicar un esforç anàleg a l'hora d'aplicar les mesures polítiques.

A escala macroeconòmica, els Pactes assoliren resultats ridículs: la reducció en la taxa d'inflació —del 16,5% en 1978 i del 15,6% en 1979— va anar acompanyada d'un espectacular creixement de l'atur, que el 1978 ja assolia 1.083.000 aturats, i el 1979 1.334.000. I si bé els pactes polítics no s'acompliren en els capítols més rellevants, la contrareforma del mercat de treball s'executà fins a les últimes conseqüències. Els Pactes

de la Moncloa van suposar una completa reorganització del mercat de treball, reorganització que només uns mesos abans semblava impensable, vista la presència de les mobilitzacions socials al carrer. Els Pactes determinen les coordenades a partir de les quals s'operà la contrareforma del mercat de treball que, fins l'any 1986, procurà adaptar la matèria social a les prefiguracions dels manuals de teoria econòmica neoclàssica. Aquestes coordenades van ser: control salarial, reducció de la cobertura d'atur i les mesures per fomentar la contractació en col·lectius específics.

Al cap de poc d'inaugurar la promesa de l'estat del benestar, els i les treballadores ja patien el greuge de la seva liquidació: l'administració legislava per induir un creixement unilateral de l'excedent empresarial; retirava la cobertura als aturats per reduir dèficit públic en un creixent context de desocupació forçada; aplicava polítiques socials i laborals per trencar l'homogeneïtat del mercat del treball i de la classe treballadora. Sectors de joves i aturats amb la prestació esgotada van ser la punta de llança per a una nova matriu de control social: la segmentació del mercat de treball. Acusant els inclosos en el mercat laboral de propiciar l'atur amb la defensa de la seva estabilitat, s'aconseguí reinterpretar d'arrel el conflicte social inherent a les societats capitalistes. Els culpables de l'atur eren els mateixos treballadors, massa acomodats; els primers interessats en la plena ocupació ara eren els empresaris —audaços, emprenedors, amb visió de conjunt. Els sindicats molt bé, gràcies, en la seva funció d'òrgans essencials dels sistema polític: ja no era temps de jugar al contrapoder.

Els supervivients: fills i bastards de l'estat-democràcia

Si per liquidar la institucionalitat franquista calia una força política sorgida del mateix franquisme, per acabar amb la classe obrera calia una força política sorgida de la legitimitat de la mateixa classe obrera. En aquest sentit els Pactes van tenir dos fills reconeguts, la UCD i el PSOE: el primer va morir d'èxit i el segon va heretar el patrimoni de la institucionalitat franquista —rei, forces de seguretat i banca— que mai qüestionà. També va tenir uns fills bastards, els sindicats, que a canvi de la promesa institucional de l'estat-democràcia acceptaren el paper d'etern convidat de pedra: la humiliació sistèmica d'ésser considerats per sempre «imperfecció del mercat».

Els sindicats, si bé no eren físicament en el Pactes, van signar-los implícitament amb la seva connivència: acceptant la separació entre polític i social, van delegar en els partits la decisió de condemnar els sindicats a la bastardia en el context de la nova institucionalitat. No participaren en els Pactes per diversos motius, però el principal fou la pressió exercida per les forces assembleàries i radicals que encara coexistien en el si de CCOO, aquestes forces «desaconsellaren la compareixença dels sindicats en el pacte»[14]. La separació s'havia fet efectiva, i visible el conflicte d'interessos entre direcció i bases. La burocràcia sindical es feia part de la classe política unificada amb la voluntat deliberada —tàctica— d'eludir la seva font de legitimitat real.

Aquests foren el fills del pacte, reconeguts i naturals: per a uns els llorers i per als altres les engrunes. Hi va haver més personatges en l'*òpera bufa*, contralts de veu mediocre i poca gràcia que acabaren fagocitats per la maquinària de l'estat-democràcia. Protagonistes, actors secundaris i extres són l'agre record dels títols de crèdit de la nostra opereta. Uns suraren al caliu de l'administració, uns altres van procurar de trobar lloc remunerat sota l'ala reconfortant d'un PSOE omnipotent, i altres van mirar d'enriquir-se amb les oportunitats financeres i especulatives donades pel govern socialista al lucre descontrolat: la «cultura del *pelotazo*». Tots a una contribuïren a segellar un pacte d'estat que, més enllà dels continguts concrets, unificà una classe política sota les clàusules del consens i l'estat-democràcia. En el repartiment de parcel·les la recomposició del sistema de dominació restà dinamitzat per nous actors, amb noves aliances i instruments de domini. Nous però amb un idèntic substrat: la reproducció constant del mateix, fins que una nova crisi acompleixi la reestructuració sota les coordenades del nou repte.

La gestió de la dissidència: la CNT i el Cas Scala

La Transició ha afectat la nostra pràctica política actual. Una qüestió que ara torna a aparèixer és la cultura de la por i de la repressió amb molta més mesura que fa uns anys. La criminalització, amb l'excusa del terrorisme, de totes les opcions que vagin més enllà del model dominant —o la institució o l'abisme— recorda una mica les estratègies jugades en la Transició.

D., Grup de discussió Transició

Esta democracia tan perfecta fabrica ella misma su inconcebible enemigo, el terrorismo. En efecto, prefiere que se la juzgue por sus enemigos más que por sus resultados. La historia del terrorismo la escribe el Estado; por tanto, es educativa. Las poblaciones espectadoras no pueden, por cierto, saberlo todo acerca del terrorismo, pero siempre pueden saber lo bastante como para dejarse persuadir de que, en comparación con ese terrorismo, todo lo demás les habrá de parecer más bien aceptable o, en todo caso, más racional y más democrático.

Guy Debord

La Transició «democratitzà» algunes àrees de la vida col·lectiva, altres les deixà immaculades: entre elles, els cossos repressius. La finalitat era disciplinar els qui visqueren la Transició amb el sentiment sintetitzat per Lluís Llach en el lacònic «no era això, companys, no era això», i no a un *genèric antifranquisme* ja integrat. Neutralitzar —per tant— als i les que dissentien i fins i tot s'oposaven a la constitució d'una democràcia restringida. El manteniment dels nuclis durs dels cossos repressius no pot ser considerat simplement com un enclavament autoritari que roman en el marc de la nova democràcia, sinó que és una peça clau en la configuració del nou sistema d'exclusió. La democràcia constituïda fou un arc que cobrí des dels exfranquistes fins al —finalment— PCE-PSUC. La resta a l'esquerra havia de ser arraconada fins a la marginalitat, o en tot cas utilitzada per assentar la nova democràcia.

L'existència i força de la CNT constitueix un fenomen curiós als ulls de les actuals generacions dels moviments socials. Dividida repetidament, amb una minsa capacitat d'incidència social i, sobretot, amb una limitada inserció en el territori de la producció, sembla avui —amb tots els respectes— més aviat una reminiscència del passat. Ara bé, desxifrant el relat de la Transició i considerant les prou explicatives estratègies repressives de l'estat-democràcia, ens adonem que la CNT hi va tenir una carta més rellevant del que se'ns ha transmès. El míting multitudinari de Montjuïc o les massives Jornades Llibertàries —no organitzades per la CNT, però amb forta centralitat en l'imaginari— desperten, si més no, el nostre interès: «on són aquells milers d'anarquistes a Catalunya?» ha estat pregunta reiterada d'aquests anys. Perplexitat, amb el temps, esdevinguda comprensió: l'auge i la caiguda de la CNT explica la naturalesa complexa de la Transició. Les receptes destinades a minoritzar aquell conglomerat simbòlic —més que organització sindical estructurada— que fou la CNT il·lustren el tractament de la dissidència en l'estat-democràcia.

El creixement sobtat, extraordinari, que visqué l'afiliació a la CNT durant aquells anys es pot explicar com una fuga del *malestar de la Transició*. Hem vist com les lluites obreres gestades sota la dictadura es constituïren en un primer moment en la forma radical de la democràcia obrera (assemblees de fàbrica, comissions obreres: en plural). També hem après, en un segon moment, com el PCE-PSUC, a partir d'hegemonitzar les comissions obreres, contribuí a desarticular la democràcia obrera a les fàbriques i a arrossegar gran part del moviment obrer cap a la centralitat sindical i el pacte social visualitzat a la Moncloa.

El malestar dels moviments assemblearis cristal·litzà, en gran part i durant un temps, en la CNT. Els dissidents obrers i socials de la construcció de l'estat-democràcia trobaren en la històrica sigla una illa d'oposició al recent consens interclassista. Són, possiblement, les fugues a la plastificada pau social de la Transició les que en gran part reverteixen en la reconstrucció de la CNT, i alhora expliquen per què aquesta no quallà donada la diversitat de l'al·luvió. Els aleshores nouvinguts militants no s'afiliaren a la CNT per tal de donar suport a un projecte sindical definit, perquè no existia, sinó amb una barreja d'esperança i resignació: «ens queda la CNT». Així, l'històric sindicat es veié sobredimensionat, amb unes capacitats reals inferiors a les aparents, incapaç d'exercir una tasca excessiva. No se li demanava que actués com un sindicat revolucionari, sinó que se li exigí el caràcter de moviment social integral o fins i tot d'organització política de masses. L'estat, tanmateix, menys docte en matisos quan es tracta de la possibilitat de la subversió, advertí el perill que podia suposar i la convertí en la bèstia negra que calia combatre. La conjunció de tensions internes, que se saldaren amb el rellançament del discurs tradicional i poc actualitzat respecte a les noves formes de sentir i lluitar, més la intensa criminalització estatal, suposaren la clausura gairebé definitiva d'aquella CNT possible i, amb ella, l'enterrament definitiu de l'altre projecte de transició, la ruptura.

A la CNT va haver-hi un trencament. Ens trobàvem amb una situació similar a la d'ara, amb una franja de gent de 40-50 anys —quan nosaltres en teníem 20— de militants llibertaris de la CNT pràcticament inexistent: o estaven a l'exili, o a la presó, o se'ls havien passat per la pedra. No existia un mecanisme de relleu, de connexió entre dues fases. La CNT començà a funcionar per la gent que estava a l'exili però qui la impulsà foren els llibertaris de dintre. Començà a créixer, però l'estructura no s'havia modernitzat, no es tenia una disposició d'afrontar la situació que venia, i la primera opció que es va prendre va ser la històrica, la de sempre, l'anarcosindicalisme vinculat al moviment obrer. Amb els fets del 76-77, però, i sense estar preparada, sense voler-ho, la CNT es converteix en referent polític, la gent li atribueix un protagonisme polític que no té. No té estratègia, ni anàlisi, ni capacitat de convertir-se en un subjecte antagonista, proposant

una altra via que no sigui la del moment, la democràtica. Això no estava formulat ni discutit, i hi ha un creixement disparat de gent que no té un plantejament llibertari, que s'integra en la CNT perquè «volem una altra cosa», sense interioritzar el discurs però dient «no ens agrada la Transició i l'única manera és nodrir aquesta altra cosa que està sortint». I d'aquí les Jornades Llibertàries, el míting de Montjuïc, i molts altres fets que serien foc d'encenalls: no es corresponien amb una maduresa del procés. Com moltes altres organitzacions, es va créixer a cops per després perdre el que s'havia guanyat. Evidentment el sistema no va fer la mateixa anàlisi, i possiblement jo tampoc la feia en aquell moment perquè les coses es vivien amb molt d'optimisme. Però el sistema no es va esperar a veure si era veritat o mentida, i a la que varen començar a volar hòsties, tota la gent que s'apuntà a un espai polític no definit, a la que veien que es jugaven 30 anys de presó, sortiren per potes. No existia un discurs real d'oposició.

F., Grup de discussió Transició

El 26 de febrer de 1976 es reuniren centenars de persones a l'assemblea de Sants. L'objectiu, reconstruir l'organització anarcosindicalista. Moltes es veien les cares per primera vegada. «Después de los duros años de la clandestinidad, lo importante era ante todo eso, contarse antes de seguir adelante». Tanmateix, sembla que la reconstrucció de les històriques sigles era més un desig ideològic que no pas una necessitat sentida en els llocs de producció. «Viejos sindicalistas y fogosos libertarios de la última hornada aunaron sus esfuerzos, sus sensibilidades, y también sus obsesiones y contradicciones, para conformar esa CNT». Aquell reagrupament es feu, segons s'afirma en l'època, contra l'opinió de certs grups autònoms i, el que és més significatiu, sense l'autorització de la CNT oficial en l'exili. Reunió extremadament plural, no només hi acudiren *cenetistes* de tota la vida sinó també desencantats d'altres experiències: «Esos otros que por odio al enemigo se alistaron en la izquierda sin demasiados conocimientos. Que se alistaron donde los más eficaces o los que parecían serlo. En el PCE y en las Comisiones Obreras. En el ámbito de los cristianos progresistas también. Y que luego, decepcionados, desertaron para seguir los surcos de una extrema izquierda menos fuerte pero más dura. [...] Y luego, una vez mas, desertaron, las más de las veces desalentados por el espíritu de partido». Part de la gent que hi aflueix pensa amb una CNT oberta a les noves experiències de l'època, a «la gran marea posterior al Mayo del 68, a las nuevas formas de lucha, a las sensibilidades diseminadas y diluidas en el frente de lo cotidiano». Altres, «inamovibles guardianes de la ortodoxia», pensaren en la CNT de sempre[15].

L'incipient confluència esdevingué un calaix de sastre de grups, tendències, motivacions diverses i sovint contraposades que s'unificaven per ser, després de la mort de Franco, l'alternativa al procés de Transició. Malgrat l'entusiasme inicial i els plantejaments acollidors i plurals, aviat es veié la CNT com un espai on els problemes de funcionament i de relació es traduïen en enfrontament ideològic. Alguns veuran, davant el marasme, la necessitat d'una FAI «pura y dura, demencialmente ortodoxa, convencida de su misión purificadora».

Mentre, es consolidaven algunes estructures i es delimitaven públicament els contorns de l'organització. Rebutjant l'entrevista proposada pel ministre de Relacions Sindicals, es renunciava a participar —a diferència d'altres sindicats encara també il·legals— en cap «refundación más o menos liberal del sindicato vertical». Les dificultats de consolidació sindical, però, eren evidents. No eren precisament els anys trenta, sinó l'època esclatant del marketing publicitari dels partits i sindicats il·legals però ja no clandestins. «En el terreno sindical, la caza de adherentes estaba abierta». Així i tot, era una època eufòrica, exaltació que substituïa «la lucidez por la confianza en un futuro radiante, excluyendo el verdadero debate en beneficio del discurso tradicional, aplastando el presente y su especificidad socio-económica bajo el peso del pasado mítico».

En la reconstrucció mancà una generació nascuda en els anys trenta i quaranta. Ruptura generacional amb traducció política: no hi ha generació pont entre els joves que funcionen com a grup d'afinitat, sense formació sindical ni amb ganes de funcionar com a tal, i els vells sindicalistes. Per qui pretengués enquadrar el moviment obrer en l'estructura del sindicalisme revolucionari, la CNT podia haver fet aquell paper. Una organització sindical àmplia i de base podia haver esdevingut alternativa a l'auge de la política sindical de concertació. Davant de la possibilitat, la reacció de l'estat no es feu esperar. El 30 de gener de 1977, més d'un any després de la mort de Franco, la policia detingué 50 persones, acusades de voler reconstruir la Federació Anarquista Ibèrica. Tanmateix, es mantingué l'estratègia de confrontació: el 19 de febrer la CNT, en roda de premsa, manifestava l'oposició a les eleccions sindicals. Els mítings de San Sebastián de los Reyes (25.000 persones), de València, les 150.000 persones a Montjuïc o les Jornades Llibertàries expressaren una alternativa social considerable. I si bé la CNT no tenia la capacitat organitzativa d'aglutinar tot aquell moviment, podia ser-ne punta de llança.

En el terreny laboral, la CNT s'ajustà a l'experiència del recent moviment obrer i apostà —almenys formalment— per l'assemblearisme. «La CNT considera que la asamblea de trabajadores es el único órgano soberano» és un plantejament que sembla escapar dels criteris més clàssics del sindicalisme. A finals del 77, a Catalunya hi havia 70.000 afiliats agrupats en una setantena de federacions; el País Valencià li anava al darrere. Auge tanmateix ralentit per la cursa interna de les múltiples tendències cap al poder en l'organització: el setembre d'aquell any el Secretariat Permanent havia dimitit. Paralitzada al llarg de vuit mesos, perdent credibilitat, amb les eleccions sindicals la crisi s'aguditzà. Algunes assemblees de treballadors optaren per participar en les eleccions i determinades seccions sindicals de CNT avalaren la decisió (metal·lúrgics, sector naval de València...). El sindicalistes purs, en canvi, només van donar suport a les seccions sindicals cenetistes i rebutjaren no ja les eleccions sinó l'assemblea de treballadors que les havia impulsat.

El carrer semblava no respirar-se l'ambient de divisió. 1978, Barcelona: primera manifestació autoritzada de la CNT catalana. Milers de persones avancen des de Drassanes fins a l'avinguda Mistral. Impugnen explícitament els pactes de la Transició i la incipient reestructuració econòmica. «Con los obreros en paro», «En solidaridad con

las empresas en lucha: Bimbo, OSSA, Corberó, Siemens, Montesa, Castells, Saemplast, Material Clínico», «Contra los topes salariales», «Por la amnistía laboral, contra el despido libre», «Por la libertad sindical» «Contra la represión», «Por la libertad de expresión», «Abajo los Pactos de la Moncloa». Quan és desconvocada, 500 persones es dirigeixen a la presó Model: enfrontaments amb la policia. Al cap de poc, la sala de festes Scala crema i hi moren quatre treballadors, alguns cenetistes. La policia acusa la CNT de l'incendi.

> *Tras el asombro producido por la noticia de la destrucción del «Scala», tras el brutal atentado que ha costado la vida a 4 compañeros del espectáculo ha seguido nuestra indignación por la manipulación informativa que ha pretendido mezclar el nombre de CNT en los hechos del 16* [gener del 1978].*La nota de la policía del día 17 así como las noticias difundidas por TVE constituyen la segunda parte del atentado contra «Scala»: El atentado contra CNT.*
>
> *Solidaridad Obrera*, gener 1978

La CNT formava part d'un moviment llibertari ascendent, pol d'atracció del malestar per una Transició que deixava entreveure més aviat un canvi de vestimenta política, i no pas una transformació social emancipadora. L'atemptat a l'Scala, impulsat per un col·laborador de la policia, desencadenà una enèrgica campanya mediàtica per deslegitimar la central anarcosindicalista i per extensió tota alternativa llibertària: s'alimentà el fantasma de la fractura social i de la guerra civil. La CNT, d'alternativa, es transfigurà en contrapès simbòlic del que havia de ser la nova democràcia:

> *El caso Scala en enero del 1978 supuso para la CNT catalana el más duro golpe de todos los que tuvo que sufrir a lo largo del periodo que se está analizando, desde la reconstrucción* [de la CNT] *y no sólo, aunque sea lo más importante para la conciencia humana, por el hecho de haber muerto 4 trabajadores (algunos de los cuales pertenecían a CNT), sino porque, a pesar de que la CNT actuó con todos sus medios para contrarrestar el efecto perverso y negativo que se pretendía por parte de los círculos del poder, se ha de reconocer que el linchamiento mediático ya estaba en marcha y que superarlo no era una tarea fácil.*
>
> Zambrana, 2000

Si la CNT s'ajustà —involuntàriament— al rol assignat per l'estat fou potser a causa de la seva mateixa debilitat. Incapaç de defensar-se de l'*estratègia de tensió*, acabà inhabilitada com a alternativa cohesionada al nou model de democràcia representativa:

> *La CNT creix molt amb els Pactes de la Moncloa, és el moment de la Transició econòmica on es veu que els sindicats tradicionals pacten amb l'estat, per oferir mecanismes de regulació econòmica, i això fa que molta gent desencantada amb el procés busqui la CNT, per mostrar el seu desacord amb la Transició. Si en aquell moment hi hagués hagut una infraestructura, una capacitat d'elaboració teòrica i d'estratègia, potser s'hagués aconseguit no canviar el procés però sí estructurar un moviment antagonista. Però això no es donà.*
>
> J., Grup de discussió Transició

La nova CNT arribà tard a l'hora d'organitzar l'alternativa al procés de la Transició. Possiblement, que fos més aviat el recull d'una experiència rupturista ja afeblida, va facilitar que la portessin a un terreny que no era el seu: el cas Scala. La sedimentació de les claus de l'estat-democràcia explica l'auge i el declivi d'aquella experiència: el nou sistema es consolidava a costa de reduir a la mínima expressió les alternatives que potencialment plantejaven una transformació profunda de les estructures socials. Aquest fet donaria compte de les causes que, des de fora, van propiciar que les dissidències a inicis dels vuitanta estiguessin mancades d'una expressió pública adient. Condemnades a ser expressió de silencis i resignacions empassades, tota una generació convertida en matèria inert del desencant; protagonistes de la grisenca tonalitat dels anys vuitanta.

La Transició i nosaltres

> Hem superat les normes legals capitalistes. Iniciàrem la nostra lluita realitzant assemblees malgrat la prohibició explícita de l'empresa. I les hem seguit fent a fora, tot i la repressió. Hem prescindit, des del primer moment, del Sindicat i del Jurat com a institució, car individualment uns ens han traït i altres no. Hem vist clarament que el Sindicat és un instrument d'integració i repressió en mans dels capitalistes. Hem anat a Magistratura, conscients que és un instrument igualment al servei dels patrons, car les lleis són fetes per ells, per defensar llurs interessos. Finalment hem recolzat les nostres reivindicacions amb les autèntiques armes: aturades, ocupació de la fàbrica i —la principal— LA VAGA. Si hem utilitzat algun camí legal, no hem caigut en el parany de subordinar-hi la lluita.
>
> Hem forjat les nostres formes d'organització. A través de les assemblees han sorgit comitès i comissions que porten a terme les iniciatives. La nostra unió s'ha forjat en les assemblees. Ja hem indicat, però, el paper que han tingut en la lluita els companys més conscients i combatius. Aquesta avantguarda ha estat en tot moment lligada i compromesa amb la resta dels treballadors. Això ho hem aconseguit a les assemblees, car allí és on es controlada l'activitat, i on tots els treballadors tenim la direcció de la lluita. En les assemblees (òrgans de poder i democràcia obrera) hem discutit tots els problemes i hem elaborat les reivindicacions. Tots hem pogut expressar-nos confrontant opinions. Totes les decisions importants de la lluita han estat preses en l'assemblea per majoria absoluta: no a les hores extres, ocupació de la fàbrica, vaga, continuar la lluita fora de l'empresa... Hem servit el moviment obrer. [...]
>
> LA VAGA ACABARÀ, PERÒ AQUESTS VALORS ROMANDRAN
>
> Assemblea de Treballadors de Harry Walker, 30 de gener de 1971

Si la Transició fou una derrota d'aquells moviments obrers i populars que s'expressaven mitjançant formes de democràcia directa i que apostaven per unes relacions socials no mercantils, és raonable pensar que, amb l'adveniment de la democràcia representativa i el triomf del projecte de modernització capitalista, el fil conductor de l'autoorganització al nostre país quedà estroncat. Els sabers organitzatius, els repertoris de confrontació, els marcs generals de sentit, en definitiva, aquells *poders dels moviments*[16], acumulats durant el cicle de lluites que enllaçà el tardofranquisme amb la Transició, quedaren sepultats en la lògica de l'estat-democràcia.

Assemblees fabrils. Comissions i delegats revocables. Vagues salvatges, expropiacions, caixes de resistència. Boicots, sabotatges. Crítica del treball assalariat i la mercaderia. Desconfiança vers la *representació*. Subjectivitat antagonista, política, autònoma respecte a les sobredeterminacions empresarials i institucionals. On anaren a parar aquells aprenentatges? Fins a quin punt foren bandejats per la nova realitat política, econòmica, social? Es reconstituïren en noves modalitats d'acció col·lectiva? Si la Transició és la fossa profunda que pretengué desterrar del social la possibilitat i projecció de la subversió obrera («aquests valors romandran»), amb quins bagatges renaixerà l'autoorganització ja en plena democràcia de mercat? *Qui* la protagonitzarà?

En el camí a la democràcia representativa, les pràctiques antagonistes quedaren soterrades per noves i dominants pautes d'acció de caire conciliador: els imaginaris que sustentarien el nou règim polític s'edificaren precisament com un mirall invertit de les subversives lluites socials anteriors. Políticament, l'estat-democràcia actuà en el sentit que Paolo Virno atribueix al terme *contrarevolució*, un procés que «transforma en passivitat despolititzada o en consens plebiscitari els mateixos comportaments que semblaven implicar el deteriorament del poder estatal i l'actualitat d'un autogovern radical»[17].

La canonització de la *perversitat demòcrata* restringeix enormement les possibilitats de la participació social. Tanmateix, l'exclusivitat del sistema de partits, el bloqueig amb què aplaquen la vida pública, ¿no haurà estat font renovada d'acció col·lectiva, de moviments socials amb una forta necessitat d'autonomia respecte —*precisament*— al sistema de representació? Possiblement, l'emergència actual de l'autoorganització en part s'explica per la constitució restrictiva de l'estat-democràcia.

Minoritzar el social explotat, clausurar més tard les últimes reminiscències de *fuga* política. Però encara faltaven manotades, que restringiren més intensament, si es pot, els espais per a la mobilització social. El cicle definitiu de la Transició finalitzà amb el *cop d'estat*, operació del poder per tancar files definitivament al voltant de l'estat-democràcia, que no reforçà la *democratització* de les institucions, sinó que en tot cas evaporà la possibilitat de democratitzar-les. El cop d'efecte es realitzà a traves d'un primer «atac fingit a la jove democràcia». Celebrada i espectacularitzada pels *media* la ínclita sortida de la crisi, aconseguiren que es perdés de vista el procés involutiu subjacent. En aquest cas el cop d'estat va ser la pantalla rere la qual es va acabar de clausurar amb pany i forrellat el procés de la Transició[18].

El soroll de sabres no suposà només una reestructuració —al pur estil de contrareforma— de la política autonòmica, sinó que impactà en la política econòmica. L'*Acuerdo Nacional del Empleo*, consensuat i firmat el 1982 entre el govern, la CEOE i els sindicats CCOO i UGT, suposà la definitiva institucionalització d'aquests. Si fins aleshores havia estat la UGT qui primer apuntalà el pacte social, a partir del cop CCOO decidí entrar també en el joc i beneficiar-se del repartiment de prebendes del reconeixement estatal. A canvi, *només* se'ls exigia concertar la introducció de formes flexibles d'ocupació i acceptar la restricció salarial.

Més enllà dels valors que cimentarien amb força les noves relacions socials nascudes dels pactes polítics de la Transició, positivitzats i socialitzats obsessivament en la població —consens social, delegació, ideologia dels diners—, les transformacions polítiques i productives accentuaren el debilitament de la resistència. Els pactes econòmics a la baixa, que impulsaren la reestructuració capitalista, la recomposició del mercat de treball i les classes socials, obririen el camí per a la integració obrera i la precarització. Una subjectivitat integrada, de mercat, passà a ser central per garantir l'acumulació en el nou

paradigma. L'antiga composició obrera, política, amb instruments autònoms de classe, fou fagocitada —amb la palanca de l'atur— per nous territoris laborals on la flexibilitat dibuixa les atomitzades figures de la precarietat. Quin espai quedà per al dissens en una generació que, en el treball assalariat, pateix les conseqüències d'un pacte social que hipotecà els seus fills i filles?

La Transició actuà com una geografia, deixà territoris no del tot coberts per l'oblit analgèsic, terres on les lluites sota el franquisme havien estat poderoses i que no acabaren de ser integrades en l'estructuració territorial de la nova democràcia, font de nous conflictes posteriors. Rellevant geografia territorial, la pervivència de comunitats nacionals diferenciades de *l'Espanya eterna* ens permet entendre per què al nostre país ha sobreviscut una xarxa crítica que ha produït moviments socials de manera recurrent:

> *Una altra és la geografia de la Transició: no va ser el mateix l'impuls per acabar amb el franquisme que es vivia a Catalunya que, per exemple, a Castella. I això ha deixat uns sediments, unes acumulacions de forces diferents, que avui es noten: on hi ha més moviments socials? A Catalunya, sobretot en àmbits urbans, hi hagué resistències i clandestinitats, i per tant ara hi ha més capacitat d'autodefensa. En molts punts de l'Estat encara hi ha la cultura política del franquisme: passotisme, posar-se en política és immoral. Aquí té sentit revisar la Transició i totes les estructures polítiques i econòmiques que se'n derivaren, però en altres llocs de l'Estat no tant perquè ja va anar bé. Aquí és impensable la normalitat amb què a ciutats espanyoles els carrers tenen noms franquistes o estàtues de Franco.*
>
> D., Grup de discussió Transició

També la geografia *altra*. La que no encaixa exactament en territoris físics, sinó en aquells espais polítics d'intervenció que no quedaren clausurats definitivament, perquè algú es dignà travar la porta a risc de perdre-hi les cames. Són els fils conductors que dècades després hem descobert amb entusiasme, itineraris, biografies i actituds personals que han sobreviscut a l'oasi desolador dels vuitanta-noranta i que ara emergeixen en un retrobament, produint fissures a les ruptures generacionals que ens havien debilitat. En part era d'esperar que algun dia, també, l'aflorament de l'autoorganització s'alimentés dels projectes d'emancipació minoritzats amb el tancament del cicle de lluites dels setanta, d'aquelles fugues reconstituïdes, d'aquells itineraris personals i polítics que enllacen amb la nostra actualitat. Tanmateix, no ha estat fàcil.

> *La Transició incideix en el fet que totes les estructures, formes de gestió i participació de la vida social, política i econòmica estan ja preestablertes i no hi tenim cap incisió ni participació. És algo que passa al nostre voltant —a pesar de nosaltres. Quant a les ruptures generacionals, sí que són notables, sobretot en el sentit que sempre que s'autoorganitzen accions, mobilitzacions o activitats, els individus que hi participen són de franges d'edat molt similars, i dóna la sensació que els més grans de 35 ja estan cremats per l'engany sofert en el passat i per això no els incentiva res a participar.*
>
> I., CSOA La Krispa, Cornellà de Llobregat

L'engany sofert, o la Transició com a mite, la ficció dels consens. Opiacis que han organitzat durant prou temps la subjecció de la transformació social a la democràcia representativa com a únic horitzó possible de l'acció política. Quan el mite ha tingut esquerdes, quan el dissens ha tornat a mostrar-se, quan noves subjectivitats han irromput sense tels als ulls, hem retrobat l'altra història de la Transició, i la univocitat de l'estat-democràcia ha quedat impugnada. Hem conegut com s'estructurà i què suposà *per als nostres*: el coneixement ha realimentat les pràctiques antagonistes d'avui.

> *La Transició és transversal en tot el que anem tractant i segurament pels més joves ha estat molt interessant i impactant conèixer les esperances que es van crear vint anys enrere, i com aquestes van marcar les vides dels i les que van participar de moviments autònoms al barri i a la fàbrica en un context de mobilització força generalitzat i un clima d'expectatives d'alliberament on la col·lectivitat era, com a mínim, àmplia. Entendre la decepció posterior al període de la Transició i com va afectar la sensació de fracàs en les relacions i la pràctica diària d'aquells i aquelles que conformaven el moviment obrer (o l'esquerra radical, si li volem dir així) crec que va facilitar dues coses: per una banda que els més joves revaloritzéssim les nostres experiències recents malgrat el desencant o la sensació d'anar perdudíssimes, doncs érem més conscients del refredament que havien viscut les pràctiques antagonistes durant força temps; per altra banda, va permetre reflexionar entorn de la impaciència que havíem viscut en els processos en què havíem participat.*
>
> Col·lectiu Ciutat/Empresa, Esplugues de Llobregat

Hem conegut a més que els ritmes de la Transició foren per si plenament antidemocràtics: no podien ser assumits sinó per estructures professionalitzades o jeràrquiques. Hem entès que l'àmplia mobilització obrera i popular de l'època, la que de fons motivà el canvi de règim, fou apartada amb un cop de mà de les elits de cara a la gestió del canvi. Hem entès que els mites són aquells relats que cohesionen els llaços socials fins que arriba el moment en què s'esquerden.

I la Transició, com a mite, cohesionà llaços socials en un sentit: «els canvis només poden ser gestionats pels polítics». Una noció per la qual *la mobilització popular ha de ser exclusivament un mecanisme que activi una posterior gestió professionalitzada de les demandes*. Com que s'ha de limitar a la reivindicació, no cal que contingui mecanismes reals de presa de decisions i execució d'allò decidit. El social s'ha de limitar a la generació contingent, i en certa mesura *irresponsable*, de demandes que el sistema politicoinstitucional s'encarregarà de metabolitzar i adequar des de la responsabilitat i contenció. S'ha d'oferir a la societat un producte amb un «acabat professional», de tal manera que

no s'hagi de molestar en la decisió i execució política, sinó únicament en la producció de valor. Des d'aquesta perspectiva, les mobilitzacions populars i experiències emancipatòries no han de traspassar mai el llindar de la «reivindicació», a efectes d'una posterior gestió, tractament i execució per instàncies orgànicament heterònomes al social. Considerar tota la mobilització social produïda al llarg de la Transició com únicament reivindicativa i silenciar les riques experiències d'autoinstitució inocula en els imaginaris presents la subordinació de la societat respecte a l'estat. Relega l'expressió del social a la categoria de rèdit pels jerarques, objecte de la manipulació i mal·leable segons convingui. Fixa, per a la forma social de pensar el canvi, que l'acció col·lectiva només pot ser pretext perquè els dirigents puguin moure fitxa segons convingui.

Aquests tipus de processos tracten de «transformar el poder constituent en poder extraordinari, aixafar-lo sobre l'esdeveniment i tancar-lo en una fatuïtat només revelada pel dret»[19]. Delimitada així la naturalitat de l'esdevenir polític, el poder constituent queda relegat a l'estatut de simple participació en alguna cosa ja constituïda, se li nega la possibilitat de ser origen i procediment absolut. Adhesió del social a un sistema preconstituït que estableix la matriu, els canals i els procediments de la participació política. I si la relació entre el social i el polític queda establerta com a participació d'un en l'altre, es coarta la possibilitat d'invertir la relació de subordinació.

Quan es parla de l'acció política de la societat en termes de participació —i se n'assumeix la conceptualització—, s'accepta que l'activitat política no pot ser més que participació, esmussada, *en alguna cosa que ja existeix*. La societat, així, «participa», i el conjunt estat-democràcia-participació *crea*. Però reprenent la forma genuïna de la història social: creiem que la societat *crea* per si mateixa, i si bé d'aquesta creació poden emanar relacions socials alienades, com ara l'estat, o la implantació de cotilles a la mateixa creació —com la mistificació de la participació—, la societat per contra pot, si vol, implicar-se en la creació de la *totalitat* normativa: això és, l'autoinstitució. La gestió de la Transició va treballar amb tossuderia en la direcció contrària, les elits no governaren el canvi només de manera propositiva sinó actuant amb mètode per desactivar la capacitat *autoinstituent* de gran part de l'acció col·lectiva i, per tant, sobreactivant les expressions únicament *reivindicatives*. La postmodernitat de l'estat-democràcia quedà així nodalment prefigurada

La posterior evolució a la baixa tant de la qüestió obrera, com de la urbana i la nacional, obeí a la seva limitació a la *reivindicació*, a la delegació en les noves institucions estatals del poder popular que s'estava autoinstituint.

L'acció col·lectiva en la Transició, sobretot la protagonitzada pel moviment obrer, forjà en el seu si processos d'autonomia; en l'àmbit del seus imaginaris es produïren ruptures efectives de la política entesa com a delegació, s'engegaren processos col·lectius gestionats pels seus protagonistes. Esberlant el mite, moltes d'aquelles lluites anaven més enllà d'una «lluita per la democràcia», ja que superaven la *reivindicació* i apuntaven a constituir formes d'organització social altres. Ara bé, les tendències autònomes i anticapitalistes foren emmudides per l'estrèpit de la «reivindicació democràtica». Quines

causes impediren que les expressions d'autonomia d'aleshores es traduïssin en un «veritable» moviment autònom articulat, amb consciència dels seus interessos específics —no necessàriament unitaris— i de les seves genuïnes formes d'organització i execució? Eren prou fortes les tradicions i referents, la producció teòrica activa, els espais físics vinculats a l'autoorganització, i els elements materials perquè actuessin com a catalitzadors del procés autoinstituent?

Els límits de l'autoinstitució del moviment obrer prefiguren els límits de l'acció dels moviments socials en la Transició, però també adverteixen de les debilitats dels moviments en l'estat-democràcia. Fer emergir les claus que minoritzaren les tendències a l'autonomia obrera durant aquells anys, entendre les tensions entre la reivindicació i l'autoinstitució..., són complexes dimensions de la Transició silenciades fins avui. Per a nosaltres ofereixen usos, memòria rediviva, llera de continuïtat per a les experiències d'autoorganització que avui es construeixen...

Per la nostra pròpia pràctica política, i per la de qui ens precedí, hem entès com a mínim que els canvis són producte de l'acció col·lectiva i que s'ha de reblar el clau fins què l'acció col·lectiva sigui reconeguda com a origen, llera i destí del canvi polític. Això suposa reapropiar-nos de la política com a esfera inherent a l'activitat social de tot ésser humà. Això suposa anar més enllà, o quedar-nos més cap aquí, de la *reivindicació*: creant comunitat capaç de pensar i materialitzar desigs o necessitats, processos que *autoinstitueixin* un espaitemps de determinació sobirana de les claus de la vida col·lectiva.

> *A l'Estat espanyol, s'ha passat, en només trenta anys de diferència, d'un context de generalització de processos autoorganitzatius als barris, a les fàbriques i al carrer, basats en la potencialitat de les lluites de base, a una situació de desestructuració gairebé total d'allò que fa referència al sentit col·lectiu i comunitari de les nostres vides. La Transició, i la imposició d'una democràcia continuista amb el règim franquista anterior, va aconseguir desactivar i absorbir bona part de les inquietuds polítiques i vitals presents aleshores.*
>
> CSOA Hamsa

Les hipoteques de la Transició han començat a esberlar-se. Aquell procés que constituí la democràcia representativa a costa d'ofegar les expressions de la democràcia directa està sent impugnat pels nous protagonismes socials. Aquests nous protagonismes, vinculats a les conseqüències precaritzadores de la reestructuració capitalista, obren noves perspectives per pensar l'organització social. El debat sobre la representació, sobre l'acció col·lectiva, sobre la gestió del social, està avui en marxa. Han hagut de passar més de dues dècades d'ençà que la Transició blindà el nou règim: l'estat-democràcia, aquell moviment continu d'expropiació institucional de la política.

Notes

1. Morán, G., *El precio de la transición*, Barcelona, Planeta, 1991.
2. Bilbao, A., «Trabajadores, gestión económica y crisis sindical», a Miguélez, F. y Prieto, C. (coord.), *Las relaciones laborales en España*, Siglo XXI editores, Madrid, 1991.
3. Herreros, J. L., «Las relaciones de trabajo», a Extezarreta, M. (coord.), *La reestructuración del capitalismo en España, 1970-1990*, Icaria, Barcelona, 1991.
4. O'Donnell i Schmitter, *Transsitions from authoritarian rule. Tentatuve conclusions about uncertain democracies*, The John Hopkins University Press, Baltimore-Londres, 1986.
5. Baylos, A., «La intervención normativa del Estado en materia de relaciones colectivas», a Miguélez, F. y Prieto, C. (coord.), *Las relaciones laborales en España*, Siglo XXI, Madrid, 1991.
6. Almendros Morcillo, *El sindicalismo de clase en España (1939-1977)*, Península, Barcelona, 1978.
7. Vega García, R., «Los contextos de la acción sindical: franquismo, transición y democracia», *Sociologia del Trabajo*, 36, 1999, pp. 133-154.
8. Tejero, A., «El panorama sindical tras el cambio político», *Zona Abierta*, 16, 1978.
9. *Teoría y Práctica*, 7, 1977, p. 67.
10. *Todo el poder a la Asamblea. Vitoria 3 de marzo de 1976*, Likiniano Elkartea, Bilbo, 2001. Recull els documents de l'impressionant procés assembleari que esclatà a Gasteiz durant el primer trimestre de 1976, amb una vaga general convocada i dirigida des de les assemblees de fàbrica, i que se saldà amb cinc obrers assassinats per la Policia Armada i la Guàrdia Civil.
11. *Teoría y Práctica*, 3.
12. Del Águila, «La dinámica de la legitimidad en el discurso político de la transición», a Diversos Autors, *Transición política y consolidación democràtica. España (1975-1986)*, Ed. CIS, Madrid, 1992.
13. Novoa, J. M., *Bancos, banqueros, bandidos*, Ed. Miatzen, Lizarra, 2002.
14. Roca, J., «La concertación social», a Miguélez, F. y Prieto, C. (coord.), *Las relaciones laborales en España*, Siglo XXI editores, Madrid, 1991.
15. Gómez, F., «Grandezas y miserias del movimiento libertario español hoy», a Diversos Autors, *La CNT ser o no ser. La crisis de 1976-1979*, Editorial Ruedo Ibérico, Barcelona, 1979.
16. Tarrow, S., *El poder en movimiento*, Alianza, Madrid, 1997.
17. Virno, P., *Virtuosismo y revolución*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2003.
18. Debord, G., *Comentarios sobre la sociedad del espectáculo*, Anagrama, Barcelona, 1999.
19. Negri, A., *El poder constituyente. Ensayo sobre las alternativas de la modernidad*, Libertarias, Madrid, 1994.

SEGONA PART O NUS

L'expropiació de la política

No estem en els intersticis, en els marges o en la resta, sinó en l'apropiació i la rearticulació concretes del poder/saber avui congelats en els aparells administratius de l'estat.

Paolo Virno

L'estat-democràcia i les seves desercions

Quan experimentem *altres* formes de relació social i, encara més, quan tenim la gosadia de proposar-les més enllà de la nostra quotidianitat, ens topem sovint que la moderna forma de l'*antiutopia* ens barra el pas d'una manera una mica arrogant: *no existeix alternativa a la democràcia representativa*. És en aquests moments de confrontació que tot un dispositiu conceptual es posa en marxa i socialitza una sèrie de categories que efectivament no poden pensar la realitat més enllà del lloc comú de l'arena estatal. Els perpetuadors d'opinió, indiferentment de l'ariet utilitzat —mitjans de comunicació, acadèmia—, tanquen files i en un cop de mà situen damunt la taula la disjuntiva: *o les institucions o l'abisme*.

Tanmateix, avui l'abisme no sembla tan infèrtil. L'emergència a mitjan dècada dels noranta de noves lluites autoorganitzades, l'aparició de noves subjectivitats radicals que s'afermen en experiències de democràcia directa, la creixent intuïció que l'estat és un procés constant que ens expropia la sociabilitat, que el mercat és una relació social que ens fragmenta i precaritza la vida, assenyalen que noves desercions vers el control estatal estan en marxa. Sembla que avui, com a mínim, hi ha vida més enllà de les matrius de l'estat-democràcia. Però no ens avancem. Quin fou el procés pel qual es constituí la noció d'*abisme*? Com, al llarg d'aquests anys, s'ha arribat al convenciment, per a entesos i profans, que l'estat-democràcia és el vèrtex —sigui l'agent o el referent— de tota acció col·lectiva?

Intuïm que la història de l'estat-democràcia és la història de l'expropiació de la política. Una operació contínua d'erosió de la capacitat d'autodeterminació del social, la pèrdua de la seva potència autoinstituent. A mesura que la democràcia esdevé estat, a mesura que s'intensifica el monopoli de la política, augmenta l'alienació de la política mateixa. No predomina, com diria John Holloway, «el potencial per a l'organització social conscient», sinó la forma imposada sobre aquest potencial: la forma estatal de la política es separa del conjunt de la col·lectivitat. Han existit, tanmateix, en la nostra història recent, contradiccions entre la potència social d'altres formes de sociabilitat i representació política i les formes estatals imposades sobre aquesta potència?

A l'Estat espanyol, l'operació de clausura d'*un social que desbordava* fou el marc general de sentit que ja cohesionà la Transició al voltant d'un monopoli: el de la participació política en mans de l'estatalitzat sistema de partits. Al respecte molts diran, entre la suficiència i la incomoditat: «fa tant d'aquells dies, no paga la pena recordar, no importa». D'acord, deixem doncs que sigui el mateix fluir dels esdeveniments el que passi comptes amb el passat, i llancem a l'aire interrogants que potser inquieten una mica més els apolegetes de l'immediat. És aquell bloqueig de la potència social —necessari per tal de consolidar el nou règim— un dispositiu arcaic? És aquella operació de congelació de la política —que desarmà les lluites socials rupturistes— un romanent fundacional superat?

Tot seguit intentarem copsar com els blindatges estatals respecte a les expressions de protagonisme social s'han activat de manera recorrent al llarg de la construcció de la democràcia institucional al nostre país. Amb tal intensitat, que no només no han conjurat el pecat original de la Transició (suaument: «falta de participació social en la definició del nou règim»), sinó que han esquerdat la relació entre «democràcia» i «representació».

En l'actualitat, pensem, no es defensa la «democràcia representativa» perquè sigui el paradigma real que articula la participació en les nostres societats, sinó que s'empara *l'estructura política realment existent* sota l'argument de ser una democràcia representativa. Tota una mistificació que pretén amagar, il·lusòriament, el caràcter mercantil i autoritari d'un règim que sobretot busca incrementar de manera sostinguda l'acumulació capitalista, perpetuar-se com a forma-estat, i desmantellar per tant les expressions col·lectives que obstaculitzen aquests objectius.

La metabolització estatal del conflicte, la construcció permanent del poder institucional, ha anat erosionant la substància democràtica de la «democràcia representativa». Però no només. Més enllà, les mateixes transformacions del model d'acumulació capitalista —postfordisme, flexibilitat, fragmentació, precarietat— també produeixen crisis en la representativitat de les institucions democràtiques i els seus agents.

L'expropiació de la política practicada a fons al llarg del «gris hivern dels vuitanta» serví per desarmar el social organitzat —obrer, veïnal, feminista...— i així imposar les mesures neoliberals de la reestructuració capitalista que d'altra manera haurien estat respostes amb una resistència prou més contundent. Tanmateix, el buit social que deixà aquesta expropiació no serà farcit per les noves formes d'articulació política de les *conseqüències irrepresentades* de la reestructuració?

A partir dels anys noranta, la canalització institucional del conflicte experimentà noves fuites socials amb una rellevància que no se'ns escapa: expressen la superació de la paralitzant hipoteca de la Transició i esdevenen desercions a l'estat-democràcia. Noves polititzacions que ens impel·leixen a elaborar una deconstrucció del model que ja s'exerceix en la pràctica. Als qui practiquem altres formes de crear comunitat i conflicte, altres formes d'entendre l'organització social no ens queda més remei que qüestionar la

unidimensionalitat de la democràcia representativa i, fins i tot, produir interrogants que vagin més enllà. Com es construí l'abisme o imaginari d'un social impotent? Com s'assentà l'expropiació de la política?

Aquests són els interrogants que intentarem desenvolupar seguidament. No com un exercici retòric, sinó com a aprofundiment de la pràctica crítica col·lectiva que vivim. Perquè el vertigen que experimenten els gestors estatals davant l'abisme és, per a nosaltres, tota una invitació a reapropiar-nos d'una política avui petrificada en les formes de l'estat-democràcia.

Genealogia del poder constituït

La hipòtesi que aquí es manté és que la democràcia representativa és ara, en els estats del capitalisme madur, poc més que un fantasma ideològic.

L. Ferrajoli

Dirigir-nos directament, sense marrades, al nervi que articula l'actual sistema polític de dominació, aixecar els llençols al fantasma ideològic de la democràcia representativa, traçar la genealogia del poder constituït. I més que cercar-lo en les paraules sacramentals del seu baptisme («democràtic», «social», «de dret»), descabdellant la Transició, hem entès que l'eix vertebrador del règim naixent havia estat l'estat, a través d'una classe política que en bloc blindà el procés. Des d'un inici, la democràcia espanyola fou edificada estatalment, en oberta confrontació amb el poder popular constituent i les experiències —ara sí— democratitzadores que n'emergien. La caracterització de l'estat-democràcia fou totalment asimètrica als moviments que havien empès la liquidació de la dictadura.

No oblidem: el règim actual emanà directament de la legalitat franquista. I ho feu amb aquella aberració legislativa (Llei per a la Reforma Política) que aprovà el Govern el setembre de 1976, que acaronava l'objectiu de traçar un camí de continuïtat entre els més pragmàtics i moderats del règim moribund i els «més impacients i menys meticulosos» de l'oposició democràtica[1]. No és desaforat, per tant, pensar que la Transició constitucionalitzà els partits polítics com a passarel·la perquè les oligarquies hi caminessin. Superar l'abisme, cristal·litzar el principi de «la democràcia és l'estat».

En assentar el monopoli de l'acció política en la figura-forma dels partits, hi encaixaren les mans els gestors de l'estat franquista i els líders de l'oposició democràtica. Es buscava amortir la conflictivitat social a partir de dissociar les lluites *polítique*s i les *socials*, privilegiar les expressions associades a l'estratègia parlamentarista, i protegir determinats grups polítics —la majoria més aviat embrions de partit— cedint-los una cobertura paraestatal. L'assignació de subvencions financeres suplí les debilitats organitzatives, i implantant «cercles concèntrics de clienteles i assalariats» es cobriren les vacants fonamentals: els militants. La seva estatalització no fou una conseqüència *més* del procés de transició, sinó que entroncà directament al cor del consens.

Una enginyeria política que pretengué alleujar la seva fràgil implantació social. Baixa afiliació, escàs protagonisme de les bases, lleu interrelació en el teixit social, o sia, els resultats del desinterès dels partits per tot allò que no reproduís la seva orientació institucional, havien de ser resolts amb urgència. I es buscà una legitimació vertical: subvencions, indemnitzacions per despeses electorals, accés als mitjans de comunicació públics[2], prerrogatives més «netes i eficients» que no pas la poca rendibilitat de l'acció política de base. Un testimoni:

> *El PSC no tenia gens de pes en el moviment veïnal. Però el tingué en les institucions. Sabé fer un discurs molt de centre, molt assequible, i va calar. Van ser intel·ligents, van fer un discurs a tenor dels senyors que no militaven enlloc, per aquella gent sense ideologia: la neteja, les tonteries de gestió. Aquest va ser el gran èxit dels socialistes.*
>
> Josep Pons, Comissió de Veïns de la Bordeta

La legalització dels partits d'esquerres —especialment el PCE-PSUC— i dels sindicats obrers constituïa un doble gest necessari, tant per legitimar el nou ordre institucional com per controlar una conflictivitat aleshores incandescent. Partits i sindicats haurien de «reconduir aquella enorme energia social d'ànsia de transformació, cap als estrets marges de la participació institucional i el pacte social, desactivant el seu caràcter antagonista i preservant els interessos dominants»[3]. Quin fou el blindatge originari?

Cimentar l'exclusivitat de les formes institucionals, bunqueritzar la Monarquia, assenyalar com a irrefutable la modernització de l'economia de mercat capitalista, perpetuar la indissoluble unitat territorial de l'Estat. Acreditacions de la política legítima, filtres pels quals els pretendents modificaren el seu bagatge polític a cop de cirurgia per formar part del naixent sistema. Dels nou límits de la política, els partits estatalitzats n'esdevindrien els garants. Com ha impactat, pel que fa a la participació social, el blindatge de la forma-partit com a dispositiu privilegiat del poder constituït?

Mal que ens pesi, el seu enroc ha dinamitat la mateixa idea de representativitat. En primer lloc, dins dels partits, la participació s'ha restringit pel reforçament de les tendències piramidals i centralitzadores, ja que els grups cooptats el 77 reproduïren la seva pertinença a l'oligarquia intensificant la jerarquització interna. En poc temps, es passà d'unes lluites anònimes i col·lectives contra el franquisme a unes negociacions acceleradas on els interlocutors foren, majoritàriament, personatges *recentment construïts* mediàticament com a líders polítics representatius de la nova legalitat. El terminal règim franquista garantí als «conjurats de saló» una quota de poder en l'estat i el liderat dels propis partits: el sistema proporcional de llistes tancades i bloquejades en seria vàlvula de seguretat. En un procés tan «inestable i delicat» no es podia confiar en unes estructures partidistes *que no esdevinguessin paraestatals*, en actors polítics amb bases mínimament autònomes. La relació de vassallatge integral a l'interior dels partits és proporcional a la intensitat de la subordinació partidista a l'estat.

Segon: la bola de neu del sistema de partits ha buscat el bloqueig de les expressions polítiques i socials que li són alienes. La creació de *l'espai de la política*, com un camp exclusivament interpartidista, ha perseguit anul·lar l'acció col·lectiva no subordinada als consensos d'estat. La consolidació de la democràcia representativa ha suposat que l'endogàmica oligarquia política s'hagi anat enroscant progressivament en ella mateixa, reforçant els consensos que la constituïren i convertint-se en una realitat quasi monolítica autonomitzada del social. Tendència ja restrictiva pel que fa a l'extensió i aprofundiment de l'acció col·lectiva, la nocivitat s'agreuja quan l'autoproclamada *classe política* bloqueja la producció política en el seu exterior, quan —considerant-se classe total— pretén absorbir tota la societat a partir de la paralització de la vitalitat autònoma. Paradoxa anestesiant: el cos social s'integra en l'estat, però la part activa i responsable és únicament la minoria dirigent. Tot intent de democràcia directa, d'organització del control del poder des de la base, és invalidat i anul·lat de manera sistèmica[4].

La subsumpció real de la societat en l'estat suposa que només esdevinguin subjectes socials aquells que es constitueixen en conformitat amb l'ordre estatal[5]. Ja ni tan sols es produeix aquella recuperació i integració dels antagonismes que suposava la mediadora *societat civil* (subsumpció formal), sinó que avui tots els subjectes socials legítims són producte de l'estat. La incorporació orgànica de la societat civil en l'estat i, en conseqüència, la seva desaparició, ha tingut una naturalesa real pel que fa a la seva subjecció, però virtual pel que fa a la presa de decisions. No ha suposat, de cap de les maneres, l'enquadrament de la població en organitzacions on les decisions es prenen col·lectivament, que seria el *paradigma ideal* dels defensors del sistema de partits com a concreció de la democràcia representativa. Al contrari, les oligarquies partidistes han preferit una nova forma de relació que resolgués la seva nul·la voluntat de crear organitzacions de militants. Són sobretot els mitjans de comunicació de masses els que avui medien entre el partit i el que ha esdevingut objecte preferencial de l'acció partidista: el ciutadà neutre i abstracte, antítesi d'aquell subjecte amb capacitat d'organitzar-se de manera autònoma i en funció dels seus interessos de classe.

> *Els partits, sent com són un dels puntals de l'ordenament democràtic, paradoxalment tenen unes estructures essencialment antidemocràtiques. I igual que hi ha molta gent que ho veu des de fora, també hi ha gent que ho veu des de dins. Estàs afiliat en un partit i no decideixes res, no hi ha un sistema de presa de decisions, ni de comunicació ni de res democràtic. Entenc que la gent dimiteixi d'aquestes històries. Perquè realment no sent que hi pugui incidir. I si haguessin de viure dels seus militants, ja estaria bé. Això també seria una bona reivindicació, qui vulgui muntar un partit polític que el munti, però que no li paguem entre tots!*
>
> J. M., Grup de discussió Democràcia

L'alienació de la potència social fou condició necessària per a la constitució del nou poder. Ho reconegué un ministre del PSOE, J. M. Maravall: «Es probablemente cierto

que los compromisos interpartidistas, que el monopolio de la política por una elite partidista, y que una desmovilización general fueran todos ellos requisitos para construir un orden democrático nuevo»[6]. Compromisos interpartidistes, monopoli de la política, desmobilització general. Línies de recomposició del poder polític, cíniques bufetades per a qui es deixà la pell en les lluites obreres i populars. La democràcia naixent pogué pecar d'ambigüitat en moltes facetes, però fou enèrgicament contundent pel que fa a la substitució de l'acció col·lectiva per una acció minoritària de l'elit: «La democràcia directa, que havia caracteritzat els diferents moviments dels primers moments de la Transició, era substituïda per la democràcia delegada, dels representants que *solucionarien-negociarien* el cúmul de demandes plantejades a través de les institucions. Desmuntant progressivament el caràcter antagonista dels moviments i professionalitzant la *política*, que s'aniria tancant progressivament entre els murs de l'estat, sotmetent-se als interessos que aquest defensa i allunyant-se, paral·lelament, de les reivindicacions de les organitzacions de base»[7].

La democràcia institucional és el possible construït històricament per les correlacions de forces que tensen el conflicte social. En el cas que ens ocupa, fou l'expressió política de l'hegemonia dels interessos econòmics, nacionals i corporatius de la classe dominant —i per tant la derrota dels seus antagonistes— el que potencià els partits com a subjectes polítics per excel·lència de la democràcia emergent. Expressió d'hegemonia no del tot obsoleta, perquè malgrat les reformulacions actuals del possible polític, el sistema de partits encara envesteix totes les opcions socials alternatives a les formes parlamentàries. Negant el conflicte, els actors de la democràcia representativa han pretès blindar-se de la irrupció de pràctiques socials que els podrien acabar destituint.

Són els blindatges de la democràcia espanyola una *rara avis* filla de la singularitat de la Transició? No obeeixin a la transformació genèrica dels mecanismes de legitimació dels estats-democràcia?

La representativitat col·lapsada

En els darrers anys, s'han activat canvis substancials en les formes per les quals els estats legitimen la pròpia acció política, mutacions que han afectat a la qualitat de la democràcia fins a posar en qüestió la mateixa idea de *representativitat*. No pretenem un retorn als esquerdats sistemes de representació, ni busquem resoldre crisis alienes: prou feina tenim amb les nostres, que no són sinó la rearticulació d'un social també en transformació. Palesem els blindatges sistèmics que han contribuït al col·lapse de la representació institucionalitzada, perquè expliquen el desig de formes d'autogovern per part del social.

La ductilitat de formes que avui requereix el capitalisme ha fet que l'estat cerqui nous canals de legitimació més enllà de les rigideses de la llei liberal clàssica. Dels vells impulsos democratitzadors condensats en la representació del social que els partits polítics operaven davant les institucions de l'estat, n'han quedat més aviat les pellofes exhaurides d'un remot poder constituent. Incorporats en qualitat d'òrgans de l'estat; constitucionalitzats, finançats i protegits com a màxima expressió del «fet democràtic», la representativitat dels partits ha trasmudat i perdut substantivitat en transferir-se a l'esquelet estatal. Si només en aquest poden reproduir-se orgànicament, no se'ns escapa que els vincles directes amb el social es difuminen extraordinàriament.

A diferència de l'estat liberal decimonònic, on el Parlament era formalment l'espai-temps de representació dels interessos de la burgesia, amb les democratitzacions operades per l'impuls de les sufragistes i del moviment obrer es convertí en *institució política abstracta representativa del conjunt de la societat*[8]. Paradoxalment, a causa de la democratització, el Parlament perdé el vincle entre electors i elegits per representar abstraccions com «poble», «nació» o «voluntat general». Una generalitat on cabien tots els interessos i a la qual els partits donen forma, neutralitzant el conflicte inherent a les societats capitalistes, a fi de poder representar «el conjunt». Com a abstracció que busca dissoldre l'expressió dels antagonismes de classe, el camí d'un estat autonomitzat és la unitat política total, la pretensió d'arrogar-se la representativitat del conjunt social i de monopolitzar la decisió política. Quines han estat les estratègies feridores de la riquesa social? Quina síntesi s'ha executat per absorbir la policromia de l'acció col·lectiva?

La consolidació del marc de l'única política *amb patent per ser* passava per blindar-la a través dels mercats polítics oligopòlics. Pocs partits en joc, encadenats mitjans institucionals per restringir l'entrada dels qui no aconsegueixen un mínim; lleis electorals que distorsionen la representació; paquets d'oferta política que cal acceptar o rebutjar en conjunt. Pocs i ben avinguts de cara al repartiment exclusiu del poder.

Segon blindatge: «funcionament per consens» de la democràcia representativa. Així com el projecte democràtic parteix de la participació política realitzada en l'exercici quotidià del poder pel «demos», la *democràcia consensual* suposa la delegació passiva en les institucions representatives. Existeix un consens general en torn del sistema, definit com a democràtic, pel qual qui fa política és el propi sistema —els partits, l'estat, els sindicats— ja no el social. Els partits es converteixen en canals imprescindibles per a la generació del consens: en erigir-se com a màxima expressió d'allò democràtic i dels interessos del conjunt del social, disposen les condicions per a la reproducció de la legitimitat del sistema *in toto*. Es dibuixa la «política sense adversari»[9], que pretén reconciliables tots els interessos, que entén que l'antagonisme real s'ha evaporat en les societats postindustrials. No importen matisos si són formalitzats democràticament. Si en canvi la multiplicitat del social parla en un llenguatge no homologable a les regles de la representació, s'esllavissa perillosament cap al terreny de l'antipolítica.

Tercera protecció sistèmica: *l'integrisme conceptual*, l'assentament d'una fraseologia democràtica en torn de l'acceptació per part dels actors institucionals del joc que els manté en el poder. En mistificar-ne les regles com a definitòriament democràtiques, s'arracona el dissident: passa a ser automàticament «antidemocràtic». S'opera la gran impostura del sistema representatiu: les regles institucionals forjades malgrat i en contra de la participació social defineixen el «fet democràtic» i es contraposen al *projecte*

democràtic, l'horitzó primigeni del qual sempre serà l'eliminació de tota limitació a la plena implicació del social en els assumptes que l'afectin.

Per protegir les institucions democràtiques dels atacs dels *antidemòcrates*, es sacrifiquen les garanties jurídiques i els drets subjectius que havien constituït el fonament de l'estat liberal. El principi de legitimació política habilita una dinàmica on podrà ser sacrificat el principi de legalitat, com a garantia de seguretat de les institucions. Col·lapsar la representativitat és un mal menor: una estructura política blindada és preferible a l'emergència de noves formes d'organització social.

Aquestes són algunes de les fesomies *essencials* del poder constituït: més endavant ja n'abordarem les *complementàries*, els nous dispositius institucionals que s'activen per fer front al col·lapse de la representativitat. Entremig, quines són les línies «constituents, llibertàries i productives»? On es troba l'acció del poder constituent, aquell que «no es separa de si mateix»[10]?

Malgrat els mercats polítics oligopòlics, el «consens democràtic» i la penetració enganxosa de l'integrisme conceptual «demòcrata», el conflicte no ha desaparegut. S'expressa en els marges, no és present en els escons dels parlaments sinó afora. Si la democràcia liberal tendeix a homogeneïtzar les expressions que s'integren en el seu si i, per tant, a tallar els fils de la representativitat, per contra, la multiplicitat i l'antagonisme al poder no es troben codificats dins l'estat. Es forgen en espais polítics emergents, produeixen *esfera pública no estatal*. Institueixen formes obertes de la política i no blindatges constitucionalitzats.

Afirmava Castoriadis que la política no és la lluita pel poder en el si de les institucions donades; ni la lluita per la transformació de les institucions. És en tot cas lluita per la transformació de la relació entre la societat i les seves institucions; per la instauració d'un estat de coses en què el social pugui i vulgui considerar les institucions que li regulen la vida com les pròpies creacions col·lectives, i que pugui o vulgui transformar-les cada vegada que ho necessiti o ho desitgi[11]. L'experiència política, com a creació de relació social no alienada de la mateixa societat que la crea, s'expressa més enllà dels escenaris estatals. Poder constituït i protagonisme social: dues lògiques que al nostre país es definiren en funció de les seves oposicions. Amb quins cops de colze la democràcia institucional assentà el seu domini damunt la política no alienada? Com s'organitzà l'absorció de l'acció col·lectiva en els primers passos de la democràcia?

Recalarem en el moviment popular de finals dels setanta per entendre com la cristal·lització de les noves institucions impactà en un dels protagonistes indiscutibles i invisibilitzats de la democratització real. La gènesi del poder constituït necessità un moviment paral·lel a l'estatalització de partits i sindicats: la neutralització de la potència social.

La neutralització de la potència: el moviment popular urbà

Les eleccions que se celebraren a l'Estat espanyol en 1977 tenien com a finalitat destruir l'autonomia obrera duent l'enfrontament de classes fora de la fàbrica, fins al terreny «d'allò polític». Es tractava de treure la política de la fàbrica i encomanar-la a uns nous gestors: així nasqué el Sistema de Partits. A partir d'aleshores la lluita a la fàbrica es pogué convertir en lluita sindical, i l'autoorganització en un record nostàlgic.

S. López Petit[1]

La democràcia institucional es construí dissociant —separant, fragmentant— elements fins aleshores units. Les lluites a les fàbriques havien estat expressions obreres i polítiques, les lluites als barris eren veïnals, polítiques i obreres a la vegada: una solidaritat real de fons recorria la multiplicitat del conflicte. Tanmateix, la naixent democràcia establí les expressions representables políticament i en creà els legítims gestors. Compartimentant el conflicte social, resituà cadascú al seu lloc. Les lluites fabrils no serien polítiques, sinó *sindicals*. Els moviments populars que sacsejaven els barris ja no esdevindrien polítics, sinó *reivindicatius*[12].La dissociació del caràcter unitari de les lluites fou el trajecte que permeté aïllar-les, encapsular-les i deixar-les en mans dels nous mediadors, que es recolzaren en la nova legalitat per acabar d'impulsar el seu projecte de representació. L'erosió de la subjectivitats polítiques que havien articulat aquells processos emancipadors avançava a marxes forçades.

Existeixen paral·lelismes entre la desactivació del moviment obrer i la del moviment popular? Si les lluites a les fàbriques que prefiguraven altres formes d'organització obrera foren escombrades a partir de la instauració de *sindicats representatius* i comitès d'empresa, quins foren els mecanismes que desactivaren el moviment popular urbà dels setanta? Com es desarticulà la potència que emanava dels barris?

Per començar. El conflicte urbà, expressat durant la dècada dels setanta en l'autoorganització veïnal (comissions, associacions), que desplegà la seva multiplicitat al llarg del territori metropolità i es va erigir en un potent pol de participació popular, veié també com li llevaren el sòl natural de sota els peus. Amb la instauració dels ajuntaments democràtics fou relegat a una mena de sindicalisme veïnal.

El moviment dels barris

En la dècada dels setanta, el *moviment dels barris* sacsejà les estructures locals del poder franquista. El mateix desenvolupament capitalista que desplegava el seu domini en l'espai metropolità, així com la planificació urbanística antisocial d'una Administració extremadament corrupta, n'expliquen l'emergència. L'ocupació i distribució del sòl i dels equipaments reproduïa —amb variants— les estratègies d'acumulació de capital i control social que s'aplicaven a les fàbriques.

> *El desmesurado crecimiento urbanístico barcelonés, a causa de las corrientes migratorias de los años cincuenta-sesenta, sin ninguna racionalización en los planes de la administración municipal, ha sido aprovechado por las grandes inmobiliarias —con estrechas vinculaciones con los altos responsables del Ayuntamiento—, que han hecho de la especulación del suelo uno de los negocios más limpios.*
>
> Equipos de Estudio, 1976

Si el territori metropolità, en el tardofranquisme, fou escenari privilegiat de la intervenció capitalista, no és estrany que la lluita de classes saltés de la fàbrica als barris populars[13]. De manera similar a l'enfrontament sostingut pel nou moviment obrer contra l'explotació fabril del règim fordista, als barris de l'àrea metropolitana de Barcelona l'incipient moviment popular també suposà una resposta contemporània a la construcció capitalista de la ciutat. Subvertir la planificació dels barris com a zones de reproducció de la força de treball, curtcircuitar l'extensió de les relacions de producció capitalistes en el territori, expressar —en definitiva— les contradiccions de la *societat-fàbrica* en gestació[14], foren algunes de les línies produïdes per les lluites dels barris durant tota la dècada. Quins efectes va tenir, en els centres de decisió política, la impugnació pràctica de l'ordre urbà? Què suposà socialment el moviment popular?

La *modernització* urbana fou comandada, inicialment, pels darrers homes de la dictadura, la majoria dedicats personalment a la rapinya immobiliària. Per tant, la legitimitat d'aquella estructura política del franquisme que simulava la recollida de demandes locals —associacions de caps de família, juntes municipals— saltà pels aires quan, al llarg dels setanta, noves formes d'organització i protesta aconseguiren «aglutinar autónomamente a los primeros núcleos de vecinos que irán esbozando un planteamiento para abordar la problemática de los barrios imponiendo en la práctica el derecho de asamblea y ensayando nuevas formas de lucha y organizativas»[15].

Imposar el dret d'assemblea, practicar noves formes de lluita: innovacions d'un protagonisme social que posà damunt la taula, més enllà de la fàbrica, el qüestionament de la reproducció social de la desigualtat. Que portà la confrontació al terreny de la vida urbana, a la conquesta del salari indirecte que suposava obrir espais de cooperació social (equipaments, salut, escola). Assemblea i noves formes de lluita: expressions de la creació d'una comunitat als barris, vivència del territori com a marc de confrontació contra

els usos capitalistes de l'espai urbà. Contra les expropiacions al Raval del 68; barraquistes de Can Tunis i el Carmel mobilitzats per l'habitatge digne al 70-71; oposició al model de circulació dels cinturons al Guinardó o la Bordeta; ocupacions d'habitatges al Polvorí; assemblees a Nou Barris per revocar plans urbanístics a Torre Baró, Vallbona i Trinitat; per les escoles bressol a Besòs, Verdum i Horta al 73; mobilitzacions antirepressives solidàries amb els obrers de la Tèrmica de Sant Adrià; al 74 per zones verdes a Bac de Roda, Sants, Prosperitat; segrest d'autobusos a Roquetes per exigir transport públic; ocupacions dels habitatges de SEAT a la Zona Franca, d'antigues cooperatives a la Gràcia del 76; ateneus populars al Bon Pastor...[16]

Els conflictes esclataven per la geografia metropolitana. Carrers impregnats per l'acció directa, trenats per l'autoorganització. Talls de vies públiques, ocupacions de plens municipals, reapropiacions de solars i habitatges, murals, manifestacions, festes populars, cercaviles, premsa de barri autogestionada. Vitalitat social enfrontada a la gestió classista practicada per les institucions franquistes i postfranquistes; exasperada pel caràcter estructural de les males condicions de vida dels barris obrers. Vitalitat, per tant, noves possibilitats d'innovació política. N'emanaren formes organitzatives, vinculades inicialment a problemàtiques puntuals (*les comissions d'afectats*), respostes «muy sentidas y radicales aunque espontaneístas»[17] que sovint s'esgotaven en la mateixa reivindicació. Matrius d'on quallaren més tard les experiències que articularen el moviment, que partint de la reivindicació puntual arribaven sovint al qüestionament global de l'urbanisme (contra el Pla General Metropolità de 1976).

Les clandestines comissions de barri, impulsades per partits d'esquerres, traçaren un model organitzatiu que, malgrat limitacions quantitatives, esdevingué referent per a la creació del moviment popular. Els plantejaments difosos per aquelles comissions que emulaven les fabrils serien assimilats més tard —no sense debat i polèmica per la seva naturalesa de corretja de transmissió partidària— per unes associacions de veïns que expressaren amb un caràcter més massiu les lluites gestades en les seves assemblees.

Deslegitimar l'estructura política del poder local franquista i articular socialment una cultura de la resistència basada en l'autoorganització foren les aportacions del moviment popular, pel que fa a la qüestió del poder/contrapoder en el territori metropolità. Tanmateix, a partir de 1979, aquella vitalitat constituent de formes autònomes de cooperació s'esmorteí vertiginosament. El conflicte es diluí, i es començà a parlar —de manera insistent— de la *crisi del moviment veïnal*.

Ajuntaments democràtics no és el mateix que demòcrates als ajuntaments

Llega la democracia, y ¿qué ocurre? Hay una gran desbandada. ¿Por qué? Se van a las instituciones donde ya no llegan nombrados a dedo, se seleccionan mediante oposiciones. Se presentan los que saben, los que han luchado, aunque luego parezca mentira. Otros se van a los partidos donde se necesitan personas para que muevan sus aparatos, se convierten en un armazón del sistema democrático. Los cuatro que quedamos estamos pendientes de pelearnos contra un ayuntamiento dictatorial, plegado a los intereses del capitalismo, de grandes propietarios del suelo. Habíamos hablado mucho acerca de la democracia, pensábamos que acabarían los problemas de explotación.

A. Naya

No és mal moment per desenterrar les pràctiques rupturistes en allò urbà, les fites aconseguides per uns barris que es reinventaren a través de la solidaritat entre iguals i la confrontació amb el poder. No com a arqueologia d'un passat combatiu per rememorar, sinó com a reconeixement del bagatge que ens configura: les lluites no s'esfumen, sinó que s'acumulen —subterràniament si es vol— fins als nostres dies i els transcendiran.

Els sistemàtics pals a les rodes cap a la planificació capitalista de la ciutat, la intervenció directa en les problemàtiques urbanístiques, la creació d'organització social alternativa, l'obertura d'espais comunitaris de sociabilitat i comunicació, i —fins i tot— la producció de drets socials i polítics més tard sancionats —alguns— pels nous poders democràtics, no són precisament una *relació-intranscendent-de-fets* trepitjable per l'oblit. Al contrari, el grau d'oportunitat d'acompanyar les nostres lluites d'avui per les experiències d'abans-d'ahir només és comparable a la impertinència que suposarà per a alguns altres. Donada la intensificació del caràcter mercantil i autoritari de la metròpoli —la ciutat-empresa[18]—, ve a propòsit fer emergir la memòria d'una ciutat *altra*. Per afrontar l'actual gestió emmordassadora del conflicte social, és plenament apropiat preguntar-nos què succeí amb aquella geografia urbana del contrapoder. Pistes:

Las asociaciones de vecinos han superado su razón de existir. Sirvieron como canales políticos de información. Una vez que los partidos tomaron posiciones en sus marcos, incluso municipal, las Asociaciones pueden ser más que un apoyo, un estorbo.

Declaracions del diputat del PSOE S. Gómez (cf. Uribarri, 1978)

El paper del moviment associatiu no és senzill. Fins ara havia estat el d'oposició, un paper constant de crítica al poder municipal. Jo crec que en aquest moment, a més de crític, el seu paper ha de ser de col·laboració [...] El moviment associatiu, pel que sembla, no té la mateixa empenta que havia tingut. En certa manera és lògic. Però en canvi hi ha un moviment associatiu que va pujant: entitats d'altre tipus, culturals, recreatives, que també han de participar amb força en el moviment associatiu ciutadà.

Declaracions de L. Reverter, membre del PSC
provinent de l'AV de Sarrià, just després
de les eleccions de 1979 (cf. Huertas, 1996)

Què suposaren les eleccions municipals de 1979? Com visqueren els barris les desercions d'un nombre rellevant de líders cap a l'administració? Quines foren les lògiques internes del moviment que propiciaren que, una vegada constituïts els ajuntaments democràtics, el declivi fos vertiginós i sorprenent, donat el seu arrelament en el territori?

La presència de partits en el moviment popular de l'època fou un dels elements que en potencià el desplegament. El paper de Bandera Roja o del PSUC va ser determinant en les comissions de barri, així com influent en les associacions de veïns. Però la contribució no fou desinteressada. El criteri aplicat per Bandera Roja en les comissions era el «d'agrupar gent independent i d'altres tendències polítiques, però reservant-se el paper de guia ideològic. Pretenien ser l'avantguarda del moviment urbà, mentre altres militants de primera hora a les comissions de barri preferien fer de motor»[19]. Més tard, en el debat d'abandonar les clandestines comissions de barri i passar a un model de masses com les associacions de veïns, aquell partit apostà per mantenir la «direcció de les lluites» dins les comissions, mentre el PSUC olorava una major rellevància fora d'unes comissions controlades per BR. La pugna pel control del moviment estava servida. I els actors, si estaven en litigi, era per la urgència del joc de les cadires.

El PSUC va fer dues marranades. Primer situà els seus grups dins la Federació, a través de gent com en Carlos Prieto, que no és que ho fes bé ni malament, sinó que va fer des del seu tarannà. Després, anà de mica en mica ocupant càrrecs administratius en l'Administració. Deixaven les AV i entraven a ocupar càrrecs. I això ofegà les associacions de veïns. Cal entendre que el PSUC tenia base social important al barri, un 25% dels vots eren seus. I això els dóna prepotència. Cap al 77, per exemple, vam voler canviar la Junta del Centre Social de Sants, i es van presentar tots els militants del PSUC del barri a votar en contra de la nostra proposta. Van guanyar, és clar, i aleshores jo els vaig dir: dimecres que ve podreu tornar, que nosaltres continuarem treballant. La majoria no va venir més... Cap al 81, quan [el PSUC] *ja estava al Districte, va anar consolidant el seu entramat propi. Se n'anava de les associacions, les buidava [...]. Al 81 comença la crisi del moviment veïnal. Les AV ja no tenen ganes de res, tota la part de reivindicació constant se l'havia endut el PSUC, que tenien la política de reivindicar-ho tot, que algo quedaria. Quan els del PSUC se'n van, no queda una reserva forta de gent, es quedà la gent despullada. Com a exemple, l'any 1983 al Centre Social de Sants es va fer la reflexió de tancar.*

J., de la Comissió de Veïns de la Bordeta

El vot en bloc i sense fissures dins d'una associació de veïns, la presència organitzada en les assemblees per tal de pressionar en una determinada direcció, eren pràctiques no només usades pel PSUC[20], sinó prou esteses en altres partits. Tanmateix, i més enllà de les dinàmiques partidistes que violentaven l'autonomia d'un moviment amb peus de fang, l'estratègia institucionalista dels partits d'esquerres fou un factor de primer ordre en el debilitament de les lluites de barri. No només per la pèrdua quantitativa —i com apuntava Naya, qualitativa— de militants en el moviment, sinó perquè sovint els recent estrenats polítics locals dissenyaren estratègies prou dures de confrontació cap als seus antics companys. I com a mostra, un botó.

Pubilla Casas es la mas respondona de las hijas del municipio de Hospitalet de Llobregat y ha sido castigada. Pero veamos por qué somos respondones, o bien como dice la agrupación del PSUC de Pubilla C., delincuentes y terroristas [...]. Hasta el verano de 1981, la Bóvila era un solar de 12.300 m², parte en Esplugas y parte en Hospitalet. Hace siete años el solar quedó libre de una fábrica de ladrillos (Bóvila) y desde entonces el barrio a través de la Asociación de Vecinos lo reivindicó para uso propio. La consigna entonces era: ambulatorio y parque. De hecho, la Bóvila fue tomada poco a poco por los vecinos. Se convirtió en lugar de encuentro, casi plaza mayor del barrio, donde se desarrollaban todas las asambleas de vecinos, las fiestas mayores, donde los colegios hacían el recreo y los viejos tomaban el sol. [...] El propietario legal consiguió de la Corporación Metropolitana permiso para edificar, permiso que le negaba el último Ayuntamiento franquista, que sentía el peso del movimiento de vecinos en el barrio. Y en 1979 llegaron los demócratas a las poltronas consistoriales. Tras unos meses, justo el tiempo para olvidar el programa electoral, el Ayuntamiento, ya socialista y comunista, continúa como parte de la Administración del Estado, gestionando los intereses que priman: los privados. [...] En la Bóvila, el Ayuntamiento hizo caso omiso del uso que los vecinos hacíamos ya de ella, habiendo llegado incluso a ajardinarla en parte, y estableció con la dueña del solar el pacto siguiente: la propiedad recibe 27.500.000 ptas. y derecho a construir dos plantas de parking y una de locales comerciales. [...] Y efectivamente, en marzo de 1981 la constructora intentó vallar el solar en cuatro ocasiones [...] Los intentos fueron frustrados por la intervención de los vecinos, quienes impidieron el comienzo de las obras derribando las vallas y la señalización del terreno. [...] El primer día policías de paisano y un coche-patrulla detuvieron a punta de metralleta a dos vecinos que informaban por el barrio [...] Nuestros últimos coletazos fueron: manifestaciones, cortes de tráfico y más manifestaciones: se rompieron las puertas del muro, [...] 200 personas ocuparon la concejalía del barrio [...] Hay que hacer notar que todo esto pasa en un clima general de desencanto: las AAVV convertidas en correa de transmisión de los Ayuntamientos de izquierda, los barrios sin perspectiva de lucha ante la imagen sagrada de la izquierda en el poder municipal; y una confusión y pasividad generalizada en todo el Estado español al haberse perdido de vista el coco malo del franquismo contra el que era tan «fácil» luchar. La democracia ha servido de algo [...] La batalla del parque se ha perdido. Pero el resultado de la lucha es bueno. [...] Decimos que la lucha ha salido bien, por la posición tan clara que el Consistorio se ha visto obligado a tomar en el conflicto, tomando partido por el dueño, llamando a los antidisturbios, utilizando el aparato judicial contra los vecinos. El Ayuntamiento se ha visto forzado a quitarse la máscara populista, actuando así como un gestor represivo del poder «democrático». Y la gente del barrio lo ha entendido y lo ha combatido [...] En el último paso, las denuncias en el juzgado, puede verse la intención —más general— de criminalizar toda actuación reivindicativa que a «ellos» se les salga de sus marcos institucionales. Al parecer, la Democracia ya se siente suficientemente madura para eso.

AVV de Pubilla Casas, «La última batalla de una asociación de vecinos», 1981

En quines condicions el sistema de partits aplicà amb més bel·ligerància la política de terra cremada cap al moviment popular? Una manera de neutralitzar la potència de les associacions de veïns fou assignar-los el rol merament de denúncia però rebutjar-ne la capacitat d'alternativa, tolerar la dimensió reivindicativa però negar-ne radicalment la dimensió política, i acceptar la seva funció en un àmbit territorial reduït però invalidarne els plantejaments globals. En definitiva, arremetre contra la legitimitat de les expressions del moviment que covaven tendències a *l'autoinstitució*, que no es limitaven a reivindicar sinó que obrien processos reals de construcció d'alternatives. Això és: extensió de l'autoorganització i increment de la capacitat d'impulsar canvis (o fer real l'etern temor dels partits: les associacions de veïns com a ajuntaments paral·lels).

La relació entre el moviment popular urbà i el sistema de partits ha estat, al llarg dels anys, prou conflictiva. És cert que la institucionalització de determinades associacions de veïns ha suposat plenament la integració en les polítiques urbanístiques i de «participació ciutadana» de l'Administració local. Ara bé, el camí de la integració ha estat acompanyat per dures ofensives cap a l'autonomia del moviment popular: la *guerra de l'aigua*, que esclatà a l'àrea metropolitana de Barcelona i va perdurar al llarg de tota la dècada dels noranta, il·lustra rabiosament les estrebades d'un moviment que maldà durant anys per a espolsar-se de l'esquena les mediacions[21]. Un sistema de partits nascut amb la neutralització de la potència de base difícilment podria invertir la tendència.

Es va començar a treballar clarament, amb la força obtinguda per tants anys d'oposició i descontent popular, cap a unes formes d'autoorganització que ja no corresponien als vells esquemes de la primera època de la clandestinitat tancada en cèl·lules comunistes o escamots llibertaris. Es va començar a fer organització de base assembleària. On es podia fer, en temps de la dictadura, una cosa així? En els llocs naturals on la gent es troba cada dia. Aquesta forma d'autoorganització per a la reflexió i per a l'acció es va estendre per empreses, barris, escoles... I més o menys per aquest ordre es van anar consolidant formes de control i poder popular que van resultar molt efectives. S'aconseguien reivindicacions, s'aplegava la gent al voltant de l'assemblea i ens fèiem respectar, els obrers a les fàbriques i els veïns als barris. Així va ser en la dècada dels 70 i durant els primers anys

de la transició. Aquesta manera de fer també va arribar a les escoles, van ser: les escoles en lluita. Però aquesta forma de lluitar en el dia a dia, organitzats en comissions que aportaven el seu treball a l'assemblea, on es decidia com continuar i què fer i ens feia avançar plegats, va tenir un daltabaix en el moment en què es van anunciar les primeres eleccions. Els partits i els sindicats anteriorment en la clandestinitat van veure noves possibilitats i van desentendre's. Altres, encara que d'entrada semblessin més radicals, per no quedar-se enrere també van cercar la manera d'anar cap a la seva parcel·la de poder a les institucions, presentant-se a les eleccions que s'anunciaven. Finalment, les persones que de veritat ens sentíem anticapitalistes, que havíem entès que el capital recolza en cada moment la forma de govern que més l'interessa per a la consecució dels seus fins, vam veure com partits que es reclamaven d'esquerres deixaven les assemblees dels barris, de les fàbriques, dels ensenyants, i no només això sinó que argumentaven obertament que si es votava als partits d'esquerres (PSC, PSUC...) els seus representants ja estarien al poder per fer canviar les coses des d'allà. Però el que no van dir mai en públic és el que tots i totes sabem, que qui té el poder real són els amos de l'economia d'un país (grans empreses, bancs, etc.). Ho sabíem. I ho sabia tota la gent que va deixar a l'estacada el personal. Que es va enfilar al sindicat, al parlament, a l'ajuntament, a la diputació, al districte... La paradeta, i que ara ja no poden amagar que el sistema capitalista recicla tot el que troba al seu pas.

Puri Palomar, 2003

Fugues positives: breu apunt sobre els ateneus llibertaris

La clausura del moviment popular urbà experimentà certes fugues o intents de superar la restrictiva democràcia recent instaurada. D'entre elles, en destaquem els ateneus llibertaris. Cavalcant el difícil pas dels setanta als vuitanta, els ateneus obriren una escletxa per al pensament i les pràctiques antagonistes que la democràcia representativa pretenia minoritzar. Aposta col·lectiva de superar la *tabula rasa* de la Transició, suposaren una rearticulació de la dissidència social que ens permet resseguir la *nostra* història. A Santa Coloma, Sants, Sant Andreu, Gràcia, Verneda, Clot, Poble Sec, Casc Antic... la gent provinent de col·lectius de barri, d'experiències obreres, del moviment popular, (re)trobaren en la figura dels ateneus una eina per plasmar noves i quotidianes formes de lluita per la transformació dels barris:

Para ello, nuestra práctica dentro del barrio supone potenciar toda lucha autónoma y asamblearia que aspire a que el vecino autogestione sus propias necesidades, realizando todos los aspectos sociales y culturales que contrarresten la manipulación de toda entidad centralista que determina el embrutecimiento y sumisión del individuo.

Coordinadora d'Ateneus Llibertaris de Barcelona, 1980

L'experiència dels ateneus llibertaris es trobà fortament travessada de novetats. Articularen part dels subjectes socials que amb l'aprofundiment del postfordisme han anat eixamplant-se, però que a principis dels vuitanta s'expressaven de manera incipient. En el moviment llibertari dels barris es començà a visualitzar una nova composició social que no era la que havia dinamitzat les lluites fabrils d'anys enrere, ni la que aleshores podia formar part dels sindicats. Aturats i precaris, aquell nou proletariat juvenil i desestructurat tingué ja presència activa en els ateneus. La novetat de la reestructuració i la conseqüent perplexitat amb què s'entomà la crisi (amb l'heroïna com a icona nihilista) dificultaren aquella recomposició territorial de la dissidència.

D'altra banda, els ateneus suposaren una nova realitat sociopolítica autònoma de les organitzacions polítiques i sindicals que havien cristal·litzat al llarg del tardofranquisme i la Transició. Malgrat militàncies personals en organitzacions com la CNT, la vida política dels ateneus era resultant de la pròpia experiència; i l'acció transformadora no únicament s'entenia per la realització de «campanyes reivindicatives» sinó que s'hi valoritzava l'experimentació d'altres relacions socials: en la comunicació, en les qüestions de gènere, en relació amb l'entorn urbà. O sia, la voluntat d'evitar el fetitxisme del propi col·lectiu: els ateneus com a mitjà i no finalitat per ella mateixa.

El plantearnos la actividad anarquista, en los barrios, desde las condiciones actuales, supone de hecho partir de cero, abrir un campo, en el que teórica y prácticamente estamos empezando, con pocas referencias que nos ayuden a definir nuestro trabajo. Es por esto que intentaremos sobre todo sentar las bases de nuestra actuación conforme a nuestra experiencia y a las conclusiones a las que hemos llegado, a partir de nuestro trabajo, y decimos esto porque creemos fundamental para el Movimiento Libertario plantearse a fondo la lucha en los barrios, eliminando susceptibilidades y planteamientos previos, cerrados, que no nos llevarían a salidas reales. [...]

Podríamos afirmar que el Ateneo funciona a dos niveles o necesidades fundamentales: por una parte como lugar de relación, creación y experimentación, y por otra parte como instrumento reivindicativo y de lucha revolucionaria. Así el Ateneo Libertario no es la organización de los anarquistas del barrio, sino un instrumento de lucha, que se define libertario, por su estructura, funcionamiento y por sus fines, pero abierto a todos los vecinos y a todas las formas de pensar y actuar, que parten de esas bases comunes [...].

Bajo estas perspectivas generales, se conciben los ateneos como algo autónomo del resto de organizaciones, con objetivos y con medios propios, pero a la vez coordinados por la base con todo el resto del Movimiento Libertario, como lugar no cerrado ni dogmático, abierto a todos los vecinos y como instrumento válido para la defensa de nuestras condiciones de vida así como para la creación de relaciones y formas nuevas, tanto individuales como colectivas, en la perspectiva de avanzar hacia el comunismo libertario, hacia la anarquía.

Por lo tanto, no es el barrio un instrumento del Ateneo, sino todo lo contrario, es el Ateneo un instrumento del barrio.

Iñaki, Ateneu Llibertari de Sants

Els ateneus expressaren la voluntat de superar qualitativament aquells moviments trencats amb la instauració de la democràcia institucional. Ja no només ens referim als refluxos del moviment obrer autònom que havia cristal·litzat en una CNT també derrotada, sinó al moviment popular extremadament travessat per la institucionalització:

> *La lucha por la autogestión en los barrios es un aspecto primordial de la lucha de la clase obrera por su liberación, y, en este sentido, las AAVV marcaron el primer paso de la protesta por la situación de nuestros barrios. Pero todos sabemos lo que son hoy las AAVV: instituciones jerárquicas al servicio de los partidos políticos que tratan de impedir (y lo han conseguido) la gestión directa de todos los vecinos de sus problemas más inmediatos, lo que en la práctica se concreta en juntas directivas que se reservan todo el poder decisorio, constantes diatribas internas entre las comadrejas que luchan por su parcelita de poder. Las asambleas se hacen cada vez más espaciadas: es el burdo intento de no perder el nexo entre la Asociación y el barrio, pero de hecho está perdido. Las AAVV no tienen una alternativa para la autoorganización del barrio, y en cuanto que esto es cierto, han fracasado.*
>
> Joan, 1978

L'intent de crear un altre moviment urbà es veié arrossegat per la crisi de la CNT, que contribuí al declivi del genèric moviment llibertari[22]. Rebé l'agre impacte de la Transició: la consolidació de la democràcia representativa i la desorientació de les opcions rupturistes. Malgrat recompondre la dissidència, els ateneus no aconseguiren escapar de la lògica que impregnà la constitució de l'estat-democràcia. La majoria desaparegueren a principis o mitjan dècada dels vuitanta, però els que foren capaços d'aguantar la travessia del desert (Poble Sec, Gràcia, Verneda...) esdevindrien referents físics d'una altra manera d'entendre, no només la política, sinó la vida. Les generacions crítiques posteriors al desencant veurien en les petites illes llibertàries focus de resistència on respirar.

Acabar amb l'autogestió de la vida: centres de planificació sexual i escoles en lluita

Quan la democràcia esdevingué estat no només congelà la representació política en els seus límits: la pròpia vida fou arrossegada per l'estatalització. L'ofensiva contra experiències de cooperació social com les *escoles en lluita* o els *centres de planificació* ens il·lustra l'arc imprès. Estatalitzar l'autoorganització i les pràctiques autogestionàries que s'havien gestat sota/contra el franquisme, burocratitzar-les, professionalitzar-les. Dissecar allò viu, esterilitzar-ho per tal de ser posteriorment llançat cap a la mercantilització, cap a la privatització. L'estat servint eficientment les necessitats del règim d'acumulació capitalista. La democràcia verificant a la pràctica la seva complementarietat amb l'economia de mercat: enroscant-se en ella.

La filla borda de la Transició no només dibuixà amb tiralínies un restrictiu ordenament jurídic pel que fa a la representació política, sinó que amplià l'àmbit d'intervenció estatal cooptant esferes de vida pública que havien estat gestades laboriosament per les experiències de base durant la lluita contra el franquisme. Tant en l'ensenyament com en la salut, tant en el lleure com en la comunicació, en el nostre país es multiplicaven els projectes de cooperació social: la vida col·lectiva dibuixada creativament fora de l'anquilosada estructura estatal franquista, carcassa inútil i reaccionària incapaç de produir vida social més enllà de les doctrines del nacionalcatolicisme[23]. On si no s'havia de subvertir la vida quotidiana, on apostar per una vida no sotmesa a la moral de misèria franquista? L'alliberament, per força, més enllà de l'estat; i el dinamisme més enllà —fins i tot— de l'incipient sistema de partits.

> *Nada mejor para situarnos en aquella mitad de los setenta que intentar recordar cómo nos sentíamos, cómo empezamos a movernos, a conectar entre nosotras, a fin de dar rienda suelta a la expresión de nuestra disconformidad con una sociedad que nos negaba hasta el aliento. Muchas de nosotras ya habíamos empezado a cuestionarnos el estado de cosas e incluso la mayoría arrastrábamos ya experiencias de militancia clandestina en grupos polí-*

ticos de izquierda, en los movimientos obreros o en otros movimientos sociales de fuerte crecimiento en los últimos años del franquismo. La constatación de las dificultades que teníamos para denunciar las múltiples formas de discriminación que sufríamos las mujeres dentro y fuera de los partidos políticos —los cuales tenían como referente prioritario la liquidación del franquismo y la extensión de las libertades para todos— hizo que para muchas se impusiese la necesidad de crear grupos separados que abordasen la transformación radical de nuestra vida cotidiana, de nuestro rol social y de nuestras capacidades más allá de las de madres y esposas. Y, en concreto, todo lo que impedía la libre expresión de nuestra sexualidad. [...] Estábamos ávidas de libertad, ávidas de aprender (independencia intelectual), de trabajar (independencia económica), de amar sin trabas (libertad sexual), pero a principios de los 70 apenas sabíamos dónde ni cómo expresarlo y traducirlo en positivo. Vivíamos las contradicciones y las angustias entre sexo y maternidad, sin saber que en Europa ya se debatía sobre sexualidad y roles sexuales, que se cocía una revolución cultural pacífica, y que cientos de miles de mujeres se movilizaban desde hacía años por lo mismo, y que ya formulaban y traducían esas contradicciones en forma de reivindicaciones de derechos fundamentales de la mujer. El contraste con nuestras miserias cotidianas era abismal. De ahí que en aquellas I Jornades hiciésemos especial hincapié en la extensión de la información y uso de los métodos anticonceptivos a favor de una sexualidad y una maternidad libremente escogidas, puesto que nosotras entendíamos y seguimos entendiendo que, sin separación de sexualidad y reproducción, no hay emancipación posible de la mujer.

DAIA, *Historia de un grupo de mujeres*

En un ofegant context d'estat autoritari, nacionalcatòlic, amb una oposició partidista que mantenia incòlumes les patriarcals estructures jeràrquiques, pensar la pràctica crítica des de l'experiència de les dones era pensar-la en termes d'autoorganització i horitzontalitat, en termes de subversió de la quotidianitat.

Nos dedicábamos a dar información de anticonceptivos, sexualidad y aborto en nuestro local, editando folletos y participando también en charlas organizadas en barrios y escuelas. No era fácil hacerlo ya que la información y venta de anticonceptivos estaba penalizada y el aborto sólo se practicaba con unas mínimas garantías en Francia y en Inglaterra. (Las mujeres necesitábamos el permiso paterno para viajar al extranjero hasta cumplir veintiún años.) En una primera etapa nos preocupaba sobre todo que la información llegase a las mujeres de clase obrera. Fuimos muchas veces a dar charlas a los barrios periféricos y procuramos conseguir la ayuda de profesionales médicos para algunos tipos de anticoncepción y para las revisiones postaborto. Pronto nos dimos cuenta de que nuestras fuerzas eran limitadas y que era necesario que el movimiento feminista asumiese esta problemática a través de las vocalías de mujeres. Defendíamos que fuesen las mujeres las que diesen la información y controlasen los Centros de Planificación para evitar una excesiva medicalización de un proceso que en todo momento debíamos controlar y conocer. Más tarde, con la constitución de los Ayuntamientos Democráticos, participamos en la elaboración de las bases de funcionamiento de los primeros centros. A partir de 1978 hubo una definición claramente feminista del grupo, era la época en que fuimos más numerosas y cuando se desarrollaron más actividades. Todo el mundo sabía donde encontrarnos y nuestro local se vio inundado de mujeres que buscaban nuestra ayuda o que querían trabajar con nosotras distintos aspectos: discusiones de sexualidad, sesiones de autoconocimiento y aprendizaje del uso del diafragma, partos en casa, etc. El aborto concentró la mayor parte de los esfuerzos, sobre todo a partir de iniciar la información y viajes colectivos con el fin de concienciar al máximo posible de mujeres sobre este problema.

DAIA, *Historia de un grupo de mujeres*

Dones teixint la trama de l'autoorganització, produint coneixement i socialitzant-lo. Desobeint l'espessa densitat dels discursos dominants i coactius respecte al sexe, escapant de les mediacions estatals així com de les «medicalitzacions del procés». Situant-se en l'epicentre de la construcció d'una pròpia subjectivitat autònoma a través de pràctiques d'alliberament.

L'experiència de la planificació sexual autogestionada per dones, la politització de la vida quotidiana, suposaren un salt qualitatiu respecte a les predominants estratègies *movimentistes*. No només pels coneixements produïts i adquirits per les seves protagonistes, sinó pels aprenentatges que regalaren a les qui vingueren darrere. Perquè «la fuga de les dones respecte al patriarcat a partir dels seixanta s'ha generalitzat: fuga matrimonial, fuga de la maternitat com a destí, fuga de la norma heterosexual, fuga intel·lectual, fuga de l'autoritat religiosa i paterna, fuga de la mare pàtria, etc. [...] la fuga porta implícit un moviment d'autovaloració i creixement irreversible»[24].

Quan les pràctiques socials desborden la reivindicació i autoinstitueixen espaitemps de coneixement, organització i antagonisme, no «només» satisfan necessitats des de les pròpies matrius, sinó que prefiguren una esfera pública més enllà de l'estat i del mercat. En el cas dels centres de planificació, les dones es reapropiaren d'un dels territoris on el patriarcat es desplega habitualment —amb *naturalitat*, on no li calen les cambres *sense vistes* de l'espai domèstic— amb tota la seva capacitat de domini i opressió. La lluita feminista com una insubmissió social obrí —i obre— profundes escletxes a partir de les quals construir relacions socials alternatives i horitzontals.

El miratge de l'adveniment democràtic, tanmateix, generà prou força d'atracció per desactivar les experiències de transformació col·lectiva de la vida quotidiana. Sota el discurs de l'*estat social*, rere la promesa del repartiment igualitari del benestar, aguaitaven els impactes de l'estatalització. Un procés d'absorció que combinà en el temps, de manera sobreposada, els diferents dispositius que l'estat ha articulat històricament per al control de les dones. Si bé se superà —ni que fos nominalment— aquella exclusió de les dones respecte a l'esfera pública pròpia del primer estat modern, es mantingué la subordinació ja fos amb «el disciplinament i la regulació sustentada en la divisió sexual del treball en la família en l'estat de benestar», ja fos amb «les formes de gestió assistencials diferides de l'estat neoliberal avançat»[25]. Les contradiccions entre el reconeixement for-

mal de les dones com a actors polítics legítims i el manteniment de la seva explotació material no foren innòcues.

> *El moviment feminista amb una identitat pròpia no va sortir a la llum fins a les darreries del franquisme, i també va viure un procés de desmembrament i divergència un cop va arribar la democràcia. Si abans dels Pactes de la Moncloa i la redacció de la Constitució hi havia una certa unitat de reivindicacions i projectes compartits (igualtat de drets per a les dones, despenalització de l'avortament, legalització del divorci, derogació de la llei d'adulteri, lliure accés als anticonceptius...), la conquesta d'unes quantes de les reivindicacions va fer evident la diferència d'objectius dins el moviment. Va sorgir el Partit Feminista, les dones van integrar-se al nou sistema de democràcia representativa, als nous estaments judicials, militars... Va donar-se una institucionalització de la lluita feminista a dos nivells: d'una banda, les institucions van digerir el discurs i els plantejaments feministes i van incorporar-los a les seves polítiques, de l'altra, els col·lectius feministes van incorporar-se a l'aparell i canals institucionals, limitant la proposta feminista a l'assoliment de la igualtat d'oportunitats.*
>
> J. Garcia, 2002

L'expropiació d'instruments feministes d'autovalorització política, el privilegi de formes alienades com l'Instituto de la Mujer o l'Institut Català de la Dona, si bé suposaren el reconeixement formal de drets específics, consolidaren el procés d'institucionalització: «A partir d'aleshores les coses van estar més emmarcades, dirien "aquest és l'espai per fer les coses...". Això no és nou, s'ha fet d'alguna manera amb tots els moviments socials. Hi ha un sector de les dones que s'ho creuen [...] un grup de dones professionals que comencen a pensar en una actuació en les institucions des del punt de vista de les dones. Hi haurà molta energia de dones dedicades a àrees d'ajuntaments, etc., que han tingut aspectes positius, moltíssimes contradiccions per a elles, i per al conjunt del moviment una sensació de no ser ja necessari, perquè ja hi ha espais de dones a les institucions»[26].

La pèrdua de potència s'aguditzà amb la transferència de les capacitats productives autònomes de les dones. Primer, als nous espais burocratitzats de l'estat (centres de planificació estatals que *posteriorment tancarien*) i, en un segon moviment, directament al mercat, ja fos al «sector privat», ja fos a succedanis mistificats del «tercer sector». L'estat-democràcia fou palanca política de l'expropiació de les relacions socials autònomes —polítiques, productives— creades per la lluita de les dones. Més tard, el camí s'invertí, però els destinataris de les àrees privatitzades ja serien uns altres. Si la *retòrica del benestar* fou ham per a l'estatalització, la posterior *crítica d'allò públic* o la reiteradíssima *ineficàcia* foren trampolins discursius cap a la privatització de determinades àrees de l'esfera estatal, en el moment més expansiu —cap endins i cap enfora— del capitalisme.

> *Preservando el caparazón de lo público-estatal, el Estado ha ido progresivamente practicando un vaciado de sus funciones, transfiriéndolas según el caso al sector privado o al tercer sector, al tiempo que preservaba las de monitorización y legitimación a través de la comunicación en el espacio social. La derecha, al menos en este país, se ha limitado a heredar y dar un empujón a este modelo poniéndolo del revés, es decir, proclamando a los cuatro vientos la necesidad de «agilizar» y desburocratizar las instituciones para devolver la iniciativa a la dinámica sociedad civil. Esta transformación silenciosa de la racionalidad administrativa no deja de sorprendernos cuando escarbamos mínimamente y descubrimos que, en el mejor de los casos, los servicios sociales efectivamente están ahí pero que nosotras nos hemos convertido en clientes, asistidas o subcontratadas.*
>
> C. Vega, 2002

L'estatalització no només esquerdà la lluita feminista de les dones i la creació d'espais autogestionats. Altres experiències de cooperació social foren també desactivades i institucionalitzades sota criteris de professionalització i burocratització. Projectes que s'edificaven amb les mans de les protagonistes, que evidentment no prefiguraven les posteriors qualitats del *consumidor* passiu ni del residual *usuari* sinó que, partint d'una anàlisi situacional de les necessitats, assentaven les bases per a una acumulació de forces suficient per a la imposició de les respostes socials autogestionàries. Prioritats clares respecte a les «racionalitats» administratives o mercantils, la concreció d'una subjectivitat ni ciutadana ni de mercat:

> *En los barrios de Sant Andreu y La Sagrera no había escuelas estatales: así teníamos que pagar la enseñanza dos veces, primero con los impuestos como todos y además pagando escuelas privadas. El vaso de agua del cabreo popular se desbordó cuando el alcalde Viola cedió parte de los terrenos destinados a zona verde y de servicios para que los especuladores de turno nos cercaran con más y más cemento. Entonces los vecinos ocupamos el terreno, plantamos árboles y pusimos una simbólica primera piedra para la escuela. Conseguimos del Ayuntamiento promesas de que nos construirían la escuela. Pero decidimos proseguir la acción directa. Comisiones y asambleas de padres, vecinos en general, elaboraron el proyecto de escuela al servicio del barrio. Los principios que se establecieron para la escuela eran totalmente autogestionarios: máximo de 30 niños por clase; desarrollo activo de toda la personalidad de los niños, atendiendo la formación corporal, afectiva y estética; participación en su realidad social y natural, relacionando el trabajo con la vida escolar; gratuidad total, sin negocios tipo permanencias, material escolar, etc.; gestión conjunta de la escuela entre padres, maestros y niños; coeducación y superación del sexismo que diferencia los roles hombre-mujer dentro de la enseñanza... En fin, los principios progresistas de l'Escola d'Estiu, pero llevados a la práctica reivindicativa, y no en plan de programas de partido. La presión popular consiguió que en tres meses se construyera la escuela, y que los fondos fueran públicos para asegurar la gratuidad total, pero autogestionada por el barrio.*
>
> *Escoles en lluita*, 1977

Assemblees, ocupacions, quina gosadia. Quina competència més molesta per a l'embrionari estat-democràcia, quines comparacions més odioses. Principis autogestionaris en un àmbit tan *delicat* per a la reproducció ideològica com l'educació, superació del sexisme en un barri (obrer) on la divisió sexual del treball dóna tants fruits a la productivitat, acció directa quan ja s'albiren les mels democràtiques de la delegació.

> *Ahora bien, al inaugurarse el edificio vino en seguida la maniobra del Poder, tratando de dejar clara la propiedad del Estado. Nos quisieron imponer maestros-funcionarios designados burocráticamente entre los privilegiados que aprueban oposiciones organizadas por el propio Estado, y que eran totalmente ajenos a la lucha del barrio y venían a caer en paracaídas como símbolos del imperialismo estatal. Pero el barrio reaccionó. Nos manifestamos con pancartas: queremos que se queden los maestros elegidos por el barrio, que hayan luchado junto a nosotros por la escuela y el proyecto educativo. Ocupamos desde final de agosto la Inspección del Ministerio de Educación para conseguir que dieran contrato a los maestros que ya trabajaban en la escuela, que trabajaban en plena calle con los niños y los vecinos. Porque una escuela no es solamente un edificio. El 3 de setiembre nos vino el gobernador a negociar. Salimos, y luego nos dijo que no podíamos cambiar las leyes. Así que ocupamos el Ayuntamiento, hasta que el Poder cedió y prometió los contratos, no sin pasar por una entrevista en el propio Ministerio de Madrid. Pero el 1 de octubre, de nuevo nos ocuparon las escuelas con policías, nos apalearon en la calle, detuvieron a un joven de 16 años. Entonces ocupamos el Parlamento de la Generalitat. Los partidos ya tuvieron que pringarse, prometer, visitar... El Ministerio se resiste, está en juego el aparato burocrático del maestro-funcionario y de la escuela como institución de obediencia al Poder. Por eso los maestros-privilegiados han ido a la huelga bendecida por el Ministerio, para protestar contra esos maestros intrusos interinos contratados, que con el apoyo vecinal pretenden escuelas autogestionarias... La lucha sigue. Escuela Sóller, Escuela Pegaso, Escuela Ferrer i Guàrdia, Patronato Ribas... El Poder no va a ceder pero en los barrios se está aprendiendo mucho.*
>
> *Escoles en lluita*, 1977

El poder efectivament no cedí sinó que intensificà l'ofensiva no només en l'àmbit de l'ensenyament; altres esferes serien escomeses per l'estatalització. Conquestes populars, suades en mobilitzacions i prenyades d'entusiasme, edificacions delicadament bastides des de l'únic interès de la cooperació social: escombrades per l'asèptica professionalització de la nova democràcia. Més: «La història de la majoria de centres cívics i casals de barri va evolucionar des d'assaigs de democràcia popular, recordeu Cotxeres, fins a convertir-se en nous tentacles del poder municipal. Les cogestions han estat una estafa. És entrar en una dinàmica burocràtica de "negociado público", que cada cop allunya més els espais de la veritable autogestió popular. Ells tenen els diners dels nostres impostos, i els utilitzen per mantenir el seu model»[27].

Quina fou, tanmateix, la matèria simbòlica, les formes de ser i de sentir, que acompanyaren la desarticulació de les experiències autogestionàries? Quin fou l'oreig suau, però persistent, que modelà les formes de vida, paral·lelament a les derrotes polítiques infringides al moviment obrer i popular en la Transició? Com ens suggereix Paolo Virno, «convé detenir-se en les expressions efectives de la situació emotiva dels anys que han seguit el colapse dels moviments de masses»[28].

Si considerem la cooperació col·lectiva, l'entusiasme i l'acció desinteressada com les *tonalitats emotives* pròpies de cicles de lluites ascendents, i per tant substrats propicis per a una capacitat productiva autònoma, no se'ns escapa la pertinència de considerar el cinisme, la por i l'oportunisme com les qualitats pròpies que arrossega la proclamació de la fi de la història, els sentiments produïts quan l'agitat ànim de l'alliberament es troba enfangat en el llot generalitzat del desencant. Un *desencant* que esdevindria extremadament productiu per als nous escenaris de treball configurats per la travessia al postfordisme i substrat legitimador de la producció d'institucions alienades del social.

> *A mediados de los 80 todas estábamos bastante cansadas, pero sobre todo desencantadas con la situación en el país. Un desencanto que ahora sí coincidía con el escepticismo y la desmovilización generalizada de casi todos los movimientos de mujeres en Europa —excepto las nórdicas— tras los relativos fracasos por revolucionar —desmasculinizar— nuestra vida cotidiana y nuestra vida en comunidad (política, partidos, sindicatos, etc.). Y preferimos cerrar el grupo antes de ver como las deserciones acababan con él. [...] Nosotras formamos parte de uno de esos grupos, pequeños pero entregados, que empezaron su andadura en torno al Año Internacional de la Mujer (ONU, 1975) y a la consiguiente organización de las I Jornades (1976), y que dejaron de funcionar con la institucionalización de la izquierda, es decir: con la consolidación del PSOE en el poder y la subsiguiente desmovilización ciudadana que conllevó. O sea, con el fin de la llamada transición, que supuso el repliegue forzoso y pactado del protagonismo popular en beneficio exclusivo de los únicos canales legítimos (partidos y sindicatos) donde obviamente las mujeres éramos, somos, minoría. Muchas feministas, hasta entonces independientes o militantes de base, pasaron a integrarse en instituciones, ministerios, ayuntamientos, partidos, con lo que muchas mujeres activas de la ex clandestinidad fueron neutralizadas en aras de los intereses superiores del partido y el movimiento quedaba así parcialmente decapitado. (En Cataluña, concretamente, el feminismo oficial quedaba en manos de unas mujeres de la derecha nacionalista que nada sabían de feminismo, que no habían movido un solo dedo por el progreso de la mujer y que ahora se veían con el gordo de gestionar un recién creado Institut de la Dona y unos recursos nada despreciables que iban a destinarse a desmovilizar todavía más al ya pequeño y atomizado movimiento feminista catalán.) La usurpación progresista de funciones y roles que antes eran patrimonio del feminismo militante ha contribuido a institucionalizar y, por lo tanto, tergiversar gran parte de los instrumentos de que disponíamos: revistas, librerías y editoriales feministas, actividades que son hoy groseramente monopolizadas por los diversos institutos de la mujer que proliferan en el país, dejando así sin recursos a los pocos grupos que aún bregan y que se encuentran con muchas dificultades para mantener su independencia. Las nuevas instituciones concedieron parte de los servicios que se rei-*

vindicaban en los barrios pero, eso sí, ahora bajo el control institucional de ayuntamientos, conselleries o expertos titulados. Empezaron a proliferar asistentes sociales, coordinadores, ginecólogos, psicólogos, economistas, en fin, gente de orden, que desplazaron a unas mujeres cansadas, quemadas, como se decía entonces, de los centros. Las asociaciones de vecinos, cuyas mujeres habían sido tan activas en la lucha por cambiar las cosas, y los centros de información sexual, pasaron a depender de las estructuras y subvenciones de los ayuntamientos, con lo cual se favoreció el poder de grupos políticos afines.

DAIA, *Historia de un grupo de mujeres*

Democràcia i postfordisme: simultaneïtats, aliances, perplexitats

La democracia parlamentaria sigue siendo [...] la cobertura preciosa, aunque apolillada, de la que se reviste la inercia electoral, como si quisiera desconocer que con ella se disfraza desvergonzadamente el absolutismo económico.

R. Vaneigem

Per què l'Estat espanyol es convertí en un dels laboratoris privilegiats d'un neoliberalisme exponencial? Per què l'ofensiva capitalista trobà resistències contundents *però fragmentàries i atomitzades*? L'absorció i minorització de l'acció autònoma, la derrota d'un cicle de lluites, la institucionalització de la participació, no són processos aliens als estats d'ànim col·lectius. Modelen les subjectivitats, filtren cap a la vida quotidiana la constatació de la impotència, l'assumpció resignada del buit de la delegació, normalitzen l'avorriment de ser representat, instueixen la desídia cap a l'acció col·lectiva. Es naturalitza l'expropiació de la capacitat d'elaborar una esfera pública no estatal. Una vegada els barris obrers *no poden* tenir autonomia en l'educació —autonomia que sí que tindran escoles religioses o privades—, una vegada les dones *no poden* tenir un coneixement autònom dels seus cossos —perquè aquests sabers s'han de medicalitzar, professionalitzar—, una vegada l'estat-democràcia ha expropiat les eines d'alternativitat i resistència, amb quines armes defensar-se de la pura mercantilització?

La simultaneïtat viscuda a l'Estat espanyol entre el pas de la dictadura a la democràcia —la transició o *transacció* entre poders— i el pas del fordisme al postfordisme —la reestructuració capitalista— no posà les coses fàcils a l'hora de destriar què era «alliberament democràtic» i què «noves formes d'explotació postfordistes». Que la democràcia naixent fos l'agent polític de la reestructuració, que els sindicats «antigament combatius» acceptessin la destrucció de la composició política de classe, no són elements banals sinó que expliquen per què es despuntaren amb relativa facilitat les armes de la crítica. Aclareixen la perplexitat amb què s'entomà la dècada.

El buit de poder existent entre la mort de Franco i la consolidació del nou model de domini facilità l'emergència de l'autoorganització, però també afavorí altres coses. Per

exemple, que sedimentés la il·lusió d'una democràcia com a marc natural de pràctiques socials no institucionalitzades que s'entenien com a democràtiques.

La crítica del monopoli estatal de l'esfera pública no és el liberal crit al cel que clama per la ineficàcia de l'administració: és la intuïció de les aliances que en el nostre país s'han prefigurat entre democràcia i postfordisme. Poc podem caure en l'encanteri de l'estat del benestar quan l'estat-democràcia ha suposat significativament el reordenament autoritari de l'economia cap a postulats neoliberals. És en tot cas el recel antiestatista, la voluntat de construir una comunitat altra que s'oposa tant a l'esclafament estatal com a una vida mercantilitzada.

Associar públic amb estatal és un error greu. Que ens porta a aquest fonamentalisme democràtic que tot ha de venir de dalt. Públic significa que es manté amb fons públics, i ja està. No que ve teledirigit des de les més altes instàncies. Això s'ha anat confonent cada vegada més, i efectivament allò públic s'ha anat tornant estatal. Penso que s'ha de tornar a una situació en què allò públic ho gestionem els usuaris i els treballadors.

J., Grup de discussió Democràcia

És per superar la perplexitat dels moviments populars cap a l'ambivalència de l'estat-democràcia, que ressaltem aquells recorreguts d'autoorganització i autogestió de la vida quotidiana. Així, les ambigüitats es clarifiquen, les il·lusions vers l'estat es resituen. La relació conflictiva entre autoorganització i estat-democràcia, la tensió entre autonomia social i monopoli estatal respecte a la decisió política, admet poques incerteses pel que fa a com van ser desactivades les experiències més preuades de l'autoorganització.

Cómo todo aquel bullir de ideas, de un pensamiento abierto y crítico en los niveles más diversos —de lo personal a lo colectivo, en el ámbito de las costumbres, de la creación...—; cómo aquel movimiento social que se expresaba en asambleas y, en parte, contra sindicatos y partidos, a finales del franquismo; cómo todo esto se fue concertando para llegar a ese 82 socialista que trató todo lo que estuviera a su izquierda como cuestión de orden público, y favoreció un pensamiento reaccionario que propició la pasividad a todos los niveles.

Colectivo Etcétera

Sovint, en recórrer les «trajectòries dels moviments socials», únicament ens capbussem en les més evidents puntes de lluita: visibilitat que sabem construïda per patrons dominants. Però hi reincidim, i en un àmbit que s'hauria de qüestionar a si mateix, reproduïm igualment perspectives que invisibilitzen les lluites que escapen al model *obrer-revolucionari o líder-popular-de-veu-poderosa-i-planta*. La divisió sexual del treball, en els moviments socials, ha funcionat i funciona amb mètode, tossuda i persistent[29]. I som conscients que, significativament, la cooperació social que es troba a l'ombra dels grans esdeveniments ha estat protagonitzada per dones, i són aquestes experiències les

que —tampoc casualment— expressen una capacitat productiva més intensa. Sota el parlament incendiari en l'assemblea de fàbrica, la comissió d'extensió de solidaritat sustentava *materialment* la lluita. Sota les grans proclames d'ensenyament públic, lliure i gratuït, s'apressaven les dones gairebé edificant les aules amb les pròpies mans. Sota els discursos generalistes de salut per a tothom, les dones als barris socialitzaven els seus coneixements sobre sexualitat, reproducció, salut i poder.

Resseguir l'autoorganització estroncada per l'estatalitació, en l'actual mercantilització de les necessitats socials, és posar damunt la taula la vigència de construir una *esfera pública no estatal*. És a dir, estructures comunitàries de cooperació basades en l'autogestió. L'abandó de les retòriques keynesianes de l'estat del benestar, l'aprofundiment de les tesis neoliberals i, en la pràctica, les conseqüències materials de la reestructuració, han suposat el desmantellament de determinats serveis socials estatals. I si la democràcia de mercat és la democràcia dels diners —de qui té diners—, com pensar la resolució de les necessitats col·lectives, no ja des d'un impossible assistencialisme estatal, no des d'un despolititzat i precaritzador «tercer sector» (ni evidentment des de l'elitista empresa privada), sinó des de la cooperació autònoma i desmercantilitzada?

Comencem a reformular les preguntes, però serà la pràctica qui ens suggerirà les respostes. Mostrar les potències de l'anterior acció col·lectiva en la vida quotidiana, i desvelar els entrebancs amb què es topà, és suggerir els recorreguts i entrebancs probables amb què toparan les futures línies de l'autogestió transformadora de la vida.

> *Nuestra experiencia, [...] basada en la voluntad de tomar en nuestras manos las cosas que nos concernían sin esperar nada de las instituciones, vuelve a ser profundamente moderna, puesto que tanto entonces como ahora se inserta de pleno en la derrota sufrida por esos movimientos sociales. Y decimos esto, mal que nos pese, pues en aquel momento no éramos del todo conscientes de la envergadura de los cambios ni de las ambiciones de poder. La destrucción intencionada, lenta, solapada pero inexorable del tejido cívico-social crítico formado por tantos movimientos alternativos, incluido el feminista, recoge hoy sus frutos: generaciones de jóvenes perplejas y escépticas, sin referencias, sin ilusiones, sin proyecto, que invariablemente empiezan su discurso con ese «yo no soy feminista, aunque sí estoy a favor de...» [...]. Sin embargo, estamos convencidas de que todas estaríamos de acuerdo en afirmar que nos iría muy bien ver desarrollarse de nuevo a nuestro alrededor aquellas viejas ideas de colectividad, ayuda mutua, autoafirmación y autogestión, es decir, volver a robar espacios desmercantilizados donde poder restablecer relaciones humanas fundamentales.*
>
> DAIA, *Historia de un grupo de mujeres*

La derrota patida amb la institucionalització de la política estrià profundament l'antagonisme. La seva ressaca no només deixà en la perplexitat els i les militants dels moviments socials de l'època, sinó que difuminà substancialment els referents crítics per al conjunt de la societat. I si la participació política s'esquifia per la monopolització estatal, si les formes autogestionàries de cooperació, gestades sobretot en l'interludi de la Transició, llanguien i es desintegraven en l'oceà de la passivitat consumista, quins llaços socials els prenien el relleu? En què havia d'ocupar les mans un social a qui ja ha estat expropiada la subjectivitat política, i que ha estat llençat a la subjectivitat de mercat? Com es crearia comunitat política? Com es vincularia la participació del social en els afers públics? Com es legitimaria la representació de la col·lectivitat?

Una vegada neutralitzada l'acció autònoma i desmembrada la comunitat capaç d'autogestió, la participació social en la cosa pública no podia ser estructurada sinó a partir de la gloriosa i mai prou lloada *democràcia electoral*. Una pràctica que, malgrat contenir una de les densitats polítiques més febles respecte de tot el repertori expressat pels moviments populars de l'època, seria exalçada com el paradigma de la participació democràtica per excel·lència. Només el temps, fidel aliat de la ponderació, s'encarregaria de posar les coses al seu lloc.

Espais morts de la democràcia electoral

Hoy, aquí y ahora, el voto es un acto infantil para mayores de edad. La urna es como un camión de juguete que le hace sentirse al presunto ciudadano miembro de una comunidad libre y democrática, como al niño los traqueteos del plástico duro le evocan el ruido de un camión de verdad y por unos segundos puede imaginarse surcando las autopistas. Los resultados electorales son animaciones interactivas por las que los adultos tienen la sensación de haber ganado o perdido, bajo un espíritu que no es muy diferente a la identificación combatiente de cualquiera de sus chiquillos cuando al final del Street Fighter o el Super Mario Bros se sienten ganadores o perdedores. La realidad está más allá de los juguetes electorales, de la urna de juguete y el videojuego de los resultados; allí donde las políticas de ordenación urbana se acuerdan con los constructores, la adjudicación de obras se concede a determinadas empresas, o las llamadas políticas de participación no son otra cosa que alimento para los comisarios vecinales afines a los nuevos o viejos gestores del Ayuntamiento. La diferencia es que los niños saben que están jugando y pocos adultos sospechan que la papeleta electoral es un sonajero para entretener conciencias. El voto sólo tiene valor para ciertos sectores minoritarios que quieran aprovechar el momento y medir su apoyo social, si se considera que el termómetro es de fiar; o para alimentar el espíritu iconoclasta de cada uno votando a los pequeños, a los extravagantes, o introduciendo algún mensaje subversivo en la papeleta. Si el juego no gusta es mejor no jugar o simplemente hacerlo divertido e irreverente.

Masala, periòdic de Ciutat Vella, 2003

La democràcia electoral, aquesta joguina incapaç d'amagar que la realitat de la presa de decisions es troba *més enllà* de la participació virtual en l'urna, és un horitzó certament poc il·lusionant per a qui no es conforma amb agitar sonalls. La seva forma de *mercat polític oligopòlic*, i una articulació blindada a partir del consens centrípet de qui la integra, més aviat desincentiven el possible entusiasme cap a ratificar el sistema de partits. Prova de la creixent desgana social cap a un mercat polític on totes les forces concurrents semblen *marques blanques* d'alguna multinacional és la reiterada crida a la participació que coregen tots els aspirants a electes en cada contesa, com si votar qualsevol ja fos una prova irrefutable de *salut democràtica*. La participació electoral ha de ser incentivada amb tots els mitjans que el poder té a l'abast donat el tedi amb què una part important de la població viu «la festa de la democràcia».

Pels qui conceptualitzen el cansament cap a l'espectacle com a *cinisme democràtic*, la sensació obeeix a una percepció crítica sobre els actors del sistema polític. Desconfiança cap a les motivacions dels polítics, cap a l'honradesa i sinceritat dels programes electorals i, sobretot, cap a la decisió d'aplicar en ferm les promeses cuinades al caliu entusiasta de la campanya. Percepcions que romanen, tanmateix, entrellaçades a una forta acceptació del sistema democràtic[30]. Ara bé, és possible diferenciar la *composició* del sistema institucional respecte del sistema institucional mateix? Passarem per alt que les regles del joc han estat exclusivament dissenyades pels mateixos jugadors?

La crítica de la democràcia electoral és avui encara dèbil en el terreny de la pràctica. La dificultat d'articular una abstenció expressada individualment, la migradesa d'alternatives reals de participació i el mateix pes del sistema electoral com a única realitat existent, conformen un ventall complex de transformar. Sabem efectivament que «l'espectacle d'allò polític és allò electoral», que la base de la democràcia és la victòria en les urnes, que aconsegueix el poder qui ofereix el producte més vendible, que «la vida política és el més semblant a un mercat»[31]. Tanmateix, i malgrat la caducitat del sistema electoral per recollir la riquesa i novetat de les figures socials emergents, l'estructura política de la representació es manté.

La democràcia electoral i els seus inefables protagonistes són un paquet indissociable. Les seves pugnes, picabaralles dialèctiques i histrionismes estudiats esdevenen revulsius per sacsejar momentàniament els badallants electors. Més enllà, tanmateix, existeixen mecanismes una mica més solvents pels quals la democràcia electoral és capaç d'aconseguir l'adhesió sostinguda de gran part de la població. La capacitat de reproducció d'allò electoral, la seva perpetuació en crisi permanent, no és tan estranya, ja que es configura com un dels pocs objectius consensuats per totes les forces polítiques legitimades («dretes» i «esquerres») per formar part del joc. Consens que no tolera alteritats; energia poderosa d'adhesió a una forma d'exercici polític alienada:

Resulta impropio llamar «democracia» a un sistema político en el que el voto es una mercancía en el «mercado» político, y la entrada en el parlamento comporta un fortísimo gasto electoral por parte del que aspira a ser representante del pueblo. Este triste (mas aún desde el punto de vista ético que democrático) aspecto, en el que se basa el sistema parlamentario, generalmente permanece ignorado. Y no obstante, es el pilar del sistema. La clase política representa tendencialmente a las clases medio altas y acomodadas. Pero se considera antiparlamentario proclamar esta verdad tan evidente. Las frecuentes derrotas electorales de la izquierda en los países ricos de arraigada tradición parlamentaria (que son también los países más influyentes del planeta) se comprenden así mejor. A primera vista, es curioso que precisamente la izquierda no desee abordar, elaborar y tal vez divulgar, una lúcida critica del mecanismo parlamentario del que es víctima, por miedo a ser calificada por juicios infamantes. Es esclava de la cultura de sus antagonistas.

L. Canfora, 2002

Possiblement, fa massa anys que per uns «l'autoorganització és simplement un record» i que, per altres, una quimera; submergits com estem en una subjectivitat que interioritza l'expropiació de la política, que normalitza la caracterització del model reaccionari de Schumpeter. Un model on la democràcia no és res més que un mecanisme per escollir governs però no *tipus de societats*; on els votants no decideixen qüestions

polítiques i després escullen els representants que apliquin les decisions; sinó que es limiten a escollir les persones *que adoptaran les decisions*[32].

A desgrat de les inèrcies, la crisi de la representació està a l'ordre del dia. El desgast de la democràcia electoral, i l'auge de la seva crítica, obeeix a la mateixa constitució del sistema com un circuit tancat i contradictori, estructurat en dos plans separats, i on s'anima constantment la participació en el pla secundari (el vot), però es blinda fèrriament l'entrada col·lectiva en el pla principal. Per entendre'ns i a risc de banalitzar: des del sistema de partits s'incita a omplir l'urna amb opcions prèviament constituïdes, i no s'anima la població —ni evidentment se li faciliten els determinants mitjans econòmics— a formular noves opcions polítiques per concórrer a les eleccions.

Les formalistes no són les úniques impugnacions que es fan a la democràcia electoral. Més enllà, trobem les nocivitats resultants d'associar un règim polític com el liberal-representatiu amb l'economia de mercat.

Curtcircuits de la potència: curioses analogies

> *Sin embargo, las elecciones siempre son algo más que un mero espectáculo. Con su puesta en escena, el capital recupera la iniciativa política e intenta reconducir la lucha de clases hacia su propio plan.*
>
> S. López Petit

Com interfereixen els moments electorals en aquells espaitemps d'agregació i constitució? Com la contesa electoral pot esdevenir instrument de captura del social?

Un exemple: les massives mobilitzacions contra l'ocupació nord-americana d'Iraq s'intensificaren al nostre país a partir del febrer del 2003 i descrigueren un arc on la presència social al carrer fou impressionant fins al juny del mateix any. Tanmateix, les eleccions municipals d'aquell mes no en foren l'entreacte, sinó la quasi cloenda de la funció. L'esquerra institucional havia apostat fortament per les mobilitzacions: activant ressorts mediàtics afins, incitant la població a nodrir les manifestacions en el pla simbòlic i ritualitzat. Però refutà les propostes que pretenien anar més enllà de la denúncia (desallotjaments dels Espais Alliberats Contra la Guerra) o que buscaven paralitzar la maquinària econòmica —que, a la fi, és qui sosté la guerra— amb la vaga[33]. Aquest tipus d'implicació no només cercava rendibilitzar electoralment les mobilitzacions, sinó que tenia uns objectius més ambiciosos.

Que les mobilitzacions fossin activades i sostingudes mediàticament, que la vessant esquerrana del sistema de partits —sense arribar a hegemonitzar— hi tingués un paper mediador de primer ordre, n'expliquen l'esgotament amb l'escenificació de les eleccions municipals. Allà, els partits i els seus altaveus mediàtics giraren la cara, no tant respecte a les temàtiques antiguerra, sinó als escenaris productors de les temàtiques. S'oblidaren del carrer, el cegaren, perquè era un carrer que sobretot es mirava a si mateix amb ulls mediàtics. Dirigiren la mirada penetrant cap al camp electoral. L'operació tingué com a conseqüència la *reinstitucionalització de l'espai on s'ha de dirimir el conflicte social*. De la multiplicitat expressada al carrer, a la pobresa electoral. De les infinites motivacions que portaren a la veïna de l'escala a repicar les cassoles, a la unicitat empobridora de l'urna. Aquí estigué el curtcircuit.

Deixem enrere les massa recents «mobilitzacions antiguerra», perquè caldrà abordarles amb profunditat quan en tinguem perspectiva. Fixem-nos en la lluita que a mitjan dècada dels vuitanta suposà un equador de la mobilització social: la campanya contra l'ingrés de l'Estat espanyol a l'OTAN. I relacionem-la, sense desmerèixer aquelles protestes, amb un moviment de cicle llarg com fou el de la insubmissió. Durant anys ambdós s'entrellaçaren, caminaren junts, convergiren i es retroalimentaren. Tanmateix, l'abisme entre les posteriors trajectòries postreferèndum són més rellevants que les sincronies: esdevenen profundament explicatives de les dinàmiques de l'acció col·lectiva.

L'any 1977 es creà el Moviment d'Objecció de Consciència (MOC), fruit de la coordinació entre objectors de consciència de tot l'Estat. Per aquelles dates, a Barcelona naixia el Grup d'Acció Directa No-Violenta AntiOTAN (GANVA), que més endavant passà a anomenar-se, significativament, Grup Antimilitarista de Barcelona (GAMBA); editaren la revista *La puça i el general*. A partir de 1979, el MOC començà a estudiar l'estratègia d'insubmissió. Un any més tard, s'organitzaven marxes a les bases militars nord-americanes, s'activaven les plataformes antiOTAN, els comitès antiOTAN i la Comissió antiOTAN, espais que laboriosament organitzaren el dissens cap a la integració en l'estructura militar del «món lliure». Més elements en joc en l'ampliació del camp antimilitarista: cap a 1981, el reconeixement legal del dret a l'objecció de consciència fou respost amb una devolució col·lectiva de cartilles militars, exigint un reconeixement més ampli del dret a l'objecció, incloent-hi la possibilitat de declarar-se objector també durant i després del servei militar. Tot plegat, ferments de la participació social que alimentà les primeres manifestacions, concentracions i festivals antiOTAN.

1984. El govern es declarà obertament a favor de la inserció espanyola a l'OTAN. Al nostre país la resposta serà ferma: «Catalunya diu no a l'OTAN». Mentrestant, i més silenciosament, es creava el Mili-KK, coordinadora de diversos col·lectius i grups contraris al servei militar. Al cap de poc, el MOC presentava la «Declaració d'objecció col·lectiva», per la qual uns 10.000 objectors foren legalment reconeguts. Semblava que efectivament un moviment estava en marxa quan la manifestació contra la visita de Ronald Reagan a Barcelona aplegà 225.000 persones.

I arribà 1986, amb un referèndum extremadament mediat pel sistema de partits i els seus posicionaments tàctics. Catalunya votà no, també Euskal Herria, però a la resta de l'Estat guanyà el sí en un context de força pressió política i mediàtica: *o l'OTAN o l'abisme*, la disjuntiva de sempre. La derrota, traumàtica, suposà la implosió de moltes de les aliances que l'oposició antiOTAN havia estat capaç de cristal·litzar. Que potser, en el plebiscit, estaven en joc altres factors més enllà de la integració militar? Que s'hi

referendaven, a més, diferents models d'acció col·lectiva? Molts analitzaren que, després de la Transició, aquella mobilització era la darrera oportunitat de l'esquerra rupturista per «invertir el curs de la historia».

Tanmateix, per a les noves formes d'acció col·lectiva com les que estava produint el moviment antimilitarista, la història continuava escrivint-se en lletra petita. El MOC, per exemple, decidia apostar clarament per l'abolició de la conscripció, ja fos militar o civil, i l'any següent es celebraren unes jornades antimili a Santa Coloma de Gramenet, convocades per Mili-KK i el GOA, amb l'assistència de 32 grups d'arreu de l'Estat. Es consolidava l'estratègia d'insubmissió i la campanya per tal que els ajuntaments es neguessin a allistar els quintos.

A la fi, i en 1988, el Consell de Ministres aprovà el reglament que regulava la Prestació Social Substitutòria (PSS), com a alternativa legal al Servei Militar Obligatori. Aplicació que arribava 10 anys més tard del reconeixement nominal de l'objecció en la Constitució. Mentre l'AOC (associació d'objectors legalista) pidolava a entitats juvenils i no governamentals que signessin convenis amb l'Oficina per a la Prestació Social, la trama plural del moviment social antimilitarista (MOC, Mili-KK, CAMPI, assemblees antimilitaristes...) impulsaven accions de pressió contra les entitats signants de convenis amb el Ministeri de Justícia per acceptar objectors. «Ni mili ni PSS: cap a un futur sense exèrcits, insubmissió». 1989 fou la data clau en què la insubmissió, tal i com avui la coneixem (contra el servei militar i el servei civil substitutori), començava a caminar.

A la polèmica PSS, se succeïren manifestacions, ocupacions de locals del PSOE, així com les *presentacions d'insubmisos* que rebutjaven fer el servei militar i la PSS. En la primera, impactant, 57 objectors de tot l'Estat es presentaren davant els jutges militars. A finals d'any, es realitzaren els primers consells de guerra contra dos insubmisos: els catalans Hinojosa i Moragriega, empresonats.

Al 1995, al mateix any que s'ocupà la seu d'Intermón per col·laboradora amb la PSS, entrà en vigor el nou Codi Penal. Penes per als insubmisos: inhabilitació per treballar per a la funció pública, impossibilitat de rebre ajudes estatals de cap mena per un temps d'entre vuit i dotze anys, l'obligació de pagar una multa econòmica de 12 a 24 mesos. Era el Codi Penal de la democràcia, especialment dedicat a les noves formes desobedients de la protesta social (insubmissió, okupació), el mateix que esperonaria noves onades de lluites que superarien la *tabula rasa* postreferèndum.

Quins aprenentatges en podem extreure? Mentre de la campanya antiOTAN amb prou feines quedaven els desdibuixats murals en les parets dels barris, gastats pel temps i per la desmemòria, el moviment d'insubmissió es trobava en plena ebullició, i no semblà aturar-se fins a aconseguir un dels seus objectius estratègics fonamentals: l'abolició del servei militar/civil obligatori. Mentre el moviment antiOTAN fou derrotat per acceptar resignadament els resultats del referèndum, el moviment per la insubmissió, amb un recorregut de fons, amb evidents compromisos personals i campanyes a llarg termini, no es supedità a la legalitat democràtica (de fet la impugnava). Si la lògica electoral del referèndum escapçà la potència gestada per les mobilitzacions antiOTAN, per als insubmisos suposà un aprenentatge.

> *Cabe recordar que durante el año 1986 el movimiento pacifista en general había sufrido una severa derrota en el referéndum de ingreso de España en la OTAN, y salir del bache en que se sumergió el movimiento fue difícil, pero se hizo con las lecciones aprendidas. Tal vez la lección que mejor se asumió por parte de la red pacifista fue que los mecanismos de participación institucionales, como lo había sido el referéndum, daban una ventaja inalcanzable a los planteamientos más conservadores, y que si realmente se quería incidir en las políticas públicas desde la izquierda, era necesario crear nuevos espacios participativos y buscar estrategias rompedoras.*
>
> Pelàez i Blas, 2002

La insubmissió, efectivament, superà de llarg la derrota de les campanyes antiOTAN: de fet li suposà un revulsiu[34]. I la travessà per constituir una forta asimetria pel que fa als mecanismes de participació institucionals. Els rics repertoris de confrontació, la ductilitat com a moviment, el compromís personal dels insubmisos i la capacitat de generar desobediència social han suposat un referent imprescindible per als moviments socials de base d'avui. No sabem, contràriament a l'optimisme de l'anterior cita, si les lliçons foren en canvi tan ben apreses per la genèrica «xarxa pacifista» a la qual es refereixen. Perquè respecte a les mobilitzacions en contra de l'OTAN s'ha dit:

> *En aquest primer instant es pot dir que el moviment tenia dos caps. Simplificant una mica, per una banda estava l'oposició moderada i controlada, dins el joc imposat pel consens polític, encapçalada pel PSOE i el seu famós «OTAN: de entrada no». Per l'altra, un moviment més autònom, conformat per col·lectius de base, amb l'empenta de moviments com l'antimilitarista, l'ecologista i el suport de l'esquerra radical. En aquesta època des del poder polític i mediàtic es va intentar aïllar l'expressió del moviment més autònom tot restant-li legitimitat i titllant-lo de radical alhora que promovia com a interlocutor vàlid el moviment encapçalat pel PSOE: aquesta polarització arribava a l'extrem que les mobilitzacions es van acabar fent per separat. L'estratègia no era molt original: tractament desigual en els mitjans de comunicació, especial cura a ressaltar incidents en les manifestacions...*
>
> Gabriela Serra, 1999

Amb variacions, l'etern retorn. Durant les mobilitzacions contra l'ocupació nordamericana d'Irak, el 2003, molts analistes —provinents de la progressia— es delien en positivitzar els paral·lelismes respecte a les lluites antiOTAN. I malgrat que les comparacions poguessin semblar forçades, *tanmateix no erraven*. Les enriquidores potències socials gestades per ambdues mobilitzacions de masses correrien la mateixa empobridora sort: la frenada brusca davant el *moment dels moments*. La contesa electoral, suspen-

sió de l'espaitemps de l'acció col·lectiva, la seva antítesi. L'escena on els protagonistes determinants del que es dirimeix, de sobte, *són uns altres*.

Ni representants, ni representats

El sistema de partits és, encara avui, el cor central de la participació: l'únic canal legítim i reconegut de decisió i execució dels afers públics. Tanmateix, quan el sistema democràtic de l'Estat espanyol ha entrat en una relativa maduresa —i entenem maduresa per la consolidació institucional, no per l'aprofundiment de la democratització—, aquest monopoli comença a matisar-se. Les mutacions del sistema productiu, els canvis en la composició de classes i la cronificació de la precarietat social influeixen en l'esdevenidor de la democràcia electoral. Per què referendar un pacte que dóna tan poc a canvi?

En una vigorosa cultura de classe, l'ariet mediàtic penetra amb dificultat: són més sòlides les adhesions a forces polítiques vinculades a classes determinades. En canvi, en un context de fragmentació social, l'electorat bascula entre les hegemòniques influències culturals i els dispersors impactes mediàtics. Els referents valoratius de la proximitat es difuminen, ja que en àrees com el treball assalariat o el territori s'impulsen igualment processos de descomposició. Es compliquen les subjectivacions, les identitats; es produeixen les bases materials del pensament únic. L'estranya actitud electoral de la població (intercanviabilitat d'opcions polítiques) no és aliena a aquests processos. Que els analistes de partit tinguin dificultats en la previsió del comportament electoral ha generat que la *idea de crisis* plani per sobre les consciències d'aquells que els paguen. Ara bé: hi ha certament una crisi de la democràcia representativa? És la crisi un discurs per millorar el que sempre ha grinyolat? S'albira, ara potser pel factor generacional, que inhabilita la Transició com a mite legitimador de la *virtut institucional*?

> *També és una qüestió generacional. Hi ha un procés de tancament per a la generació que no ha viscut la Transició, ni la construcció de l'esfera pública al llarg dels vuitanta. Ens hem trobat un model social fet. I en veure que els canals d'expressió política es troben completament institucionalitzats, optem per participar d'una altra manera. I aquí és quan neixen nous moviments. Aquesta és la meva realitat: un grup de gent jove, d'una assemblea d'estudiants, que volia incidir políticament, intervenint a Sabadell. I en canvi els canals institucionalitzats no et donen veu per enlloc. Ni en els mitjans de comunicació, ni en les institucions: no hi ha espai. Tampoc en els consells de joves, que estan totalment tancats, gestionats entre les burocràcies juvenils dels partits. I aleshores és quan es comencen a gestar petites alternatives, que després ens funcionen com funcionen, que tampoc són la panacea. Però per a la meva generació, que ho hem trobat tot institucionalitzat, tot tancat, que no hem trobat espais de participació, la sortida ha estat generar autoorganització, fer-ho tot de nou. Aquest és el procés que jo he viscut.*
>
> A., Grup de discussió Democràcia

És probable que, quan es delega, es faci per comoditat, i també és possible que hi hagi qui se sent alleujat quan abdica de les seves potencialitats col·lectives. Però què succeeix amb les subjectivitats que pretenen ser completes políticament, i que no ho fan ni a costa d'altres (*ser representants*) ni a costa seva (*ser electors*)? Què significa que es produeixi autoorganització com a resposta als bloqueigs institucionals?

Les polítiques de la representació poden curtcircuitar, però no canalitzar exactament els moviments del social[35]. Quan el social, des de la passivitat, no s'integra en la política representativa, introdueix elements de deslegitimació: relatius, perquè el sistema pot continuar fluint igualment. Ara bé, quan la cooperació social s'articula amb formes asimètriques a les representatives, emergeix el conflicte. Són les subjectivitats que produeixen noves formes de fer política les que fan entrar en crisi —ara sí—la democràcia representativa.

> *El camí electoral, com a instrument per canviar les coses, està molt deslegitimat i ho estarà cada vegada més. La garantia per al canvi és que els moviments marquin distàncies respecte dels partits i de la via electoral i institucional.*
>
> I., del Col·lectiu Zapatista

Els embats d'una política antagonista a la democràcia representativa —tant en formes com en continguts— han impulsat que des de les institucions s'elaborin estratègies per neutralitzar, altra vegada, la potència autoinstituent. Si la democràcia representativa clausurà els moviments obrers i populars de finals dels setanta, serà la democràcia participativa un altre intent de neutralitzar el protagonisme social avui emergent?

Les il·lusions de la democràcia participativa

Barcelona és una ciutat participativa, que surt al carrer, que s'expressa, que es compromet. A Barcelona, la participació és un tret distintiu i volem que ho sigui encara més i millor. És un element inherent a Barcelona que, juntament amb el civisme i la qualitat de la convivència, explica el valor de la nostra ciutat.

Joan Clos, alcalde de Barcelona

Voleu dur-nos des del 92 al 2004. Però la mentida no es sosté.

Alianza de los Nadie

Nous dispositius institucionals recorren la geografia de la ciutat. Nous dispositius per a la governabilitat, que tanmateix no són sinó reedicions actualitzades per a la reconstrucció d'un poder polític erosionat per la fragmentació social pròpia del postfordisme. La democràcia representativa, que percep a l'esquena l'alè de la crisi de legitimitat, genera nous anticossos institucionals, segrega noves mediacions en el social que superin els clàssics i vulnerables mecanismes representatius d'integració. Un arc —el de la participació ciutadana— que acarona, des de l'anomenada democràcia participativa, els plans comunitaris, els plans d'actuació municipals i de districte, fins a dispositius més globals que predeterminen l'espai i el temps on cert dissens pot aflorar: el Fòrum 2004. Un arc que complementarà el seu revers: micropolítiques de seguretat (el civisme) i polítiques repressives cap a les formes autònomes d'acció col·lectiva. De la mateixa manera que es pacificà la fàbrica en el seu moment amb comitès d'empresa i sindicats institucionalitzats, avui els antídots participatius de la democràcia representativa situen damunt la taula la refundació del consens social, busquen obsessivament minoritzar el conflicte emergent en les metròpolis precaritzades.

Quines són les mutacions que han obligat a reconstruir el consens a partir de la ideologia de la participació? L'organització institucional que ha governat les nostres societats —i per tant, les nostres ciutats— en els darrers temps ha estat la basada en el *model d'agregació*. Teoritzat per Schumpeter, entre d'altres, entén que la democràcia de masses ha d'articular la representació popular a partir de l'*agregació de les preferències*, això és, a partir de la conjunció d'interessos realitzada per uns partits polítics als quals la gent té la possibilitat de votar a intervals regulars. La perspectiva de l'agregació defineix, entenem, la democràcia des d'un punt de vista restrictiu: la limita a ser únicament el sistema en què les persones tenen l'oportunitat d'acceptar o rebutjar els seus dirigents mitjançant un procés electoral competitiu.

L'aprofundiment d'aquest model ha comportat, previsiblement, desincentivar la participació popular en la presa de decisions, perquè aquesta només podria tenir conseqüències «disfuncionals» en els objectius sistèmics d'*estabilitat i ordre*[36]. Estabilitat i ordre, efectivament, requereixen una participació social restringida. Ja se sap que la multitud, al llarg de la història, només ha produït interferències en la clarividente disposició natural dels líders, i que l'única construcció social elaborada per aquesta ha estat el disturbi, la turba, l'avalot. Tanmateix, *ordre* no equival sempre a *ordre legítim*, i cal entendre que la democràcia que només posa l'accent en el procediment (electoral), que delega la presa de decisions en els representants, ha anat perdent legitimitat —a marxes forçades— per la mateixa raó que abans la feia eficient als ulls dels seus exegetes: la manca de participació.

Aleshores, davant de la percepció de crisi, que no és altra cosa que la consciència de les elits polítiques respecte a la deslegitimació que els suposa la seva existència separada del social, respecte a la pèrdua de credibilitat del sistema de partits, el sistema democràtic està creant avui nous canals per aconseguir adhesions. En aquesta estratègia per governar el conflicte, es construeixen formes de participació que, sense deixar-les incidir en un cor de la política encara gestionat pels partits, retornin en certa mesura la legitimitat perduda. Perquè la representació política continuï en marxa malgrat no tenir fonaments sòlids en la societat, el buit ha de ser cobert mitjançant la construcció d'un món artificial que reemplaci la dinàmica de la societat civil. Una posada a punt de l'objectiu de sempre del poder capitalista: la tasca permanent de negociar-reprimir el contrapoder i, al mateix temps, reconstruir poder polític[37].

L'actualitat de la participació ciutadana, concretada en l'*oferta* de la democràcia deliberativa o participativa com a nou paradigma democràtic, és significativa a més perquè detecta la persistent nebulosa del conflicte; perquè admet que la democràcia representativa té dificultats per capturar-lo, i perquè adverteix que les formes postmodernes de neutralitzar la conflictivitat social aniran més enllà de la simple *captura*. Així, la participació ciutadana, estratègia atenta als profunds canvis produïts en les societats occidentals, és l'intent del poder de reconstruir *ja en l'assimilació* identitats i polítiques col·lectives fragmentades, enormement desgastades per la subsumpció de la societat en el capital, pels processos neoliberals com les privatitzacions o el desmantellament de l'estat social, per la precarització de les relacions laborals inherentment associada a la reestructuració capitalista. Identitats i polítiques truncades per la ruptura del pacte social associat al règim d'acumulació fordista.

Atenuar l'obsolescència d'una representació política que intercedia socialment a través dels partits (i també dels sindicats). Capturar el conflicte emergent en les metròpolis precaritzades. Construir un subjecte *subjectat*. Aquestes són les il·lusions del *nou* i *alternatiu* paradigma emergent: la democràcia participativa. Verifiquem-ne la novetat i, sobretot, la potència alternativa. Deconstruïm la participació ciutadana.

Escombrar l'antagonisme: el Besòs com a contramodel

La preparació i futura celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona, el 1992, serveix d'exemple clar i de símbol paradigmàtic de la somnolència social en la qual vivim ensopits els catalans.

Dissidència, 1988

La policía se ha empleado con la violencia habitual en esta época preolímpica y los vecinos han respondido con una fuerza y unos métodos poco usuales en estos tiempos de consenso democrático.

Etcétera, 1990

La Barcelona del 92, i per extensió la resta del nostre país, no només fou extasiada en el seu moment per l'embadocament esportiu, sinó que altres factors entraren en el joc del miratge olímpic. Més enllà de l'espanyolització emocional que podia suposar la patriotera competició entre estats, més enllà de l'operació urbanisticoespeculativa comandada per l'Administració municipal, més enllà de les escombres activades cap a les dissidències polítiques i les *marginalitats* socials («Operació Garzón» contra independentistes, per exemple), més enllà —encara— de la nova modernització econòmica i la internacionalització de *la* capital (i de la seva polisèmia masculina), més enllà, i profundament vinculada a tots aquests factors, sota l'argument de les olimpíades es trobava —de manera central— la construcció d'una nova ciutadania.

Quin subjecte social era, tanmateix, l'antítesi defenestrable de la nova ciutadania que es volia construir? Quins eren els romanents que calia escombrar, les antigalles que desmereixerien la pulcritud de la nova marca Barcelona? En principi, qualsevol que generés antagonisme; però significatiu, per ser el revers contemporani de la ciutadania olímpica, ho era aquell expressat pel *conflicte del Besòs*.

Cap a finals de 1990, esclaten enfrontaments entre la Guàrdia Urbana i la gent del Besòs, barri de Sant Adrià. El motiu, la construcció de 196 habitatges socials en uns solars prèviament destinats als equipaments que el barri necessita amb urgència. Talls d'autopistes, càrregues de la policia, barricades defensives, còctels molotov: «los vecinos agotaron todos los enseres y objetos que se podían lanzar desde las ventanas, y en las droguerías de la zona escasean los productos corrosivos e inflamables»[38]. Detencions, empresonaments, cassolades de protesta, ocupacions dels terrats per part de la policia. Assemblees multitudinàries que saturen les places, manifestacions que recorren la geografia gastada del barri. Els Mossos d'Esquadra militaritzen els carrers: batalles campals, trets, ferits, paralització momentània de les obres. Inici de negociacions, enterbolides per les maniobres del governador civil —entre d'altres— de Barcelona: pretén convertir una lluita contra l'especulació en un espasme xenòfob contra les famílies de la Mina que havien d'ocupar els habitatges. (Versió generosament amplificada pels mitjans de comunicació.) La gent del Besòs ho desmenteix rotundament, i indica els pisos buits on

podien anar les famílies gitanes expulsades del barri veí. Dures setmanes de negociacions, foc creuat entre les administracions. Finalment, després de gairebé un mes de l'inici de la revolta, l'Ajuntament de Sant Adrià decideix suspendre l'execució de les obres. De les contundents jornades de confrontació (mediàticament anomenades «la *intifada* del Besòs»), el barri n'haurà extret alguns aprenentatges pràctics: la seva vida quotidiana s'haurà transformat radicalment.

*L*s vecin*s del Besòs han puesto en práctica por ell*s mism*s y desde ell*s mism*s su propia forma de organización. Jóvenes, ancian*s, es decir l*s que menos cuentan en la política oficial, han hecho valer sus propias expresiones políticas. Y todo ello en torno a la asamblea abierta, que es la principal característica de su lucha y en donde radica su principal fuerza de presión. La Asamblea decide, pero la movilización se organiza en torno a una coordinación que parte de los comités de escalera y se manifiesta en un sinfín de expresiones autoorganizativas, como los comités de jóvenes, de mujeres, etc. Pero hay algo aún más relevante en el movimiento del Besòs: la nula influencia (por incapacidad o por desprecio) de los partidos y grupúsculos políticos izquierdistas. La asamblea del Besòs, al tiempo que pone de manifiesto otra forma de hacer política, prescindiendo de las organizaciones establecidas (partidos y sindicatos), deja abierto un espacio de confrontación sin mediaciones entre la administración y l*s vecin*s.*

Agencia de Noticias Alternativas, 1992

Què més suposà Besòs? Què explica una lluita que no pogué ser compresa —ni per tant, fàcilment recuperada— pels aparells del sistema de partits? Primer aprenentatge. A la profunda i sentida precarització laboral i social (falta d'equipaments...), se li sumaren les conseqüències nocives de les operacions urbanístiques vinculades als Jocs. El desplaçament de famílies de la Mina fou obligat precisament pels plans olímpics d'actuació municipal, que pretenien —a Sant Adrià— l'*esponjament* de determinats barris degradats, l'obertura de la zona al mar, la construcció d'un port esportiu i la interconnexió amb la resta de la metròpoli. És més, l'expulsió de famílies obreres del centre de Barcelona, i la seva recol·locació al perifèric Besòs, obeí igualment a l'estratègia olímpica. Referint-se als polèmics habitatges, «se dijo que estas viviendas eran para otros barrios de Barcelona como Can Antúnez [...] o Ciutat Vella. Todos sabemos que la Generalitat y el Ayuntamiento quieren limpiar el Raval de cara a las olimpiadas, dar buena imagen y poner los precios de los terrenos como si fuesen de oro» (Comunicat dels veïns del Besòs, 3/11/90).

Segon. La identitat col·lectiva del Besòs en lluita no és estructurada per l'abstracta ciutadania, sinó que —encara— fou profundament obrera. Identitat, entenem, no precisament patrocinada per la incipient i democràtica ideologia *ciutadanista*, sinó represaliada i humiliada com en temps anteriors. La repressió de sempre, en contínua metamorfosi:

La democracia quiere marginar a un barrio obrero que lucha por sus derechos [...] La represión que hemos sufrido el barrio de Besòs da igual que sea urbano, policía nacio-

nal, policía antidisturbios, GEOS, Mossos d'Esquadra o policía autónoma, para torturar y machacar a un barrio obrero que pide sus derechos. Sólo cambian la ropa, la represión es la misma de todos los cuerpos. Viva la lucha de un barrio obrero.

Agencia de Noticias Alternativas, 1990

Tercer. La lluita del Besòs posa en evidència l'esclerosi creixent de part d'aquell moviment popular que havia cristal·litzat temps enrere en les associacions de veïns. Tant per les formes de lluita com per les modalitats organitzatives que s'assagen al Besòs i pels plantejaments expressats, el conflicte tensa la mediació que suposava l'associació de veïns local fins al punt de portar-la a la ruptura. Tal i com reconeixia un estudi encarregat pel propi Ajuntament de Barcelona, «la vieja y histórica asociación de vecinos (que jugó un papel importante en otra época y que en aquélla representó enteramente a los habitantes) queda rápidamente y traumáticamente obsoleta por el conflicto y por el tipo de planteamientos corporativos [es refereix a un corporativisme territorial] y por haber «presumido» de representar a los vecinos, sin haber habido ninguna verificación seria de este nivel de representatividad»[39].

Cal recordar un detall no precisament anecdòtic: l'Associació de Veïns de Besòs donava suport majoritàriament a la construcció dels habitatges, amb la qual cosa quedava profundament impugnada la seva suposada representativitat. Si a la falta de mediació «veïnal» hi afegim la nul·la presència de partits i sindicats en la mobilització, queda clar que la forma autònoma que prengué el conflicte preocupà intensament les administracions. El PSC, per exemple, traduí aquesta por acusant els veïns d'oposar-se a la «modernització» del marge dret del Besòs —modernització capitalista, s'entén—, així com vinculant l'autoorganització amb «manipulacions interessades» i «violència». (Post-conflicte a Sant Adrià: el PSC farà soci de govern el PP, i a l'únic regidor de la formació conservadora se li donarà la Regidoria d'Urbanisme.)

Quart. L'absència de les mediacions polítiques no és l'únic destapat pel conflicte. El citat informe de l'Institut d'Estudis Metropolitans també entén que la mancança de mediadors socials (els de caràcter assistencialista) també ha impedit detectar prèviament el malestar. La manca de prestacions socials dispensades per l'estat al Besòs havia de ser resolt, segons l'informe, per: a) la implementació de la policia de barri («que prefigura una relación diferente de la policía con los ciudadanos; la policía permanente y estable con capacidad de prevención y no sólo de represión, policía capaz de reconocer realmente la comunidad-zona en que actúa y de establecer con la población relaciones más democráticas»); b) la creació de serveis d'informació al ciutadà, i c) l'execució de serveis socials bàsics que contribuirien a articular el «teixit associatiu».

Davant la percepció —encertada— del poder, que visqué el conflicte del Besòs com una mostra d'ingovernabilitat del social (ja que no existien mediacions polítiques, sindicals, assistencials, i les veïnals s'havien trencat), emergiren les propostes de participació ciutadana (integració política) i implantació de serveis socials des d'una perspectiva assistencialista i de control. Fou la resposta concreta de la democràcia institucional cap

als aprenentatges que la gent del Besòs *oferia a tothom*, resposta que anà amplificant-se —amb el Jocs com a trampolí— fins a tornar-se recepta generalista a la crisi de representativitat: «El conflicto demuestra la necesidad de la revisión de las relaciones ciudadanos-instituciones democráticas y representativas. Es evidente que, si estas relaciones se limitan al momento electoral, queda un vacío social, político e institucional que puede ser llenado, en momentos particulares, por algo y por alguien en manera distorsionada [...] El conflicto no hace nada más que evidenciar de manera exasperada la necesidad de integrar el elemento de la participación de los ciudadanos, en manera normal y normalizada, en el funcionamiento institucional»[40].

Allò que omple el buit social de manera distorsionada. Encaminar la participació de manera normalitzada. Integrar el ciutadà en el funcionament institucional. Impedir, en definitiva, que es produïssin més Besòs, que esclatessin més veus com les que omplien de «más vale luchar un año que sufrir toda la vida» els carrers de la perifèria. Les «distorsions socials» no només serien a partir d'aleshores normalitzades amb la salvatjada policíaca, sinó que els teòrics de la participació (Marchioni i altres) rematarien la feina oferint la construcció d'una ciutadania annexada a les institucions com a prevenció dels conflictes emergents. Altra vegada la potència emancipadora de l'autoorganització, la ràbia obrera i la dura confrontació al carrer, la unitat d'acció al barri, profundament menyspreades. La matèria en brut que s'ha de modelar en una altra direcció. Únicament símptomes mal expressats. I, en canvi, no resoldre les causes estructurals del malestar, sinó acotar l'autonomia de la gent, curtcircuitar les desercions a l'ordre. Desestimar la intel·ligència col·lectiva produïda per la multitud en lluita, tan sols recuperar-la com a indicador de la crisi de les formes de representació política, i per tant com a validació per reformular els mecanismes de control. La teorització de la participació ciutadana emergiria amb força per aquelles dates: emfatitzant la fabricació de la figura del ciutadà com a redefinició del govern de la metròpoli, amb l'objectiu d'instaurar la pau social i anul·lar la possibilitat de subversió en una ciutat dualitzada.

Besòs fou profundament significatiu per construir la Barcelona Olímpica, i no només per conèixer el tipus d'oposició que podia suscitar qualsevol reconstrucció física d'una geografia del poder (en aquell cas, reestructuració urbanística associada als Jocs), sinó com la contrareferència —el model negatiu— per a la creació conceptual de la Barcelona del consens ciutadà. Besòs expressà tot el que havia de ser cauteritzat per les noves formes de gestió del conflicte. Quins serien, tanmateix, els dispositius ideològics destinats a aplanar les arestes socials de la dissidència o la precarització?

Reconstruir imaginaris col□lectius: la ciutadania

La democràcia participativa o, més rigorosament, la democràcia *representativa-participativa*, té com una de les seves seqüències constituents la construcció d'un subjecte social: el *ciutadà*. Quins significats entranya aquesta estratègia? Que potser no existei-

xen subjectes capaços d'articular l'organització social —la que sigui? A què es deu aquesta enginyeria política, la set demiúrgica de modelar el nou subjecte social per excel·lència? Construir el subjecte «ciutadà» és assentar les bases simbòliques que facilitin la fluïdesa de la governabilitat social. Construir el subjecte ciutadà no és, per tant, edificar-lo *en qualsevol direcció*. És, en canvi, socialitzar un model —un tipus ideal— de relacions socials que polvoritzi l'antagonisme que oferien subjectes anteriors (classe obrera, barri en lluita...), que blindi els imaginaris col·lectius de tal manera que dificulti l'emergència d'identitats conflictives en el relliscós terreny de la precarietat social. Constructe ideològic que pel seu propi pes dissol identitats col·lectives «disfuncionals» al capitalisme, encobreix les desigualtats que hi romanen; que en el fons no és sinó el marc preferent d'una reconceptualització de l'individualisme ara *en harmonia*. La ficció d'una comunitat ideal igualitària assentada en un ordre desigual[41].

La construcció de la ciutadania persegueix la interiorització de l'ordre per part del social. El llaç que homogeneïtza simbòlicament realitats materials com a mínim diferents, i sovint, contraposades. Una posada al dia d'aquella operació dibuixada per pensadors com Hobbes, que entengueren en el seu moment que la *multitud* poliforme havia de ser disciplinada en un *poble* unificant si es volia garantir la governabilitat de l'estat[42]. La ciutadania, per tant, com a dispositiu del poder. Ara bé: és únicament la democràcia institucional l'agent que segrega ciutadania? O bé troba complicitats en altres actors?

Si entenem per *ciutadanisme* aquella ideologia i pràctica social que defensa la capacitat de la democràcia d'oposar-se al capitalisme, que incorpora el projecte de reforçar l'estat per apuntalar tal «oposició», i que assenyala els ciutadans com a base social d'aquestes polítiques, és obvi que aquests arguments han penetrat en part dels anomenats moviments socials. Sobretot en els sectors que busquen «humanitzar el capitalisme, tornar-lo més just, proporcionar-li d'alguna manera un suplement d'ànima», les tendències que substitueixen la lluita de classes per la participació política dels ciutadans, que ja «no només han d'escollir els representants, sinó a més actuar constantment per fer pressió sobre ells, a fi que apliquin allò pel qual foren escollits», i que entenen, per no caure en l'heretgia fatal, que «naturalment els ciutadans no han en cap cas de substituir els poders públics»[43].

En un context socioeconòmic on la classe obrera industrial ha perdut centralitat i on es difumina la consciència de classe, el ciutadanisme «de classe mitjana» és una resposta. En una conjuntura política on els projectes històrics revolucionaris associats a l'obrerisme semblen esgotats, el ciutadanisme reivindicatiu és una resposta. En un escenari on les formes d'organització polítiques tradicionals entren en crisi, el ciutadanisme de la democràcia participativa és una resposta. Però és una aposta política ferma per articular els nous subjectes socials que emergeixen de la precarització social? És prou intel·ligent per investigar les capacitats productives —i per tant els projectes eminentment polítics— que poden instituir les noves subjectivitats? És prou contundent per arriscar-se a experimentar noves formes d'organització social que superin —no que complementin— les actuals?

La discussió està servida, per emergir el dubte raonable sobre la complementarietat ciutadans-institucions, per entendre —a més— que efectivament els poders estatals pretenen substituir l'acció autònoma de la gent; i que, en tot cas, el canvi de sentit restringit (substituir els polítics, i no la *política*) tampoc és voluntat de les noves subjectivitats en lluita: dels polítics, *n'hi hauria prou amb destituir-los*. No com una renúncia a la política, sinó com a enunciat i afirmació d'altres vies de practicar-la. En tot cas, i per altra banda, en el ciutadanisme es renuncia a substituir la política existent —la institucionalitzada— perquè es renuncia a desenvolupar les potencialitats de la lluita autònoma. És, la ciutadania, un agent social emmordassat. Si avança un pas és per ensopegar més en les pròpies lligadures. Incapaç de destituir ningú per la seva manca d'autonomia, com a imaginari situa l'acció col·lectiva en un punt mort.

Així, i des del punt de vista de l'emancipació, és que eren òptimes identitats anteriors a la reedició de la ciutadania? Sabem, per exemple, que els dispositius disciplinaris de la fàbrica «subjuguen alhora que subjectiven» l'obrer industrial en escenaris de domini... i resistència[44]. El subjecte-obrer, per tant, es troba lligat a les relacions d'explotació fabrils i, tot i així, és (o era) capaç d'articular permanents pols de confrontació. Tanmateix, una vegada que en les societats postfordistes actuals la lògica de la fàbrica impregna la majoria dels escenaris socials (mercantilització de la vida, societat-fàbrica), qui ocupa el rol del subjecte-obrer? Més senzillament: si a la fàbrica l'antagonisme entre empresaris i obrers estava clar, qui és l'antagonista del ciutadà?

No n'hi ha, perquè *tots som ciutadans*. Es poden construir resistències sobre unes identitats que ja les neutralitzen? Quina alternativitat pot descansar en les espatlles d'un imaginari subjugat? Quina densitat política compartida aporta aquest subjecte respecte a la seva posició en el treball i en la vida quotidiana? El *ciutadà*, de tan global, és un subjecte incomplet, volàtil, que només pot enfrontar-se als fantasmes de la seva virtualitat i, no podent negar res perquè no té res a superar, únicament és capaç de realitzar-se en l'afirmació de l'existent.

La cooperació amb les institucions, per exemple. Benvingut sigui doncs per part de la democràcia mixta, que així disposa d'un subjecte elaborat per tal d'implicar activament en les institucions aquell elector que ja badallava. Però al ciutadà li manquen encara els canals, les formes a través de les quals materialitzar-se. Li falta una tàctica.

La cotització del consens o l'altra democràcia possible

Seguir la pista de les lluites socials, cercar-les. Comprendre'n els substrats, invertir-los. Idear formes de participació, com el voluntariat, que premiïn l'esforç institucional per cauteritzar les desercions. Construir els canals per navegar les ànsies participatives construïdes. Paradigma: la insubmissió al servei militar i a la prestació social substitutòria (PSS), meritori moviment articulat per milers de desobedients —i per tant la creixent insostenibilitat d'un servei civil obligatori—, forçà en el seu moment que les institucions reconduïssin el

conflicte cap a un voluntariat que ja havia demostrat les seves potencialitats d'atracció molt per sobre de la desprestigiada PSS. Quin fou el laboratori d'aquell experiment?

Tal i com anticipava un butlletí de l'època, «el voluntariat que presta la seva col·laboració gratuïta en l'enrenou olímpic representarà un primer assaig de participació dels bons ciutadans en una empresa pretesament col·lectiva»[45]. La figura del voluntari olímpic, entesa com a forma de participació democràtica, saltà efectivament de la conjuntura dels Jocs per integrar-se de manera estable en el repertori d'acció institucional: suposà una autèntica troballa. No només perquè canalitzava i visualitzava el consens de la ciutadania, i deixava en l'opacitat les sempre complicades expressions del dissens, sinó que a més mobilitzava *recursos humans* en la direcció planificada per una gestió empresarial de la ciutat. Com digué en el seu moment la crítica, els voluntaris abarateixen la despesa pública en la mesura que s'ofereixen com a força de treball gratuïta i disciplinada. La despotència de l'acció col·lectiva damunt la taula:

> *Volen tenir una base social. Gent incapaç políticament, però que els complementi [...] Però la participació, buscar-la amb aquest concepte, de connivència entre ciutadà i polític, fa riure. Són projectes blancs: voluntaris que no deixen de ser els tanoques a qui els fa il·lusió entrar a ser un punt de referència municipal, encara que sigui en l'últim grau de la jerarquia.*
>
> J. P., Comissió de Veïns de la Bordeta

Les institucions, com era d'esperar, no n'ofereixen una versió tan pessimista. Per elles, el voluntariat, «aquesta força individual i col·lectiva, radicalment democràtica i que es tradueix en complicitats positives, és el factor principal per entendre Barcelona, i té uns protagonistes especialment destacats en els milers de voluntaris que d'una manera entusiasta es dediquen a ajudar els altres»[46].

Però les tàctiques preferencials de la democràcia participativa van més enllà del voluntariat. La impotència política d'aquesta figura mixta entre policia cívica i treballador social neoliberal és tan evident, que el poder ha d'articular formes d'integració una mica més complexes. Tampoc n'hi ha prou amb el civisme; si bé avui està essent socialitzat amb obstinació com l'única política possible de la quotidianitat de la majoria dels ciutadans («quan els grans combats ideològics han acabat, només queda vetllar perquè hi hagi més papereres»), no deixa de ser sinó l'externalització al conjunt social de les tasques mal resoltes per l'administració neoliberal, en el millor dels casos; i en el seu vessant més obscur, el civisme no passa d'expressar la difusió de la ideologia de la seguretat («vigila tu també»).

Tanmateix, per redireccionar el conflicte emergent en les metròpolis, avui ja no és suficient la neutralitat o passivitat decisional del voluntari, tampoc la banalitat i hipocondria del civisme, sinó que s'han de buscar fórmules que aprofundeixin la hipòtesi participativa, que validin la «radicalitat democràtica» amb més solvència que no ho fan les anteriors (i tanmateix complementàries) tàctiques blanques. Més enllà, avui calen

espais on *ciutadans amb idees pròpies* també puguin comprometre's activament amb les institucions, *fer política*, participar en la presa de decisions. O en el seu simulacre, perquè els criteris adoptats encara ens expliquen les poques ganes d'anar a l'*arrel* d'aquesta radicalitat avui tant en boga: un dels seus ítems destacats és precisament *eludir la confrontació*. Apropar certs malestars, cert, però sobretot positivitzar-los. El caràcter de ciutat-fàbrica emergeix per la vigència del símil empresarial: navegar per la metròpolis exigeix la unitat de la tripulació.

> *Entenem la ciutat com una empresa, així que els ciutadans esdevenim treballadors (en la mesura en què s'exigeix el nostre esforç i col·laboració) i clients alhora (se'ns tracta com a beneficiaris d'un servei de qualitat). L'ajuntament com a gestor pretén reconduir els conceptes de «col·lectivitat» i «desig de construcció amb altres». Si hi pensem aquests conceptes, abans, els aportava la lluita i la reivindicació; actualment, des de postures que es mostren d'esquerres es porten a un terreny en què el ciutadà es senti que profunditza la democràcia més enllà del vot. A la pràctica aquestes ofertes representen un intent d'implicar el ciutadà (no-professional de la política) en l'enfortiment de les institucions i el consens social entre classes. D'aquesta manera els eslògans ens diuen «Tots junts fem Barcelona» o «Esplugues una ciutat com mai», mentre la realitat ja sabem quina és: preus desorbitats, èxode fora del cinturó metropolità, infrahabitatge.*
>
> Col·lectiu Ciutat/Empresa, Esplugues de Llobregat

En l'esfera de la representativitat, on covava ja com una rutina de fons *la política sense adversaris*, la priorització del consens era encara explicable perquè *poc hi ha per confrontar en un espai de virtualitat*. Però pretendre que en un espai social travessat per la desigualtat es constitueixi un marc comú i hi regni el consens, ja carrega més les tintes. Tanmateix, en les formes de participació deliberatives s'insisteix en el consens ciutadà-institució o ciutadà-ciutadà: es prioritza conciliar interessos al preu que sigui. Tampoc, de fet, els nous canals de participació ciutadana tenen altres mecanismes que no siguin els consensuals. És possible articular-hi el desacord entre parts? Com s'expressa en els espais oberts per les institucions el profund dissens cap a les *recomanacions* del polític o tècnic de torn?

La cultura del *consens al preu que sigui* ni és en genèric innòcua ni deixa de repercutir concretament en les lluites socials que —aquestes sí— per força s'enfronten amb alguna contrapart. La socialització d'una cultura política que eludeix sistemàticament la confrontació afebleix lluites basades en estratègies de contrapoder:

> *Es participa del que els polítics preparen: un empleat. I això és greu a nivell polític, perquè a nosaltres ens rebaixen el contingut. Et creen un marc que no és el teu, et tanquen, perquè tu et mous en altres paràmetres. Però en el fons és un fracàs. La Fira d'Entitats del Poble Sec, per exemple, fracàs. Perquè qui l'impulsa és l'Ajuntament. I el que cada vegada li interessa més a l'Ajuntament, cada vegada m'interessa menys a mi.*
>
> J., Comissió de Veïns de La Bordeta

El vigent model de la participació ciutadana, l'altra democràcia realment possible en un context de continuïtat institucional, pretén construir un espai sociopolític més enllà de les organitzacions populars autònomes. Busca, perseverant, crear espaitemps on recomponre un teixit social desestructurat per les pròpies transformacions econòmiques, i convertir-lo en un cos social governable. S'explica, així, la insistència a integrar individus solitaris als diferents àmbits de la participació, «ciutadans i ciutadanes a títol individual que s'han proposat aleatòriament mitjançant un sorteig fet a partir del padró...». Es comprèn, doncs, perquè es vehicula intel·ligentment aquesta integració amb el discurs de la «manca de representativitat» de les afeblides organitzacions populars (associacions de veïns, sobretot). En part, aquesta intel·ligència institucional és fruit de la pretensió fallida de les tradicionals organitzacions populars de representar el conjunt del social, i en part és fruit de la incapacitat del nou protagonisme social emergent de teoritzar sobre la destitució de la política representativa que ja exerceix a la pràctica.

Crear espais d'acció política predeterminats pel poder, que el camp de batalla no estigui vinculat a la realitat situacional de la gent en conflicte sinó a una «neutralitat» assenyalada per la institució, és la següent premissa necessària de la democràcia mixta: «Barcelona és plural i també ho és la seva oferta participativa, composta per diversos òrgans municipals de participació [...]. Com a ciutat centralitzada, les principals iniciatives participatives adreçades als ciutadans es generen des dels equipaments municipals» (bcn.es/participació). Tàctica que, alhora, permet no només condicionar el curs dels esdeveniments per comptar amb un avantatge espacial comparatiu, sinó que a més possibilita la filtració física dels subjectes: per tant la seva creació. En la «participació per invitació», les administracions locals —considerades més pròximes— ofereixen espais a determinades «associacions i entitats», convits que no serveixen tant per produir aportacions resolutives o vinculants, sinó per embastar la *simulació* sobre la presa de decisions de les dinàmiques urbanes. I, de pas, prestigiar determinades opcions socials mentre l'entramat institucional es retroalimenta. No alterar substancialment les formes institucionals: senzillament complementar-les.

L'actual forma de la democràcia participativa, aquella que començà a treure el cap després del Besòs, pretén expropiar els coneixements i formes produïdes pels moviments socials (cooperació, comunicació) per tal de resoldre les disfuncions de la democràcia representativa. Tanmateix, introduir mecanismes distorsionats provinents de la democràcia directa és un empelt, un pedaç, la banalització d'una lògica antagonista.

> *Sens dubte, aquesta democràcia participativa està condemnada al fracàs en primer lloc perquè en els espais de debat temàtics (consell de joves, de solidaritat, de pares i mares d'alumnes) hi participen uns sectors de la població que ja estaven vinculats a l'Ajuntament en una situació de dependència deguda a les polítiques de subvencions; en segon lloc, potser hi ha qui s'acosta a aquests reclams però molts no trigaran a desenganyar-se; en tercer lloc, la població que no vota és perquè no li interessa la política o perquè està més que desenganyada: no creiem que arribi a participar mai d'aquests espais. En tot cas la democràcia participativa és una novetat explotable en alguns programes electorals, que per cert ja ningú recordava que existien.*
>
> Col·lectiu Ciutat/Empresa

L'*altra democràcia possible*, la que avui es materialitza en els plans d'actuació municipals i de districte, és aleshores l'antítesi restrictiva d'una acció col·lectiva que té el dret de reinventar-se a ella mateixa i desbordar els canals institucionalitzats de participació: no té perquè esperar a ser reconeguda en un Fitxer General d'Entitats Ciutadanes. Acceptar, en canvi, un nou paradigma democràtic on les institucions permeten la deliberació sobre la part però es parapeten respecte a la discussió sobre la totalitat, és infringir-se a si mateixa la derrota, renunciar a la seva capacitat d'autoinstituir societat.

> *Estic cansat de sentir parlar de pressupostos participatius. I és que a molts els ha donat ara per copiar el que estan fent a Brasil, com si això fos possible. És una prova més de la misèria d'idees pròpia del poder. En un moment en què a Catalunya el debat social és molt ric, surten els polítics i els tècnics «progres» i ens diuen: «Ja tenim la fórmula!». En canvi, recordo que la FAVB va demanar a l'Ajuntament fer un debat sobre el model de ciutat, que és més que parlar d'un pressupost, i aquest no va voler. El poder té pànic a qualsevol iniciativa que surti des de baix.*
>
> Iñaki Garcia, *Illacrua*, núm. 109

Més enllà, cal entendre que la ideologia de la participació ciutadana és encara avui tan sols una retòrica que no contempla mecanismes reals on el dissens social pugui confrontar-se amb contraparts institucionals. Els seus objectius, en tot cas, són debilitar els espais socials emergents que precisament articulen el dissens a partir de destituir la política institucional, així com reconstruir la *pau social* esquerdada, les fissures obertes per les lluites socials i per la pròpia fragmentació social de les societats precaritzades. En un context així, el social explotat poc hi té a dir.

> *Des de la Comissió veiem nefast això de la democràcia participativa. Els polítics mai et deixaran una participació plena i directa. Ho fan perquè veuen que la societat se'ls escapa de les mans. Hi ha un 45% d'abstenció, i no només perquè la gent se'n vagi a la platja. Els polítics estan legitimats fins un cert punt. Però allò de la participació ciutadana és una trampa. Hi ha associacions de veïns, com la de Badal-Brasil a qui el Districte els paga el lloguer. Aquests sí que creuen en la participació aquesta! Ja no van a reclamar, amb prou feines fan suggeriments. Se'ls paga el local i callen. D'alguna manera els donen les gràcies. Per això que la participació ciutadana és una fal·làcia. Et volen involucrar en aspectes que tu no hi tens res a dir.*
>
> J., Comissió de Veïns de La Bordeta

Pel que fa al ciutadanisme o a les formes de participació ciutadana com el voluntariat, els Jocs Olímpics de Barcelona suposaren un punt d'inflexió prou significatiu per considerar-lo com l'inici de la sistematització d'aquestes formes de governar el conflicte. Els Jocs i el seu discurs esportiu foren exemplars a més perquè representaren —més enllà de la cooperació dels voluntaris amb les institucions— la competitivitat que al llarg dels vuitanta fongué bona part de la vida social autònoma. Els temps, però, han canviat, i en els darrers anys un nou protagonisme social ha anat emergint a la metròpoli catalana. Avui ja no és únicament moment de crear nous *subjectes subjectats* com el voluntariat, sinó que ha arribat l'hora, per part de la democràcia institucional, de desactivar l'expressió del conflicte real i emergent.

Situant-se a l'altra banda del constructe «violència», electrodomèstic útil per a tot tipus de conflicte social. Propulsant la metàstasi de la Pau en el sentit de pau social. Erigint nous pols d'agregació dels *demòcrates* i *ciutadanistes*. Ritualitzant la protesta, criminalitzant determinades formes de vida i lluita. Dissenyant actors legítims per representar el *partner* social en el *debat i diàleg* amb les institucions.

> *Aquí és on s'està relegitimant el sistema. És repetir la història, fer una segona o tercera Transició. Diem quins són els nous actors vàlids, si abans eren els partits i sindicats, ara el que toca és convertir les ONG en actors públics legítims. I tornar a fer que uns es quedin a fora i uns altres a dins.*
>
> D., Grup de discussió Democràcia

El Fòrum 2004, anomenat de les Cultures, voldria haver estat la pluja fina de la multiculturalitat que xopa l'espoleta. Les seves armes: presentar en societat —o millor, al mercat— les noves temàtiques culturals produïdes des de la intel·ligència col·lectiva, mastegar-les per tal de facilitar l'acumulació del capitalisme postfordista. Ja no només fagocitar part de les temàtiques que articulen la producció autònoma dels moviments socials d'aquests darrers anys, sinó entendre que el consens social cotitza, que és central en la producció de valor d'un capitalisme —el del «coneixement i la comunicació»— on les subjectivitats socials es troben inserides en el propi procés de producció.

No es pot apagar el foc amb benzina

El desgast endogen o intern de la democràcia representativa (buits de participació social) i la deslegitimació infringida per les lluites socials emergents són raons que obliguen les institucions a reconstruir poder polític a l'intern de la fragmentació i precarització de les actuals metròpolis. Procés que passa per escombrar l'antagonisme, represaliar les formes de contrapoder i aprendre d'elles per a l'edificació del nou consens.

Tanmateix, el subjecte de la democràcia mixta, *el ciutadà* (encara que veus malpensades han descobert que el veritable subjecte és... el tècnic en democràcia participativa!)

presenta problemes profunds, tant que s'accepti la mistificació que suposa d'una societat travessada per la desigualtat i la precarització social. Són ciutadans els i les treballadores immigrades —il·legalitzades— que no disposen de drets polítics ni socials? Són ciutadans els sectors creixentment precaritzats, tant laboralment com en altres esferes de la vida, que veuen abolides les prestacions socials garantistes associades a l'ocupació estàndard, o els drets polítics com els d'acció sindical? Són ciutadans aquells dissidents polítics que se'ls apliquen legislacions repressives de caràcter excepcional? Són ciutadans aquells sectors penalitzats per buscar vies d'acció política que vagin més enllà de les normativitzades pel poder?

La il·lusió de la democràcia participativa és resoldre la profunda crisi de representació que arrosseguen els sistemes polítics de les democràcies occidentals i, al mateix temps, resoldre la conflictivitat urbana emergent per la intensificació de la precarització social. Però algú una mica sincer haurà d'advertir els il·lusionats que aquesta conflictivitat, sigui la construïda de forma antagonista (moviments socials autònoms), sigui l'expressada en forma d'ingovernabilitat («delinqüència»), sigui la pervertida reaccionàriament (neofeixisme en els barris obrers, atenció), no serà mai canalitzada, ni neutralitzada, ni integrada per les noves formes de participació ciutadana. No es poden aplicar solucions que ja s'han demostrat com a problemes o —en paraules del lúcid grafit— apagar el foc amb benzina. Les crisis de la democràcia representativa només podran ser articulades positivament per formes emancipadores d'organització social.

Derives autoritàries de la democràcia de mercat

Una de las herencias más desagradables de la propaganda difundida en tiempos de la guerra fría es el «Fundamentalismo democrático» [...] Significa el uso arrogante de una palabra («democracia») que en su actual difusión encierra un significado contrario al que etimológicamente expresa; y, a la vez la intolerancia frente a cualquier otra forma de organización política que no sea el parlamentarismo, la compra-venta de votos, el mercado político.

L. Canfora

Distinguiremos entonces las dos nociones de democracia: la una como dispositivo del poder, como elemento unidimensionalizador de lo múltiple y virtualizador del real popular en nombre del que se pronuncia, y potencial legitimante de las relaciones de opresión y dominio, y la otra —su contracara—, más bien ligada al real de las situaciones, a la dinámica de lo múltiple, que se expresa como lucha por la exigencia situacional, por el aumento de la potencia, y por el horizonte de construcción de contrapoder.

Benasayag i Sztulwark

Desxifrar el sistema de domini imperant és posar nom al *model de governabilitat* que s'amaga sota la recent transmutació de l'estat-democràcia; un nou model que emergeix de les ruïnes de la representació i de la crisi del liberalisme consociatiu. Per posar-li nom, hem de saber quines metàstasis, quins processos patològics ha provocat l'estatalització dels partits polítics; quines involucions no han pogut ser aturades a causa de la neutralització de la potència social en els orígens de l'actual model; quines cendres ens regalen els espais morts de la democràcia electoral; quina és la veritable densitat política, el pes qualitatiu, d'aquest nou model de governabilitat.

L'actual sistema de domini es sosté i es reprodueix mitjançant dos mecanismes; ambdós tenen com a denominador comú la *democràcia*, ja sigui com a instrument de dominació, com a retòrica del poder o com a procediment legal-formal. El primer mecanisme és l'estructura politicoadministrativa, hereva del franquisme, que ha fet seu l'espai-temps de la participació política (*estat-democràcia*); el segon és el model de governabilitat implementat per fer front a la conjuntura sociohistòrica en què s'ha de moure aquesta estructura politicoadministrativa (*democràcia autoritària de mercat*).

Volem parlar d'*estat-democràcia* quan l'estat és l'únic espai-temps possible per a la democràcia, quan el projecte democràtic es congela en una estructura de dominació, i l'estructura de dominació legitima la seva immutabilitat per virtut del discurs *demòcrata*. Quan l'estat es projecta com a subjecte primordial i escenari privilegiat del *fet democràtic*, el *projecte democràtic* es degrada a la condició d'*estat* (ésser, i no esdevenir); això és, ja no es configura com a un flux, procés o horitzó que sempre es troba més enllà, sinó com a element estàtic que els súbdits hem assolit per gràcia divina dels partits polítics. En l'estat-democràcia, la *democràcia* assoleix la condició d'una identitat —una etiqueta— per la qual han de pugnar els actors polítics a fi i efecte de legitimar-se; ja no és un *fer*, sinó un *ésser* que, per tant, no cal que continuï avançant i desenvolupant-se. L'estat-democràcia és l'hereu de l'estat autoritari: flamant figuració de la vetusta Administració franquista readaptada a les noves retòriques de la dominació.

Però quan l'estat-democràcia s'ha de desplegar políticament sobre les ruïnes de la societat fordista, es troba amb nous subjectes. I en el context de la societat dualitzada, de la segmentació social postfordista, la resposta de l'estat-democràcia és la *democràcia autoritària de mercat*. Model de governabilitat funcional al nou capitalisme, prefigura el signe de les polítiques públiques destinades als nous subjectes: comanda *democràticament* les àrees i subjectes socials centrals i *autoritàriament* les àrees i subjectes socials perifèrics. Suposa, en la política, la gestió dualitzadora del que els embats neoliberals del postfordisme han descompost en el terreny material. Sortida a la crisi de la democràcia representativa, a la profunda fragmentació d'un cos social difícilment representable en instàncies unitàries. Si en el terreny micro és capaç d'establir línies de governabilitat i lleialtats transversals sota el paradigma de la democràcia participativa, a escala global suposa una reorganització autoritària de l'estat.

Vivim en un context en el qual els diners i les mercaderies són més importants i lliures que les persones. Actualment, però, el neoliberalisme més salvatge està radicalitzant aquesta realitat: no només el benefici econòmic està enormement pel damunt de l'interès social i col·lectiu sinó que allò social perd tot tipus de protagonisme si no genera alhora un benefici econòmic, si no es torna del tot productiu. Reflex d'això és l'aplicació progressiva, en les últimes dècades, de polítiques i reformes econòmiques que, per una banda, beneficien descaradament les classes socials més afavorides en detriment de la resta de la població (flexibilització del mercat laboral, precarització del treball, instauració de les ETT...), i, per l'altra, redueixen dràsticament la despesa en matèria social de l'estat, tant pel que fa referència als subsidis, prestacions i pensions com per la tendència a la privatització de la majoria dels serveis públics (educació, sanitat, transports, correus, Telefònica...). La posada en funcionament de tals polítiques està portant a la precarització de la vida d'àmplies capes de la població, augmentant inevitablement aquelles que es veuen abocades a la marginació i l'exclusió social. [...] És en aquest punt on l'estat està mostrant la seva faceta més autoritària: per tal de prevenir els possibles focus de conflictivitat que l'aplicació d'aquestes mesures pot generar, simplifiquen les seves conseqüències a un problema d'inadaptació, de delinqüència o de terrorisme, justificant, d'aquesta manera, un enduriment de la legislació penal, l'increment de recursos repressius i de control social, i, fins i tot, normalitzant actuacions dignes d'un estat d'excepció, com poden ser l'existència de l'Audiència Nacional, de la llei antiterrorista, la il·legalització d'opcions polítiques o la clausura de diaris i revistes contraris als seus interessos. Altres exem-

ples de la resposta totalitària de la democràcia de mercat als conflictes que ella mateixa genera, en concret a l'Estat espanyol, són: la nova reforma del Codi Penal, el pla de Policia 2000, la llei de videovigilància, la llei d'estrangeria, la llei penal del menor, l'increment generalitzat d'efectius dels diferents cossos policíacs i de seguretat privada, la construcció de més presons i centres tancats per a menors.

CSOA Hamsa

El Príncep i el Mercader: evolució dels models de governabilitat

La mutació discursiva de la dominació, feta en funció de les urgències del capitalisme, descriu l'arc d'una regressió: en poc temps l'estat-democràcia engegat durant la Transició passà de preconitzar un discurs afecte a l'estat de benestar (representació, estat i mercat) a promulgar fervorosament els axiomes de l'estat neoliberal (representació i mercat), per finalment abraçar l'excepció de la democràcia autoritària de mercat (dualització i mercat, en un context d'excepció). La brutalitat de la transmutació, en escassos vint-i-cinc anys, ha generat problemes de legitimitat que l'estat-democràcia ha hagut d'omplir amb retòriques de nou convers: poques subtileses i alguns extremismes. Però durant aquest temps, l'estat com a estructura política i instrument de dominació ha sabut assegurar-se un paper central en la determinació del destí col·lectiu. Màxima expressió dels valors d'igualtat, llibertat i democràcia, sota aquesta bandera s'arrogà el dret a estatalitzar la participació política i l'esfera pública cooperativa; la consigna: *l'estat és cosa de tots*.

Es buscava la implicació positiva en el nou estat per part d'una societat que li era històricament refractària. Però acabat de néixer, el flamant estat redistributiu i assistencial estava malalt de mort. En un context econòmic internacional canviant, el discurs de l'estat integrador i element de cohesió social va donar pas a una nova escala de valors que sublimava la iniciativa empresarial com a primigènia font de riquesa, i el mercat com a mecanisme natural d'assignació de recursos.

La consigna: *l'estat ha de retirar-se per donar pas al mercat*. Però qui disposava dels mitjans necessaris per la conversió neoliberal continuava sent l'estat. Pervivint els cadàvers de la representació, el capital se'n serví per legitimar els canvis: els sindicats de classe jugaren amb la seva representativitat en negociacions col·lectives a la baixa i un estatut jurídic cada cop més qüestionat. Més enllà de les paraules de goma de la retòrica neoliberal, el rol de l'estat-democràcia en el període monetarista no és el *laisser faire, laisser passer*, sinó una intervenció decidida a favor de l'hegemonia empresarial. No s'exerceix a la pràctica la icona de la *desregulació* sinó que, regulant amb intensitat violenta i constant, es creen les condicions òptimes per al procés de valorització del capital. En la constitució de les societats de mercat, no han estat únicament *els poders postdisciplinaris* els que han produït *subjectivitats subjectades*, no s'ha deixat només en mans de la «directa intervenció dels fluxos de capitals, de les formes del consum i de la societat

de l'espectacle»[47] els dissenys de la *gran transformació*. Per contra, les institucions estatals s'utilitzen amb eficàcia per cobrir la rereguarda d'aquests processos. El Príncep, si bé deixa que el Mercader camini amb força, modeli subjectivitats i ompli la bossa, no és menys cert que li ha habilitat les rutes, desbrossant-les de passades resistències i terracremant-les per evitar futures emboscades.

Punta de llança de la reestructuració capitalista, l'estat intervingué tant en la reorganització de la producció i dels processos laborals, com en la reconducció de la despesa social cap a «eleccions de mercat». Va prevaldre la deslocalització productiva i la preeminència dels intercanvis financers en el mercat mundial. Els efectes, devastadors.

Augment de l'atur, desarrelament, precarietat social, èxode, i polvorització dels antics mecanismes d'agregació i identificació social centrats en el treball. La societat postfordista estableix nous cercles d'integració i agregació social sobre la base de relacions socials reïficades, una de elles, el consum de valors de canvi. I és a partir d'aquesta recomposició de les identitats socials que s'enginya la matriu dels nous subjectes: l'estat ha de vetllar per entendre (i dominar) els fenòmens i moviments del social en un context de canvi, i ho fa simplificant-los, fent-los operatius a efectes de la reproducció del sistema de domini. Així, es prefiguren dos tipus de subjectes necessaris: un *ells*, els enemics d'allò nostre, i un *nosaltres*, definit en funció d'allò que ens amenacen els «enemics». La nova consigna és: *l'estat ha de protegir-nos dels enemics de la democràcia i la civilització*, i en el paquet dels enemics queden inclosos els radicalismes religiosos aliens, les dissidències polítiques organitzades o en procés de composició, i la delinqüència dels marginats del nou sistema. Tots suposen una amenaça neta per a «la nostra seguretat» formulada, deliberadament, en termes abstractes. Però, com s'executa el govern dualitzador? Com parlen amb els seus nous subjectes el gestors de la democràcia autoritària de mercat?

Excepcionalitat normalitzada: estat-guerra, seguretat, «els violents» i «els altres»

La crisi del fordisme ha obert interrogants, però no hi ha temps de resoldre'ls cabdalment i es proposa una nova recepta gestada al caliu de les urgències. Lleis d'excepció, identitats *prêt a porter*, el partit únic de la retòrica demòcrata, ideologia de la por i la seguretat, són els instruments per suscitar l'adhesió dels nous súbdits.

L'estat ha despertat a les noves urgències de la dominació. I ho fa per *governar*, per garantir l'estabilitat i previsibilitat necessàries al capitalisme, amenaçades per la intensificació de l'empobriment de la perifèria, per la creixent precarització de les poblacions en el centre, i pel nou cicle de lluites internacionals contra el capitalisme. L'auge del conflicte ha desemmascarat la retòrica neoliberal, i ha obligat els governs d'arreu del món a guardar en l'armari els guants de seda i tornar a calçar-se les botes militars. La democràcia autoritària de mercat entra en joc per a fer front als desajustos provocats per la mateixa ofensiva capitalista.

L'*estat-guerra*, que entenem com el moviment autoritari de la democràcia de mercat, afronta, per una banda, geoestratègiques guerres *contra el terrorisme internacional*, figura hipostasiada del caos que prenya de sentit l'oblidada Doctrina de la Seguretat Nacional, mitjançant un enemic ubic i multiforme el qual només es pot combatre amb més dispositius de seguretat, interior i exterior. Però per l'altra, en el si de les seves societats, la descomposició de l'estructura social induïda pel postfordisme suposa un pur repte al sistema de dominació: les fugues del circuit de legitimitat postfordista són refractàries a les antigues retòriques i matrius de la representació política. Calen noves receptes, terminants, per redreçar els escenaris de la precarització social, de la delinqüència, de la ingovernabilitat. Es farga així una nova *retòrica de la seguretat*, poció màgica per enfortir els músculs estatals, oli bullent necessari per fer front a les noves composicions polítiques de les multituds.

És la resposta a la preocupació entorn de la potencialitat de les fugues postfordistes: preocupa la flexibilitat del continu procés de definició dels espais socials alternatius, inquieta l'emergent rebuig a la participació en els processos de representació i legitimació de l'estat-democràcia; alarmen, en definitiva, les dissidències, les formes de l'autovaloració i la posada en pràctica de processos de cooperació social. La retòrica de la seguretat ofereix un horitzó polític de nous subjectes, adequats a la lògica de l'estat-democràcia: per a uns, *els demòcrates*, els qui accepten la nova matriu de l'*statu quo*, la virtualitat de la representació; per als altres, *violents o antidemòcrates*, dissidents del nou ordre virtual, el discurs de l'alteritat, això és, la subsumpció en la categoria dels altres com a amenaça i palanca de (re)construcció del jo col·lectiu. Nova matriu subjectiva de la dominació, única contenció possible dels subjectes de la democràcia autoritària de mercat.

> *La gent que formem part dels moviments socials alternatius fa temps que hem triat una opció coherent i conseqüent amb la nostra ideologia: la de practicar la denúncia de les injustícies socials, sigui l'especulació, la impunitat policíaca, la violència militarista o el caire feixista del nacionalisme espanyol, i fer-ho públicament, a cara descoberta, propiciant un debat social que ha aniquilat la democràcia parlamentària representativa i les formes convencionals de participació política. La nostra opció de lluita, com hem dit abans, és quotidiana, pública i visible. Mantenim la nostra bel·ligerància activa i les nostres subjectivitats contra la prepotència que sustenta el poder econòmic, polític i social actual. Precisament per això al Ministeri de l'Interior li interessa desacreditar-nos socialment i desmuntar-nos policíacament. L'objectiu de la repressió no és tan sols ficar-nos la por al cos, sinó aturar el creixement i la consolidació de moviments com l'antimilitarisme o l'okupació: que deixem de construir espais de participació i debat horitzontal, de treball no jerarquitzat; que no puguem seguir demostrant que és possible fer avançar una societat des de baix i de forma igualitària, entre totes les persones que la composen, prenent les decisions per consens racional, fent arribar la informació a l'abast de tothom. Perquè si ho demostrem, ells no tindrien raó d'existir, i això els preocupa enormement.*
>
> *Que ens deixin en pau*, 2001

Però com es guanya la democràcia autoritària de mercat l'adhesió i les lleialtats dels seus súbdits? Amb la construcció d'identitats virtuals per mitjà de la construcció espúria d'una «contraidentitat», d'un *Altres*. Posant a treballar nous mecanismes de legitimació i exercici del poder institucional que escapen absolutament del control públic i politicoinstitucional. Alternant els partits polítics estatalitzats, agents de la construcció d'identitats i d'alteritats, condemnats a una deriva inexorable per la crisi de la societat en la qual van néixer, espectaculars dilapidadors de les creacions de la potència social. Recorrent a l'ús excessiu, vaporós i deleteri del concepte *democràcia*.

Efectivament, un primer mecanisme podria ser el de la construcció d'identitats; per això la democràcia autoritària de mercat sobrecodifica l'espai social, *l'estria*, i amb la seva mediació el converteix en un camp de batalla binari: per una banda *els demòcrates*, per l'altra *els violents*. Dues cares de la mateixa moneda, on l'estat-democràcia exerceix des d'una posició immaculada i intangible. L'operació, escenificada repetidament des dels balbucejants anys del règim democràtic, ja aconseguí en aquells moments alinear clarament, per exemple, el sindicalista amb el patró, el pacifista amb el guàrdia civil i, en definitiva, el *poble* amb el *seu* estat. O, millor, l'estat amb el seu poble. Una operació tan reeixida que avui l'estat fins i tot ha arribat a ser conceptualitzat —en la perversió més patològica— com a *moviment social* cada vegada que alguns politòlegs a sou «analitzen» determinades «mobilitzacions» contra el terrorisme i a favor de la democràcia. En fi.

Més enllà, es produeixen altres binomis per a la governabilitat. Per alguns companys, per exemple, l'estat-guerra no és sinó una readequació interna al *feixisme postmodern*, règim estructurat per una identitat que quan funciona cap endins ho fa en forma de *cultura d'empresa*, i que quan ho fa cap enfora genera *cultura de l'emergència*. I mentre que la cultura d'empresa persegueix crear un *nosaltres* que coopera per aconseguir els objectius definits (sigui l'empresa, sigui la ciutat), la cultura de l'emergència li és la contrapartida i necessita de l'excepcionalitat penal, la presó, per controlar l'afora, l'Altre. La combinació de les dues cultures ja no genera el previsible immobilisme, sinó que produeix una mobilització de la vida per allò obvi[48] o, segons entenem nosaltres, una *automobilització* envers els objectius del poder.

Tanmateix, és així com s'afronta la implosió de les relacions socials causades per les estratègies neoliberals del capitalisme? És aquest el paper que fa l'estat-democràcia en el postfordisme? Per bé que prou operativa per afrontar la gestió de la dissidència política, la dicotomia *demòcrata/violent* no és l'únic dispositiu amb què la democràcia autoritària de mercat pretén reduir la complexitat social pròpia del postfordisme i capitalitzar el conflicte social que l'acompanya.

En aquest model de domini en procés d'emergència i consolidació, hipèrbole dels pactes socials de la Transició, els òrgans de governabilitat tendeixen a autonomitzar-se creixentment del social, es resituen a cops de colze en la constant cursa per buscar altres canals de legitimació que no hagin de rendir comptes a la població. *Lobbies*, fundacions, *think tanks*, mitjans de comunicació, però també la sobredimensió de l'aparent autonomia d'un poder judicial funcionaritzat, o la pèrdua dels mecanismes legislatius parla-

mentaris en favor d'una política de decret per part de l'Executiu, l'ús recorrent de l'excepcionalitat —antiterrorisme, llei d'estrangeria—, etc., tots ells cervells *incontrolats* que configuren una autèntica hidra del poder. L'*excepcionalitat normalitzada* explica la veritable densitat política de la democràcia autoritària de mercat[49].

Democràcia, com a abstracció, és un dispositiu complex, d'una elasticitat sorprenent. La seva polisèmia ha encobert històricament tant anhels d'alliberament per part del social explotat, com doctrines de seguretat nacional programades per uniformats estats majors. Encara avui presenta una ambivalència que cal clarificar:

> *La democràcia està dividida en dos. La democràcia legal formal, dels partits. I la democràcia que hem anat creant a partir dels setanta, quan la gent estava en partits i sindicats, i creien que la revolució passava per estar en un partit, i el substrat de ficar-t'hi i anar veient que no agraden i marxar. Que és el que avui ha produït el que en diem moviments socials: «nosaltres creem el nostre espai». Faig una diferència entre la democràcia formal, la que ens venen, la que és capaç d'il·legalitzar un partit polític perquè no condemna un atemptat; i la democràcia que hem anat creant els moviments, que hem anat millorant, la democràcia que treballa pel consens. Existeix una gran diferència. Això és el que ens ha portat a la gent dels moviments socials a anar sortint dels partits polítics. Cal saber que el model és capitalista, i que els partits polítics funcionen com lobbies de pressió: es fa política en funció del capitalisme. Jo faria aquesta diferència, perquè no podem barrejar coses. Per mi, les eleccions sindicals o a l'Ajuntament ja sabem com es mouen. La llei democràtica està feta perquè funcioni el partit republicà i el demòcrata, els laboristes i els conservadors, el PSOE i el PP o CCOO i UGT. Així és com està, i ho volem canviar. L'altra democràcia està quan som capaços de fer una plataforma que agrupi molts moviments.*
>
> A., Grup de discussió Democràcia

Els subjectes actius de la democràcia autoritària de mercat han estat els partits polítics: acceptant l'abstracció de la participació com a mer procediment estatal, figurant-se com a paràsits de gastades formes de representació en una societat en irreversible procés d'obsolescència, agents actius del nou model de governabilitat, procuren salvar el seu paper en l'estat-democràcia. Més que ser «expressió organitzada de la societat civil», els partits polítics acaben actuant com a home de palla o capatàs, domador o fuet polític que intenta reordenar els fluxos socials per sotmetre'ls a la forma-mercaderia, per recanalitzar processos d'autovaloració —les experiències autònomes de cooperació— cap a la malla de la mercantilització. Són antagonista efectiu dels nous protagonismes socials: fagocitant-ne les reivindicacions, saquejant-ne l'autonomia, esdevenint el filtre mediador entre el social i «els demòcrates-gestors», estan lligats de mans per actuar com a agents de transformació social; volen visibilitzar, en canvi, una *única lògica per a l'acció col·lectiva*: la de l'estat-democràcia, només «participar» *en, per* i *a través* de l'estat. Presa de terra que amorteix les descàrregues socials, interruptor que canvia la direcció del corrent, els partits són la *matèria viva de la democràcia autoritària de mercat*.

Ara bé, poden ser dic de contenció en la creixent complexitat social? Com s'afronta la implosió de les relacions socials provocada per la deriva neoliberal? Quins models de governabilitat s'imposen quan les regulacions institucionals del fordisme entren en crisi?

Models de governabilitat o estratègies de subversió?

Contràriament a certes anàlisis, dubtem que la governabilitat prengui cos per mor d'una suma virtuosa de la societat civil, d'un impacte positiu de la «constel·lació d'associacions, entitats i grups que van des de les xarxes comunitàries d'autoajuda fins a les entitats de gestió de serveis i els grups de pressió, tot passant per tot tipus d'ONG que, d'alguna manera, incideixen en l'esfera d'elaboració de polítiques en un o un altre nivell territorial»[50]. Ni, tampoc, de l'efectiva inserció en la xarxa de polítiques públiques d'aquells «nous moviments socials clàssics», ni molt menys dels «novíssims moviments socials» o de les «comunitats i les xarxes d'acció col·lectiva crítica».

No es tracta d'una qüestió de definicions, errades o no, ni tampoc d'una mala consciència conjuminada en l'esclerosi acadèmica. Es tracta de l'enfocament i la perspectiva utilitzada per estudiar el govern de la societat. Ni és neutra la sobtada preocupació per la governabilitat, ni sorgeix de debats sorgits del si dels moviments socials, ni la duresa amb què l'estat arremet contra l'autonomia d'alguns processos permeten considerar que el concepte pugui ser operacionalitzat com una harmoniosa suma d'estratègies d'autolegitimació estatal, estratègies de mediació social i estratègies de subversió. Acceptar la hipostatització de l'acció col·lectiva en una sola i harmoniosa categoria de governabilitat pot tenir conseqüències catastròfiques de cara a una acció política rupturista.

Les urgències en l'estudi del nou model de governabilitat no aconsegueixen amagar, en tot cas, que el doble procés d'estatalització i privatització de la investigació social ha fet dels nous acadèmics un agent actiu en l'objectivació de les categories impugnades per la pràctica social. Per la nostra banda, creiem que des de les pràctiques antagonistes podem utilitzar un altre enfocament sobre el nou model de governabilitat, que l'entén com a pràctica de dominació reticular sobre una societat travessada per una nova matriu de conflicte. Les noves estratègies de governabilitat, les polítiques públiques, pretenen superar la crisi de les regulacions institucionals del fordisme. Són, que quedi clar, alternatives sistèmiques que s'ofereixen quan el postfordisme ha esventrat el substrat social de la representació política.

Per tant, sembla més interessant desbrossar els camins pels quals els aparells administratius de l'estat pretenen governar el conflicte social; desvelar les estratègies de control en virtut de les quals les classes dominants procuren la perpetuació del sistema de domini objectivat en l'estructura estatal; reconèixer les claus de la governabilitat més enllà de la docilitat d'una aproximació pluralista a la societat postfordista, més enllà del

nosaltres que suposadament conformem els demòcrates disposats a contribuir, amb un gran somriure a la cara, a la conjuminació de més i millors polítiques estatals.

Barcelona ha estat una ciutat capdavantera en la implementació de nous models de governabilitat. Una de les característiques del model barceloní és la recombinatòria que efectua sobre un model inspirat en el neoconservadorisme nord-americà (polítiques de tolerància zero i de «finestres trencades») i un model dialogal postsocialdemòcrata. Malgrat que els dos models són habitualment escenificats per la Delegació de Govern i l'Administració municipal alternativament, no sempre els actors coincideixen amb els papers representats, sinó que a voltes s'entrecreuen i s'intercanvien. Així durant la Campanya contra l'Europa del Capital del març de 2002, la delegada del Govern Julia García Valdecasas apareixia davant els mitjans de comunicació com a campiona del diàleg, mentre durant les passades mobilitzacions contra la guerra, l'Ajuntament de Barcelona desallotjava brutalment l'okupació de la plaça del Pi.

Tanmateix, potser seria més encertat no parlar de dos models de governabilitat, el que confereix excessiva importància als actors i oblida que el poder pren una forma reticular i difusa, sinó d'un únic model que combina dues estratègies, que d'ara en endavant anomenarem: estratègies de hard control */ estratègies de* soft control*, ja que en el fons es tracta de tecnologies aplicables segons les circumstàncies i no tant de models.*

Òbviament, si entenem que el poder és relacional (és a dir, no existeix una cosa anomenada el Poder ni el Sistema sinó una retícula de poders que s'estén sobre el camp social), allò que ens interessa es denotar quines són les poblacions a qui se'ls aplica indistintament ambdós conjunts d'estratègies. Una ràpida observació als efectes de governabilitat produïts ens indica que la combinació d'ambdues estratègies respon a un model de governabilitat sobre una ciutat dual que podríem exemplificar com una ciutat fracturada en diferents línies de segmentació (estable/precària), (ciutadà/immigrant), (inclòs/exclosa), (participatiu/dissident)... Aquestes línies de fractura, que responen no tant a un nivell de renda (malgrat que aquesta és una variable a no menysprear) sinó a un conjunt multifactorial, dóna com a resultat l'existència d'una zona grisa que en els darrers temps no ha fet més que eixamplar-se. Així, ens trobem davant d'un model força complex on ens trobarem combinacions com estable/dissident, immigrant/ciutadà, exclòs/participatiu... Depenent de les diferents variables implicades, el model de control serà diferent. Per exemple, un immigrant magrebí que té un treball estable i que participa com a assessor d'immigració en un pla comunitari municipal (exemplificació de les estratègies de soft-control *postsocialdemòcrata) difícilment es podrà sostreure a causa del color de la seva pell del* pressing *policial i les estratègies de* hard control *desplegades per la Delegació de Govern. Malauradament, la complexitat d'aquest sistema de governabilitat del social dificulta la generació de vectors d'agregació que l'enfrontin. Desarmar aquest model, desemmascarant-lo, esdevé una tasca prioritària per a la recuperació de la protesta social. Per la qual cosa, no podem partir d'una estratègia de reafirmació de les identitats, sinó d'hibridació de les mateixes, d'aliança opositiva.*

Les estratègies de soft-control

Amb aquesta denominació fem referència al conjunt de tecnologies desplegades per afavorir la creació d'un consens ciutadà a fi i efecte de coresponsabilitzar les poblacions amb el model de ciutat neoliberal a partir d'un discurs suposadament progressista. Es tracta d'un model de ciutat que únicament es visibilitza per a les poblacions que en formen part. Per exemple, difícilment les poblacions d'immigrants il·legals es veuran coimplicades amb el Fòrum de les Cultures 2004, malgrat que elles siguin l'expressió més crua de la ciutat de les diferències que l'esmentat Fòrum pretén celebrar. Com ja ha esdevingut notori, el Fòrum no és altra cosa que una inversió en capital cultural de la qual s'espera obtenir rèdits polítics (a nivell de consens ciutadà) i econòmics (a nivell de remodelació urbana) [...].

L'exemple del Fòrum és traslladable a altres àmbits que tant atenyen la dimensió macropolítica espectacular de les mobilitzacions contra la guerra (amb la creació del capital simbòlic «Barcelona, capital de la Pau») o la dimensió micropolítica dels diferents plans comunitaris o iniciatives de participació ciutadana amb què l'Ajuntament ens convida a implicar-nos.

Assistim així a una de les principals característiques del soft-control*: la reducció de complexitat de la conflictivitat social a partir d'una neutralització dels conceptes que la defineixen. És a dir, la problemàtica social de la immigració és reduïda a la de la multiculturalitat, la problemàtica de la precarietat/atur és reduïda a la recerca de nous filons d'ocupació i la d'autoempresarialitat (Barcelona Activa), la problemàtica de l'exclusió social (disminucions, gent gran, assistència domiciliària) és reduïda a l'externalització dels serveis socials al tercer sector i al capital privat. L'estratègia consisteix en neutralitzar el problema en base a neutralitzar el seu potencial conflictiu.*

Paral·lelament a la neutralització conceptual assistim a l'aparició d'una nova esfera dialògica en què pretesament desapareix la frontera entre estat i societat civil, i les polítiques públiques apareixen com el resultat d'un consens ciutadà que va més enllà dels debats en el consell municipal.

Barcelona se'ns presenta com a capital del diàleg on l'Administració municipal esdevé un agent tècnic que implementa les decisions a través de la consulta i la participació de la ciutadania. Tanmateix, aquest suposat diàleg emmascara dos fets que l'invaliden des de bon començament. D'una banda, la frontera que realment s'ha desdibuixat és aquella que separava l'estatal del privat, en el trànsit de l'estat assistencial al capitalisme assistit. Amb qui realment dialoga l'Administració no és amb els ciutadans sinó amb el capital privat que a resultes de les seves mutacions pren cada cop més en consideració la valorització d'intangibles (capital cultural, capital simbòlic, capital afectiu...). En canvi, el diàleg amb la ciutadania respon a uns altres paràmetres i el que denota es la crisi de legitimitat de la democràcia de partits que intenta ser reconduïda a una democràcia dels ciutadans i associacions. Si els partits polítics i els sindicats responguessin al paper assignat de mediadors socials, l'Administració no hauria de recórrer a l'associacionisme per assegurar el manteniment del consens ciutadà. Aquest fet ha donat lloc a l'aparició d'una esfera tecnoburocràtica de professionals de la solidaritat i la política, on han vingut a

reciclar-se diferents líders veïnals de la vella esquerra, que actualment actua a la ciutat com un lobby *de pressió (amb capacitat d'usar fins i tot la protesta social) en defensa dels seus interessos corporatius.*

Les estratègies de hard-control

Si les estratègies de soft-control *tenen com a funció la generació del consens ciutadà (amb la gestió de la crítica incorporada) per assegurar un model determinat de ciutat, les estratègies de hard-control tindrien com a funció l'extermini del dissens, en una societat on la guerra (tant en la nostra quotidianitat com en la política internacional) ha esdevingut un dispositiu de govern*

A l'hora de parlar de les estratègies de hard-control *hem de referir-nos en part a la importació de models de control social provinents en gran mesura d'Estats Units i que a l'Estat espanyol se'ls afegeix la variable del «terrorisme basc». En concret, es tracta de dos models aplicats amb diferents dosificacions segons les necessitats: el model de tolerància zero i el model de les finestres trencades. Ambdós impliquen una solució repressiva policíaca als efectes de l'aplicació de polítiques neoliberals (ja sigui efectes polítics a nivell de dissidència o efectes socials a nivell d'ingovernabilitat). No obstant això, presenten característiques diferents que tot seguim ressenyarem.*

D'una banda, el model de tolerància zero parteix de l'anàlisi del delinqüent com una conducta conscientment desviada de la qual cal protegir la societat. L'accent es posa en el concepte de «seguretat» i per assolir-la s'opta per un augment de la presència policíaca i la seva activitat repressora. A Estats Units s'arriba al paroxisme que les comissaries de policia han de gestionar-se com a empreses on la seva efectivitat vindria determinada pel nombre de detencions. Aquest model amb dosificacions diverses ha estat aplicat per la Delegació del Govern al centre de la ciutat com a mesura de pressió sobre la població immigrant i davant les protestes contra el Banc Mundial de juny de 2001 enfront la dissidència. En canvi, el model de «finestres trencades» és un model que es basa en què qualsevol mostra de desordre públic (com fumar-se un mai o colar-se al metro) està directament relacionada amb una conducta delictiva present o futura, per la qual cosa és més fàcil reprimir directament els petits desordres públics, amb el que ens assegurem que estem reprimint criminals potencials o reals. Si bé el model de les finestres trencades és usat a nivell discursiu per la delegació del Govern, qui l'efectua en la pràctica diària són més aviat cossos dependents de l'Administració municipal com la guàrdia urbana, els empleats de seguretat dependents d'empreses públiques...

J. Bonet, «Models de governabilitat – estratègies de subversió», 2003

Cartografiant la nova geografia del conflicte postfordista, es tracta de denunciar les estratègies de subjectivització posades en pràctica per la democràcia autoritària de mercat i proposar una matriu de composició de les noves subjectivitats precàries. Unes subjectivitats que se'ns presenten com a mòbils i flexibles, potencialment refractàries a tota

heterodeterminació de les seves voluntats —això és, remises a la representació, a les jerarquies quotidianes, a l'ordenació de l'espai de vida sense relació amb el seu ús social-real...—. La investigació en *governance*, en canvi, ens assenyala un camí on el conflicte ha desaparegut de la societat o, si existeix, ha quedat domesticat per mitjà de la cotilla del procediment estatal fins a convertir-lo en mera disputa sobre el sentit de les polítiques públiques. Aquest tipus d'investigació pretén operacionalitzar una societat en la qual el conflicte ja no s'expressa ni a través dels subjectes representats ni a través dels canals de representació disposats a tal efecte; posa nous noms al procés pel qual l'estat ha de baixar al món real i inventar noves formes de govern, formes destinades a *representar* el conflicte en l'estat-democràcia, a *recanalitzar*-ho per mitjà d'una reconstrucció virtual de la societat civil o, si manquen ambdues possibilitats, a *neutralitzar*-lo sistèmicament. Naturalitzant el concepte de model de governabilitat, estenen un vel sobre les formes que pren la (re)monopolització de l'espaitemps de la política per l'estat-democràcia: representació participativa (*representació*), plans comunitaris (*canalització*) i excepcionalitat, estat-guerra (*neutralització*).

Els investigadors en *governance* obliden la contraposició entre governabilitat i democràcia, conceptes gairebé antitètics. Obvien l'equació entre governabilitat i càlcul de previsibilitat del capital per una banda, i democràcia-procediment absolut-autonomia per l'altra. La governabilitat «exigeix» uns sacrificis al projecte democràtic, en nom de l'harmonia i la trobada d'interessos envers un objectiu comú com és la vida en societat; això se'ns diu, però no ho oblidem, perquè la investigació en *governance* pretén ocultar aquesta exigència sacrificial mitjançant un model filopluralista en virtut del qual, si bé actuem en una societat amb dèficits democràtics, al cap i a la fi tots contribuïm en major o menor mesura a l'elaboració i implementació de polítiques públiques. L'enroc és criticable des de dos punts de vista: internament, la teoria no dóna el pes degut a les relacions de poder involucrades, ni als criteris que exerceixen de filtre en l'accés diferenciat de les reivindicacions d'un o altre membre de la «xarxa» a l'elaboració de les polítiques. Des de fora de la teoria, és inacceptable que es negui la contradicció governabilitat-democràcia, que s'ocultin les fugues i les dissidències, i què s'estengui un vel sobre les impugnacions netes al conjunt del sistema de domini objectivat en l'estructura estatal, eix últim de la governabilitat.

Desercions vers els models

Anunciàvem, en paraules de Paolo Virno, la possibilitat que el social avui es reapropiés del poder/saber congelats en els aparells administratius de l'estat. Suggeríem, per tant, l'oportunitat de fundar trajectes d'emancipació més enllà del fals dilema dominant de «*o les institucions o l'abisme*». Una democràcia institucionalitzada que, per mitjà del sistema de partits i els seus annexos participatius, pretén minimitzar contínuament l'acció autònoma del social, mereix ser confrontada per la pràctica de noves formes d'organit-

zació social. Suggeríem, davant el bloqueig estructural de la democràcia, l'actualitat de la creació d'esferes públiques no estatals ni mercantils.

S'hi camina. Més enllà de les codificacions estatals, es forgen altres *espaitemps polítics emergents*, s'articula un nou protagonisme social, es produeixen formes obertes de la política. No només el conflicte és expressat fora dels escenaris de la política parlamentària, sinó que precisament es caracteritza per expressar-se alternativament a les formes de la representació. Quines són, aleshores, les seves fonts de legitimitat?

El bagatge de les lluites clausurades per la Transició; els impactes esgrafiats en l'imaginari social pels projectes de cooperació autònoma que han desobeït l'estat-democràcia; la intervenció persistent i fibrosa dels moviments en el territori; la creació d'una trama social on assentar l'acció política rupturista. Aquestes són les fonts de legitimitat de les actuals experiències d'autoorganització social. Legitimitat construïda des del compromís, en el temps i l'espai, per sobre de les adversitats de la conjuntura. D'aquí beuen, assedegats, els espais polítics emergents.

No és moment de pensar si la democràcia autoritària de mercat podria haver estat aturada en el cas que la neutralització de la potència social, en els orígens de l'estat-democràcia, no s'hagués fet efectiva. La qüestió ara és determinar qui apostà per l'*estat-democràcia* com a continu institucional de l'*estat-dictadura*, i per tant saber qui advocà per la desactivació de la potència social autònoma, del poder constituent, en definitiva. No és una operació en va, els protagonistes de l'operació encara cuegen.

Però és sobretot hora de resseguir l'emergència de l'autoorganització i alimentar-la perquè esdevingui vigorosa. Respecte a la desacreditada democràcia electoral, no cal fer excessius esforços per adonar-se de l'acolorida naturalesa d'una i la realitat cendrosa —mortuòria— de l'altra. Pel que fa a les seves respiracions assistides, només queda esperar: la veritable densitat política de la democràcia participativa, el seu pes qualitatiu dintre del model, serà quantificable quan no només sigui propaganda. A la llum dels esdeveniments, que l'explori qui tingui esma i temps de recórrer les rutes del previsible.

Es tracta d'estar atents a nous itineraris per viure. Desercions del social respecte l'entramat politicoinstitucional excedent, pur comandament polític, sobrant a les noves capacitats productives del social. Es tracta d'acompanyar l'altre procés emergent, rebatre el lloc comú del parlamentarisme i el sistema de partits com a *expressions úniques del «fet democràtic»*. La *representativitat* ha estat una arma esgrimida de manera recorrent per deslegitimar experiències i propostes assembleàries. Els discursos sobre l'acció política possible, socialitzats obstinadament pels *mass media*, han anat modelant els imaginaris col·lectius. Com rebatre aquestes ideologies? Com afrontar les alternatives a una representativitat que, més enllà dels discursos que l'assisteixen en la seva ranera, es troba materialment en crisi? Com actuar amb prou celeritat i eficàcia en una situació d'ambivalència, quan aquesta crisi permet tant l'aspiració a la democràcia directa, com l'emergència de la democràcia autoritària?

De les dues possibilitats diametralment oposades, la primera remet a l'emancipació del concepte «democràcia» respecte del de «representació», a la invenció i experimentació de formes de democràcia no representativa. «Obviamente, no se trata de perseguir el espejismo de una salvífica simplificación de la política. Por el contrario, la democracia no representativa requiere un estilo operativo igualmente complejo y sofisticado. De hecho, entra en conflicto con los aparatos administrativos estatales, corroe sus prerrogativas y absorbe sus competencias. El intento de traducir en acción política esas mismas fuerzas productivas —comunicación, saber, ciencia— es lo que constituye el alma del proceso productivo posfordista. Esta primera posibilidad ha permanecido y permanecerá, por un cierto tiempo que no será breve, en segundo plano. En cambio, lo que ha prevalecido es la posibilidad contraria: el debilitamiento estructural de la democracia representativa se muestra como restricción tendencial de la participación política, o más bien de la democracia *tout court*. [...], los partidarios de la reforma institucional se hacen fuertes gracias a la crisis sólida e irreversible de la "representación", obteniendo de ella la legitimación para una reorganización autoritaria del Estado»[51].

La democràcia autoritària de mercat s'erigeix —prepotent i orgullosa— damunt l'obsolescència de les legitimitats de la democràcia representativa. El pacte social que sustentava més o menys eficaçment l'estructura política anterior, aquell consens al voltant de salari-prestacions socials-representativitat política, ha saltat pels aires en el capitalisme de la flexibilitat, de la individualització, de la precarització social. La reestructuració productiva i social ha amplificat les trajectòries vitals on el salari social no està garantit, que situen l'accés sostingut als recursos en la incertesa. Però que també —fràgil contrapartida— produeixen noves figures socials que ja no encaixen en els instruments que canalitzaven la força de treball cap al pacte i el consens.

No seran aquestes figures les que reformularan la representativitat: seria recórrer un camí impropi. En tot cas, l'emergència d'una autoorganització vinculada a la precarització de l'existència sembla obrir nous espais de cooperació social que escapen de l'estatalitat i la mercantilització. Són, les figures que desobeeixen l'expropiació de la política que durant trenta anys ha practicat l'estat-democràcia, trames d'un nou protagonisme social avui en constitució.

Notes

1. Navarro, J., *25 años sin Constitución*, Foca, Madrid, 2003.
2. Cotarelo, R., *Transición política y consolidación democrática. España (1977-1986)*, CIS, Madrid, 1992.
3. Fernández Durán, R., *La explosión del desorden*, Fundamentos, Madrid, 1996.
4. Ferrarotti, F., *Una sociología alternativa*, Redondo Editor, Barcelona, 1973.
5. Negri, A. i Hardt, M., *El trabajo de Dionisos*, Akal, Madrid, 2003.
6. Morán, G., *El precio de la transición*, Planeta, Barcelona, 1991.
7. Fernández Durán, R., 1996.
8. Ferrajoli, L. i Zolo, D., *Democracia autoritaria y capitalismo maduro*, El Viejo Topo, Barcelona, 1980.
9. Moufee, C., *La paradoja democrática*, Gedisa, Barcelona, 2003.
10. Negri, A. i Hardt, M., 2003.
11. Castoriadis, C., *Los dominios del hombre*, Gedisa, Barcelona, 1998.
12. Uribarri, J. A., *Municipio, elecciones y vecinos*, Editorial Latorre, Madrid, 1978.
13. Villasante, T., *Los vecinos en la calle*, Ediciones de la Torre, Madrid, 1976.
14. López Petit, S., «Autonomía de clase o autonomía de lo político», *El Viejo Topo*, 28, 1979.
15. Equipos de Estudio, *La lucha de barrios en Barcelona*, Elias Querejeta Ediciones, Madrid, 1976.
16. Huertas, J. M. i Andreu, M., *Barcelona en lluita. El moviment urbà 1965-1996*, FAVB, Barcelona, 1996.
17. Equipos de Estudio, 1976.
18. López, P., «Todos, mayoría y minorías en la Barcelona olímpica. Apuntes sobre el gobierno de lo social en la ciudad-empresa», *Economía y Sociedad*, 9, 1993.
19. Huertas, J. M. i Andreu, M., 1996.
20. Uribarri, J. A., 1978.
21. Gavaldà, M., Ordiguer, A. i altres, *Agua, ¿mercancía o bien común?* Barcelona, Alikornio, 2003.
22. Zambrana, J., *La alternativa libertaria. Catalunya 1976-1979*, Edicions fet a mà, Badalona, 2000.
23. Ca la Dona, *Ca La Dona*, Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona, 1997.
24. Vega, C., «Tránsitos feministas», a http://www.sindominio.net/karakola/transitos.htm.
25. Vega, C., «Tránsitos feministas».
26. Montserrat Cervera, a les Jornades Poder i Moviments Socials, CSOA Can Vies, 1999.
27. Roser Benavent, de *La Burxa*.
28. Virno, P., *Virtuosismo y revolución. La acción política en la era del desencanto*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2003.
29. Les Tenses, *Perquè parlem de sexisme en els espais alliberats*, Barcelona, 1997.
30. Botella, J., «La cultura política en la España democrática», a Cotarelo (ed.), *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*, CIS, Madrid, 1992.
31. Fabregat, C., «Un triunfo previsto», *In/dolencia*, 3, Barcelona, 1983.
32. Macpherson, C. B., *La democracia liberal y su época*, Alianza Editorial, Madrid, 1994.
33. Vela, C., «Autocelebración de la impotencia. Observaciones a pie de calle sobre la guerra y la paz», Barcelona, 2003.
34. Comelles, P. i Muñoz, J., «La insubmissió», a Assemblea d'Okupes de Terrassa (comp.), *Okupació, repressió i moviments socials*, Diatriba-Kasa de la Muntanya, Barcelona, 1999.
35. Colectivo Situaciones, «Causas y azares. Dilemas del nuevo protagonismo social», Buenos Aires, 2003.
36. Mouffe, 2003.
37. Colectivo Situaciones, 2003.
38. Etcétera, «La batalla del Besòs», *Etcétera*, 17, Barcelona, 1991.
39. Institut d'Estudis Metropolitans, *Análisis de un conflicto urbano: el caso de Sant Adrià del Besòs*, Barcelona, 1991
40. Institut d'Estudis Metropolitans, 1991; el subratllat és nostre.
41. López, P., 1993.
42. Virno, 2003.
43. Alain, C., *El impase ciudadanista. Contribución a la crítica del ciudadanismo*, 2001.
44. Negri, A. i Hardt, M., 2003.
45. *Carcelona' 92*.
46. www.bcn.es/participacio.
47. Colectivo Situaciones, *19 y 20. Apuntes para el nuevo protagonismo social*, Buenos Aires, 2002.
48. López Petit, S., *El Estado-guerra*, Hondarribia, Hiru, 2003.
49. Asens, J., «Penalitats del malestar, control i criminalització de les pobreses i les dissidències», a UTE, *Barcelona marca registrada. Un model per desarmar*, Virus, Barcelona, 2004.
50. Equip Anàlisi Política UAB, *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: antimilitarisme i okupació*, 2002.
51. Virno, P., «Do you remember counterrevolution?», *Contrapoder*, 4/5, 2001.

Tercera part o els nous protagonismes socials

Precarietat, desobediència, autoorganització

I si la insurrecció és una arma que destrueix les formes de vida de l'enemic, el poder constituent és la força que organitza positivament noves formes de vida.

Antonio Negri

El contrapoder no pot pensar-se sota una sola matriu.

Colectivo Situaciones

Terres comunals per a una nova conflictivitat

Traçar la genealogia dels moviments socials d'avui, recórrer els camins que constitueixen l'actual i proper arxipèlag de la transformació, no és capturar i propulsar els moments punta de les mobilitzacions que en els darrers anys han vivificat la cara de la metròpoli catalana; no cal amplificar —encara més— una estridència que ens impedeix pensar en els processos substancials que han travessat la recent efervescència social.

L'emergència, a la nostra ciutat i a mitjan dècada dels noranta, de nous subjectes i noves pràctiques existencials i polítiques, l'obertura de nous territoris de confrontació, la innovació en les formes de producció de conflicte, les metamorfosis en la relació entre militància, vida i treball, suggereixen un trànsit cap a noves formes d'articulació social que no poden ser compreses si únicament ens limitem a una panoràmica a vista d'ocell d'una acció col·lectiva ritualitzada en manifestacions o escenificada en grans campanyes.

Malgrat que les expressions de visibilitat mediàtica del nou protagonisme, amb un important pes quantitatiu en la metròpoli barcelonina durant un temps, siguin un indicador del dinamisme social, no són suficients —per ser espaitemps separats de la quotidianitat— per tal de desvetllar les transformacions qualitatives que es produeixen més enllà de la representació de la protesta.

Per contra, ens hem d'(auto)interrogar críticament sobre les presents formes de cooperació alternatives a les relacions socials mercantils i/o de control social, sobre les disseminades expressions de resistència/desobediència als dispositius estatals, sobre els apunts d'organització comunitària que es recomponen en la matriu de la vida quotidiana, escenari central del conflicte en un capitalisme que pretén precisament la mobilització total de la vida per als seus objectius. Formes de cooperació, expressions de resistència, apunts d'organització comunitària: trajectes antagonistes que intuïm, perquè n'hem viscut algunes pinzellades, i que tanmateix no acabem de conèixer. Ja que...

> *existeix una il·luminació de pràctiques (encara fragmentàries, encara un arxipèlag d'illes aïllades) i l'espectre d'una herència no totalment desacreditada. Ens falten, tanmateix, els noms comuns, els llaços que des de dins donen consistència a les lluites, creen el sentit d'unitat i acumulació que permeten la multiplicació creativa de l'autoorganització. On es troben les solidaritats internes a tota la vasta col·lecció de signes presents en els moviments socials i en les pràctiques quotidianes de desobediència? Quins elements figuren als trets comuns, les línies de sentit d'aquesta multiplicitat?*
>
> *Contrapoder*, 2003

Els llaços, les línies de sentit, les solidaritats internes, no poden ser tanmateix convencions aleatòries entre les experiències de l'autoorganització, ni encara menys fossilitzades certeses ideològiques. Les terres comunals per a la conflictivitat contemporània —ambivalents, fràgils, incertes— tenen molt a veure amb les ruptures i continuïtats que expressen les actuals pràctiques polítiques antagonistes respecte a lluites precedents. En tot cas, el repte serà decantar les incerteses vers la multiplicació de l'autoorganització, pensar en com es tradueixen aquests interrogants en noves formes d'agregació, en noves formes de relació amb la identitat, en nous circuits de desobediència i de producció d'autoinstitució social. Entendre i estendre les noves formes de reapropiació de la política.

Quines són, doncs, les terres comunals de la nova conflictivitat? Per començar direm que les noves formes d'acció col·lectiva no parteixen d'una *tabula rasa*, tal i com podríem arribar a pensar *gràcies* a la persistència de la desmemòria, a l'obsessiva socialització de la història oficial, a les ruptures generacionals entre onades de la pràctica política antagonista. No emergeixen del no-res, sinó que mantenen vincles amb les accions gestades per cada moviment que l'ha precedit: les línies de sentit produïdes, les innovacions en els repertoris de confrontació, les formes d'interpretar el món i les estratègies per transformar-lo; totes elles sedimenten les formes de fer dels moviments actuals, i alhora en permeten la superació.

Tanmateix, tampoc són acumulació lineal d'un bagatge positiu de les experiències antagonistes de les darreres dècades. Existeixen ruptures, més que discontinuïtats, que abonen les singularitats d'avui. Intuïtivament: són inseparables certes mitificacions respecte a les lluites sota/contra el franquisme i alhora els recels cap a la generació que embastà la Transició. Són indissociables els aprenentatges de les lluites obreres i assembleàries i a la vegada les fugues a la constitució d'un únic subjecte unificador i homogeni propi de l'obrerisme. Són contemporànies les lliçons extretes dels barris en lluita, tant la rellevància del territori com a espai de conflicte com el rebuig a «representar la totalitat del barri» i constituir-se com a interlocutors de les administracions (sindicalisme veïnal). Van juntes la crítica de l'organització vertical i la vida quotidiana, tan precioses en la tradició teòrica i pràctica del feminisme, i la superació de certes identitats monolítiques...

Tanmateix, són ruptures, i no només discontinuïtats, les matrius sobre les quals emergeix l'autoorganització social d'avui, i són ruptures perquè les accions i perspecti-

ves dels moviments al llarg d'aquests anys no s'han produït en un erm, això és, en un context polític i econòmic que no hagi impulsat contundents formes de reacció.

El pas del fordisme al postfordisme, aquell moviment del capital que infringí una derrota sistèmica al cicle de lluites obreres, suposà, entre d'altres, forts canvis en la composició de classe que deixaren sense instruments d'intervenció política en l'àmbit del treball assalariat les noves generacions precaritzades. On és avui, en les fragmentàries trajectòries laborals dels i les precàries, l'acumulació de l'experiència obrera que sacsejà les fàbriques prereestructurades? Amb quines articulacions s'afronta el repte d'una precarització que va més enllà del treball assalariat i impregna tota la vida?

L'accelerada mercantilització no només del temps social, sinó creixentment de l'espai, i les formes de vida, i de la simple cooperació, aquelles fractures d'un antic cos col·lectiu que l'invalidaren per exercir qualsevol oposició física al poder... no ha suposat un trau fortíssim per a l'immediat coneixement de les formes d'autoorganització popular que, per exemple, articulà als setanta la lluita de la gent dels barris? Quines desobediències s'han impulsat per desempallegar-se de la paràlisi?

Més. La pròpia expropiació de les subjectivitats socials per realimentar els nous processos d'acumulació de capital del capitalisme cognitiu (comunicació...), que deixà sense veu ni llenguatge la crítica, no ha suposat una fosa profunda a l'hora d'aproximarnos als sabers destil·lats per les experiències autogestionàries en les formes de vida que esquitxaren el nostre país? Quins han estat els traços de la recomposició de les subjectivitats antagonistes?

Efectivament, les ruptures han existit i ens han condicionat. Les formes i continguts de l'antagonisme actual tenen a veure amb els impulsos transformadors que l'han precedit, però sobretot s'expliquen per les contrarevolucions que el poder ha executat a partir de les seves reestructuracions econòmiques, polítiques i socials.

Són, per tant, les noves onades de lluita, la pertinent resposta conflictual cap al model social que deixà la ressaca de la reestructuració? Podem entendre que la potència de l'actual conflictivitat resideix a reemprendre, amb nous plantejaments, allò que la reestructuració econòmica i social i la transacció política volgueren desterrar? Que, en definitiva, les lluites sorgeixen precisament d'allà on res no havia de sorgir?

La precarització de la vida, la desaparició dels espais de relació autònoma i/o de generació d'antagonisme, les subjectivitats expropiades. Aquestes foren les terres de ningú, per tant les terres del capital, des d'on l'autoorganització es reinventà a partir de mitjan dècada dels noranta per tal de superar el desert anterior. Terres de ningú, matrius per ser invertides.

Que la generació filla de la Transició no expressi excessiu entusiasme per la democràcia dels partits, que deserti absolutament de l'afiliació sindical i que simpatitzi —moderadament i generalment passiva, és clar— amb manifestacions una mica més rupturistes d'acció col·lectiva deixa entreveure certes esquerdes a l'anterior legitimitat blindada d'un règim polític —la democràcia parlamentària— i d'un règim de concertació

econòmica —sindicats/patronal/estat— que avui semblen únicament la representació exasperada del mite del consens social.

L'autoorganització que eclosionà a mitjans dècada dels noranta sembla haver revocat una vella ferida: l'exclusivitat de la participació per part dels partits i sindicats majoritaris, l'ofegament en l'estatalitzat monopoli de la política d'aquells moviments que veritablement es jugaren el coll a la fàbrica, al carrer, en la vida. Uns traus per recompondre —precarització, mort dels espais socials, subjectivitats expropiades— que són la música de fons (conseqüències no buscades?, objectius prioritaris?) d'aquell moment d'inflexió històric que combinà transacció-reestatalització política i transició-reestructuració econòmica.

Avui, les retòriques participatives indiquen la crisi d'aquell monopoli polític i la recerca de noves formes de reconstrucció de poder: el sistema de partits ha entès que les desafeccions que pateix podien alimentar el protagonisme social de l'autoorganització. Però cal recordar-ho: les noves formes d'oposició al poder constituït es relacionen amb actors que provenen de l'anterior gestió del conflicte —la classe política d'avui és la mateixa classe política de la Transició—, que davant del propi desgast recerquen noves formes d'integració, noves retòriques respecte a la representació/participació. No ho oblidem: la memòria del poder és més llarga que la nostra.

El moviment que avui es construeix expressa les permanents contradiccions entre el poder de sempre i els seus antagonistes socials. Les formes del nou protagonisme, per tant, poden ser explicades com a fuga del marc de governabilitat gestat en la Transició, i com a formulació d'hipòtesis ajustades a les noves formes de domini. Poden ser enteses, per tant, com «estratègies de subjectivació contemporànies; és a dir, que treballen en un context radicalment alterat per l'experiència de les formes polítiques més o menys clàssiques i per les noves formes de dominació en curs i que posseeixen algunes característiques genèriques com la propensió a l'autonomia respecte de l'estat, del mercat i dels partits, l'acció directa, la socialització autogestionada i horitzontal...»[1].

Les lluites contra la precarització, l'obertura i constitució d'espais alliberats, l'aposta per la construcció de noves subjectivitats autònomes, són els moviments concrets amb què el nou protagonisme social de l'autoorganització aborda el conflicte social propi del capitalisme-hidra, que no acumula només en el treball assalariat sinó que parasita tota activitat social. Múltiples fronts oberts, que s'encaren als escenaris postfordistes de la flexibilitat, a la fàbrica social, a la metròpoli elititzada/precaritzada, a la precarització de la vida.

Autonomia vers l'estat i el mercat, multiplicitat contra la lògica unificadora i jerarquitzant del sistema de partits, contra les crides al consens de sindicats i organismes «participatius». Generació de conflicte des d'una transversalitat subjectiva, des de la confluència horitzontal: cooperació social polifònica i en procés. Subjectivitats singulars que es recomponen i s'allunyen, insubmissions quotidianes, viscudes desercions, esqueixos d'alternatives a la democràcia representativa i l'economia de mercat.

El fràgil continu entre precarietat, desobediència, autoorganització. D'unes terres que alguns desitjaven ermes i improductives, altres hi saberen trobar la fecunditat.

Precarietat i crisi de representació

Som precaris i precàries, atípics, temporals, mòbils, flexibles. Som la gent que està a la corda fluixa, en equilibri inestable; som la gent deslocalitzada i reconvertida, sense feina estable, sobrexplotades, amb la casa hipotecada o pagant un lloguer que ens ofega. La nostra afectivitat precaritzada es compra i es ven. Som com tu: contorsionistes de la flexibilitat.

Barcelona MayDay, 1er de Maig de 2004

La precarietat ha acompanyat, discreta però persistent, el naixement de les noves expressions de l'autoorganització que en els darrers anys han esquitxat la Barcelona metropolitana. Reafirmem la qualitat de *discreció*, de substrat silenciós, ja que malgrat la seva rellevància com a desencadenant de les lluites socials que han compassat el canvi de segle, hem d'assumir que no hem tingut en compte tota la potència explicativa d'un procés que ha impactat —activament, corrosiva— en els tradicionals mecanismes de representació política de l'estat-democràcia. Ha contribuït a la seva crisi.

Caldrà recordar en veu alta l'evidència que tothom calla? Doncs sí: els partits polítics que conformen l'arc parlamentari català i els sindicats associats al pacte social no són les formes organitzatives de les quals es doten, precisament, els i les precàries. Ni per refutar les nocivitats de la precarietat, ni encara menys per expressar les seves potències. Per contra, de la precarietat —o més precisament de la lluita contra aquesta— estan emergint noves subjectivitats amb les seves pròpies formes polítiques d'articulació.

Formes fràgils, mai definitives, contínuament recompostes que, això sí, permeten resseguir l'estela de les noves conflictivitats emergents del capitalisme postfordista.

El *27 de gener de 1994* visibilitzà l'inici d'un procés: el de la vinculació entre, per una banda, la nova autoorganització social contra la precarització de l'existència i, per l'altra, el que ve a ser el seu revers: l'erosió de la representativitat institucionalitzada, la crisi de la legitimitat dels agents socials tradicionalment vinculats a la representació del treball. 1994: una tria que té molt d'aleatòria, però que no és estranya a l'experiència col·lectiva i militant de la generació que ha dinamitzat el cicle de lluites que s'intensifica en aquella època. La vaga general de 1994, pensem, fou el catalitzador d'una evidència: que les centrals sindicals que conformen el pacte social eren completament inútils a l'hora de frenar les ofensives del capitalisme de l'acumulació flexible. L'ambigüitat amb què responien a la desregulació del mercat de treball —que era del que pretenia parlar aquella vaga—, així com el desconcert respecte a la mercantilització dels espais i temps que van més enllà de la salarització, en foren els primers símptomes.

La incomprensió sindical de les noves formes d'organització de la producció i de la vida en el postfordisme, la seva ceguesa vers la nova composició del treball i de les noves subjectivitats de la producció social, foren els motius —molt més profunds i tot que la mateixa gestió claudicant de la vaga— per pensar que la creació de conflictivitat, que la lluita contra la precarització, estaria per sempre més en una altra banda.

Una altra banda on ja no hi descansarien les respostes homogeneïtzants, lineals i invariables del sindicalisme d'arrel fordista, ja que de la dificultat de resseguir la fesomia de la precarietat només podem extreure que les biografies dels precaris difícilment suggereixen una solució de continuïtat orgànica. A diferència de les bases socials dels sindicats, que se senten formar part d'una unitat gairebé sociològica —«la classe»—, el caràcter singular de l'experiència precària és dels pocs elements en comú, «és comú aquest sentir-se singular», viure l'experiència com alguna cosa no immediatament generalitzable. Els precaris són això: una multitud de singularitats i de diferència[2]. Les seves formes d'expressió política haurien de ser, en conseqüència, tan reticulars, poroses i variables com la realitat material i vivencial que les acompanya. Múltiples agregacions, sovint fugaces, relacionades horitzontalment i en xarxa.

Una altra banda on el treball assalariat no seria precisament el centre de creació de comunitat, identitat i resistència, perquè per als i les precàries laborals sembla no haver-hi, en aparença, una relació causal entre els treballs i les vides. Si la trajectòria laboral precaritzada és indeterminació, oscil·lació, vulnerabilitat, una experiència de desorientació i de pèrdua de la continuïtat, difícilment mantenidora de l'ètica fordista del treball, com fer emergir el conflicte existent dintre del treball assalariat? Si, com afirma Tiddi, l'articulació flexible del treball social sembla haver fet perdre aquella unitat mínima, comuna, necessària per tal que les experiències siguin exemplars, com precisament *instituir experiència política* en el territori erm de la precarietat laboral?

S'ha parlat, en diverses ocasions, de la desafecció dels i les precàries vers la participació sindical en les empreses, i també s'ha discutit sobre les formes d'expressió del conflicte per part de la força de treball precaritzada que, per manca d'instruments col·lectius, té l'horitzó d'una acció directa quasi personal (sabotatge, reapropiacions, absentisme) o la rotació —relativament— voluntària com a coordenades més pertinents a l'hora d'expressar una certa resistència. També s'ha analitzat la conflictivitat sostinguda i agregada de col·lectius de treballadors precaris, lluites que han acabat delmades per acomiadaments massius i per les inèrcies de les centrals sindicals: fou el cas d'Estratel de 1997 i enllà[3] o les successives crisis laborals del sector del telemarketing:

És el problema d'haver treballat el tema de la precarietat com ho ha fet CGT en el cas del telemarketing. Crec que vincular la precarietat a les estructures sindicals existents —dintre la CGT o dintre de qualsevol sindicat— aboca al fracàs qualsevol lluita contra la precarietat. És al que ha abocat la lluita del telemàrketing: d'una lluita bestial, ha

quedat molt poca gent: la del comitè d'empresa, i algun més. S'han perdut delegats... Era complicat, muntaven un comitè d'empresa i els feien fora, es feien delegats i rebien pressions duríssimes... Al final de l'últim que volien currar era al telemarketing en aquelles condicions... Aleshores quedaven fora de qualsevol estructura sindical i ja no tornaven a venir.

D., Grup de discussió Precarietat

Malgrat les dificultats materials i subjectives, per tant, la conflictivitat laboral en ocasions cristal·litza gràcies a la gent precaritzada, i molt hi tindrien a dir al respecte les petites organitzacions que practiquen un sindicalisme alternatiu, i que s'esforcen a dinamitzar les protestes amb major o menor fortuna: no ho tenen fàcil.

En tot cas, la novetat d'ençà de la vaga general de 1994 és que s'obriren les portes per a una altra intervenció contra la precarietat: la que adoptaria formes no sindicals. És a dir, experiències que intuïren la possibilitat de mobilització més enllà dels tradicionals centres productius, que pretengueren l'organització dels i les precàries per la seva situació laboral (atur/precarietat, treball/no treball) i no per la seva categoria professional o d'empresa, i que buscaren la mobilització social més que una impossible negociació amb una contrapart empresarial. Així, i ja posteriorment a la vaga general del 94, han estat constants els assaigs de noves formes d'organització militant contra la precarietat, però, també, de noves experiències —encara més difuses i descentralitzades— que pretenien ja incidir directament a revocar o governar els seus efectes.

Recorrent els noranta, i en l'àrea metropolitana de Barcelona, s'anaren succeint les plataformes pel treball digne, les campanyes contra les ETT, les assemblees contra l'atur i la precarietat, etc. Experiències, totes elles, que contribuïren a la generació de moviment des dels seus encerts i també van demostrar els seus límits. Travessades encara algunes per mediacions partidistes o sindicals, ens hauria agradat veure de tot el que eren capaces. Però si la potència que tenien no era poca, abundaren també els entrebancs que les emmordassaven. Veurem què en vam aprendre.

Més enllà d'experiències puntuals que pretenien incidir en la qüestió del treball assalariat, és important adonar-nos que la lluita des de i contra la precarietat ha anat més lluny encara, i que ha entès —i aquí sí que hi ha una radical diferència amb la majoria d'organitzacions sindicals— que la precarietat no només prové de la desregulació del mercat de treball o de les formes «atípiques» de contractació, sinó que la mercantilització de les relacions socials suposa la precarització del conjunt de l'existència. Pràctiques com l'ocupació d'espais abandonats poden ser rellegides com a reapropiacions dels recursos materials i simbòlics que la precarietat arravata («una fuga de la precarietat», com dirien a Miles de Viviendas). També les mobilitzacions dels migrants sense papers són una evidentíssima lluita contra la precarietat que poc sortirà, tristament, en els annals del sindicalisme de classe. Així com els comportaments quotidians i —per sort— invisibles del que els italians anomenaren autoreduccions (metro, aigua, llum, diner gratis, pràctiques «yomango»...) són experiències d'unes vides que es rebel·len contra la precarietat que les constitueix. Són, complementàriament, els comportaments de cooperació social autònoma, d'ajuda mútua, d'autoocupacio informal, d'incipients cooperativismes, d'experiències que defugen la relació purament mercantil/salarial, les trames quotidianes que subverteixen la impotència de la precarietat.

Aquesta constel·lació organitzativa, de pràctiques i espais en construcció per eradicar la precarietat, és el ferment on les subjectivitats dels i les precàries estan trobant l'articulació política. La recomposició del «mirall trencat de la precarietat», i per tant la recerca de noves formes alliberadores de sociabilitat i, més encara, els intents de reapropiació de la renda social seran pols sacsejadors del nou protagonisme social. Superant les esclerotitzades mediacions polítiques i sindicals, la lluita des de i contra la precarització ha estat un potent afluent del nou cicle de l'autoorganització.

No parlem de la constitució i emergència d'un nou subjecte afirmador i els seus corresponents instruments polítics («el precariat i el sindicat de precaris»), sinó més aviat entenem que les noves subjectivitats parteixen de la precarització però si es constitueixen és per la seva fuga i rebel·lia. No suggerim un subjecte per la seva estàtica substància social, sinó que comprenem la lluita contra la precarietat, l'existència/resistència de precaris i precàries, les pràctiques crítiques i la situació concreta de subjectivitat enfrontada a les sobredeterminacions capitalistes, com a factors centrals que alimenten la crisi de representativitat institucional i que dimensionen un protagonisme social fet a cops de desobediència i autoorganització.

Cal entendre que la precarització, al rebentar les bases materials que sustentaven el sindicalisme, ha trencat per la meitat el sindicalisme mateix. I que en un context de precarietat socialitzada, les formes d'enfrontar-se a la qüestió de la precarietat han de ser múltiples per força. Per tant, és possible que l'autoorganització hagi estat una de les respostes pertinents dels i les afectades per la precarització social. Incipients, encara a les palpentes, amb més experiència en els àmbits de la vida que en els del treball assalariat, les formes d'articulació política dels i les precàries malden per superar el punt mort d'una impossible representació sindical, malden per fer de la precarietat, ja no el substrat silenciós de la seva vida, sinó la matèria inflamable que encendrà el conflicte i el subvertirà.

La representació impossible

Negociem amb la realitat, dia a dia, la nostra subsistència, tenim la vida fragmentada, feta de retalls, un puzzle impossible. Sovint, de matinada, sentim la solitud i no sabem què serà de nosaltres. No esperarem que els sindicats oficials ni un canvi de govern ens facin més suportable el preu insostenible de la vida.

Barcelona MayDay, 1er de Maig 2004

L'aparició de la precarietat laboral, o més aviat, la intensificació de les ofensives legislatives per institucionalitzar unes condicions ja existents *de facto* en el mercat de treball, fou el detonant perquè, a mitjan dècada dels noranta, emergissin signes que advertien de possibles fissures en el tradicional monopoli dels sindicats respecte a l'acció col·lectiva vinculada al treball assalariat.

27 de gener de 1994. Vaga general convocada pels sindicats majoritaris (CCOO i UGT) contra la llei 14/1994 (aprovada pel PSOE, CiU i PNB) que introduïa, entre d'altres «mesures per a fomentar l'ocupació», l'ús de les empreses de treball temporal com a forma legal de gestió de la força de treball. Milers de persones acudeixen a les manifestacions. Especialment activa (sabotatges, piquets...) es mostrà la gent jove, afectada per les transformacions que —sota el pretext de reduir l'atur— buscarien «facilitar l'entrada» al mercat de treball amb la creació de bosses de treball precari. Però la vaga general, malgrat l'èxit en el seguiment de la convocatòria, no impedí l'aplicació de la llei, ni imposà canvis substancials en el text legislatiu aprovat. No ho podia fer tret que desbordés els objectius fixats per les cúpules sindicals: la vaga com a escenificació per continuar sent interlocutores vàlides amb l'administració. I no desbordà. Més que una frontal oposició a les noves estratègies empresarials de flexibilització en la gestió de la força de treball, més que encendre el conflicte social, la vaga fou l'intent una mica desesperat de les centrals sindicals de demostrar la seva utilitat creixentment qüestionada. L'endemà tornà la pau social; la tendència claudicant es confirmaria un any més tard (22 de febrer de 1995) amb la rúbrica del procés: la signatura per part de CCOO i UGT del «I Conveni col·lectiu estatal d'empreses de treball temporal»[4].

Quin era el mar de fons en què s'emmarcaven les mesures governamentals de desregulació del mercat de treball? Per què els sindicats foren incapaces de revocar-les?

De acuerdo, fuimos a la huelga el 27 de enero. Salimos a la calle, además. Y después, los burócratas sindicales volvieron a llenarse la boca con el triunfo de la movilización. A continuación, el Gobierno siguió con su política económica, como si nada hubiera pasado. [...] Vivimos una ofensiva sin precedentes contra las condiciones de existencia de la población asalariada. No hace mucho tiempo —pero, ¿quién se acuerda?— éramos nosotros quienes llevábamos la iniciativa, al menos a la hora de fijar el precio de nuestra fuerza de trabajo. Pero eso era peligroso para la economía nacional y la estabilización democrática, según decían nuestros administradores políticos y sindicales, así que aprendimos economía, hicimos nuestra la lógica de la economía de mercado y nos hemos acostumbrado a vivir de acuerdo a la cuota de inflación, el nivel de productividad y la necesidad de garantizar el legítimo beneficio empresarial. A pesar de todo, nos dicen que no es suficiente. Parece que quince años de Pacto Social (Moncloa, AMI, AES, etc.) no han conseguido llevar por buen camino la acumulación de capital. Consecuentemente, es necesario penalizar a la población asalariada con la total desregulación del mercado laboral que haga posible una reducción ilimitada de los salarios y una precarización total de las condiciones de trabajo; o sea, la precarización y depauperación de las condiciones de existencia, empezando por las mujeres y los jóvenes hasta acabar con el resto de una fuerza de trabajo que es «poco competitiva». Hay que trabajar más para ganar menos y en peores condiciones.

«¿A qué jugamos?», editorial de la *Lletra A*, núm. 40

Efectivament, les mesures de reordenació neoliberal del mercat de treball no eren una novetat en la història econòmica de l'Estat espanyol. Sí que, en tot cas, la seva radicalització a mans de l'executiu del PSOE es donà en un context de debilitament profund de les centrals sindicals majoritàries. Després d'anys on fer sindicalisme significava únicament encaminar les maquinàries sindicals cap a la concertació, poc podien maniobrar en un context de fermesa d'un govern que volia —perquè podia permetres'ho— trencar les negociacions.

Les direccions d'UGT i CCOO han trigat massa temps a reaccionar com era obligat. Durant sis llargs mesos han dipositat totes les seves expectatives en la negociació d'un pacte social indesitjable i que, al capdavall, s'ha demostrat impossible. Mentre es succeïen interminables reunions, el govern ha donat curs a mesura rere mesura, sense prendre en consideració ni una sola de les posicions dels sindicats. La convocatòria de la vaga general representa una rotunda declaració de l'absurditat d'aquesta febre negociadora, que ha sembrat el desconcert entre les bases sindicals i ha estat criticada amb fermesa per la gent d'esquerra. Quan allò que calia era alertar la població treballadora del que li venia al damunt, denunciar els plans governamentals i organitzar-ne l'oposició, la insistència en la negociació ha distret d'aquestes tasques, ha facilitat la tasca d'executiu, ha paralitzat l'acció obrera i ha conduït als mateixos sindicats a un carreró sense sortida.

Acció Alternativa, «27 de gener a la vaga general»

No va ser només la notòria dificultat de reorientació estratègica d'unes centrals sindicals implantades ja gairebé —orgànicament— en els nervis del pacte social de l'estat-democràcia. Els i les assalariades de 1994 no era la classe que, només un parell de dècades abans, havia arribat a posar en dificultats el comandament capitalista.

La reestructuració econòmica i social que s'originà a la dècada dels setanta, amb la idea de modificar substancialment «l'antiga trinitat» (taylorisme en l'organització del

treball, fordisme pel que fa al règim salarial, i keynesianisme en la regulació macroeconòmica de la societat), així com la seqüència següent, això és, la contundència amb què la nova racionalitat neoliberal dels anys vuitanta s'havia convertit en dogma, havien transformat profundament la realitat del treball. Una reestructuració que obeí a la necessitat de superar la crisi productiva del model fordista (rigideses tècniques i organitzatives dificultaven l'acumulació de capital: grans unitats productives, producció en sèrie, etc.), però que sobretot —ja que no existeix «necessitat productiva» més alta que la d'evaporar el conflicte en el treball assalariat— pretenia destruir la composició política del subjecte obrer (industrial) que, a través de la lluita de classe, havia accelerat aquella crisi.

Ja hem vist com la reestructuració política que suposà la Transició fou impulsada *també* pels centres de decisió empresarial, que entenien que la carcassa franquista era obsoleta per garantir l'acumulació del capital. El motiu? L'excessiva conflictivitat que generava impedia propulsar les mesures per superar la crisi de finals dels setanta. Immediatament, liberalitzar l'acomiadament i, de més llarg abast, flexibilitzar el mercat de treball i desvincular l'estat de la protecció social dels treballadors. L'aposta reformista de l'empresariat preferí deixar el llast de la ideologia per tal de salvar les cadires: això és, garantir un control de la producció darrerament tremolós. En una democràcia de mercat de tall europeu no seria difícil recuperar l'hegemonia, ja es podria «desvincular la lluita política de l'econòmica de tal manera que aquesta els afectés com menys millor»[5].

L'opció pel pacte pretengué, mitjançant el reconeixement institucional dels sindicats de classe, instaurar una nova i legitimada estructura política de gestió del conflicte i així acabar amb les formes insubordinades de la lluita obrera. Però la reestructuració econòmica i social engegada paral·lelament anà més enllà: pretengué modificar en profunditat les bases materials que sustentaven la potència política del treball, el contrapoder obrer. La classe treballadora industrial, localitzada en grans unitats de producció i amb unes condicions laborals encara prou homogènies, aquella que havia desenvolupat formes pròpies de resistència i organització, havia de ser desmantellada.

Inicis dels vuitanta. Època daurada dels expedients de regulació, dels acomiadaments massius, de les jubilacions anticipades, de la cristal·lització d'allò que hom anomenà «atur estructural». Simbolitzen prou bé els devastadors efectes en el social de la «modernització» capitalista a l'Estat espanyol: en són els fills bastards, amagats de la mirada d'amics i coneguts ja no només per les classes dirigents de l'operació, sinó per alguns dels qui l'executaren.

> *Els sindicats majoritaris han estat còmplices de l'ofensiva neoliberal del capitalisme, en la dualització de la classe obrera, en l'extensió de l'atur, de la precarietat. Amb les seves polítiques reformistes han acceptat una negociació col·lectiva a la baixa, han prioritzat una acció sindical des de les cúpules, han renunciat a treure la política al carrer, han coartat els processos assemblearis dins les empreses, s'han oblidat dels i les precàries i de totes aquelles persones que no conformen l'aristocràcia obrera [...]. Ja des dels Pactes de la Moncloa, on s'imposaren polítiques d'austeritat i retalls de conquestes economicosocials, tots els convenis han reconegut revisions salarials per sota la inflació. Els sindicats han acceptat acomiadaments, reestructuracions industrials, reducció de salaris reals, economia submergida, salaris dependents de productivitats, privatitzacions d'empreses estatals rentables, «pactes de competitivitat» on s'acceleren ritmes i temps de treball, extensió dels contractes eventuals, reduccions als mínims de prestacions socials, legalització d'empreses de treball temporal; han desactivat conflictes laborals, han acceptat, en definitiva, mantenir un pacte social amb la contrapart empresarial quan aquesta ja no donava res a canvi .*
>
> *Està tot fatal*, 1 de maig 2001

L'atur, resultant de la destrucció de milers de llocs de treball, va ser la palanca que permeté substituir ocupació estable per «noves formes d'ocupació». L'efectiva manca d'ingressos, pròpia de situacions de desocupació en règims de minsa protecció social, sumada a la construcció social de la nocivitat del no treball, apressaren la quasi totalitat dels agents socials a cridar en favor de la creació d'ocupació *a tot preu*.

I així fou. Les emergents realitats laborals, les característiques d'una ocupació considerada inicialment com a «atípica» i que al cap de poc seria hegemònica en el volum de contractació, ja no ens remeten a l'anterior model garantista d'ocupació estable, indefinida, amb drets i prestacions associats, ni molt menys ens recorden un treballador amb capacitat de generar antagonisme. Sinó que la introducció progressiva —al llarg dels vuitanta i noranta— de la flexibilitat i temporalitat en l'ús de la força de treball, que arribà a l'apogeu precisament en la reforma laboral de 1994 amb el paquet de «mesures urgents per fomentar l'ocupació», aconseguí que ambdues —ocupació estable i conflictivitat laboral— semblessin postals esgrogueïdes d'un passat llunyà.

Realitats laborals associades a la forta temporalitat i inestabilitat, a la pèrdua jurídica del lloc de treball[6], a la desprotecció punyent, a la intensificació dels ritmes de treball, a la insuficiència d'ingressos salarials i a la reducció als mínims d'altres retribucions indirectes. Vides per tant travessades per la constant incertesa, per la situació objectiva i angoixant de ser prescindible, per la dislocació dels temps i els espais (horaris flexibles, temps parcial, teletreball), per la infravaloració. Mal·leabilitat, fragmentació, vulnerabilitat, atomització, debilitat. La despotència política de la força de treball.

Compartim la definició de precarietat com el «conjunt de condicions, materials i simbòliques, que determinen una incertesa vers l'accés sostingut als recursos essencials pel ple desenvolupament de la vida d'un subjecte»[7]. Efectivament, supera la visió d'una precarietat estrictament associada a qüestions laborals o salarials. En tot cas una precisió: s'és precari en el treball i en la vida, i en la lluita: la precarietat atenua la capacitat de creació de conflicte, dificulta revocar col·lectivament la incertesa. Corda fluixa, punt mort: invalida anteriors matrius d'agregació i confrontació, quan encara està per recompondre el poder negociador i instituent de les subjectivitats en la precarietat.

El sector de telemarketing és un calaix de sastre que inclou sobretot empreses subcontractades, que es mouen per contracte d'obra i per campanyes. Campanya de venda d'un mòbil, per exemple, que era fictícia, perquè és molt arbitrari dir aquesta campanya comença avui, i la setmana que ve s'ha acabat la campanya i tots al carrer. Aquí estava el major grau de precarietat, que no sabies quan temps treballaves. D'un dia per l'altre et podien fer fora. Amb aquesta llosa a sobre, treballes i calles, si et canvien el torn, si et fan fer hores, no et queixes per res i és molt difícil aconseguir millores laborals. Una història forta és la que passà a Airtel. Es plantejà una vaga on simplement es demanava que l'auricular de treball fos personal, o que hi hagués farmaciola. L'endemà fan fora a 700 treballadors. D'aquells 700 només 25 tiren endavant demandes per acomiadament improcedent, a 17 a la llarga se'ls dóna la raó. Però la resta ja estan fora.

El problema és com s'han portat les lluites des dels sindicats, que no s'ha vist la precarietat com un problema global i per tant no s'han creat estructures noves. Tu veies que era una lluita nova, una lluita contra la precarietat, per tant amb característiques noves, i en canvi des del sindicat es plantejava amb l'estratègia sindical clàssica. I ara es veu que no s'aconseguí aglutinar la gent. En les reunions sindicals del telemarketing a hores d'ara queden 10 o 15 persones, però n'hi han passat centenars que no es queden perquè el sindicat no ho entenia com una lluita contra la precarietat, sinó com un problema laboral en un àmbit laboral concret.

Si la lluita s'hagués entès com a lluita contra la precarietat, dins del sindicat s'haguessin creat estructures específiques. Igual que hi havia espais com Portes Obertes per als immigrants, perquè són igualment treballadors però amb uns altres problemes, de papers, etc; si almenys CGT hagués fet una història semblant amb el tema de la precarietat, i tu tens un espai on posar en comú problemes similars entre gent de diferents àmbits, doncs la lluita potser hagués anat diferent. Però el tema es treballava des d'una secció sindical com és Transports! I havies de parlar amb els del metro, quan els precaris s'hi colen, al metro! No es crearen estructures específiques en el cas de la precarietat del telemarketing, i per tant aquella lluita estava abocada al fracàs.

D., Grup de discussió Precarietat

Mentrestant, les organitzacions sindicals esperen, i esperen en va. Si les seves rovellades estructures organitzatives són incapaces de caçar al vol la mobilitat i rotació del treballador socialitzat, les seves disposicions programàtiques i estratègiques semblen l'articulació política de l'alleujament del treballador-estable-encara-no-precari. L'excepcionalitat d'experiències com la plataforma de treballadors de Telefònica En Construcció, que malden per apropar-se a unes realitats laborals on no existeix cap expressió d'acció col·lectiva, ens assenyalen per contra les limitacions —i, fins i tot, les contraindicacions— generalitzades de la majoria sindical vers la precarietat.

Així, arribem a la conclusió que el sector és avui dia un terreny entregat per les direccions sindicals a la patronal, amb la intenció de fer-nos creure que així es conformaran amb explotar als i les precàries i ens deixaran a nosaltres en pau. La realitat és tossuda i ens diu el contrari. Telefónica (i les altres operadores de la mateixa manera), com que no topa amb cap alternativa al seu discurs de mercat i competència, aprofundeix gradualment en l'atac a les nostres condicions de treball o ens acomiada directament. [...] Per nosaltres, la solució passa per prendre consciència d'això i convèncer als nostres companys i companyes de feina que és necessari fer-hi alguna cosa. I pressionar els sindicats i els comitès d'empresa perquè, d'una vegada per totes, comencin a coordinar-se amb d'altres comitès i amb treballadores d'empreses on ni tan sols no hi ha comitès. I de la consciència s'ha de passar a l'acció: quan es negocia el conveni del Telemarketing, la plantilla de Telefónica ha d'intervenir; les seves vagues han de ser recolzades per accions pròpies (manifestacions, vagues…), que es vegi al carrer la necessària consciència de sector. Si una contrata va a la vaga, els treballadors i les treballadores de Telefónica no tan sols no hem de consentir esquirolatge, sinó que amb les nostres protestes i accions hem de fer que la resta de contractats tampoc puguin treballar… En definitiva, hem de demostrar a les empreses del sector que no podran continuar lucrant-se de la precarietat del sector sense haver d'enfrontar-se a una plantilla encara unida, forta, nombrosa i amb drets, com és la nostra.

En Construcció, Plataforma de treballadores i treballadors de Telefònica

A banda de les inèrcies endògenes que esclerotitzen el sindicalisme a l'hora d'acostar-se als i les precàries, cal considerar que la representació impossible per part dels sindicats prové de trobar-se «entre dos focs»: per una banda, la tendència neoliberal a prescindir de la mediació sindical; per altra, l'evident rebuig als sindicats per part de la força de treball precaritzada[8].

El primer foc: el canvi de paradigma economicosocial que abrasa per dalt. La contractualitat fordista ja no té lloc en la producció flexible, la planificació ha d'integrar la imprevisibilitat, és necessària una adaptabilitat altíssima. S'exigeix a la força de treball una renovació constant del pacte individual amb l'empresari a partir de la iniciativa pròpia, l'«autoactivació», la motivació; la subjectivitat integrada. La gerència i els sindicats competeixen per una mateixa matèria amb més intensitat que anteriorment: en el fordisme la subjectivitat del treballador havia de ser eliminada dels centres de treball[9]. En els anys setanta, «el «subjecte» expressava aleshores una instància fortament antagonista. L'ús del terme tenia immediatament una València política, volia dir reivindicar una existència més enllà del sistema d'organització del treball, reivindicar la centralitat de la pròpia subjectivitat [...] Avui afirmar que la subjectivitat forma part de la producció no escandalitza ningú»[10]. La individualització de les relacions laborals i la integració de les subjectivitats obreres en el mateix procés productiu són factors que esquerden el terra de sota els peus sindicals.

És més: des del punt de vista de la gerència empresarial, els sindicats només són necessaris en casos de conflictivitat col·lectiva manifesta, o bé de plantilles estratègicament centrals, on sí que poden fer el paper de, respectivament, mediadors i representants. Tanmateix, per gestionar una força de treball precaritzada, que tendeix —quan ho

fa— a expressar conflicte o bé individualment o bé amb la deserció de la feina, ja té altres instruments: la secció de recursos humans. Encara que en tinguessin la voluntat, els sindicats no rebran cap impuls empresarial per introduir-se en aquests sectors. La quantitat de subjectes productius que poden ser representats pels sindicats ja és menor.

> *El clàssic model sindical del comitè d'empresa i la lluita dels treballadors per mitjà dels seus representants escollits en eleccions sindicals s'està demostrant totalment inoperant per a un sector important dels i les treballadores. Pels i les precàries i temporals no existeixen els comitès d'empresa, ni les eleccions sindicals, ni el lloc fix de treball per a tota la vida, ni la possibilitat de pressió a l'empresa a través de protestes dins el lloc de treball: el model sindical actual només defensa els interessos dels treballadors fixos, de mitjana edat i normalment d'empreses grans amb forta presència sindical. Per a la resta de temporals i precaris, molt d'ells joves, dones i immigrants la lluita sindical dins l'empresa és una quimera que només pot portar a perdre la feina i engrossir les cues de l'atur.*
>
> Assemblea contra l'Atur i la Precarietat de Gràcia, 1998

Més encara: hem d'entendre que la noció de subjecte productiu s'amplia. Si la mercantilització va més enllà del treball assalariat, si entenem que la producció és social i ja no coincideix amb els llocs, contractes, temps i relacions del treball formal, si cada vegada més són el saber, la comunicació, l'afecte vital i la cooperació el «material vivent» de l'acumulació capitalista[11], més seran els marges on la conflictivitat escapa espacialment d'una capacitat d'intervenció sindical restringida en el treball salaritzat.

El segon foc crema per baix. L'estructura sindical ja no és únicament impertinent organitzativament per enquadrar a) les noves formes d'ocupació, i b) els nous temps i espais de la producció social, sinó que és impertinent per potenciar les subjectivitats que s'hi generen. Ni sembla poder resoldre la necessitat d'assegurar ocupació estable a qui la desitgi, ni promet garantir l'accés al consum dels qui s'hi vulguin realitzar perquè el treball assalariat ja no és font d'identitat. Ni, encara menys, és útil per a les subjectivitats crítiques que pensin la precarietat com a possibilitat de viure moments d'alliberament i creació sostrets del treball assalariat. Un possible inici de subversió:

> *El precari podrà dislocar definitivament la seva adhesió al sistema que el sotmet només si comença a preveure i instrumentalitzar la precarietat no per accedir de manera més eficaç al consum (i prolongar definitivament la seva esclavitud) sinó per alliberar definitivament el seu temps i espai dels hàbits del treball i de la reproducció cultural del consum.*
>
> Rodríguez, 2001

O bé, tal i com es diria el primer de maig del 2004: «Volem fugir de la precarietat, però hem de reconèixer que també ens ha ensenyat algunes coses. A no suportar el treball estable, rutinari, alienant. A no acceptar la disjuntiva: ¿tenir un temps de merda sense diners o tenir uns diners de merda sense temps?».

Per què ens sembla més creïble la hipòtesi d'una subjectivitat crítica encaminada vers els espais de cooperació no salaritzada i no pas —com en anteriors processos de lluites fabrils— vers la creació de conflicte en els espais del treball assalariat? Si reformulem l'interrogant ens acostarem a alguna de les respostes. Són les tradicionals formes de lluita obrera eficaces per potenciar la conflictivitat precària, tant la que es desenvolupa en el marc del treball assalariat com fora d'aquest? Més preguntes a l'aire, aquestes suscitades per la vaga general del 20 de juny del 2002:

> *¿Cómo inventar nuevas formas de huelga cuando la producción se fragmenta y se deslocaliza, cuando está organizada de tal modo que dejar de trabajar por unas horas (aunque sean 24) no afecta necesariamente al proceso de producción, y cuando nuestra posición contractual es tan frágil que una huelga supone poner en riesgo la posibilidad de seguir trabajando mañana? [...] Entendíamos que muchos de estos trabajos en los márgenes: trabajos invisibles, desregulados, desanclados, no se veían interrumpidos o alterados mediante una huelga de este tipo, y que la precarización del mercado laboral se había ampliado de tal modo que la mayor parte de las personas trabajadoras ya ni tan siquiera se veían afectadas por las nuevas reformas contra las que se celebraba la mencionada huelga.*
>
> Precarias a la deriva, 2004

Les formes de lluita de tipus sindical semblen superades per la fragmentació de la força de treball (rotació, temporalitat, incertesa en la relació contractual) i per la multiplicació difusa de la producció social (acumulació capitalista en el territori, en la comunicació). Però també reben impactes dels processos de subjectivació que fomenta la precarietat, com l'expressat pel debilitament de l'ètica del treball assalariat. Si el dissens no es materialitza en els àmbits de treball precari no és només a causa d'unes condicions materials adverses. És, sobretot, per la mateixa subjectivitat generada per la precarització, pel rebuig a intervenir en el treball assalariat, per naturalitzar-lo com una relació de subordinació i precarització inevitable, per utilitzar-lo instrumentalment com a mitjà per aconseguir diner, per abandonar-lo com l'autodefensa més realista.

> *No es desde nuestra condición de trabajadores asalariados, sino desde nuestra situación de precariedad social, que hacemos esta huelga. No aceptamos reducir el significado de nuestra lucha a la mejora de las condiciones concretas de este trabajo, que en el fondo da asco y al que somos desafectos. Por lo que luchamos no es por perpetuarnos en este curro y no aceptamos la centralidad del trabajo en nuestra vida ni en nuestra lucha: al contrario, anhelamos poder gestionar nuestra propia flexibilidad y movilidad, poniendo freno y revirtiendo el proceso de precarización social, la pauperización de nuestra vida. Orgullo y dignidad precarios contra la precarización. Si ejercemos la lucha desde este puesto de trabajo, es porque, por azar, estamos aquí ahora. Pero desde donde habla nuestro antagonismo, es de nuestra condición de sujetos sociales precarios. En suma: nuestro antagonismo se articula no desde la reivindicación del trabajo, sino desde la desafección al*

mismo; e intervenimos en este trabajo porque es un instrumento para aproximarnos al horizonte de una redistribución de una riqueza social diferente, que no pase necesariamente por la centralidad del salario. Es precisamente la negación a reconocer la empresa o el trabajo como ámbitos estrictamente demarcados para la lucha sindical lo que permite no solamente alianzas políticas más amplias y eficaces, sino un tipo nuevo de imaginario antagonista que se desborda hacia lo social como un nuevo espacio de conflictualidad complejo. Precarización del empleo, vale, pero... ¿cómo se cuantifica y se sindicaliza el derecho a respirar aire puro, a habitar una vivienda digna, a socializarse en espacios públicos auténticos, a generar autonomía social y formas de vida que merezcan ser vividas? ¿Cómo se sindicaliza el malestar colectivo difuso contra la precariedad social?

Yomango, 2003

És el segon foc qui ensenya els límits del sindicalisme vers la precarietat. És el segon foc que fa la representació impossible.

Intuïcions i límits d'algunes experiències contra la precarietat

Dels nous sectors socials, aturats i precaris, han de sortir respostes noves a les noves formes d'opressió.

Resistència anticapitalista, 1er de Maig de 1998

La incapacitat del sindicalisme majoritari —estratègica, orgànica, ideològica— d'entendre tots i cadascun dels contorns de la precarització laboral i vital, així com les noves subjectivitats emergents que relativitzen la centralitat simbòlica del treball assalariat, obriren les portes a l'experimentació. A l'assaig i l'error, al descobriment i la refutació, a la recerca de noves formes d'intervenció que s'ajustessin, amb més precisió, als canvis materials i subjectius de la precarietat. Destaquem algunes experiències de la segona meitat dels noranta, no perquè fossin les úniques, sinó perquè d'elles en vam extreure al seu moment algunes de les possibilitats i límits de la lluita contra la precarietat.

L'escenari postvaga generà un descontentament entre diversos grups de gent que es varen implicar en nous espais horitzontals que sorgiren després de la vaga. Aquestes expressions crítiques juvenils començaren a coordinar-se i treballar plegades en diverses campanyes que giraren entorn de l'atur i la precarietat laboral (les marxes, treball als instituts i plataformes de barri). Paral·lelament, apareix la Mesa Cívica pels Drets Socials, un marc de treball comú nascut també del desencís per l'estratègia sindical postvaga i que, des de la societat civil i no pas de l'àmbit sindical, pretén incidir en la recuperació de la lluita pels drets socials.

Participant de les Marxes contra l'Atur i la Precarietat, 1996

Les plataformes pel treball digne, nascudes poc abans de la vaga general de 1994, suposen un trànsit a destacar. No foren l'únic trajecte que certificà a la pràctica la defunció de les formes *velles* de fer política i l'emergència de *noves*, perquè les contradiccions s'anaven aguditzant per tot arreu: Mili-KK, feministes, ruptura i/o dissolució de l'extrema esquerra com Revolta o Rauxa. Però si les destaquem és perquè en les plataformes el trànsit es produí entorn al treball assalariat i les formes de representar-lo.

Sobretot impulsades inicialment pels Col·lectius de Joves Comunistes, les aleshores actives joventuts del PCC, les plataformes es constituïren per fer front a les «limitacions de l'acció sindical en l'àmbit juvenil» i —per alguns dels seus impulsors— suposaren l'intent de pressionar des de fora els sindicats perquè s'adeqüessin a les transformacions del mercat de treball[12]. L'objectiu immediat, per tant, fou estendre la convocatòria de vaga en espais sovint refractaris al sindicalisme com barris i instituts; tenir, en definitiva, un paper complementari a les organitzacions sindicals que, com CCOO, no eren del tot alienes a l'experiència. El desenvolupament de la vaga, tanmateix, alterà substancialment més d'un guió:

Acabada la huelga, con una muy destacada participación de la gente joven, tal y como pudo verse en la manifestación de Barcelona y en los piquetes que actuaron desde aquella madrugada, diferentes factores hicieron inviable el mantenimiento de una Plataforma Nacional sin un objetivo y un proyecto claro asumido colectivamente. Aun así, jóvenes de algunas plataformas, en gran medida sin afiliación política, reclamaron el mantenimiento de sus plataformas (otras se disolvieron inmediatamente), así como la necesidad de establecer formas de coordinación entre ellas. El desencuentro con el sindicato, que no tuvo capacidad de ayudar a organizar a todos aquellos jóvenes a los que previamente se había ilusionado y, no podemos olvidarlo, necesitado para el éxito de la huelga, no tardó en producirse. La propia estructura sindical dificultaba su incorporación o una vinculación más o menos estrecha. Pero también ciertas dosis de estrechez de miras y miedo a que se desarrollasen estructuras antisindicales, cuando ése no era precisamente el problema que expresaban aquellos jóvenes.

Cañadas i Caprile, 1994

O potser sí. Les plataformes prosseguiren després de la vaga, ja que aquesta «no havia aturat la reforma laboral»; i prosseguiren malgrat «el asombro de muchos y la incomodidad de algunos». Tapiant oficines de l'INEM, manifestant-se en centres comercials o al centre de la ciutat, boicotejant establiments on hi havia hagut acomiadaments. Prosseguiren, fins que foren finalment desactivades, no sense resistència per part dels sectors «en gran mesura sense afiliació política».

Entre inauguració i cloenda, tanmateix, havien succeït algunes coses. En primer lloc, la gent que hi participà entengué que les formes flexibles de gestió de la força de treball suposaven una rotació laboral altíssima pels treballadors precaris. I que, per tant, s'havia d'abordar la precarietat no des d'una intervenció en el volàtil lloc de treball, sinó

des d'on el precari encara podia tenir una mínima capacitat d'agregació: el territori. Tant en l'organització com en les formes d'acció que s'adoptaren, existí efectivament la voluntat de superar la debilitat dels i les precàries en el lloc de treball i establir una metodologia que generés potència des dels barris. Amb la finalitat que, o bé revertís en els llocs de treball focalitzats a la zona, o bé perquè l'organització de barri fos punt d'ajuda mútua pels qui la formaven.

> *En potenciar l'organització de la lluita social també en el lloc de reproducció, al barri, s'evita així el risc de repressió en el propi lloc de treball i es possibilita la unió de la lluita laboral d'ocupats, aturats de llarga durada, persones amb treballs temporals o esporàdics, estudiants fent feinetes, treballadors inactius, persones que realitzen els treballs domèstics,...*
>
> Document de les Plataformes, 1995

L'agregació territorial en barris com la Zona Franca, Sant Martí-Verneda, Gràcia, Les Corts, Sants, o en nuclis metropolitans com Terrassa, Sabadell, Cerdanyola, Cornellà, Badia, Montornès, Manresa, Girona, suposà una innovació central de les formes d'intervenció habituals respecte al treball assalariat.

En segon lloc, s'intuïren els sectors productius on més s'intensificava la precarització, allà on anaven a parar «els cossos humiliats per la precarietat». Serveis, feines no qualificades del comerç o la restauració, teleoperadores, el terciari de la gran distribució, segments que van de la logística a la informàtica, dels serveis a les empreses als serveis a les persones, dels centres comercials a les franquícies. Sectors on precisament s'articula la difusa organització metropolitana del treball, unitats productives de la metròpoli-empresa on rauen els cossos humiliats i exclosos de l'organització sindical; per tant, extremadament desprotegits davant l'arbitrarietat empresarial.

> [Amb] *la tendència a l'increment de subcontractació de certes tasques a petites empreses, a la descentralització productiva, a la terciarització, al treball temporal, aquella virtut de la concentració industrial és cada cop més difícil d'aprofitar per engegar una lluita de la classe treballadora. De fet, molts sindicats es troben força perduts i estan mancats del poder de mobilització que havien tingut en el passat. [...] Fora d'aquestes organitzacions sindicals, sense espai en elles, queden moltes d'aquelles persones que treballen en condicions més precàries, amb sous més baixos, sense seguretat social, sense contracte... o si es té contracte amb d'un eventual, a temps parcial, de pràctiques, d'aprenentatge... Aquests treballadors són cada cop més nombrosos i la tendència sembla indicar que augmentaran la seva proporció.*
>
> Document de les Plataformes, 1995

Amb pràctiques d'acció directa externa en inems, centres comercials i *fast-foods*, es fomentava l'agregació dels i les precàries («nuestras acciones empezaron por un grupo pequeño de personas, pero gracias a la acción ahora la asamblea ha aumentado», afirmava la plataforma de Badia) i alhora s'assenyalava la geografia real de «l'increment del volum d'ocupació»: les condicions precàries de la nova contractació. Accions que no buscaven només la complicitat dels i les assalariades, sinó que intentaven involucrar els clients dels establiments en el desprestigi comercial de l'empresa. Tant pel subjecte al qual s'adreçaven, com per les tàctiques d'intervenció simbòlica en els espais de la precarització laboral, les plataformes iniciaren un recorregut que hauria d'haver donat més fruits per la seva plena pertinència.

La coordinació horitzontal i la intervenció local dels grups («en les plataformes, que funcionen assembleàriament, sempre s'hi participa com a individu, sense representar cap organització») demostraren poder produir noves formes d'acció col·lectiva respecte a la precarietat socialitzada. S'analitzà el treball assalariat i el límit de les seves «dignitats». Es vinculà la vivència en primera persona de la precarietat —i per tant la imaginació de formes de lluita situacionals— amb els processos de globalització capitalista i la internacionalització de les lluites. Es participà a la campanya «Contra l'Europa del capital» de 1995, en les marxes contra l'atur i la precarietat d'abril 1996: L'Hospitalet, Cornellà, Sant Boi, Sant Vicenç, Martorell, Manresa, Terrassa, Sabadell, Badia, Cerdanyola, Ripollet, Montcada, Santa Coloma, Badalona, Sant Adrià, Barcelona...

I, sobretot, s'aprengué, a partir del sentiment d'haver estat utilitzats en la vaga del 94 i posteriorment minoritzats, amb l'experiència del desmantellament teledirigit de les plataformes, a iniciar la cabdal lluita per l'autonomia respecte a partits i sindicats. Autonomia que, a partir d'aleshores, caracteritzaria les experiències de lluita contra la precarització. Una confirmació dels temors dits en veu baixa pels propers al sindicalisme.

> *Es posible que las Plataformas, en una muestra más de la debilidad actual del movimiento juvenil progresista, puedan ir desapareciendo en el transcurso del año si no encuentran una dinámica adecuada que les permita seguir desarrollándose, ni apoyos ni colaboración suficientes. Pero lo que parece cierto es que, si no se hace nada, en las próximas movilizaciones de una cierta dimensión los jóvenes de izquierda, organizados o no, se encontraran necesitados de nuevos espacios desde donde actuar. En el mejor de los casos, si el pesimismo y el desánimo no pesan demasiado, se volverán a crear estructuras parecidas. Que las relaciones con el sindicato se mantengan tan cordiales, y hasta cierto punto asumiendo sin problemas su dirección y protagonismo, como en la última huelga general, no parece tan claro.*
>
> Cañadas i Caprile, 1994

Tanmateix, les plataformes foren desactivades, com a contrapartida en aquella operació per la qual el PCC aconseguí el control de la USCOB (Unió Sindical de la Comissió Obrera de Barcelona). I s'hagueren d'impulsar noves experiències contra la precarietat. Des de la Mesa Cívica Jove, formada sobretot per organitzacions juvenils d'esquerra radical, fins a les Assemblees contra l'Atur i la Precarietat —«plantegem la

necessitat d'anar cap a un moviment que lluiti realment contra l'atur i la precarietat i volem donar una continuïtat a aquestes petites mobilitzacions que s'han despertat amb caràcter autònom i assembleari...»—, on la representativitat era territorial, es continuaren el camins irregulars encetats per les plataformes. L'aposta per l'acció directa i ja no només l'autonomia, sinó la critica integral dels sindicats majoritaris, foren els signes dels nous assaigs.

Les campanyes contra les empreses de treball temporal (1996-1998) suposaren, possiblement, l'experiència més reeixida d'aquesta etapa. Comprenent diferents formats organitzatius, tendiren a la coordinació descentralitzada, sostinguda per grups dels barris i pobles provinents del nou independentisme radical, del moviment estudiantil assembleari i del moviment de les okupacions de l'àrea metropolitana.

> *Un punt d'inflexió és el 25 d'abril de 1997 on es convoca una jornada de lluita que coordina gent d'universitats, col·lectius de barri i instituts. La jornada acaba amb 12 ETT ocupades i 8 persones detingudes a Sants. La lluita pren un caràcter general, s'estén i de la centralització en la plataforma passem a la territorialització i descentralització del conflicte, amb l'ampliació també del nombre d'accions, cartells, pintades, ocupacions, sabotatges, etc. S'ha passat d'una lluita genèrica contra l'atur i la precarietat a la focalització de tots els esforços en un objectiu concret i aquest fet va acabar donant fruits. Sense cap coordinació central, la mateixa protesta s'estenia a diferents barris, municipis i pobles.*
>
> Participants de la campanya

Malgrat la composició dels grups, els objectius eren socials i no ideològics, i es materialitzaren en un ampli repertori de confrontació. Intens treball de focalització d'un objectiu (l'ETT), accions directes que obligaren a tancar-ne algunes, ús del sabotatge i l'ocupació d'ETT com a repertori modular, mocions als ajuntaments, vagues a instituts per a recolzar les jornades de lluita, etc. Salts qualitatius respecte a l'activitat de les plataformes, ja fos en l'impacte mediàtic, la repressió policíaca, les rutines de força col·lectiva i ràbia organitzada, com en la comprensió del mercat de treball capitalista i el paper regulador dels sindicats, que hagueren d'intervenir per gestionar un conflicte que s'havia iniciat al marge —i molt sovint en contra— de les estructures sindicals. Aquelles campanyes foren un dels impulsos del cicle que s'obria:

> *Les campanyes contra les ETT es van començar quan encara l'àmbit de l'esquerra autònoma, radical o alternativa es trobava més atomitzada i debilitada que en l'actualitat, la militància s'entenia de manera estricta i nominal com a part d'un col·lectiu o organització i es vivia una sensació i una necessitat de recuperació d'espais de lluita. En aquest escenari, les ETT van ser un factor aglutinador de diverses sensibilitats, persones i col·lectius en un moment en què el desallotjament del cinema Princesa va encendre els ànims de la lluita social.*
>
> Participants de les campanyes contra les ETT

Les lluites autoorganitzades contra la precarització en la segona meitat dels noranta expressaren les polititzades «fugues» precàries respecte a l'organització sindical. No aconseguiren crear un «moviment generalitzat de precaris», que era l'objectiu de fons de moltes d'aquelles experiències, però contribuïren en la recerca de noves formes d'expressió de conflicte. Després de la vaga general, cristal·litzà una nova subjectivitat —*des de* i *contra* la precarietat— que s'hagué d'enfrontar amb els blindatges de l'estat-democràcia i el seu sistema de representació en crisi. Denunciant-ne les contradiccions estructurals, possibilitaren l'emergència de noves formes d'acció col·lectiva.

> *Denunciem el pacte social entre empresaris, governs i sindicats, com un pacte que no representa a creixents sectors de la població, i que està legitimant la consolidació en la impunitat de l'imperi de les multinacionals. Immigrants, precàries, aturats, assalariades en perill d'extinció, presos... Qui signa la pau social en el nostre nom? Qui es doblega al capital amb una legitimitat que no té?*
>
> Resistència anticapitalista, 1er de Maig del 2000

Aquelles experiències assajaren processos d'autoorganització basats en la solidaritat i el contrapoder territorial. Intuïren la vida posada a treballar i per tant la generalització de la precarietat, i entengueren que no existeixen estructures laborals que formin automàticament un subjecte, sinó que els processos de subjectivació han d'abraçar treball i no treball, «fàbrica» i territori. Els assaigs posteriors no foren aliens a aquests aprenentatges. El conflicte a partir de la vida quotidiana i els apunts de contrapoder territorial serien irrenunciables a partir d'aleshores. No només per expressar exigències o reivindicacions, sinó per produir *formes de fer*. Això és: «produir nosaltres mateixos i de manera col·lectiva els serveis pel propi col·lectiu, de reproduir els elements de la pròpia vida quotidiana, autònomament del mercat i l'estat. Avui en dia aquest és el gran repte: passar de la lògica d'exigències del contracte a la lògica de l'acció per l'autovaloració, per apropiar-se altra vegada d'alts nivells d'autonomia social, que s'ha d'expressar en produir un mateix part dels serveis necessaris per la vida i sostreure'ns al caràcter de mercaderia»[13].

Una conflictivitat i un contrapoder que, en un context de precarietat socialitzada, haurà de subvertir a fons les mediacions institucionals que emmordassen el social, de disputar el control de l'espai públic, de practicar, en definitiva, les formes creatives i rabioses de la desobediència social.

La fecunditat de la desobediència

Després del cicle revolucionari obrer i antiautoritari dels segles XIX-XX, la subversió s'ha quedat sense dates ni calendari. Sense moviment ni subjecte on encarnar-se. Sense projecte per realitzar. Però el teu cos i el meu existeixen. I no són un ventall de possibles. Tampoc són una promesa de futur. Són, necessàriament, el punt de partida d'un programa de subversió.

Marina Garcés

Un ofec recorregué diverses generacions al llarg dels anys vuitanta i principis dels noranta. Una sensació d'energies estancades, de perplexitat i llunyania d'una realitat cada vegada més difícil de modificar. «Tot el que s'havia volgut suprimir tornava amb més força»[14]: la vivència d'una política bloquejada, verbalitzada en la fi de les ideologies, de la història, del «comunisme»; la immersió en una economia reestructurada amb velocitat de creuer respecte als canvis en l'organització del treball i la producció; l'experiència d'un comú en declivi, amb el periclitar de l'agregació obrera i el triomf de l'individualisme... no podien sinó desarmar les armes de la crítica.

Tanmateix, els bloqueigs que neutralitzaven la potència social han alimentat posteriors esclats d'acció col·lectiva. Per trencar l'encanteri, era necessària una pràctica que precisament es nodrís del que determinava el seu bloqueig[15]. Entendre les formes de la paràlisi i erosionar-la amb formes de resistència pertinents, adequades a la situació.

La galvanització de la democràcia de mercat, i la rigidesa dels seus instruments institucionals, ha estat un dels factors determinants que ha induït progressivament a la necessitat d'autoorganització al llarg dels noranta. La seva impermeabilitat ha exacerbat les tendències a anar més enllà de la reivindicació, això és, ha contextualitzat la institució d'unes pràctiques polítiques en termes de contrapoder: no per apriorismes ideològics, sinó pel «xoc amb la realitat». La dificultat d'intervenir en allò constituït portà a pensar en la conveniència de destituir, constituint realitats altres.

Totes les experiències autoorganitzatives d'aquests anys no sorgeixen per una base ideològica prèvia o perquè ja tinguis previst avançar en la creació de contrapoder. Sinó que surten a partir d'un xoc amb la realitat.

A., Grup de discussió Democràcia

La solidificació de l'estat-democràcia, la reestructuració capitalista, la destrucció tècnica i política de la composició de la classe obrera, foren alguns dels xocs que bloquejaren les energies socials fins al punt que, cap a finals dels vuitanta, la protesta col·lectiva basculava entre la persistència de formes d'agregació declinants —els anomenats «nous moviments socials»— i les formes subterrànies del resistencialisme. La paràlisi del social organitzat contrastava amb el dinamisme de la reestructuració, que desfent-se de retòriques keynesianes, projectava colonitzar totes les àrees del planeta i de la vida sota la seva lògica. L'ofensiva econòmica del capitalisme es traduïa a escala internacional en significats polítics: la caiguda del mur de 1989, el col·lapse del Bloc Soviètic, la fi dels referents llatinoamericans, l'assumpció de les esquerres institucionals europees dels postulats neoliberals,... Tanmateix, la preconitzada fi de la història no es feu efectiva i a mitjan dècada dels noranta es produïa una revifada internacional de les lluites socials. Què havia esquinçat l'antic conjur?

La insurrecció zapatista de l'1 de gener de 1994 fou una de les fissures d'un món que es pretenia unidimensional. Els discursos i pràctiques zapatistes, lluny de la clàssica concepció de la presa de poder, i els seus usos intel·ligents de les noves formes de comunicació, esdevingueren un dels referents per a una nova acció global. Tota una ruptura i renovació dels paradigmes de l'acció col·lectiva que tingué la virtut de donar valor a unes pràctiques que ja es donaven en el nostre entorn.

El nostre zapatisme fou el moviment per la insubmissió. Feix de desobediències que s'inicià en forma de rebuig al servei militar i a la prestació social substitutòria i es socialitzà com a eina per descodificar la realitat dominant i obrir fissures en el monopoli de l'estat-democràcia. La insubmissió generà noves potències, desencadenà possibilitats per a un social que ja no volia esperar militant per un futur incert, sinó produir ruptures i alteritats. La desobediència és negació d'allò que oprimeix, i alhora és creació d'una altra política, una altra vida, un altre possible, obre la porta a noves matrius en les relacions socials. Quins han estat els fruits de la fecunditat d'aquest *no*?

L'obertura de nous espais polítics, físics, comunicatius, on socialitzar la desobediència —en els dos sentits: *fer-la social* i estendre-la—, on materialitzar les noves subjectivitats antagonistes, afirmant-les en la conflictivitat i no defugint-la —«no hay opciones reales fuera del espacio que determina la relación social del capital; una relación social, no obstante, que nos constituye en la conflictividad»[16]—, ha estat l'element que, al nostre parer, ha donat cos al renascut cicle de lluites autoorganitzades.

Una desobediència teixida a partir de formes antitètiques a les representatives, que no formula un «programa diferent», sinó que obre espais polítics on esbossar relacions socials autònomes al mercat i l'estat, i horitzontals entre elles. Que beu dels bagatges històrics de l'acció directa llibertària o de la crítica feminista de la vida quotidiana, de les relacions, de la jerarquia. Una desobediència que suposà, en el seu moment, superar l'*impasse* d'una forma-partit polvoritzada, els darrers batecs de la qual foren les experiències d'una extrema esquerra exhausta.

La desobediència ha tingut sovint traducció física, i ja no només ha suposat ruptura dels dispositius polítics de control, sinó que amb els nous espais s'ha cavalcat críticament aquella recomposició capitalista de la metròpoli que s'intensificà amb la cita olímpica de 1992. Alliberant espais amb l'okupació de cases i carrers, subvertint les dimensions espacials de la lògica del control, les noves trames connectives de la desobediència han desertat a una planificació que, amb les olimpíades, buscava segellar definitivament el consens social entorn de la modernització capitalista de la ciutat.

Formes de resistència a la tolerància zero, fugues constituents de nous pols d'agregació, vides contraposades a la metròpoli-empresa. A partir de la ruptura de l'okupació, experiències anàlogues en altres camps han anat dibuixant la nova constel·lació de la reapropiació de la política. Amb la contrainformació, s'ha cercat no només invertir la mercantilització/privatització dels espais urbans sinó reapropiar-se de la mateixa comunicació social. Desobeint la jerarquia i unidimensionalitat dels *mass media*, s'ha facilitat la recomposició de la subjectivitat antagonista.

Les formes de la desobediència socialitzada, no exhaustives ni exclusives, contemporànies entre elles, han anat realimentant-se i desbordant, impactant en els imaginaris, creant complicitats. Enllaçant-se amb les noves realitats socials vinculades a la precarització de la vida.

L'okupació i desallotjament de l'antic cinema Princesa catalitzà un malestar social que no es podia expressar amb els llenguatges fins aleshores existents. Un procés que escampà formes horitzontals, poroses, reticulars, que va desbordar i sobtar l'adormida societat civil. La reapropiació de l'espai urbà, l'emergència de noves conflictivitats, la refutació de les velles formes organitzatives i de militància, les complicitats mediàtiques i institucionals en la criminalització de les noves formes de vida i lluites metropolitanes, són qüestions que des d'aleshores prenen una renovada vigència. Quines trames s'encetaren o es reactivaren amb aquell impacte enorme per a un imaginari social que ja no esperava sorpreses? Quines letargies s'espolsaren?

La desobediència ha mostrat la seva fecunditat instituint experiència política en el terreny d'allò viscut, i ha reobert espais polítics on el dissens ha aflorat, de manera creixent, fins a constituir desafiaments prou seriosos a la governabilitat de l'estat-democràcia. Ara bé, no se'ns escapa que també ha fet paleses les seves limitacions quan ha intervingut més enllà de les proximitats que l'aixopluguen i l'alimenten.

El magma de la desobediència ha tingut un dels reptes de més envergadura en la seva figuració com a «moviment global». Si bé les contracimeres dels primers anys del 2000 suposaren nous afluents d'autoorganització, demostraren alhora les dificultats d'assumir grans mobilitzacions i campanyes, d'establir segons nivells de coordinació sense la interferència de partits i sindicats. Aquest *impasse*, que s'accentuà amb les mobilitzacions contra la guerra del 2004, deixà pas a la reaparició de les velles mediacions. Les pors callades, despertades ja no només per una acció col·lectiva rupturista, sinó per la constitució de trames autònomes de sociabilitat i cooperació social, s'han traduït en el desplegament dels rovellats arsenals institucionals per mediar el creixent impacte social de l'autoorganització. Buscant, altra vegada, encotillar les múltiples pràctiques de la transformació en els estrets marges institucionals.

Avui el vitalisme en el camp social està acompanyat pel creixent i renovat intent de mediar-lo institucionalment: l'actual pugna per la definició de l'espai públic n'és un dels indicadors més punyents. La desobediència dels noranta revitalitzà la potència social adormida per l'estat-democràcia i per l'economia de mercat, i obrí la porta per pensar altra vegada en la possibilitat d'una esfera pública no estatal. Avui, les aigües estan revoltades, però res assegura que en sorgeixi alguna cosa més que interrogants.

El No al 92 com a punt de partida

La nominació de Barcelona com a seu olímpica suposà el gran salt endavant en la modernització de la capital catalana. La cobertura esportiva per intensificar les transformacions econòmiques en marxa, per reestructurar l'estructura productiva de la ciutat. L'esperit olímpic s'aplicà amb insistència, modelà de manera brutal el paisatge urbà, remogué barris sencers, en creà de nous, cimentà les vies ràpides que abraçarien ja tota la ciutat. Barcelona es configurava com a metròpoli, mimètica a models aliens però buscant diferenciar el producte, fer-lo «autòcton» per vendre's millor en la xarxa global. Però en la botiga més gran del món, també s'hi feien rebaixes.

> *Els Jocs Olímpics del 92 representen per Barcelona la posada en escena d'un model de ciutat «moderna» fruit d'una determinada idea de progrés. No obstant, més enllà de tota l'enlluernadora publicitat i del luxe, en la realitat quotidiana aflora la misèria: els marginats, els aturats, els pensionistes empitjoren cada vegada més la seva situació i augmenten sense aturador. L'especulació immobiliària desperta de la seva letargia i viu una efervescència semblant a la del porciolisme dels anys 60. [...] Així, Barcelona, gràcies als Jocs Olímpics es convertirà en una ciutat elitista i cara, recuperada pels privilegiats.*
>
> Carcelona '92, *Què representa la Barcelona 92?*

Malgrat que els Jocs podien haver estat «una oportunitat única per experimentar imaginativament noves formes d'oposició i denuncia», per «unir-nos, per riure, per dir que no estem morts», per «cridar ben alt que hi ha altres Barcelones», el cert és que l'àrea antagonista tingué greus dificultats per expressar-se. No existí una articulació col·lectiva més enllà de petits grups que dissentien de l'esdeveniment i del mateix model socioeconòmic que simbolitzava. La desconnexió, la desconfiança i la manca d'expectatives que s'arrossegava des de feia anys deixà una correlació de forces molt desigual, que facilità l'aplicació d'estratègies de repressió i integració per part del poder.

Una repressió que s'aplicà, de manera significativa, contra sectors de l'independentisme organitzat. Més de quaranta persones foren detingudes i moltes d'elles torturades durant l'anomenada «Operació Garzón», però aquesta no fou sinó la cara més visible

d'una apropiació policíaca de la ciutat que esdevindria permanent. Més enllà de l'explícita repressió, l'estructura politicoadministrativa hagué de maniobrar per fer front als costos socials del procés de «modernització»: aquells que podien crispar la bonica postal olímpica. Emmarcat en la recerca de noves formes de construcció de consens, el voluntariat representà la creació d'un nou canal entre societat i poder, el paradigma de la integració ciutadana en la gran empresa barcelonina.

> *Es vol establir, com a la resta d'Europa, dues categories de ciutadans: el «bon ciutadà» que col·labora en el funcionament de la ciutat i el marginat social, el comportament del qual posa en entredit les regles del joc democràtic.*
>
> Carcelona '92, *Què representa la Barcelona 92?*

Els Jocs Olímpics buscaren obstinadament neutralitzar la conflictivitat urbana a partir de situar tota la participació social dins les lògiques predeterminades del poder. Quines foren les fuites d'aquella institucionalització del social? Prescindir de l'administració i les formes clàssiques de participació política, començar gairebé de zero.

Juny de 1989, tres anys abans de la gran cita. Mentre es construïa un barri artificial a ritmes vertiginosos, d'esquena a les obres es celebraven les primeres Jornades No'92. Gent de barris afectats exposen els processos urbanístics que pateixen, operacions motivades per tal d'augmentar la velocitat de circulació, revaloritzar l'espai urbà, fer atractiva la ciutat per a les classes emergents i eradicar la pobresa i la marginació amb l'expulsió dels pobres i els marginats. Però en aquelles jornades no només s'analitzà el poder, sinó sobretot com rearmar-ne l'antagonisme. I s'encunyaren algunes de les línies polítiques que travessarien el posterior cicle de l'autoorganització. La caducitat de les utopies dels grans projectes de transformació històrica; la crisi de legitimitat de les democràcies del capitalisme-centre amb unes formes de govern cada cop més autoritàries; i la inutilitat de les categories esquerra/dreta pel que fa al sistema de partits, havien d'obligar l'antagonisme existent a buscar nous eixos de confrontació[17].

Malgrat els incipients punts de trobada, la sensació general entre els col·lectius dissidents era de desconcert. Caldria recercar noves formes que trenquessin el consens al voltant del 92. I aleshores emergí el No.

> *Com que no hem desaparegut encara malgrat el silenci que ens aboquen al damunt, més d'una vegada ens han preguntat: però qui sou vosaltres exactament? I aquesta pregunta per la identitat ens la posen grossos i petits polítics, tota mena de buròcrates. Després afegeixen seriosos: però què voleu doncs? I de seguida ens acusen de ser una minoria irresponsable que va contra el que vol la majoria. [...] Nosaltres no volem donar alternatives ni guanyar vots. Ni creiem en futurs meravellosos. Ens dirigim només als qui com nosaltres tenen mala llet. Perquè estem farts de la mediocritat que aquí s'estén disfressada de postmodernitat i de disseny. Estem farts que continuadament diguin el «nostre» alcalde, els «nostres» jocs olímpics... No, no son «nostres». [...] Estem cansats que tot esdeveniment sigui «un triomf de tots», o bé «tots ho hem fet possible». No. No participem d'aquests èxits d'estar per casa, d'aquesta manera delegada de viure. No i no. Volem viure nosaltres per nosaltres mateixos. És a dir, en contra.*
>
> *No al 92*, 1989

El No va ser la forma que prengué aquella recerca insistent per trencar el silenci entorn al nou model de creixement. Una fórmula inacabada, tot just començada a esbossar. Un programa de mínims, el futur ferment de les experiències que es viurien durant tota la dècada. Davant del buit a l'hora de construir alternatives al model existent, davant la fractura establerta amb les pràctiques rupturistes que la Transició minoritzà, el No començà a constituir un punt i a part amb les derrotes passades.

El No, l'expressió més senzilla però més clara de la negació de l'*statu quo* existent, la manera més antiga i ferma de desobeir i no acatar la imposició. La potència destituent amb la qual s'inicià la dècada, la mateixa matèria política d'aquelles pràctiques desobedients que, a poc a poc, van aspirar a fer extensiva la negació de l'ordre social. La insubmissió, o l'eina que llaurà les terres comunals abandonades durant massa temps.

Els aprenentatges de la insubmissió

> *Des de sectors socials i polítics diversos s'està coincidint, des de fa un temps, en la importància dels moviments socials alternatius com a impulsors i emergents motors que qüestionen, s'oposen i s'enfronten a les diverses formes i aspectes d'opressió i repressió del sistema, poders establerts i l'ordre instituït. [...]. Ha arribat un moment que des de la pròpia especificitat del moviment s'ha vist que calia anar obrint-se a d'altres moviments: omplir-se dels continguts d'aquests per tal de no caure sovint en flagrants contradiccions els uns amb els altres [...] Sigui com sigui, la realitat actual és aquesta: hi ha la voluntat d'una major relació entre els diversos moviments socials alternatius, radicals...*
>
> Jordi Muñoz, del MOC, 1988

Els continguts del No al 92 i les discussions sobre la coordinació entre els diferents moviments socials indiquen de manera subtil, però decidida, que es començaven a traçar estratègies per superar la travessa en el desert dels vuitanta. Quines pràctiques cristal·litzaren, com es reconstruí el vincle social des del moviment?

> *Tota l'àrea antagonista, durant aquests anys, està molt de cara endins. Recordo reflexions contínues buscant marcs teòrics en un principi molt abstractes, ja que molts referents polítics de l'esquerra estan esgotats. I al mateix temps amb funcionaments poc dogmàtics, perquè el poc culte a la lectura ha fet que ningú mai saltés en una assemblea dient «segons tal autor hem de funcionar així!». Buscàvem sobretot formes organitzatives pragmàtiques, que estiguessin en coherència amb la nostra visió més que en funció d'una ide-*

ologia ferma o dogmàtica. I en aquells moments els referents més canyeros són en la insubmissió, sobretot alguns sectors com el CAMPI.

C., Grup de discussió Autoorganització

La insubmissió al servei militar i civil fou una de les pràctiques que amb més rotunditat materialitzà el No. No només plantejava una demanda que les instàncies polítiques havien de gestionar, sinó que mitjançant l'acció desobedient ampliava l'imaginari de les destitucions possibles. Accions alhora instituïdores de noves relacions, que reactivaven al llarg del territori una xarxa de grups i nuclis, múltiples sensibilitats polítiques coordinades en un objectiu comú. L'experiència insubmisa suposà de nou la possibilitat de ruptura, la viabilitat de noves pràctiques socials que excedissin la mateixa llei.

El aprendizaje del trabajo político cooperativo, a contrapelo de las exigencias sociales de competitividad y de la rentabilización de la experiencia y saberes comunes por parte de unos pocos; la constitución de grupos de apoyo y redes de solidaridad frente a la represión y la criminalización, erigidos sobre los pilares de una cotidiana política de afectos; la implementación de una compleja dialéctica de negociación/confrontación con muy diversas instituciones sociales, de los medios de comunicación oligárquicos a los tribunales, de la prisión a las asociaciones civiles; la construcción de imágenes de autorrepresentación pedagógicas y fuertemente significantes, que interpelan al cuerpo social al tiempo que sirven de instrumentos de autorreconocimiento de un movimiento político complejo...; la producción, en suma, de un contrapoder: todo ello contribuyó a la constitución de espacios de socialización alternativos que una generación políticamente huérfana hubo de reconstruir sobre la tierra arenosa de la transición y la subsiguiente esterilización de la memoria militante.

Marcelo Expósito, 2004

Amb la transversalitat de la insubmissió s'assentaren les bases per a l'eclosió de successives pràctiques d'autoorganització social: el desgel, per tant, de la interiorització de la derrota que s'arrossegava des de la Transició, intensificada amb el fracàs de l'OTAN. La insubmissió dels antimilitaristes no només fou un desafiament simbòlic vers la segellada pau social, també reobrí a la pràctica el bloqueig històric a noves formes d'intervenció política qüestionant l'imperi de la llei democràtica com a únic canal per a l'acció col·lectiva. No és significatiu que amb aquella nova «il·legalitat de masses» —i ho afirmem sense ruboritzar-nos— es superés l'afonia social, es revitalitzessin aquelles energies derrotades pel cant de cigne que suposà, per als moviments provinents dels setanta, la campanya contra l'OTAN?

L'acció desobedient esberlà la tenalla del sistema de partits, el pacte social per l'immobilisme i «la representativitat» com a condició d'agència social. Acabà amb la nostàlgia vers formes d'acció col·lectiva del cicle anterior, i de l'esquerda dels bloqueigs s'obrí l'horitzó on projectar un nou cicle de lluites. Formes de política radical que, curiosament, emergien desafiant una legalitat propulsada —que no gestionada— per onades de lluites anteriors. Que en tot cas entroncaven amb el que de debò tenien a les mans els moviments dels setanta: la desafecció al règim i la capacitat d'alteritat.

La insubmissió, de manera cristal·lina, rotunda, suposà passar de la *protesta* —únic llenguatge amb què sembla que es pugui expressar el social en les societats democràtiques— a la *defecció*. De nou, el social practicava un tipus de desobediència que posava en qüestió la mateixa facultat de manar de l'estat: i ara, atenció, de l'estat-democràcia. Com no hauria d'obrir portes a altres expressions de la dissidència? Com no buscar dilatar la desobediència, ja no només cap a l'àmbit del servei militar obligatori, sinó vers altres dispositius de poder? Com no entendre, per tant, la desobediència com a una forma fonamental de l'acció política?

Com a pràctica central del moviment antimilitarista, la insubmissió ha estat cabdal per fecundar una possibilitat: l'emergència d'altres formes de fer, directes, rupturistes, autònomes. No tan sols oferí un modular repertori de confrontació —eficaç, imitable—, sinó que sobretot transformà contundentment els marcs culturals de l'acció col·lectiva en l'estat-democràcia: «la idea bàsica és aquesta: una norma, llei o imposició (sigui anar a la mili, o fer una cua diferent per ser negre, canviar de llengua o pagar el lloguer) que ningú obeeix, deixa d'existir»[18]. La desobediència permeté sedimentar de nou l'aprenentatge oblidat de la mobilització, no com a demanda, sinó com a creació: «la lluita ens dóna el que la llei ens pren». Ensenyances pràctiques per a les lluites a venir.

Quan la desobediència es fa social

Si històricament va ser necessari subvertir la relació treball-capital des de l'interior de la producció o organitzar la desafecció al treball, avui dia és imperatiu buscar la manera de descolonitzar creativament la totalitat del món de vida. Desobediència significa així, a través del conflicte, imaginar noves formes de ser feliços.

M. Expósito

La desobediència és la forma en moviment del *No* que travessa els noranta. Alternativa a les necessitats identitàries i homogeneïtzadores que requerien les organitzacions clàssiques, la desobediència en situació s'adequa a la realitat calidoscòpica de les noves subjectivitats emergents. Més enllà de no acatar una llei considerada injusta, implica l'extensió d'una pràctica amb voluntat de subversió de la vida quotidiana, soscava la legitimitat de l'estat-democracia, busca impugnar la totalitat de la seva producció política damunt la vida. Permet, en la seva persistència, instituir noves esferes de caràcter cooperatiu que, constituïdes en els marges, acaben entrant en conflicte amb el mercat i les institucions. Quin ha estat el context que ha induït a la seva socialització conflictiva?

En un capitalisme que pugna per mercantilitzar la vida, la confrontació es produeix en les esferes de la mateixa vida. Com a resposta a la precarització socialitzada, la desobediència esdevé social.

Un dels àmbits en què la conflictivitat ha anat seguint el rastre de l'acumulació capitalista ha estat el relacionat amb els espais de vida. Convertit l'habitatge d'un recurs de primera necessitat en un bé de mercat, el conflicte ha tingut una de les expressions centrals en la lluita per l'espai. Els centres socials, les ocupacions del carrer o solars, les ocupacions d'habitatges han estat una resposta a l'alçada de la construcció de la ciutat global[19]. En un context d'apropiació capitalista de l'espai de la reproducció social, davant d'una voluntat deliberada de controlar tots els espais públics i de redissenyar-los a efectes de la seva funcionalitat per l'acumulació i governabilitat, l'antagonisme de les okupacions ha estat una resposta en situació; una eina per decantar l'ambivalència de la vida quotidiana: la que reprodueix la dominació o la curtcircuita. Ha possibilitat una vida com a acte de sabotatge, ha situat l'experiència vital en el centre de l'acció política. Amb l'aposta per fer saltar totes les mediacions i invertir les despotències de la precarietat, el moviment de les okupacions, possiblement, ha estat la posada en comú —el sabotatge col·lectiu— d'unes vides que aspiren a subvertir l'ordre social.

> *Dos acontecimientos marcaron ese invierno: la creación de un segundo intento de crear un marco colectivo capaz de impulsar la acción conjunta, capaz de articular la protesta autónoma representada por el fenómeno okupa. El 7 de enero de aquel año comenzaría a darse forma a l'Assemblea d'Okupes de Barcelona. Dos meses después, el 10 de marzo, se okupaba el antiguo Cine Princesa; plasmación sobre el terreno de un espíritu lleno de vitalidad, del despegue de una efervescencia que había estado edificándose en los últimos años y que se plasmó por la unión de esfuerzos y fuerzas hacia un proyecto que daba una nueva dimensión a la práctica de la lucha contra el modelo tradicional de organización social.*
>
> Max, 2001

L'explosió viscuda a Barcelona el 28 d'octubre de 1996, com a resposta al desallotjament de l'antic cinema Princesa, inaugurà una nova subversió dels usos capitalistes del territori. Si l'okupació del Princesa tensà el pols larvat entre les noves pràctiques al carrer i les institucions, el desallotjament fou el punt d'inflexió on es passà del conflicte quotidià a la confrontació oberta. Durant mesos, l'alliberament d'un espai en l'epicentre de la ciutat fou una irreverència suggerent. Situat en una de les zones de la ciutat amb una renovació urbanística i demogràfica més intensa, la creació d'un centre social representava una fuga prou inquietant per ser obviada pels gestors del nou model de ciutat. D'aquí la voluntat d'un desallotjament exemplar. D'aquí el detonant de noves explosions.

El Princesa, com les experiències que el precediren i les posteriors, esdevingué un espai obert, sense mediacions institucionals, on hi confluïren diferents pràctiques del nou antagonisme social. Prosseguint el camí encetat per la insubmissió, les desobediències urbanes que s'intensificaren a partir del Princesa reobriren les sendes obstruïdes per la política institucionalitzada:

> *Con todas las dificultades y contradicciones que se quiera, este espacio se ocupó para abrirlo e inventar otros modos de vivir que no reprodujeran la lógica miserable de la sociedad. Sólo por esta razón había que defender este espacio y evitar que fuese desalojado. Sólo por esta razón había que hacer que el coste político del desalojo aumentase todavía más el aislamiento del Estado de los Partidos, el mismo que ha aprobado el nuevo código penal. [...] Hay que decirlo claro, los okupas no son una tribu urbana aunque a veces ellos contribuyan a dar esta imagen. Todos podemos ser okupas. [...] Como okupas fuimos los que salimos a la calle para expresar nuestra rabia, transformando la impotencia vivida ante el desalojo en un enfrentamiento festivo que hacia años que no se producía en Carcelona. Durante horas Barcelona dejó de ser el gran supermercado con fachadas rehabilitadas. Seamos todos okupas. Démonos prisa. Hay infinitas cosas que ocupar. Hay infinitos mundos que abrir.*
>
> Todos somos okupas, 1996

La lluita per l'alliberament d'espais i la creació de territoris no mediats al marge de les institucions es situen des d'aleshores en el centre de les noves pràctiques antagonistes. La desobediència a la metròpoli capitalista ha madurat respecte a les iniciatives de 1992; amb ella també ha proliferat l'experimentació de noves cooperacions que escapen a la lògica mercantil. El ressò del cinema Princesa legitimà socialment l'okupació, convertí una pràctica radical de reapropiació urbana en referent per a les dissidències que s'escampaven arreu de la geografia metropolitana.

> *En l'okupació conflueixin àmbits de gent diferents: per una banda els que vénen de la cultura més punk d'alguns barris, i per altra gent que ve de les universitats, i de col·lectius, creant una simbiosi curiosa politicopersonal, que va enriquir-ho bastant, i que va acabar desembocant en el Princesa i la Hamsa.*
>
> J., Grup de discussió Autoorganització

Transfigurant aquella vella cal·ligrafia de la delegació, el procés del Princesa rebentà l'artificiositat de la pau social urbana. Malgrat les inicials banalitzacions de les «tribus urbanes» o les criminalitzacions posteriors del «terrorisme de baixa intensitat», no es pogué maquillar l'evidència: la presa de l'espai públic per les noves expressions d'un protagonisme social no reconegut i insistentment negat per part del l'estat-democràcia. La resposta institucional, oscil·lant entre la voluntat integradora —presentant mediadors— i la via repressiva, evidencià la dificultat de canalitzar la desobediència amb les matrius de la política formal. Unes resistències que potser no tractaven només de defensar un espai en si, de manera aferrissada, sinó de legitimar i estendre les pràctiques que s'hi duien a terme. La possibilitat d'exercir una desobediència quotidiana i insolent a escas-

sos metres de l'Ajuntament i la Generalitat —així com davant dels escleròtics edificis sindicals— era una metàfora que no havia de passar desapercebuda.

La presència al carrer de l'okupació i les lluites associades dinamitzà l'escena política d'una ciutat que fins aleshores havia estat narcotitzada per la crisi de les tradicionals maneres de fer política. El repertori de confrontació dels grups vinculats a l'okupació, oscil·lant entre la disrupció, la violència i les formes convencionals[20], creà incertesa en les institucions i obrí escletxes perquè les dissidències emergissin de nou.

> *En un principi, la dinàmica de sortir al carrer per part dels centres socials okupats no es veia complementada per altres moviments socials de Barcelona. Durant «Trenquem el silenci» participà altra gent que no pertanyia als CSO, però que es vehiculava molt a través de les okupacions i dels espais d'afinitat propers, encara que fossin en espais llogats. També tots els intents de resistència anticapitalista, de crear un altre Primer de Maig, passen pels CSOA. Així com en els 12 d'octubre de la Plataforma Antifeixista…, és gent que participa en els CSOA la que dinamitza aquestes protestes de carrer.*
>
> C., Grup de discussió okupació

Podem entendre l'okupació com una de les espurnes del substrat inflamable de la precarietat? Com ha impactat la seva intervenció contra el model de construcció capitalista de la metròpoli, en el desenvolupament del conflicte social dels noranta? Les possibilitats apreses en la creació d'espais autogestionaris i no mercantils, encara que permanentment truncades per la inestabilitat i temporalitat dels centres socials, han destil·lat una metodologia d'acció directa i autonomia que, com a mínim, ha desaccelerat aquella expropiació de la política practicada per l'estat-democràcia.

> *Así que al final para qué vamos a pelearnos por conseguir un cuartucho de mala muerte, además con condiciones de por medio, cuando en toda la ciudad hay tantos espacios grandes y guapos para ocupar. Partimos de la idea de que no tenemos que pagar un duro por recuperar algo que nos están quitando día a día. Las ocupaciones, por grupos de jóvenes principalmente, para montar centros sociales autogestionados viene dándose desde hace años sólo que últimamente han ido cogiendo más fuerza en un proceso de lucha constante por crecer. [...] Todos coincidimos en una forma de funcionamiento más o menos asamblearia porque entendemos que la autogestión va mas allá de la autonomía frente a la Administración. Autogestionar el centro social significa que la toma de decisiones y el trabajo que conlleva es asumido colectivamente, desde lo que se pretende hacer, cómo se va a hacer, conseguir la pasta si es necesaria... En definitiva, rechazamos cualquier tipo de delegación en el funcionamiento de nuestros espacios, ya que si no queremos ser espectadores tenemos que empezar por cargarnos el decorado. Se acabó lo de unos deciden y hacen mientras otros miran y aplauden (aunque se aburran mortalmente).*
>
> Centros Sociales Okupados,
> *Per l'autogestió i contra els desallotjaments*, AOB, 1996

Les pràctiques d'horitzontalitat i autogestió vinculades a l'okupació han instituït experiència política prescindint de les institucions i de les organitzacions polítiques clàssiques. Si bé la vessant antiespeculativa ha estat la més ressaltada sovint tant pels mateixos protagonistes com per qui ha analitzat el fenomen, no se'ns escapa que, en tot cas, «les okupacions han obert una altra política de viure, no només contra l'especulació, sinó de crear unes altres relacions» (V., Grup de discussió Okupació).

El cicle de les okupacions perforà en alguns punts la realitat sobredeterminada pel mercat, escampà la boirina quasi opiàcia que mantenia en el sopor els antics intents de transgressió. I maldant per experimentar una col·lectivitat insubordinada, no només socialitzà la desobediència en alguns col·lectius de les noves generacions precaritzades, sinó que incentivà retrobaments amb les guerres socials anteriors.

Des de la consciència que «l'okupació ha estat inspiradora, ha obert un camí, fins i tot a nivell mític, de creació de simbologia» (A., Grup de discussió Okupació), començà una recerca difusa i intuïtiva per conèixer experiències i pràctiques que foren deliberadament soterrades sota tones de consens i pau social. En l'intent de recompondre una història pròpia al marge de la historiografia oficial, nombroses foren les referències que apuntaren cap als setanta. Cartells, textos, jornades, xerrades foren els vehicles que evidenciaren que les pràctiques autònomes no naixien del no-res, que l'autoorganització des del social era en tot cas un «mar de foc subterrani» («Poder i moviments socials en la Transició», «Passió i revolta», jornades al CSO Can Vies el 1999 i el 2000, respectivament; «De l'autonomia obrera a l'antagonisme difús», jornades al CSO Lokeria el 2000; jornades sobre els Grups Autònoms al CSO Pati Blau el 2001).

A partir de l'okupació i de la seva intervenció en les contradiccions contemporànies, es deconstruïren antigues contradiccions solapades per la desmemòria interessada. S'esberlaren mites fundacionals, es recompongueren ponts amb les generacions anteriors: un intent de recuperar la memòria històrica escapçada. Filles dels setanta, nascudes sota els pactes de la Transició, les qui okuparen als noranta ni estaven sotmeses a les hipoteques constituents del règim, ni eren còmplices de pactes de silenci ni de les renúncies de la Moncloa, ni es devien a contrapartides per mantenir econòmicament virtualitats organitzatives. A penes afectades per la derrota del referèndum de l'OTAN, ni pels desmembraments dels vells *nous* moviments socials, la *tabula rasa* inicial —la que suscità l'emergència rabiosa del cicle— amb el temps es convertí en revisió crítica de tots aquells processos. Desobeint als noranta, s'impugnà la construcció dels significats que s'havien assentat, pesadament, en les darreres dècades. Es prengué consciència que les pràctiques antagonistes de l'actualitat ens remeten a antigues experimentacions. Davant la densitat amb què el poder bloquejà els imaginaris, es reescrigué el fil conductor que s'allarga en l'ombra de la història oficial i dels qui l'escriuen. No hem compartit, com si fossin nostres, els conflictes de Roca, Numax, les experiències d'autoorganització dels treballadors? No hem rescrit la crítica comuna a un sindicalisme que ahir minoritzà i avui precaritza? No ens hem comunicat l'ofec a dos temps de la representativitat? No hem begut com aigua el descobriment dels centres feministes de planifica-

ció, de les escoles en lluita? Per què tanta passió per compartir les antigues i presents creacions d'espais comunitaris al marge de les institucions? Quants paral·lelismes, quantes sorpreses entre uns que es pensaven que ho inventaven tot i altres que es pensaven que ja no quedava res per inventar.

> *Quan estàs sota la dictadura, i vols ensenyament pels teus fills, en el teu barri, etc., vas i muntes una cooperativa i una escola. Si consideres que falten centres de planificació familiar, doncs muntes una cooperativa i un centre. I si falten espais, doncs et muntes un garito. I jo crec que ara s'ha de tornar a aquesta cultura de resistència. El sistema jurídic democràtic, tal com se'ns proposa, ens ha de dur a formular una cultura de resistència exactament igual que sota la dictadura. El que passa és que ara tens alguns estris que, a més a més, els pots fer servir quan estratègicament et convingui.*
>
> J., Grup de discussió Democràcia

A partir d'aquells retrobaments i dels espais polítics reoberts, s'han anat configurant petites realitats d'autoorganització que han hagut de trencar, tanmateix, amb les tradicions més recents de la «cultura política de la resistència». Moltes d'aquestes realitats, per exemple, són contemporànies de la deflagració d'aquella extrema esquerra que durant els vuitanta mantingué encesa la confrontació.

Nous processos d'autoorganització s'intensificaren quan l'extrema esquerra estava sent arrossegada per les pròpies contradiccions. Havent peregrinat des d'inicis dels setanta, vint anys després arribava exhausta a les noves realitats del conflicte social. Debilitada pel referèndum de l'OTAN i per la derrota, no tant de l'antic Bloc Soviètic, sinó de les experiències centreamericanes d'*alliberament nacional*, el seu esgotament no només obeí al descrèdit de l'imaginari revolucionari. Més enllà, la pròpia forma-partit, emmirallada en les derives avantguardistes del Maig francès, quedà fora de joc quan els blindatges de l'estat-democràcia s'activaren definitivament, quan els canvis en la composició de les classes els tragueren el terra de sota els peus, quan la fragmentació social dificultà un tipus d'organització homogeneïtzant i global; quan, sobretot, les noves subjectivitats qüestionaren la jerarquia[21]. Aleshores els més lúcids dels mateixos partits decidiren finalment dissoldre's en el mar d'experiències que ja es trobaven en marxa sovint sota el seu impuls: Mili-KK, l'Eix Violeta o grups de solidaritat internacional; i van ser els sectors més joves qui nodriren les noves potències. La contradicció entre la pesantor i lentitud d'unes estructures sobrecarregades, i el dinamisme necessari per afrontar les noves contradiccions del capitalisme, s'havia fet insuportable. L'alternativa a la crisi de l'extrema esquerra foren les innovadores experiències de la desobediència radical: la insubmissió i l'okupació.

> *La sensació que vaig tenir al llarg dels vuitanta [...] és una activitat sindical amb molta presència a principis dels vuitanta, i paral·lelament una mobilització dels nuclis de l'extrema esquerra, extraparlamentària, com els partits MCC, trotskistes diversos, que aleshores tenien molta vitalitat. I eren els qui representaven aleshores la radicalitat, l'enfrontament amb el sistema. Tota aquesta gent recordo que es va mobilitzar sobretot per dos grans temes. Un, contra la OTAN: encara recordo els milers de grans pintades comunistes de «Ni OTAN ni Pacto de Varsòvia» que veia quan anava a l'Institut. Hi havia molta mobilització, i a mi em feia pensar: qui és aquesta gent, què és això? I amb el referèndum del 86, i la derrota del no a l'OTAN, vaig veure com tot aquell cicle s'acabava. Segon, els grups d'extrema esquerra també plantejaven la lluita contra l'energia nuclear. Però tot això també va baixar. Cap al 86-87 vaig viure les grans mobilitzacions estudiantils de les universitats, que va ser el punt més àlgid de les lluites estudiantils de tot els vuitanta, però també va baixar i va tenir un temps llarg de silenci. I just en la frontera del 86-87 és quan em començo a relacionar amb gent que està descobrint l'espai de l'okupació. El punt on comencen les okupacions, si traiem les fallides com la de Torrent de l'Olla al 84, va ser Cros 10, que inaugura un cicle de protesta més autònoma, cicle derivat molt d'aquella penya que anàvem amb cresta a mitjan vuitanta. Dos anys després, amb Kasa de la Muntanya, és on vaig començar a viure aquest període de l'okupació mentre el cicle anterior ja estava baixant. La mobilització antimilitarista, en macro (OTAN), tipus mobilització de masses descendeix, però en canvi comença una més micro com és la insubmissió, molt paral·lela a l'altra expressió que ascendeix, que és la lluita contra l'especulació i per la vivenda que es concreta amb l'okupació.*
>
> T., Grup de discussió Autoorganització

Fou segurament la desaparició de partits com la LCR o l'MCC, i de les seves refundacions més o menys movimentistes, el que tancà la porta a qualsevol derivació de caire partidista que pogués sortir dels moviments de la nova autoorganització i potencià així la necessitat de buscar formes noves d'articulació política. Una aposta per la transformació quotidiana que obligà a buscar fórmules versàtils i readaptables constantment a la inestabilitat dels projectes, tant personals com col·lectius:

> *Quan aquí obrim el Pocabroma, hi ha la sensació de començar des de zero, de ruptura generacional, de falta de referents ideològics. I una necessitat de reinventar discursos, de crear uns referents autònoms a tota l'esquerra gastada, de gairebé inventar-nos les reivindicacions... i d'inventar-te el marc polític, perquè en aquella època l'únic marc polític de l'independentisme és l'antirepressiu. [...] Recordo tot el 92, 93, 94, com molta voluntat i poca elaboració teòrica. Era potser més el fet d'obrir un espai alternatiu i radical. Hi havia des de gent llibertària, comunistes, indepes... gent que bàsicament necessitava respirar. I tot això és fruit de la ruptura generacional, de no trobar la gent que havia perdut l'intent de canvi amb la Transició, de no trobar la gent que havia tornat a perdre amb l'OTAN, que suposo que hagués estat recuperar les energies de la Transició. I d'un panorama social en què hi ha hagut la vaga del 14-D, on s'han ficat els sindicats en cintura, que ja estaven en cintura però es fa visual.*
>
> D., Grup de discussió Autoorganització

En els naixents espais de l'autoorganització es refutaren activament les nocions de presa de poder o d'una militància separada de la vida. Un procés que molts associen a la recomposició de les lluites en l'esfera mundial, com l'expressada per la rebel·lió zapatista de 1994. Referent d'una singular manera d'entendre el conflicte, situant la creació de comunitat i l'enfortiment del vincle social en la centralitat de la nova pràctica, el zapatisme mostrà una renovada alternativa a la delirant concepció de la presa del poder com a camí per l'alliberament. Inspirà pràctiques antagonistes d'arreu, enfortí de nou la crítica a la jerarquia, la recerca de l'horitzontalitat i la necessitat d'afrontar la dominació en la seva proximitat. Transformà profundament la concepció de la solidaritat, perquè no demanava l'adhesió subordinada a la seva causa, sinó que proposava que cadascú produís formes de conflicte propi i busqués les contradiccions per fer aflorar una confrontació en situació. El contacte entre la rebel·lió zapatista i les lluites socials catalanes no es va fer esperar. L'any 1997, el CSO el Palomar a Sant Andreu i el CSO Hamsa a Hostafrancs foren alguns dels espais que acolliren el segon «Encuentro por la Humanidad y contra el Neoliberalismo». La manifestació de la trobada va ser un crit contra el desallotjament de la històrica Vakeria de L'Hospitalet. Els plantejaments zapatistes s'ajustaren com un guant a la necessitat de confluència i reconeixement dels moviments socials de l'àrea metropolitana; no és estrany, per tant, que les pràctiques desobedients fossin les que acollissin la celebració d'una trobada que buscava confrontar singularitats —no pas dotar-se d'una identitat estanca d'un únic subjecte històric. Singularitats en situació, formes de producció de discursos i pràctiques que, referint-se a elles mateixes i qüestionant per tant el que la norma dominant diu d'elles, aconsegueixen parlar a la resta[22]. Tampoc foren alienes, en la ruptura d'aquella militància separada de la vida, les crítiques i experiències feministes contra les jerarquies i l'aposta incondicional per l'autonomia i l'organització horitzontal.

> *Quan parlem d'autonomia no ens referim únicament a organitzar-nos en espais i grups de dones, sinó a intentar practicar una forma d'organització i gestió que depengui de nosaltres mateixes i no passi per demanar ajuts institucionals que sovint representen control i absorció de discurs. Provem d'autogestionar-nos des dels centres socials okupats de la forma més creativa possible [...]. També aspirem a funcionar sense jerarquies ni especialització, provant de prendre les decisions de forma consensuada, encara que això ens faci caure en una organització difusa en què totes volem fer-ho tot i alhora.*
>
> Les Tenses, 2001

Amb més o menys fortuna, amb l'autoorganització s'ha cercat viure una quotidianitat en confrontació amb les estructures de poder i establir mecanismes de regulació de les pròpies contradiccions en el si del col·lectiu. Unes pretensions d'horitzontalitat, doncs, que ja no només no miren cap al Poder, sinó que qüestionen les trames de poders circulars presents de manera formal en les organitzacions clàssiques de l'esquerra, i informalment però igualment disciplinadores en les mateixes realitats de l'autoorganització. Una voluntat expressa de renunciar a la figura de l'avantguarda, a l'escissió entre

dirigents i dirigits, de trencar amb els models de militància que subordinaven la transformació personal a la promesa d'un món millor.

> [Els] *punts bàsics que ens uneixen són l'autoorganització i l'assemblea com a òrgan decisori, l'antiautoritarisme, el rebuig a tota jerarquia o avantguarda i el plantejament d'alternatives de lluita i d'organització que ens uneixen dins d'una línia anticapitalista i antipatriarcal. La lluita política no ha de ser només el mitjà d'aconseguir un món millor per al futur: ha d'afrontar les necessitats més immediates de les persones i alhora ser un mitjà de transformació interna de les mateixes i de les seves relacions.*
>
> Assemblea de la Kasa de la Muntanya

Les noves trames de subjectivitat antagonista s'anaren reformulant i materialitzant al llarg de la dècada, dibuixant apunts d'organització comunitària, d'esfera pública no estatal, i a la vegada obrint aquella confrontació al carrer que possiblement ha estat la que ha fet pensar el procés en termes de cicle. Perquè la pràctica de la desobediència radical requereix d'una voluntat quotidiana de confrontar i defensar els espais instituïts. Manifestacions, okupacions, sabotatges, actes polítics, accions simbòliques o de guerrilla de la comunicació, festes... Reobertures del carrer, de l'espai públic, esquitxades sovint per tancaments regressius i espirals d'acció-repressió. Multiplicitat expressiva del nou antagonisme a la metròpoli catalana, sovint el desig d'exterioritzar, defensar i estendre les noves articulacions d'un voler viure més enllà del mercat i l'estat. De produir ruptures en una societat institucionalitzada, enfangada en la tristesa del consum i la passivitat televisada, incomprensiblement menor d'edat davant de la neutralització mediocre del sistema de partits...

La demostració de ràbia en el desallotjament del Princesa, els centenars de cossos posats a resistir davant les successives ordres de desallotjament de l'Hamsa, els inaudits enfrontaments amb les forces policíaques durant les convocatòries del 12 d'octubre, foren les eloqüents manifestacions —sovint costoses— de recuperació d'un carrer que des d'aleshores ja no callaria. Vagues a les universitats coordinades i impulsades per les assemblees de facultat, lluites contra les empreses de treball temporal, diferents mobilitzacions per fer front a esdeveniments del poder com el casament de la infanta, la visita d'Aznar a la UAB, la desfilada militar... Moments que evidenciaren que la multiplicitat de xarxes i espais disposava d'una sovint imprevisible capacitat de resposta.

Una de les experiències on s'assajà a fons la nova multiplicitat de la desobediència varen ser les jornades de lluita social «Trenquem el silenci» de maig de 1999. Fins al moment, moltes de les mobilitzacions o accions coordinades des de l'autoorganització havien estat motivades per esdeveniments de caràcter repressiu o que seguien una agenda marcada pel poder. Aquella vegada, i incentivats per les lluites dels i les aturades franceses i per les jornades recents de Madrid, es decidí fer un punt i a part i prendre la iniciativa. Durant mesos es reuniren i es reconegueren realitats diverses i massa sovint desconegudes entre elles, es proposaren objectius, es discutiren continguts. S'anà configurant un pensament polièdric, que pretenia obrir fissures en el control social i la manipulació dels mit-

jans de comunicació, que buscava subvertir la precarietat i la repressió a les persones immigrades, que pretenia ridiculitzar el sindicalisme oficial i les seves proclames impossibles i indesitjades de plena ocupació, que buscava formes de reapropiació directes de la renda, l'obertura d'espais on estar junts... «Trenquem el silenci» suposà aprenentatge i força, per la radicalitat i alegria amb què s'entomaren unes hores viscudes amb un altre temps, per la redefinició de llocs comuns a partir de nous usos alliberadors de l'espai: ocupacions a la Verneda contra el centre d'internament d'immigrants, ocupacions dels partits signants de la llei d'estrangeria, reapropiacions d'aliments i compreses en supermercats, cercaviles i acampades a la plaça Catalunya, anticasaments *queer* a la catedral, llançament de pintura en les parets grises dels mitjans de comunicació, destrucció d'un cotxe en la fira de l'automòbil, homenatges d'agraïment a CCOO per la victòria de la classe obrera...

A banda de la innovació que suposà en continguts i formes de confrontació, la setmana de «Trenquem el silenci» fou una manera de fer balanç de les energies que donaven cos a les resistències metropolitanes i que anaven coincidint en una similar experimentació, en un inclassificable i proper gust per la subversió: «hi ha pràctiques organitzatives similars, pràctiques d'acció directa similars, que no tornen a les velles vies de la legalitat, de demanar permisos per manifestar-se, o que escapen d'un tipus de mani ritualitzada. I moltes vegades som els mateixos. Els qui estem en les mobilitzacions per l'okupació o en defensa d'un centre social en concret, després participem, potser no organitzant-ho directament però sí participant-hi, en les lluites contra les ETT. Anaves a les assemblees i et trobaves a la mateixa gent que et trobaries en les assemblees del 12 d'Octubre...» (Grup de discussió Autoorganització).

La recomposició que es visqué a les jornades marcà un canvi de ritme. A partir d'aleshores els gestors del poder començaren a reestructurar l'estratègia duta a terme fins al moment. Els mitjans de comunicació oficials silenciaren el que passava al carrer, tret que fos matèria per a la criminalització. S'intensificà un discurs de rebuig als «violents»: «no jarraicemos la vida catalana», anticipava *El Periódico* en l'editorial del 29 de juny de 1999. El salt repressiu no trigà a arribar, primer amb l'empresonament de 14 persones arran dels incidents del 12 d'octubre del 1999 i posteriorment amb la llei antiterrorista. El degoteig de detencions i judicis per desallotjaments, okupacions o disturbis augmentaren aritmèticament a la presència activa al carrer.

En poc temps es passà de l'eufòria hiperactivista al desconcert, a replantejaments i replegaments d'alguns col·lectius als seus barris, o a l'abandó de les accions de caire espectacular per prioritzar un treball arrelat a la quotidianitat. Començà la cerca per trobar estructures estables, tant de caràcter coordinatiu com d'espais físics referencials. Recuperar energies, moment per a l'anàlisi i el debat intern que suposarà deixar en segona instància la visibilització. El cicle havia agafat prou força i noves desobediències prenien el carrer: més endavant n'abordarem alguns aspectes.

El desgast fruit de la repressió, les diferències polítiques, l'aparició de nous militants formats en mobilitzacions antiglobalització, en solidaritat amb els immigrants, antiLOU; el retorn al carrer de part de la generació de la Transició, i en definitiva, l'eixamplament de les lluites socials, són elements que han transformat l'espai antagonista a l'estat i el capital en el nostre entorn més immediat. Tanmateix, el que tindria de positiu aquesta transformació (extensió de l'autoorganització) s'ha vist eclipsat per la seva contrapart negativa: atomització, pèrdua de referents unitaris de l'anticapitalisme combatiu, i sobredimensió de les iniciatives de caràcter espectacular i més predisposades a la interlocució amb l'Administració i els seus satèl·lits polítics.

«Ha arribat el moment de pensar en l'autodefensa», 2001

La represa, rupturista i directa, d'un carrer desamordassat per l'emergència de l'autoorganització amplià al llarg dels noranta l'esfera de la participació social. Promogué cooperació autònoma en esferes colonitzades pel mercat, rearmà potències bloquejades pel sistema de partits. La desobediència, exercida paral·lelament als esbossos d'esfera pública no estatal, fou expressió de la recerca col·lectiva i descentralitzada de noves formes d'intervenció política. La manca d'estructures burocràtiques facilità una presència constant al carrer, propicià retrobaments entre noves i velles dissidències, dotà d'una capacitat imprevisible que atenuava els intents d'assimilació i/o repressió per part de l'estat. Al llarg dels noranta és visqué un renéixer de l'acció col·lectiva, plantejada no només com a mobilització pública, sinó com a creació de moments quotidians i de plenitud col·lectiva, de recerca i experimentació. Amb la necessitat d'esquerdar els blindatges —institucionals, polítics, sindicals, urbanístics, mediàtics— que obturaven el desig de transformació vivencial i radical de la quotidianitat, es trencà aquell silenci que tan pesava. Quines pràctiques donaren veu i amplificaren la irrupció d'un nou protagonisme social?

Si l'okupació, la creació de centres socials, la presa del carrer per l'autoorganització, materialitzaren la desobediència dibuixant uns usos no capitalistes del territori i establiren, per tant, espaitemps propis per a una nova sociabilitat, experiències germanes pretengueren esgarrapar les cortines d'un imaginari despotenciat pels *mass media*. Amb el que més tard es sintetitzaria amb lemes com «okupem les ones» o «sigues tu el teu media», es buscà contrarestar la mediació mercantil i institucional de la comunicació social. Uns projectes que pretengueren desobeir aquell emmudiment de la crítica que acompanyà la consolidació de la democràcia de mercat.

Cal crear tots els canals necessaris per difondre alternatives d'organització i de vida a la resta de la societat, perquè si no les nostres lluites s'automarginen i perden la capacitat d'influir més enllà del nostre propi àmbit. Volem alimentar la comunicació des de l'horitzontalitat, i provocar l'intercanvi entre emissors i receptors. Des del nostre butlletí, intentem ser un mitjà que serveixi com a «altaveu» a tota una sèrie de col·lectius. Més que donar veu als sense veu, es tractaria d'amplificar la nostra protesta col·lectiva i intentar que la gent utilitzi o construeixi els seus propis canals de difusió.

Contrainfos, 1999

Amb l'eclosió de la «contrainformació» s'expressà la necessitat de reconstruir comunitat i vincle social mitjançant la comunicació horitzontal. Reapropiar-se, així, de la creativitat col·lectiva expropiada pel mercat i situada en el centre de les noves formes de producció. La comunicació, que recrea la vida, la representa simbòlicament i ens la fa comprensible, ha esdevingut un dels puntals de la valorització del capital en el postfordisme. Per contra, la comunicació directa, no mediada, s'erigeix com la nova rebel·lió per ser un ús no mercantil de la transmissió de l'experiència.

> *Contrainformar és recuperar aquells espais de realitat que no apareixen als diaris ni a les televisions. Contrainformar es intercanviar les nostres experiències de vida i lluita, assentant les bases per a la comunicació horitzontal i no mediatitzada. Contrainformar és oposar-se frontalment als atacs i descrèdits amb què els mitjans de comunicació oficials arremeten contra els moviments socials que qüestionen el Poder. Contrainformar, des de l'autogestió, és construir els canals d'expressió que permetran avançar en l'autonomia de les nostres vides i lluites, i que, per tant, ens permetran avançar cap a l'autonomia social.*
>
> *La Burxa*, 1998

Quan el capital aprofita com un paràsit l'activitat comunicativa humana i rendibilitza un procés simbòlic, social i autònom, no se'ns escapa la importància de construir els mitjans que garanteixin una reconstrucció autònoma de la subjectivitat que entri en conflicte amb la comunicació mercantilitzada. Doncs, si no, «impotents per a parlar amb el televisor», els actes de la comunicació es redueixen a «intercanvis estandarditzats, reproduïbles i assimilables a un mitjà de control codificat i neutre: el diner»[23].

Bevent de la història de les revistes de les comissions de veïns dels setanta, més que no pas de la «premsa d'organització», i superant l'afonia per la gradual desaparició —amb excepcions com Contrabanda o Bronka— de les ràdios lliures o comunitàries, la comunicació autogestionada pels propis moviments renasqué en la pugna per a la definició de la realitat. Des de butlletins de barri —*Burxa*, *Massala*, *Borinot*, *Barrio*, *Xibarri*...— fins a projectes d'àmbit metropolità —*Contrainfos*, *Infousurpa*, *La Lletra A*, *Illacrua*, *Eima*...— , no només una nova trama per a la creació de signes i imaginaris propis dels moviments, sinó la possibilitat de cooperació entre diferents pràctiques polítiques. Una proposta, per tant, d'articulació i rearmament dels àmbits comunitaris desballestats per la fragmentació social. L'impuls d'una subjectivitat capaç d'autorepresentar-se i deconstruir les representacions socials heterodeterminades pels *mass media*.

> *Els barris, com a territoris urbans comuns, són espais on conflueixen molts entorns socials, incloent l'entorn on es genera antagonisme, aquell que davant la falta d'iniciatives populars impulsa un canvi o moviment transformador també en el seu espai més proper, quotidià. Articulant diversos mecanismes des de l'antagonisme, prenen forma canals de comunicació alternatius. En molts casos, aquests canals instal·len la seva difusió o cobertura en un lloc on conflueixen moltes realitats a part de la seva, això implica equilibrar les dimensions i condicions del mitjà de comunicació al barri, en el sentit que és el barri qui en moltes ocasions condiciona les possibilitats del mitjà; si serà ben acollit, si tindrà participació veïnal, si servirà com a eina de comunicació horitzontal, si el seu ús socialitzador podria transformar o ajudar en alguns aspectes el barri... Si aleshores, en el mitjà alternatiu conflueixen com en el barri altres entorns socials no reflectits abans en el mitjà però igual de vàlids i amb el temps fan també seu el mitjà de comunicació horitzontal, es reflectirà la identitat del barri d'una manera més real, canalitzada a tots els sectors i no dirigida a un sector determinat de gent.*
>
> X., de *Masala, periòdic de Ciutat Vella*

Tanmateix, la socialització de la desobediència a partir dels mitjans propis no sempre aconseguí activar processos de recomposició del social.

> *Sense voluntat col·lectiva que existeixin i es desenvolupin els mitjans de contrainformació, aquests no tenen sentit. El mercat inventa una oferta per fer sorgir una demanda, en aquest cas, el valor d'*El Borinot *està únicament en el seu ús, no podem inventar la seva necessitat. Els mitjans existeixen o no en la mesura que se'ls fa servir, se'ls omple, serveixen per discutir, per intentar noves maneres de comunicar-nos, perquè es denunciï a traves d'ells, es tregui a la llum l'ocult, per mostrar el que fa la gent que ningú no testimonia... El que està clar és que no podem seguir duent a terme una història que no arriba com nosaltres voldríem, no sorgeix cap resposta que a nosaltres ens faci tirar endavant, i tanta feina per no estar enlloc ni per ningú no ens proporciona ja al·licients per fer brunzir una mica més el borinot.*
>
> *El Borinot*, 2000

Possiblement, és amb la força i la projecció de la telemàtica antagonista com les apostes per una comunicació horitzontal i no mercantilitzada han superat algunes de les limitacions de la contrainformació escrita. Ampli camp per recórrer a l'hora de forjar comunicació horitzontal, els usus subversius del ciberespai, entre d'altres, s'han presentat com a eines prou potents per contrarestar els imaginaris dominants. La creació d'un IMC a Barcelona, arran de les mobilitzacions contra el Banc Mundial del 2001, donà lloc a barcelona.indymedia.org, un dels principals referents pel que fa a agenda d'activitats, notícies o convocatòries. I encara que les possibilitats d'agregació col·lectiva, en situació, a partir de la comunicació virtual es relativitzen, s'obren altres espaitemps i noves formes connectives per a la crítica. En tot cas, noves iniciatives sorgiran com una reinvenció del ciberespai o de les ones hertzianes, en l'intent de desobeir aquella subjectivitat que s'identifica amb el sistema —aquella dimensió interna del control—, i s'erigiran en la seva desobediència com un pol multiplicador de les desobediències per venir. Es tracta, potser, d'imaginar un altre llenguatge, i que aquest «comenci a parlar per si mateix i que aprofundeixi sense descans en la seva provisionalitat»[24].

La desobediència activada contra els usos capitalistes de l'espai, del temps, de la comunicació social, així com els seus reversos de recomposició subjectiva en l'autoorganització, s'ha amollat com una heura —essent-ne conseqüència i causa i conseqüència altra vegada— a la crisi de legitimitat de l'estat-democràcia. Ha amenaçat d'omplir «perversament» les distàncies entre representants i representats amb una nova trama d'agregació política feta de xarxes, arxipèlags, constel·lacions insubordinades a la mercantilització de la vida. Els dispositius institucionals, en les seves formes ara també polièdriques per força, no han trigat a reactivar-se.

> *Actualment, la pluralitat de les nostres societats no està essent recollida pels espais institucionalitzats de participació política: ni els partits ni els sindicats agents del pacte social estan sent els protagonistes dels desigs i necessitats de justícia social, no són precisament els dinamitzadors de les mobilitzacions populars. La població s'allunya de les estructures esclerotitzades del poder. S'accepten en tot cas passivament, quan no es rebutgen. La classe política resulta ser un bloc compacte allunyat dels problemes de la gent senzilla. Els partits, a més, pretenen l'homogeneïtat dels seus militants, tendeixen a ser jeràrquics, piramidals, autoritaris. La participació en aquest submón ni es atractiva ni eficaç ni democràtica, i principalment s'hi integren les persones que precisament s'hi volen guanyar la vida. Els progres instal·lats en els ajuntaments van bojos per incentivar la participació en les institucions. Al final votar serà retribuït amb una suma interessant d'euros. L'opció institucional de penalitzar les formes polítiques que no passen pels canals predeterminats empobreix la riquesa social; és curta de mires, doncs pretendre aturar la vitalitat social és no comprendre que aquestes formes —assemblees, xarxa, democràcia directa— son les formes del futur. La ruptura ja està feta: castigar les pràctiques i lluites socials més autònomes no farà que la gent torni a creure en el Partit, les Eleccions i la llarga Marxa a través de les institucions.*
>
> «Reprimint el present matareu el demà», full volant, juliol 2001

Extensió de la protesta, punt mort de la desobediència radical

La reobertura del conflicte social a Barcelona passà per recuperar el carrer com a espai de l'acció col·lectiva. Les mobilitzacions entorn a l'okupació, les lluites contra la precarietat, les jornades com Trenquem el silenci, o les trobades i manifestacions antifeixistes vinculades als 12 d'octubre, aconseguiren progressivament crear de nou un espai públic a partir de la pràctica política radical. D'unes accions embrionàries, es passà amb poc temps a l'ús extensiu del carrer com a escenari privilegiat de la *protesta* social. Què suposà aquell trànsit?

> *Veig diferències al llarg del període dels darrers deu anys, del 94 al 2004. Quan hi ha el* boom *de l'okupació, que es comencen a okupar molts espais, hi ha empatia entre la gent que okupa. És una època de molta acció, de viure la política molt de cara enfora, perquè veiem que la cosa socialment estava morta. I que possiblement no estava morta, però anava per altres camins que nosaltres no trepitjàvem. Teníem la sensació d'estar sols, som els que som, estem els que estem, i tot ho havíem de fer nosaltres. Molta acció: ve un polític a un barri, doncs a per ell. Aquest temps de subidón ve seguit del bajón: desapareixen centres socials importants, com el Palomar de Sant Andreu, hi ha molta repressió a Terrassa, que era un referent molt important per a la gent de Barcelona. Comencen a caure cops repressius, hi ha gent que mira de fer les coses d'una altra manera... Una sèrie de factors fan que comencem un moment de replegament, de mirar-nos cap a endintre, i és quan apareixen i observem tot de senyals, que s'estaven teixint i que nosaltres no havíem tingut en compte, del que serà el moviment antiglobalització, més tard la guerra... Apareixen de sobte molts col·lectius, es fan cada cop més coses, gent que potser prové de les universitats amb qui tenim el contacte trencat. I durant aquest temps nosaltres hem tingut un procés de reflexió molt fort, acompanyat d'una criminalització dura que ha fet que valoréssim molt les aliances: veure qui estava amb nosaltres fent-nos costat i qui no. Hi ha la por de sortir del ghetto, d'anar a assemblees massives que si bé diferents, tu ja les has viscut i tens reticències. Veig un punt d'inflexió davant de tot això, quan veiem que és necessari tornar a tenir en compte el que passa fora dels centres socials. Això hi ha gent que ho ha fet des del principi, com Can Masdéu, perquè ja forma part del projecte que volen, o Can Vies, que tira uns enllaços locals fortíssims cosa que no hem fet a l'Hamsa, que ha estat criteri d'assemblea relacionar-nos amb gent afí des d'un principi i no buscar gent menys afí però que localment pot fer de pont... Però sí que hi ha la necessitat de retrobar-se, això es plasma en debats de la Xarxa d'Afinitats, o darrerament en el MayDay, si bé hi han participat alguns centres socials concrets que participem d'aquest tipus de convocatòries, o bé gent concreta de centres socials que sempre ha portat una dinàmica de tenir cables cap enfora, i en canvi hi ha centres socials que hi han participat molt poc. O que s'hi han afegit després a l'hora del treball pràctic, i a la mani, però que no han participat en els debats previs sobre precarització. Jo veig que ara hi ha un moment més expansiu per part nostra, i no com al 2000, 2001, 2002, que ens vam trobar sols. No només en els centres socials, sinó respecte a instruments creats per la gent dels centres socials. La Plataforma Antifeixista deixa de funcionar, es decideix aixó, Resistència Anticapitalista desapareix... Però hi ha noves coses: els veïns s'estaven reunint ja feia temps en la Plataforma contra l'Especulació, i a nosaltres ens ha costat afegir-nos-hi, i mira que ells han anat tirant cables cap a nosaltres. Ja no només hi ha el que nosaltres generem, que és el que passava del 96 al 99: hi ha coses noves i s'han de buscar noves aliances. No podem tornar cap enrere.*
>
> C., Grup de discussió Okupació

• *La desfilada*. En les respostes a la celebració de la desfilada militar (maig del 2000) ja s'advertiren signes de la diferenciació de la protesta. No existí un únic marc des d'on impulsar el rebuig a la presència de l'exèrcit, sinó tres, i els seus tractaments tant mediàtics com repressius no foren precisament homogenis.

Les mobilitzacions vinculades a les recents experiències de l'autoorganització —okupacions, nou independentisme radical, feminisme autònom...— foren minoritzades mediàticament i gestionades en exclusivitat per la càrrega policíaca. Tant la mateixa manifestació coordinada per aquests espais —«Ni exèrcit ni rei»—, com la «Caravana de Dones» que va recórrer els carrers de la ciutat amb bicicletes, acabaren amb detencions i persones hospitalitzades a causa de les diferents intervencions de la policia. Durant els actes previs que promovien aquestes convocatòries (encartellades...) hi hagué més de 40 identificacions. Per la seva banda, l'acampada de plaça Espanya, protagonitzada per sectors juvenils de l'emergent cultura de la pau, fou tractada amb una inicial ambivalència tant mediàtica com repressiva, «és cert que ens estan tractant millor que en d'altres mobilitzacions i protestes. De fet, simplement que no se'ns hagi silenciat, ja és una gran victòria» (*Infoacampada*, núm. 2) i, tanmateix, finalment fou desallotjada. Les mobilitzacions de la «societat civil» que despertava de la letargia —partits d'esquerres, associacionisme...— foren legitimades, en canvi, com la protesta cívica per excel·lència i exalçades com expressió del caràcter democràtic i pacifista dels i les catalanes.

> *L'anunci de la celebració a Barcelona del Día de les Fuerzas Armadas, amb desfilada inclosa el proper dia 27 de maig, ha fet sortir bona part de la societat catalana d'un son profund.*
>
> Martí Martín, insubmís de l'Assemblea Antimilitarista de Catalunya

Les grans mobilitzacions contra la desfilada foren activades per diferents col·lectius antimilitaristes i grups vinculats a la pau, la solidaritat i el desarmament, orígens diversos que confluïren en la creació de la «Plataforma Unitària per la Pau: diguem no a la desfilada militar». Recolzada per més de 200 entitats: ONG de pau, drets humans i cooperació, grups antimilitaristes, associacions culturals, veïnals, sindicats de treballadors, estudiants, organitzacions polítiques juvenils, etc., remogué les aigües estancades de la política catalana. Si el PSC i el PP recolzaren la desfilada per activa i CiU per passiva, l'actitud contrària d'ERC, EUiA, Verds i Iniciativa provocà divergències en l'equip de govern de l'Ajuntament i, sobretot, provocà debats en el si dels espais mobilitzadors. Dins de la mateixa Plataforma, hi hagué qui feu èmfasi en el rebuig a qualsevol estructura militaritzada i altres que únicament denunciaren el caràcter ostentós i/o espanyol de la desfilada militar, hi hagué qui fou bel·ligerant i refractari a treballar amb els partits institucionals i altres que acceptaren anar junts amb les organitzacions polítiques. Unes divergències que, segons els promotors de les mobilitzacions, foren tractades des del «respecte a la diversitat social, ideològica i la pluralitat de cadascú»[25].

Quin fou l'impacte d'unes mobilitzacions que despertaren la «societat civil» del seu son profund? Quines conseqüències tingué la *nova* composició política de la protesta? Què suposà l'hegemonia del discurs de la pau per als grups que durant uns anys havien reobert el carrer a partir de la confrontació? Quina va ser la lectura de partits polítics, sindicats i institucions?

Les protestes contra la desfilada militar del 2000 tingueren la virtut d'ampliar l'espai del carrer com feia anys que no es vivia. També, tanmateix, foren la visualització d'un trànsit que estava en marxa a diferents nivells i que prefigurava algunes característiques de les protestes a venir.

• *Moviment global*. L'efecte que causaren les mobilitzacions a Seattle i l'entrada a l'escena internacional del nou moviment global no tingueren una àmplia repercussió a Barcelona fins que es celebrà la cimera del Fons Monetari Internacional a Praga, a finals del 2000. Al caliu de les mobilitzacions globals, es forjaren noves experiències i se'n reformularen d'altres, que acompanyaren tot el cicle de les mobilitzacions al voltant de les contracimeres. El Moviment de Resistència Global, que coordinà iniciatives assembleàries i amb pràctiques de desobediència radical, fou qui significativament protagonitzà l'inici d'aquell cicle. Tanmateix, les mobilitzacions massives i les grans campanyes resultaren letals per a unes pràctiques que estaven donant els primers passos, amb una limitada capacitat de generar dinàmiques propositives més enllà dels entorns immediats i amb dificultats de consolidació d'espais polítics propis. L'allau de nous col·lectius que semblaven vells, de vells grupuscles esquerrans que volien semblar nous, de sindicats sense classe per enquadrar i de líders de partits sense ningú per dirigir, acabaren per desconcertar les experiències autoorganitzades, tant les que havien protagonitzat la recuperació del carrer d'anys anteriors, com les que havien nascut o bé s'havien reformulat com a moviment global.

Si les lluites que derivaven de Praga revitalitzaren els col·lectius autònoms d'arreu d'Europa, també contribuïren a la hibridació dels diferents espais polítics de la desobediència radical a Barcelona, a partir de la manifestació unitària convocada per l'MRG[26]. Tanmateix, aquest procés es trencà amb les mobilitzacions contra el seminari del Banc Mundial a la capital catalana de juny del 2001, que sumí en la perplexitat aquests espais de la nostra ciutat. Les diferents plataformes que activaren les protestes contra el BM aprofundiren les separacions iniciades durant la desfilada militar, i la manifestació del 24 de juny no fou sinó la representació exasperada d'un trencament que anà molt més enllà dels aparadors dels bancs de passeig de Gràcia. A partir d'aquell procés, no només s'aprofundí l'abisme entre les emergents formes de la desobediència radical i les pretensions mediadores de partits i sindicats (que intentaren —menys tímidament que ahir en la desfilada, però més que demà en la Unió Europea— apamar la protesta social), sinó que sumiren en la incomunicació les àrees pròximes als centres socials okupats i les àrees que s'imbricaven en el moviment global. Si bé la gestió d'aquella manifestació per part de Govern Civil aconseguí diluir recels per fer front a la repressió indiscriminada, les ferides romangueren, els recels quedaren oberts.

La cimera de caps d'estat de la UE a Barcelona, el març del 2002, suposà un pas més en la progressiva amplificació d'un cicle de mobilitzacions que sembla tenir, en cada protesta puntual i episòdica, un moment àlgid que combina zenit i cant de cigne a la vegada. Aquelles mobilitzacions també foren activades per centenars de realitats autoor-

ganitzades, de les quals la majoria es coordinaren en la «Campanya contra l'Europa del Capital» o bé directament en espais de treball pràctic com l'antirepressiu i el comunicatiu (*Altaveu*). Però sobretot, i sense desmerèixer la il·lusió i els resultats d'aquell gran esforç autoorganitzat, aquells dies tingueren la particularitat de clarificar la intensitat amb què el sistema de partits pretenia controlar l'anomenat cicle global.

Els partits polítics ja no es plantejaven, com en experiències recents, la participació en els esdeveniments, sinó que ja hi eren per defecte, amb la seva pròpia forma de participació, controlada i *ad hoc*, i amb plena disposició per mobilitzar els discursos més adients als seus interessos, silenciar els perjudicials, cooptar esforços aliens i absorbir les energies polítiques dels moviments autoorganitzats. Constituïren, audaços i confiats per l'*impasse* de la desobediència radical, un espai paral·lel al dels moviments, amb una legitimitat política equiparable —per virtut de la confusió— en termes «d'opinió pública», però amb el control dels dispositius del poder espectacular.

Al març del 2002, doncs, el sistema de partits intentà transformar les polítiques d'aquells moviments accelerats des dels fets de Praga. I ho feu a partir de construir un discurs adaptable a la situació i unes estructures amb condicions d'absorbir gairebé qualsevol innovació en l'agenda o el discurs «antiglobalitzador», tamisant-lo i fent una versió apta per al consum de masses: no violència, institucionalisme, validesa de la representació i les seves matrius, necessitat de conjugar capitalisme i democràcia, sentiment ciutadà, etc. Aquests foren els maons discursius que cimentaren el Fòrum Social de Barcelona, barroer intent del PSC, ERC, IV, EUiA, CCOO, UGT, ATTAC, el Consell Nacional de la Joventut, les tres federacions d'ONG de Catalunya, de minoritzar un cicle que els posava contra les cordes, i que comptà amb l'ajuda inestimable dels *mass media*: «El PSC ha dado libertad a sus manifestantes para que acudan a la manifestación del próximo 16 de marzo, organizada por el Foro Social de Barcelona (*sic*), que arrancará una vez haya concluido la cumbre de la Unión Europea» (*La Vanguardia*, 27/2/2002).

Els intents institucionals d'aïllar la component autoorganitzada i anticapitalista de les mobilitzacions foren constants. Sobre la manifestació convocada pels sindicats es digué: «Esa manifestación era una fiesta, con la gente muy alegre, porque se había preparado mucho y salió muy bien. ¿Qué quiere decir con que estaba muy preparada? Los sindicatos tienen una larguísima experiencia en organizar manifestaciones [...] Son gente muy disciplinada, muy organizada, que estaba en contacto permanente con la policía y por eso se entendieron perfectamente las decisiones que iban adoptando. Los violentos no encontraron amparo en esa manifestación que se desarrolló con un talante festivo, sin crispación» (García Valdecasas, delegada del Govern, a *El País*, 20/3/02).

La criminalització prèvia a les mobilitzacions no posà la por al cos dels milers de persones que acudiren a la manifestació del 16 de març. També fracassà l'aposta del FSB per capitalitzar les mobilitzacions, però en canvi aconseguí una victòria impensable alguns anys abans: la legitimació social, visualitzada al carrer, de la compatibilitat entre sistema de partits i unes respostes socials que bàsicament s'activaven per fer front a la crisi de representació: «Creiem que la millor manera de domar i articular respostes als

reptes de la globalització és fer-ho enfortint i ampliant el mecanismes democràtics existents i creant-ne de nous (articulats amb els anteriors i no al marge) des d'una perspectiva global/local, apostant a més a més per la sinèrgia entre nous i vells moviments socials. No veiem contraposició a aquesta perspectiva, ben al contrari, pretendre fer-ho al marge o fins i tot en contra, resta, en lloc de sumar, i obstaculitza la creació i articulació d'un gran bloc social i polític enfront la globalització» (*Manifest del FSB*).

Possiblement, en les protestes contra la UE ja hi hagué massa pressió, sobreabundància de tensions en joc. Els excessius interessos despertats per la presència de milers de manifestants activaren complexos dispositius institucionals (vots?, militants?, bases socials?) que escapaven de les mans de les realitats autoorganitzades. Hores d'ara, superades certes eufòries, contraposades a unes vivències quotidianes menys acolorides, les valoracions encara són malgrat tot desiguals i dubtem que es pugui extreure una conclusió unívoca d'aquelles jornades. Possiblement, d'aquelles dates n'aprengueren més les institucions que un *nosaltres* una mica despotenciat després del cicle:

> *Després d'aquest esdeveniment històric totes les institucions han volgut penjar-se medalles i despolititzar les valoracions. La Delegació del Govern, afirmant que ha estat gràcies a la seva capacitat negociadora i la labor policíaca. Reconeixerà que només ve a parlar per fer respectar el nostre dret a manifestació que estava en qüestió? Reconeixerà que en aquests dies la gran majoria d'enfrontaments, situacions de terror i càrregues han estat causades indiscriminadament per la policia? Més li val perquè quan la protesta és tan amplia, el boca a boca de tots els testimonis, pot donar la volta al món i tornar... L'Ajuntament i la Generalitat, ens feliciten per ser tan cívics quan ens manifestem. Qualificaran de cívics també tots els entrebancs que ens han causat en el procés organitzatiu de les manifestacions? Opinaran algun dia d'allò que ens fa sortir als carrers, és a dir, dels arguments que hi ha darrere les mobilitzacions? Valoraran el fet que la convocatòria principal de la manifestació tenia un clar to anticapitalista i de rebuig a la classe política? Després de les manifestacions, les úniques respostes que hem sentit, a part d'elogiar la policia i el nostre civisme, han estat les detencions indiscriminades, la vulneració dels drets humans a comissaria, les tortures i proves falses. Més de 40 persones afronten acusacions penals després de la cimera de Barcelona.*
>
> Campanya contra l'Europa del Capital, 2 d'abril de 2002

> *Sin ese diálogo previo con los organizadores no hubiéramos conseguido nada y para que todo saliera bien en esta cumbre hemos pactado hasta con el cielo y el sol. ¿Por qué hace ocho meses no hubo pacto y ahora sí? Desde el 24 de junio ha cambiado mucho el panorama internacional, porqué ocurrió lo de Génova, con la muerte de un manifestante y el atentado del 11 de septiembre. El movimiento antiglobalización ya acepta que existen manifestantes violentos y con ellos hay que tener una actitud activa de rechazo.*
>
> Julia García Valdecasas, d'infausta memòria

A Barcelona, l'amplitud i complexitat de les mobilitzacions contra la globalització capitalista desbordaren i tornaren inoperants els instruments informals dels quals s'havien dotat els petits col·lectius de l'autoorganització per generar, fins aleshores, estructures de mobilització més àmplies. Es feren evidents les dificultats de potenciar dinàmiques cooperatives efectives en el si de les assemblees, més aviat trobades multitudinàries i tensades per correlacions de forces que poc tenien a veure amb la vida quotidiana. L'atordiment s'agreujà per als grups que havien reobert l'espai del carrer: la forta onada repressiva (condemnes a presó, aplicacions de la llei antiterrorista, constants onades de desallotjaments) completà la doble tenalla, i provocà, en les experiències entorn als centres socials —no només okupats—, el replegament en dinàmiques de caire més local o bé en el si del moviment més afí. La distància, la incomunicació, els recels, dificultaren la relació quotidiana entre les experiències primeres entorn a l'okupació i la segona onada de pràctiques autoorganitzades entorn al moviment global. Una implosió que, si s'havia representat en la manifestació contra el Banc Mundial, en l'àmbit vivencial es traduí per exemple en l'escissió entre àmbits de treball (local/global) com a parcel·les estanques, dicotomia una mica enverinada pels prejudicis poc contrastats sobre la qüestió violència/no-violència. Malgrat que les fredors serien travessades, només més tard, per algunes de les experiències més agosarades, l'*impasse* fou sobrecodificat amb noves mediacions de l'esquerra clàssica.

> *La incapacitat del moviment global per afirmar el seu propi espai polític l'ha portat a ser objecte d'ús per part de les operacions de reciclatge del discurs parasitari de les organitzacions clàssiques de l'esquerra. Aquest fet reforça la desconfiança generada en el si del moviment per les okupacions que adverteix del perill que les lluites contra la globalització desactivin el potencial antagonista i el recuperin en clau ciutadanista. Paral·lelament el moviment global ha tendit en la seva última fase cap a una fragmentació de les pràctiques i una atomització dels espais de treball, fet que ha impedit trobar nexes de coordinació duradors que permetessin una acumulació de les lluites. En canvi el moviment de les okupacions s'ha vist obligat a afrontar el desafiament repressiu de l'estat que en aquest interval de temps ha arribat a les seves cotes mes altes amb una aplicació indiscriminada de la legislació antiterrorista com a dispositiu per combatre el dissens. Aquest fet ha obligat a descarregar múltiples energies en el treball antirepressiu i ha generat dinàmiques de tancament en el localisme —prioritzant l'espai de proximitat com a marc de treball polític desconnectat de les dinàmiques metropolitanes i globals.*
>
> Bonet i Ubasart, 2004

En tot cas, el moviment que s'expressava al caliu de les contracimeres morí d'èxit: «presionado para dotarse de negociadores y dividirse en jefes y ejecutantes para pactar con las autoridades el espectáculo de la participación y la confrontación, está condenado a integrarse o desaparecer. Sólo su propia debilidad orgánica le ha salvado de la disyuntiva»[27]. Les perplexitats de la desobediència radical, davant del cicle de les «grans mobilitzacions globals», assenyala que el protagonisme social propens a l'autonomia respecte a l'estat, el mercat, els partits, propens a l'acció directa i a la socialització autogestionada i horitzontal, si bé emergeix per unes condicions socials existents que li són relativament favorables, no és sostingut per un determinisme sociohistòric que el faci inevitable. Per contra, la consolidació i l'aprofundiment dependran de la capacitat i habilitat d'aquells que els desitgin.

Al nostre entendre, el punt mort es supera reelaborant noves pràctiques polítiques per escapar dels espais ja excessivament sobrecodificats i afrontar la creació de noves situacions. El treball conjunt en el territori i en moments no predeterminats per l'agenda del poder ha generat dinàmiques de contaminació entre les experiències. Una potència que passa per tant per la creació d'espais híbrids, heterodoxos, que fugin de la voluntat de crear un subjecte únic i que estiguin atents a les mutacions socials: que creïn contínuament formes d'experimentació i intervenció política.

Si el moviment global mostrà una alta capacitat d'innovació a l'hora de generar estructures de mobilització, també demostrà una punyent inestabilitat pel que fa a marcs de treball col·lectius que esfumà sovint aquesta potència. Els ofecs de l'autoorganització «global», entre les tensions partidistes i la pressió mediàtica, dificultaren el manteniment d'un espai polític propi: l'experiència del Moviment de Resistència Global, que es multiplicà arreu del territori amb la mateixa velocitat que després desaparegué, expressà aquell desbordament. Avui, del «moviment global» en queden les representacions una mica esclerotitzades, i els col·lectius que inicialment el dinamitzaren reorienten les pràctiques o bé cap al territori o bé cap a experiències polítiques en situació. Possiblement, fou amb les mobilitzacions contra aquella cimera europea que l'espai de «l'antiglobalització» patí el similar col·lapse de les anteriors experiències autoorganitzades. Una altra similitud pràctica, per sobre les diferències identitàries potser més artificioses, que hauria de suggerir alguna forma de retrobament.

• El 2003 i el 2004 ja estaren marcats per les massives mobilitzacions contra la guerra a l'Iraq. Però tant l'autoorganització de les okupacions com la forjada en el si del moviment global arribaren a les protestes encara no prou refetes de les seves incomunicacions com per intervenir-hi de manera decisiva (amb excepcions com els Espais Alliberats contra la Guerra). No parlem ni d'autosuficiència, ni d'arrogància, ni de buscar hegemonitzar unes mobilitzacions que desbordaren —sortosament— a qualsevol. Parlem en tot cas de la dificultat de viure quotidianament la socialitat alternativa de què gaudírem aquells dies, més enllà d'unes mobilitzacions clausurades quan encara no havien expressat tot el que les prenyava. Perquè els ritmes i la productivitat immediata que alguns buscaren en les mobilitzacions contra la guerra introdueixen molts interrogants vers les actuals i possibles mobilitzacions de massa.

En l'extensió de la «protesta» ha succeït una cosa graciosa: descrit el salt des de les primeres mobilitzacions fins a les de març de 2002 en què els partits entren com a actors legítims en unes mobilitzacions que no els pertanyien, imposant els seus més desenvolupats mecanismes de dominació postmoderna, ocorre que aquelles últimes protestes

constitueixen una fita en la història de les mobilitzacions d'aquesta part del món. A partir d'aquell cicle, les mediacions ja no només són part del procés, sinó que s'erigeixen en el seu catalitzador i detonant: les convocatòries des de les portades dels rotatius o des de programes de teleporqueria són prou explicatives del canvi d'escenari. Han tornat a prendre la iniciativa i són elles les que creen l'escenari polític i les que s'exposen, com no podia ser d'altra manera, a eventuals dissidències i espontaneismes. Però contràriament a algunes opinions, les mobilitzacions contra la guerra no *tanquen un cicle* en el sentit de ser-ne el zenit, sinó que són l'oportunitat de repensar les formes d'acció política que van més enllà de les limitacions d'una *protesta representada*.

> *Per això, la crisi dels mecanismes de representació organitzats no significa la crisi del moviment: la hipòtesi del final d'un cicle indueix a simplificar la realitat en què ens movem. La qüestió és molt més profunda: el que està en crisi és l'anàlisi dels moviments basada en la forma clàssica del cicle, l'esquema segons el qual —en un arc temporal definit— els moviments neixen, creixen, aconsegueixen el seu vèrtex, declinen i reflueixen.*
>
> Derive approdi, 2003

El perllongament d'una socialitat alternativa, l'extensió del conflicte i la possibilitat efectiva del contrapoder passen per reflexionar sobre aquestes experiències. Palesen les limitacions amb què es troben les dinàmiques autoorganitzades de la desobediència social a l'hora de dur la coordinació, a un segon nivell, per sobre dels col·lectius i les experiències locals o situacionals. Passa per animar les recomposicions de la xarxa en el territori, en situació, amb ritmes propis, allà on es pot dialogar sense presses, allà on la unitat de les diferències no ha de demostrar res més que el gaudi d'estar junts desobeint la separació, trencant tabús identitaris per afrontar de nou els reptes.

> *En aquests àmbits massius de participació, sigui Desfilada Militar o Banc Mundial, hi ha hagut una contaminació d'aquells discursos i pràctiques que poden estar molt associades a l'okupació. I això ha fet que a la llarga aquestes grans assemblees s'hagin anat trencant, diversificant, dibuixant sectors. I trencant amb els sectors institucionalistes, hi ha hagut gent que ha apostat per unes pràctiques d'autoorganització similars a les d'anys anteriors, que potser parlen d'altres coses però amb un mateix llenguatge. I si bé no orgànicament, sí que a la pràctica, al dia a dia, la generació de discursos i la generació de dinàmiques organitzatives sí que han tingut mimetismes, o millor interaccions, encara que fos per les relacions personals entre la gent que participava en aquests espais.*
>
> J., Grup de discussió Autoorganització

La desobediència radical ha estat fecunda per possibilitar l'emergència, de nou, del protagonisme social. Però possiblement ha de desobeir també les temptacions d'aplicar aquesta potència per competir cara a cara amb l'estat-democràcia, i aplicar l'energia en la menys vistosa vida quotidiana, allà on cap partit està interessat a buscar vots, en aquella invisibilitat tan poc representable, allà on ningú l'espera i on tan necessària es fa, allà on tots els subjectes de la precarització busquem com l'aigua una sociabilitat compartida, unes eines col·lectives per subvertir les nostres debilitats. Sense desestimar l'expressió col·lectiva quan sigui necessària, és en tot cas en l'espai de la vida on la desobediència ens farà forts, i on defensarem amb alegria i plenitud una autoorganització que mai deixarà d'estar assetjada.

Autoorganització assetjada, antagonisme institucional

Es la voluntad de vida la que desborda todos los canales de gestión, de regulación del conflicto migratorio.

La Fuga, *Deserción y éxodo entre fronteras*

Per als crítics de la crítica, per als ambivalents de les zones grises, per als escèptics vers la potència de les noves formes del protagonisme social. Per als qui creuen incondicionalment en els discursos de participacions incentivades, per als enamorats del consens. Per als qui pensen que els assetjaments referits són, més que pràctiques viscudes, fantasmes ideològics, no està de més resseguir una de les recents experiències autoorganitzades que, per la seva capacitat de desbordament públic i col·lectiu de les matrius de l'estat-democràcia, per la seva potència d'autoinstitució, ha estat sotmesa més intensament al setge institucional, a les mediacions partidistes i civils, a les distorsions mediàtiques, a les polítiques repressives. Sotmesa, en definitiva, als blindatges sistèmics activats, massa sovint cínicament i amb rostre amable, per ofegar-la i fer-la desaparèixer...

Immigrants en lluita: l'anomalia o la llei

«Papeles o muerte». La consigna va recórrer des dels primers dies de febrer de 2001 tota la geografia estatal i europea. Arribava als suburbis i fàbriques il·legals, als edificis on malviuen famílies senceres en el cor de les grans ciutats d'Occident. Removia les consciències i els cossos dels milers que protagonitzen l'èxode de la postmodernitat. Despertava els afectes narcotitzats pel fatalisme, els desigs oblidats a la petita bossa de viatge. Centenars d'immigrants sense papers havien decidit declarar-se en vaga de fam indefinida; havien decidit tancar-se en les esglésies de Barcelona i d'arreu de l'Estat: reclamaven la seva existència com a persones. Marroquins, pakistanesos, indis, bengalís, sud-americans..., tots compartien un mateix objectiu: tornar a ser persones, tenir papers, existir davant de l'administració de l'estat per accedir als beneficis que concedeix el mutilat estatut ciutadà de l'immigrant resident.

Entorn d'una reivindicació justa s'articulà la solidaritat d'organitzacions socials i polítiques de tot tipus. Uns van sumar-s'hi sense condicions, es va solidaritzar amb la seva lluita, van fer seves les consignes del moviment autoorganitzat dels immigrants, es van integrar en l'espiral del col·lectiu que s'estava autoinstituint. D'altres van sumar-s'hi creant una nova organització, empenyent per imposar uns nous criteris. Per aquests la vaga de fam havia de ser abandonada, la negociació havia de ser rogada, la consigna havia de ser canviada: la lluita fins ara havia estat inviable, utòpica, poc realista. Els immigrants havien d'aprendre a ser súbdits abans que ciutadans.

El maig de 2004, tres anys més tard, més d'un miler d'immigrants sense papers tornaven a irrompre als carrers de la ciutat al crit de «Per la regularització sense condicions». Era el mateix subjecte, definit pel mateix problema, que tornava a ressorgir de les misèries de les lleis migratòries. La situació era tràgica per a uns i altres. Les diverses reformes legislatives i procedimentals implementades pel govern sortint no només havien condemnat a l'oblit milers de sense papers, sinó que a més propiciaven la fallida de la mateixa condició administrativa, espúria i maltractada, sempre sota sospita, dels immigrants residents i convertien la renovació del seu títol d'integració en un humiliant laberint.

Afirmant que «la ciutadania es conquesta exercint-la», van entrar a la Catedral i a l'església del Pi, només per unes hores, amb el suport de les organitzacions i associacions que sempre els havien recolzat. Tanmateix, aquesta vegada una cosa havia canviat respecte a la situació del 2001. Les forces aparents dels immigrants havien minvat: les mones enjoiades de la política de passadissos ja no estaven disposades a estendre mediàticament el discurs constitutiu de la lluita dels immigrants. Ja no hi eren els partits polítics i sindicats que en les lluites del 2001 s'havien sumat progressivament al moviment amb l'objectiu de desgastar el partit del govern i beure de les sinèrgies de l'autoorganització. Els mateixos que havien escapçat el moviment del 2001 per canalitzar-lo cap a vies institucionals, els mateixos que havien fet prevaler la negociació per sobre de la dignitat i el reconeixement, ara no admetien la negociació, ni la dignitat, ni el reconeixement.

Antecedents

Hem de rebutjar la política de l'administració que vol dotar de papers i treball legal a un mínim de persones immigrades i a la resta de la població mantenir-la sense papers, reforçant l'exèrcit de reserva que realitza el treball esclau, mal pagat i sense drets i que porta a pensar a la població autòctona en precari, que les persones immigrades són les responsables de la pèrdua del suposat «estat del benestar».

Assemblea de Suport a les Persones Immigrades, 3/10/00

El mes de desembre de 2000 s'aprovava la nova Llei d'Estrangeria, elaborada per tots els partits polítics però finalment executada pel Partit Popular, el partit governant en aquell moment. La llei va entrar en vigor rodejada d'una artificiosa polèmica que tenia molt de ritual i molt de conjuntural. Pel contingut, era netament limitadora dels drets dels

immigrants sense papers, que no només quedaven definitivament exclosos per a futures regularitzacions, sinó que a més eren privats de tota opció d'acció política. Negant qualsevol via de regularització als treballadors clandestins que ja es trobaven vivint a l'Estat, la regulació migratòria espanyola acceptava tàcitament la condició sobreexplotada dels immigrants irregulars, que d'aquesta manera no tindrien més opció que marxar —si podien— o assumir la més absoluta explotació laboral. Però a més, la nova llei migratòria actuava per omissió, això és, no només emparava, negant-la, la situació dels immigrants sense papers, sinó que a més impedia tota opció d'agregació política des del seu si. Cal no oblidar aquests fets, perquè allò que la llei estava concebent formalment l'any 2000, les classes prebendàries de l'Estat espanyol ho volgueren fer matèria al 2003.

La llei era polèmica en la mesura que no es reconeixia als immigrants sense papers el dret de manifestació ni el dret de vaga, el dret de sindicació, ni el d'associació ni el de reunió. Mentrestant, també es tancava *de facto* el règim general de regularització administrativa —ofertes de treball específiques vàlides en qualsevol sector d'activitat—, adduint que havia de prevaler el règim extraordinari anomenat de contingents —ofertes de treball genèriques viables només pels llistats d'ocupacions elaborats des de Madrid.

A les expectatives frustrades de milers de treballadors sense papers, es sumava la sensació d'excepcionalitat i arbitrarietat que induïen les radicals diferències de criteri entre les diferents administracions provincials a l'hora de resoldre expedients d'estrangeria. Però la senyal definitiva que hi havia alguna cosa que la flamant llei d'estrangeria pretenia obviar, sense poder fer-ho, estava a punt d'arribar. El dia 3 de gener de 2001 dotze treballadors equatorians perdien la vida quan era envestida per un tren la furgoneta que els conduïa als seus llocs de treball en el camp de Múrcia. El drama familiar, social i psicològic que revelava aquesta tragèdia va fer sortir a la llum la realitat que la nova regulació pretenia negar per sempre més. El problema esclatà a les mans del govern del PP, però no era un problema privatiu d'un govern conservador, sinó que pertanyia a l'àmbit del procés de consolidació de l'estat-democràcia a l'Estat espanyol, en el qual estaven implicats tots els seus gestors polítics i institucionals. Per això emergí com un problema de l'estat-democràcia: no va ser codificat a partir de la seva inqüestionable dimensió humana, sinó que se'l relacionà amb les característiques del model de desenvolupament espanyol. Què va passar?

Després de l'accident i els seus efectes mediàtics, van ploure les amenaces de sancions contra els empresaris agrícoles que tinguessin treballadors clandestins, i es van difondre les més sentides condolences de polítics, reis i prínceps, i es van proposar grans convenis que resoldrien la qüestió... El 4 de gener el diari *El País* xifrava en 10.000 els temporers que estaven treballant a Múrcia sense papers i que s'havien vist obligats a abandonar la seva feina al camp (*El País*, 4/1/01). El mateix dia els empresaris agrícoles advertien els mitjans de comunicació que 20.000 hectàrees quedarien sense conrear si no es buscava una solució a la necessitat de força de treball (barata) per a la collita. Estava en joc el model de desenvolupament espanyol: precarietat, economia submergida, treball clandestí, flexibilitat imposada per acomodar-se als cicles del model del *pelotazo*. El PP sabia que

de moment només s'havia vist la punta de l'iceberg. El govern començà a moure's. Anunciant la signatura d'un conveni amb Equador, van cridar els immigrants equatorians sense papers a tornar al seu país per accedir als canals de regularització que s'oferirien *in situ* a través de les legacions espanyoles al petit país sud-americà. Centenars foren els immigrants que en els mesos següents van tornar al país creient-se les paraules dels seus governs. Només un escàs centenar dels qui van marxar van poder tornar. Tres anys més tard la majoria de treballadors equatorians encara recorda l'engany i les mentides provinents de tot l'àmbit institucional durant aquell primer trimestre de 2001.

Un altre contingent de treballadors va decidir optar per oferir resistència i exigir el que considerava exigible: ser persones aquí i ara. El diumenge 14 de gener de 2001 vuitanta immigrants marroquins i equatorians, reunits en la «Plataforma 3 de gener» es tancaven a l'església de Sant Mateu de Lorca (Múrcia) amb la intenció de forçar la seva regularització i la derogació de la nova llei d'estrangeria (que entraria en vigor el 23 de gener). A partir del 7 de gener les protestes i tancaments es generalitzen arreu de la província. El dia 18, el cònsol honorari d'Equador a Múrcia es dirigia als tancats: que s'ho repensessin, els va dir, que la seva situació d'irregularitat era purament conjuntural, que no calia radicalitzar-se. El mateix dia el president de la Conferència Episcopal d'Equador afirmava que els tancats estaven abusant de l'hospitalitat brindada pels espanyols. Però ningú va fer cas de les paraules dels representants terrenals i espirituals. El 21 de gener, després d'una manifestació que congregà 2.000 persones, 350 immigrants decideixen tancar-se a l'església del Pi en vaga de fam. L'espurna s'encenia per tot l'Estat.

El mediadors van haver d'esmolar les eines: existia un col·lectiu que posava en qüestió la seva credibilitat com a representants i portaveus. Existia un col·lectiu reluctant als procediments, desdenyós de les propostes dels seus estats, sords a les crides de mitjans de comunicació i representants polítics i religiosos. Existia un col·lectiu que no s'havia empassat l'oferta de tornar, la comoditat d'assumir, la humiliació de callar.

Lluita a Barcelona: creació o procediment, utopia o claudicació *avant la lettre*

De diverses nacionalitats, i vinculats quasi tots a l'Assemblea Papers per a Tothom, els immigrants que iniciaren les tancades el gener de 2001 ja tenien una experiència considerable de lluita, autoorganització, configuració de xarxes de recolzament..., però també de negociació amb l'administració. Durant l'últim trimestre de 2000 havien tingut contra les cordes del seu propi discurs a les diverses administracions implicades en la gestió dels espais públics de Barcelona (Ajuntament), de les polítiques d'integració (Generalitat) i de les polítiques d'immigració (Govern espanyol). Feia mesos que a diverses places de la ciutat dormien a la intempèrie centenars d'immigrants subsaharians i búlgars, sense que cap administració es sentís en l'obligació de moure un dit. La situació s'havia codificat com un problema d'ordre públic: eren individus, sense cap lligam entre ells, que havien de ser tractats com a marginats i focus potencial de conflictivitat social.

En els últims mesos a Barcelona han aparegut grups de persones immigrades que viuen a la intempèrie i en condicions indignes, a la plaça Catalunya i al parc de l'Espanya Industrial, entre d'altres. No són turistes ni passejants, són persones immigrades que no tenen papers, ni tenen vivenda per no tenir papers i l'administració no les tracta com a persones per no tenir papers... Ells només demanen la seva regularització.

Assemblea de Suport a les Persones Immigrades, 3/10/00

Amb la col·laboració d'un grapat de persones polititzades i amb tradició organitzativa, els immigrants van començar a transformar el conflicte social en conflicte polític, i el conflicte polític en gènesi pura d'autoinstitució que s'ha estès fins als nostres dies i que és el veritable home del sac de les nostres administracions.

El 3 d'octubre es feia públic el primer comunicat de l'Assemblea, convocant a una manifestació que seria el principi d'una llarga sèrie de jornades de lluita. Tancaments a les universitats, acampades, manifestacions i tot tipus de mitjans de pressió van posar en evidència unes administracions entossudides a no tractar la qüestió com un problema polític. Era un problema d'ordre públic que ja es resoldria amb les oportunes ordres de desallotjament i, si era el cas, amb intervenció de la policia; també era admissible que fos un problema de política pública, social més concretament, si s'estirava el fil i es connotava la necessitat de fer intervenir l'erari d'alguna o diverses de les administracions implicades. Però el que mai no podria ser admès és que els immigrants, desposseïts i inexistents per l'estat-democràcia, s'erigissin en subjecte polític, en col·lectiu intervinent, això és, constituent, sense haver passat gairebé pel sedàs de les lleis de ciutadania. Aquest rebuig institucional, quasi bé estructural, a acceptar la subjectivitat dels immigrants en lluita ha estat des de llavors un problema recurrent en els diversos processos d'agregació que aquests han protagonitzat. De què tenen tanta por les administracions?

Finalment, i després de llargues plantades als immigrants per part de les administracions, s'arribà a un principi de negociació amb subsaharians i búlgars només quan ja s'havia votat la nova llei d'estrangeria el 23 de novembre de 2000. La solució es buscà a través de la canalització del problema per la via de polítiques d'integració per a col·lectius en situació de risc d'exclusió. Tanmateix, la sinèrgia havia estat engegada, i el subjecte que l'animava era incontenible, inabastable. Si el diumenge 14 de gener de 2001 comencen els tancaments a Múrcia per protestar per la situació dels immigrants sense papers i exigir la regularització, el 21 s'inicien a Barcelona.

Comença la batalla per la política

Des d'un primer moment, l'única organització sindical implicada plenament en el suport als tancaments va ser la CGT de Catalunya. Confluïren, a més, l'Associació de Joves Immigrants de Catalunya, Immigrants Senegalesos i el Centre Cultural de Bangla Desh, així com una trentena de petites associacions d'immigrants. El procés de constitució de la Plataforma que donava suport hi havia estat en certa mesura accidentat: els partits i sindicats que hi havien participat havien decidit no implicar-s'hi per considerar que el lema «papers per a tothom» no era adequat ni oportú. Així mateix, existien altres motius implícits, com eren la mateixa dinàmica assembleària de la Plataforma i l'escassa capacitat de control i diferenciació discursiva que partits i sindicats podrien haver engegat en el seu si. Després de les mobilitzacions, una persona vinculada al tancament a la parròquia de Sant Medir afirmava:

En cuanto a la clase dirigente, tanto política como sindical y también eclesial, ha sido unánime el rechazo. Tenían muy claro que era una lucha que no controlaban y no les importaba demasiado la ofensa a la dignidad humana, ni la situación explosiva que se estaba gestando. Desde el principio se dedicaron a confundir a la gente y desacreditar a los dirigentes, al fin y al cabo las encuestas decían que en Barcelona la gente con tendencias xenófobas era el 70%; ¡lo principal es conseguir votos!

Elías Martín, 2001

La tinent d'alcalde i regidora de Benestar Social de l'Ajuntament de Barcelona, Núria Carrera, va ser la perfecta figuració del paper i la veu de la institucionalitat socialdemòcrata durant aquest mesos. Posicionant-se normalment no a favor dels immigrants però sí en contra del govern, considerava que els tancaments eren «un toc d'alerta davant de l'arribada de la nova llei, que deixa moltes persones indefenses» i denunciava la mala gestió, per discriminatòria, de la regularització d'immigrants a Barcelona. La codificació institucional del conflicte es basava, per tant, en dos eixos: a) Els treballadors clandestins sobreexplotats, desarrelats, sense famílies, que desesperats decideixen iniciar una vaga de fam, només són per les institucions «un toc d'alerta». El moviment havia estat relegat a *grup de pressió*, les seves reivindicacions i repertoris de confrontació codificats fins a la seva metamorfosi en mer *input* que els partits opositors podien utilitzar davant dels mitjans de comunicació. I b) el veritable eix de confrontació no era l'existència d'una llei d'estrangeria, tot i els reiterats pronunciaments dels immigrants en aquest sentit, sinó les deficiències en la gestió de l'actual llei, o si mes no, l'amenaça d'una nova llei; donaven per bo, per tant, l'anterior marc legislatiu.

No existeix conflicte polític si als vaguistes se'ls nega la mateixa substantivitat política. Potser existia un repte per portar endavant una nova política pública o una crida a millorar les existents, però mai una qüestió d'antagonisme entre dos subjectes. Per això tant govern com partits de l'oposició es van afanyar a trobar un «interlocutor vàlid», que no podien ser els mateixos immigrants, sinó una representació composta per organitzacions institucionalitzades, partits polítics i sindicats:

50 entidades entre las que figuran CCOO, UGT y CNT, partidos como IC-V y EUiA y organizaciones como SOS Racismo e Intermón y la Federación de Asociaciones

de Vecinos de Barcelona se constituyeron ayer por la noche en plataforma de apoyo y seguimiento de los inmigrantes en huelga de hambre.

El País, 25/1/01

El 24 de gener es creà la plataforma de partits i sindicats. El mateix dia, el secretari per a la Immigració de la Generalitat s'oferia per mediar en les negociacions entre immigrants i govern. Les administracions començaven a admetre mediàticament que hi havia algú amb qui negociar, tot i que calia algun mediador entre l'anomalia social i la normalitat institucional. Però els mediadors arribaren exigint: els tancats havien d'abandonar la vaga de fam, deixar l'anomalia, assumir el procediment. També el dia 24 de gener els sindicats, Càrites, Mans Unides, i Justícia i Pau fan públic un manifest conjunt. Declaren que «con el recorte de derechos, el incremento de causas de expulsión y la práctica inexistencia de cauces para su regularización administrativa, se condena a los inmigrantes a su práctica marginalidad y a la clandestinidad» (*El País*, 24/1/01). La codificació ja és una altra: la perspectiva no és la de les institucions que pretenen que la realitat es fa real només per donar «tocs d'alerta» o suggerir una millor gestió d'allò existent. Hi ha uns problemes reals que generen expressions del conflicte igualment reals. Però fins aquí les nostres associacions i sindicats més representants (no representatives) només encerten en la descripció d'un conflicte social. El conflicte polític continua amagat a les esglésies.

En només un dia els havien sortit als immigrants diversos candidats per fer de mediadors entre ells i l'Administració de l'estat. El mateix dia, però, els immigrants rebutjaven la mediació de la Generalitat, si bé l'alternativa de la plataforma de partits i sindicats comença a prendre cos esperonada pel suport sense fissures dels mitjans de comunicació. El 27 de gener el PSC encara insistia en el tarannà de la seva codificació. El problema era de gestió, de millora en l'execució d'una llei que encara no es qüestionava. En un espasme d'audàcia i atreviment polític, després de sis dies del començament de la vaga, afirmaven: «este partido podría pedir en los próximos días el cese de la delegada del Gobierno como responsable de las deficiencias manifiestas que se han producido en Cataluña en el proceso de regularización de inmigrantes» (*La Vanguardia*, 30/1/01).

Durant el últims dies de gener les mobilitzacions per recolzar els immigrants en lluita s'estenen per tot l'Estat i protagonitzen titulars en tots els mitjans de comunicació. El subjecte en lluita començava a exigir per la força el seu reconeixement.

Les mediacions es multipliquen

El 31 de gener ja es podia definir la constitució de dues plataformes, llurs objectius i diferències. Per un costat la Plataforma de Suport als Immigrants en Lluita, formada per l'Assemblea Papers per a Tothom, CGT, USOC, CNT, grups d'estudiants assemblearis, col·lectius vinculats a les okupacions, diverses ONG i partits extraparlamentaris. Aquesta agrupació de col·lectius havia nascut al caliu de les mobilitzacions d'immigrants senegalesos i romanesos durant l'últim trimestre del 2000. Són ells els qui mitjançant les tancades i les assemblees públiques emprenen la via de visibilitzar el conflicte, fer-lo matèria pública. S'instituïa l'espai on inserir el temps del nou subjecte, i en aquest sentit proposaren un espaitemps per una política radical: esglésies i places foren, des d'aleshores, l'espaitemps de la seva autoinstitució com a subjecte.

Per un altre costat hi havia la Plataforma per la Ciutadania i la Convivència. En formaven part els sindicats CCOO i UGT, les ONG SOS Racisme, Amnistia Internacional, Médicos sin Fronteras, Càritas, i el partits IC-V, ERC i PSC. Nascuda per contraposició als plantejaments de l'Assemblea Papers per a Tothom, ofertà un tarannà més adequat als *possibles* plantejats per l'estat, i posà sobre la taula les seves influències dins de la xarxa institucional, en la conformació de les polítiques públiques. Sobrealimentats d'activitat en l'àmbit institucional, fan de l'oposició parlamentària a la nova llei d'estrangeria la seva bandera. Comunament, foren entitats amb algun tipus d'implicació institucional prèvia en polítiques públiques d'immigració: ja sigui des de la política parlamentària, cas dels partits polítics, o de les prebendes que mouen les polítiques d'integració social i laboral dels immigrants.

A un marge, participant en ambdues plataformes, volent ser a la vegada al cel i a l'infern, la FAVB, EUiA i la Federació d'Immigrants de Catalunya. Conscients que la representació política només té un àmbit —l'institucional—, però encara alguns mínimament refractaris a la representació, jugaren a estar a dos taulells a la vegada, llanguint però per una ambigüitat insostenible.

El primer dia de febrer Núria Carrera feia pública la seva adhesió a la Plataforma per la Ciutadania i la Convivència. S'han d'obrir vies per a la regularització de l'estança de les persones que ja es troben aquí, deia. Els immigrants que es troben en vaga de fam haurien de reconsiderar la seva acció, prosseguia. Paral·lelament, començaren a tenir molt predicament en els mitjans de comunicació persones denunciant que els immigrants estan manipulats, que hi ha persones entre els tancats amb obscures intencions envers les mobilitzacions. Calia desgastar la creixent legitimitat de la Plataforma de Suport, falcar l'opció institucionalitzant.

El moviment es generalitzava i començava a suscitar tot tipus de suports. Que els tancaments es multipliquessin arreu de l'Estat començava a ser una possibilitat real:

Los días de huelga de hambre escenificaron una auténtica insurrección localizada en las parroquias. La población se agolpaba para dar su apoyo económico, firmar, dar ropa, mantas... Las ambulancias recogían sin cesar los cuerpos de los encerrados debilitados por la huelga que tras pasar por el hospital volvían a las iglesias a reiniciar el ayuno sin que nadie, salvo su propia honra y su voluntad de lucha, se lo reclamase.

Elías Martín, 2001

A partir d'aquest moment comencen a donar-se les primeres mostres d'actitud negociadora per part de les administracions, mentre el PSC i la resta de partits procuraven aprofitar l'empenta política i la urgència mediàtica que aporten els tancaments per reforçar la seva (o)posició en les institucions.

El 5 de febrer se celebra una manifestació pels carrers de Barcelona en què 50.000 persones reclamaven «Papers per a Tothom», i a continuació un multitudinari festival musical a la Rambla del Raval. S'engegaren campanyes de desobediència civil, es prenia el carrer amb múltiples accions, nous col·lectius d'immigrants s'afegien a la vaga de fam... El 6 de febrer, el manifest de la Assemblea de l'Església del Pi afirmava en un comunicat: «Por ello, hacemos un llamamiento a una reunión de coordinación a escala estatal de todos los colectivos que están en los encierros y en la lucha, para impulsar y extender el movimiento a todo el Estado».

L'antagonisme institucional havia d'actuar ràpid. Els primers dies de febrer s'anuncia la primera oferta de l'estat envers els vaguistes: la possibilitat d'una revisió àmplia i generosa dels expedients dels vaguistes a la llum de l'article 34 de la nova Llei d'Estrangeria, l'article de les «circumstàncies excepcionals». Primera condició: que s'acabi la vaga de fam. Segona condició: que seguidament finalitzin els tancaments.

El PSOE imprimeix «la doctrina Zapatero»: si l'eix del problema són alguns articles de la nova llei, el millor camí no és portar la llei al Tribunal Constitucional sinó aconseguir un pacte d'estat amb el PP. La posició del PSOE era clara: reforçar la institució de l'estat-democràcia davant el desafiament de les sinèrgies d'autoinstitució. El nus gordià del conflicte era galvanitzar el monopoli de l'estat-democràcia, determinar el qui, el com i el quan en la batalla per la política, i el PSOE ho havia captat clarament:

> *La parròquia de Sant Medir es troba implicada, juntament amb altres parròquies de Barcelona, en l'acolliment dels immigrants que demanen viure legalment en el nostre país. Aquesta acció ha estat motivada per fidelitat als valors evangèlics que regeixen sempre en la nostra Comunitat i als quals volem ser fidels. Cal posar de manifest i amb agraïment la solidaritat i el recolzament que hem trobat tant per part dels feligresos com dels veïns del barri. Solidaritat que també s'ha manifestat des d'alguna emissora de ràdio. Lamentem, en canvi, no haver trobat aquesta solidaritat i recolzament ni en les institucions civils, ni en altres instàncies eclesiàstiques ni en els partits polítics, un fet inexplicable tractant-se d'un afer sociopolític que afecta, de forma greu, el nostre país.*
>
> Acord del Consell Parroquial de Sant Medir, 11/02/2001

Finalment, el 8 de març tenia lloc la signatura de l'acord que posava fi al tancament de 48 dies de centenars d'immigrants en deu esglésies de Barcelona i el seu entorn. Finalment es trobava un solució política a un problema polític, finalment també es va haver de negociar amb els immigrants, com a subjecte polític; l'única representant dels immigrants admesa en les negociacions, Norma Falconi, de l'Assemblea Papers per a Tothom, ho descrivia així:

> *És una experiència inèdita perquè per primera vegada hem estat negociant nosaltres, els immigrants, directament amb els poders de l'estat totes aquelles propostes que han anat sortint a les assemblees. I això ha sigut un fet que les diverses comunitats han valorat molt positivament. Així doncs, ningú pot parlar d'obscures negociacions. Per primera vegada no ha negociat ningú per nosaltres. Per primer cop no hi ha hagut intermediaris. Persones que no han viscut en pròpia carn el que a nosaltres ens ha tocat viure i que, per tant, no saben tan bé com nosaltres quines necessitats reals tenim.*
>
> Norma Falconi, *Illacrua*, núm. 90, juny 2001

Maig 2004: «allò que a la història passa com a tragèdia, s'acaba repetint com a farsa»

> *Associacions d'immigrants, Càritas, UGT i CCOO van acusar ahir els portaveus de l'Assemblea per la Regularització sense Condicions (ARSC) de generar un clima de conflicte entre els estrangers i d'afavorir enfrontaments. Per Ghassan Saliba, de CCOO, «hi ha gent que busca el protagonisme quan ja s'han aconseguit avenços», referint-se a la negociació entre el col·lectiu d'immigrants, Càritas i els sindicats amb l'administració. El portaveu d'ARSC, Enrique Mosquera, va respondre a les crítiques de les entitats contràries a la tancada dient que estan «de part del govern». L'assemblea manté la reunió d'aquesta tarda i anuncia més protestes. Tot i que la Delegació del Govern està «oberta al diàleg», tramita 17 expedients d'expulsió.*
>
> *El Punt Diari*, Barcelona, 9 juny 2004

> *«Ens han dit que els seus interlocutors són les associacions d'immigrants legals i els sindicats que van donar el vist-i-plau al desallotjament, però aquestes associacions no ens representen als sense papers perquè tenen altres interessos diferents», va afegir Cecilia, una immigrant peruana que va participar en la reunió i que va declinar donar el seu cognom per por de represàlies.*
>
> *El Punt Diari*, Barcelona, 16 juny 2004

Havien passat tres anys. Estem novament a Barcelona. Segueixen milers de treballadors clandestins treballant en condicions manchesterianes. Continuen negant-se per via legal els seus drets d'agregació política. Però a aquesta situació s'ha d'afegir un nou fenomen. Uns 60.000 expedients de renovació de residències, el fràgil títol de *metec* que concedeix l'Estat espanyol, es troben paralitzats per desídia, ineptitud i actituds deliberades de l'Administració de l'estat a Catalunya. Contractes de treball precaris que no poden ser renovats per no tenir renovada la targeta de residència, altes de contractes a treballadors immigrants que no són admeses per la Seguretat Social mentre no es renovin els permisos de treball, ajuts socials i pensions que no poden ser renovats, persones amb problemes familiars al seu país que no poden sortir de l'Estat mentre no tinguin renovada la targeta de residència, immobiliàries que no contracten lloguers amb immigrants

sense la targeta vigent, sense contractes de treball al dia, bancs que no donen crèdits, immigrants que perden la feina per no poder renovar les residències comencen a sentir l'amenaça de les execucions hipotecàries...

La situació és, potser, més tràgica que mai. Però ningú sembla adonar-se'n. 60.000 expedients dormen literalment als despatxos de Marquès d'Argentera número 4 sense que ningú consideri el dramatisme d'una situació que es mantenia des dels últims dies de desembre de 2003, quan era aprovada la darrera reforma de la llei d'estrangeria.

Gener de 2004. Quietud. La lletania dels laments de milers de persones no arriba a les institucions. Febrer. Els *metecs* no voten. Març. La remor de les seves veus mor en un mar de mediacions que esperen pacients l'arribada de les prebendes de la nova Administració socialista. Abril. Com deia aquell sindicalista sud-americà: «el que se mueva no sale en la foto», i ningú es va moure. Maig. La frustració i desesperació dels treballadors migrants s'ofega arraconada entre els murs de les seves cases i l'alienació de les seves feines. Juny: esclata el subjecte.

No es mobilitzen els residents. De vegades la condició subalterna és miserable, però també és valuosa pel que ha viscut la pitjor misèria, la de no ser ningú. Per això van aixecar la seva veu els ninguns. Els ninguns que no es beneficien de les polítiques socials. Que vénen impregnats de desig però no tenen la fortuna de trobar una bona acollida. No són antics doctorands d'universitats del Sud ni tenen un bagatge institucional. Entenen la política com a *ultima ratio*, però una vegada a dins, la política és acció, és un màxim, el tot i ara. Sense possibilismes preestablerts. Sense un criteri de procediment o agenda en la creació del qual no han participat. Són el marge, l'interstici de tot, l'inabastable. Són la força que curulla els solcs de la política i el procediment donats per descomptat. El 8 de juny irrompen en el món. Són una més de les esquerdes dels mites de l'estat-democràcia.

Però la història repeteix les coses com a farsa. I en la farsa surten a la llum les claus de volta de l'espectacle: la catarsi de l'estat-democràcia gira entorn de la lluita per la representació, o el que és el mateix, la lluita per la determinació del subjecte de l'acció política legítima.

Quan el 8 de juny de 2004 un centenar d'immigrants sense papers decidia manifestar-se pels carrers de Barcelona i finalment irrompre en la Catedral i declarar-se en vaga de fam, la situació social i política ja no era la mateixa de tres anys enrere. Es van trobar amb les veritables arestes del conflicte postmodern: associacions, sindicats i partits que el 2001 els oferiren suport, tot i què condicionat, ara es posaven directament en la batalla per la política:

> *El delegat del govern va qüestionar fins i tot la representativitat dels portaveus de l'Assemblea. «Van venir a la Delegació persones que no són immigrants i que diuen que parlen per ells, però nosaltres hem intentat parlar directament amb els immigrants, i ens hem trobat un pacte de silenci, no sabem què els han promès a part de papers per a tothom», va dir. Totes aquestes manifestacions van indignar els representants dels immigrants. «Com poden dir que no han pogut parlar amb els immigrants si a la reunió n'hi han anat quatre que són representants dels col·lectius equatorià, peruà, paquistanès i marroquí», va assenyalar un membre de l'Assemblea. «Diuen que no som uns interlocutors vàlids, que no representem a ningú, però hem aconseguit treure al carrer 10.000 persones. Si això no és ningú...», va manifestar Falconi.*
>
> *El Punt*, 16/6/2004

> *L'Assemblea per la Regularització Sense Condicions (ARSC) va denunciar ahir que el govern espanyol i els sindicats són els que mantenen un veritable «pacte de silenci» perquè, segons va dir, negocien a l'esquena dels immigrants. [...] La portaveu de l'ARSC, Norma Falconi, va explicar ahir que algunes entitats que ara són crítiques amb l'ARSC havien participat anteriorment en reunions d'aquest col·lectiu, i «mai no havien plantejat les propostes que ara negocien amb el govern».*
>
> 17/6/2004

Un dia després del violent desallotjament dels tancats a la Catedral, associacions com Càrites, la «Coordinadora d'Immigrants» o els sindicats UGT i CCOO coincidien a acusar els vaguistes d'estar manipulats per persones amb obscurs interessos que, per altra banda, no encertaven a anomenar. Acusar de manipuladors els qui mobilitzen els ninguns és una eina recurrent des de fa dècades i fins i tot segles, però sempre ha quedat pendent de determinar què hi guanyen els que es mobilitzen amb els que no tenen res. Més semblaven guanyar el mateixos que acusaven, quan paral·lelament mantenien reunions amb l'administració sense haver acreditat mai la seva representativitat envers els immigrants sense papers. Estaven en joc recursos públics, subvencions, concessions, contactes personals, prebendes i jocs clientelars que componen la tan lloada xarxa de polítiques públiques de l'estat-democràcia.

L'administració, per la seva banda, aconseguia que el problema, la «reivindicació» consolidada, es canalitzés a través dels contactes amb unes organitzacions a bastament institucionalitzades, professionals de la gestió de les reivindicacions alienes. Quedava negada la substantivitat del subjecte polític en què s'havien constituït els immigrants per mitjà d'assemblees obertes als espais públics. Lluny dels fruits que donava l'autoinstitució dels immigrants sense papers, s'havia interposat un element que no qüestionava la representativitat dels partits polítics, que injuria la legitimitat del fenomen social autoorganitzat i que utilitza el mateix codi de l'estat-democràcia:

> *Les entitats que van participar —sense èxit— en la mediació entre l'administració i els immigrants dissabte a la nit tornen a rebutjar la protesta liderada «per persones amb interessos determinats i concrets» perquè «creen expectatives injustificades». La Coordinadora d'Associacions d'Immigrants, Càritas i els sindicats van alertar ahir de «l'efecte crida» que es pot viure en altres països europeus per donar la imatge de Catalunya com el país on «es poden donar papers als sis milions d'immigrants en situació irregular*

d'Europa», segons Abdelkader Aslimani, d'UGT. De fet, els sindicats ja han detectat l'arribada d'estrangers indocumentats des de França. Els contraris a la protesta creuen en el diàleg i en un reglament de la llei d'estrangeria menys restrictiu.

El Punt Diari, Barcelona, 9 juny 2004

L'estat-democràcia no està farcit de «persones amb interessos determinats i concrets»? L'espectacle quadriennal de les urnes, no crea «expectatives injustificades» en els votants? Què tenim? Sindicats i associacions d'immigrants vetllant per l'equilibri entre oferta i demanda al mercat de treball, crítics implacables de tota iniciativa social que indueixi l'anomenat «efecte crida», organitzacions socials actuant com a fiscalitzadors duaners de les entrades i sortides de persones a l'Estat, oposant protesta a diàleg, proposant no solucions, sinó una millor gestió de l'*statu quo*. Sent així, què li queda per fer a l'estat-democràcia que no hagin fet ja les organitzacions que de cara a l'administració representen els interessos de treballadors i immigrants sense papers?

És potser aquesta la sortida, en procés d'assaig, de la crisi de representació de l'estat-democràcia: contra la crisi, més estatalització de la democràcia; per l'estatalització de la democràcia, cooptació de les closques buides de la representació social, absorció dels discursos i les pràctiques del social, i posterior regurgitat de les restes en grans espectacles mediàtics: ja siguin *ad hoc* —Fòrum 2004— o sistemàtics —*mass media*. En aquest sentit el Fòrum no era més que això, una fira dels horrors, on s'exposaren els esquelets d'antigues pràctiques socials buidades per la intervenció burocràtica; potents, però ja vells processos autoorganitzatius representats per organitzacions escleròtiques que van optar per la comoditat de la matriu que ofereix l'estat-democràcia; discursos que tenien vida, una vida salvatge i indòmita, transformats en asserenades lletanies que celebren la cara amable de l'estat.

Es tractava d'escindir reivindicació i autoinstitució, reconèixer com a problema, per una banda, les reivindicacions consolidades i oferir-ne la gestió als professionals. Per l'altra, es tractava de negar l'autoinstitució, perquè és embrió d'antagonisme radical, perquè no admet procediments heterònoms, perquè no té por a la invenció de noves vies, nous repertoris que a cada pas desafiïn l'acartronada capacitat de resposta de l'estat-democràcia. Es tractava d'especialitzar-se en la gestió de reivindicacions, perquè la reivindicació que avui entra en l'agenda, és susceptible de ser oblidada demà per virtut del cicle de la política pública. No hi ha diacronia en la reivindicació, perquè és un tot sincrònic que funciona com a legitimació de la utilitat i eficàcia de l'estat-democràcia. L'autoinstitució en canvi aspira a la permanència, i busca en el seu passat per legitimar aquesta permanència, i mira cap al futur per assegurar la permanència, i identifica enemics, i se sent viva, veu que camina, que la seva acció batega, té cor i cervell, que crea un subjecte. L'autoinstitució és l'origen de tota reivindicació, però també l'origen de tot subjecte col·lectiu; i els subjectes col·lectius són l'antítesi pura del monopoli de la política exercit per l'estat-democràcia.

Succeeix que és completament antitètic als conceptes d'estat i sobirania que hi n'hihagi un altre en situació d'autodeterminar el com i el quan de la participació: procedi-

ment i oportunitat han estat el veritable escenari del conflicte entre administració i immigrants. Donar papers o no a uns pocs o molts immigrants és una qüestió fàcilment solucionable, i per tant plenament accessòria, així s'ha vist durant les regularitzacions del 1991, del 2000, del 2001 i les que arribaran. És assumible donar papers cada cop que convé, per tal de metabolitzar una reivindicació que està actuant com a indesitjable catalitzador d'un espaitemps autònom. A més, l'estat-democràcia ha de saber moure's amb comoditat en les terres de l'excepcionalitat, fer ostentació de la seva omnipotència saltant-se les pròpies regles; les regularitzacions en són una bona mostra. El clamor institucional a favor de polítiques migratòries que no indueixin el famós «efecte crida» o que no difonguin la plausibilitat de la utopia de papers per a tothom són part accessòria del discurs, tàctica dissuasòria: la veritable por és que algú pretengui parlar de tu a l'estat.

La veu dels immigrants incideix en la mateixa línia de flotació del sistema polític i social imperant, posa en qüestió tota l'artificialitat del discurs de la institucionalitat envers els drets humans, la tolerància, la integració racial. La veu immigrada despulla les més íntimes contradiccions de categories centrals per l'estat-democràcia: poble, nació, sobirania o l'estat-democràcia, llangor del mite de l'estat del benestar. La veu immigrada rescata el inveterat discurs de l'ésser humà com a element primigeni i fundacional dels estats moderns: abans de qualsevol contracte social, abans que qualsevol pacte entre elits, abans que els reis existissin, hi havia persones, persones que es van construir la seva pròpia alienació... i avui volen destruir-la.

Notes

1. Colectivo Situaciones, *Argentina. Apuntes para un Nuevo Protagonismo Social*, Virus editorial, Barcelona, 2004.
2. Tiddi, A., *Precari. Percorsi di vita tra lavoro e non lavoro*, Roma, DeriveApprodi, 2002.
3. Miró, I. i Ortiz, D., *Treball, valors i canvi. Les ruptures de la precarietat*, S. G. Joventut, Barcelona, 2001.
4. Ortiz, D., «Les ETT: la institucionalització de la precarietat», *Revista Catalana de Sociologia*, 7, 1998.
5. Domènech, X., *Quan el carrer va deixar de ser seu*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.
6. Bilbao, A., «El trabajador socializado», *Sociologia del Trabajo*, 4, Madrid, 1988.
7. Del Río, S. i Pérez, A., «La economía desde el feminismo: trabajos y cuidados», *Rescoldos*, 7, 2002.
8. Lara, A. L., «Una aproximación al ecosistema de la nueva fuerza de trabajo», *Rebeldía*, 9, Mèxic, 2003.
9. Revelli, M., «La fábrica postfordista se transforma en institución total», *Contrapoder*, 4/5, Madrid, 2001.
10. Tiddi, A., 2002.
11. De Nicola, A., «La rappresentazione impossibile», *Posse*, Roma, 2003.
12. Cañadas, E. i Caprile, M., «Experiencias en torno al debate sobre la política sindical hacia la juventud», *Realitat, revista teòrica del PCC*, 41, Barcelona, 1994.
13. Revelli, 2001.
14. *Etcétera, correspondencia de la guerra social*, 17, Barcelona, gener 1991.
15. Virno, P., «Diez tesis sobre la multitud y el capitalismo posfordista», a *Gramática de la multitud*, Ed Traficantes de sueños, Madrid, 2003.
16. *Etcétera, correspondencia de la guerra social*, 19, Barcelona, febrer 1992.
17. *I Jornades NO'92. Resum de les ponències*, març 1990.
18. Comelles, P. i Muñoz, J., «La insubmissió», a Assemblea d'Okupes de Terrassa (comp.), *Okupació, repressió i moviments socials*, Diatriba-Kasa de la Muntanya, Barcelona, 1999.
19. Raparelli, F., «Insorgenze atipiche», *Global*, 3, Roma, 2003.
20. Max, «La Crisis Cíclica de la Protesta: hacia nuevas formas de articulación», Barcelona, 2001.
21. Recio, A., *«Adeu a la Revolució?», Demà, Periòdic per la Revolta*, Barcelona, 1991.
22. Colectivo Situaciones, *19 y 20. Apuntes para el nuevo protagonismo social*, De mano a mano, Buenos Aires, 2002.
23. Galán, «Politicas de subversión», *Archipielago*, 2002
24. López Petit, «Politicas de subversión», *Archipielago*, 2002.
25. Publicació *Per la pau, no a la desfilada militar*, 2001.
26. Bonet, J. i Ubasart, G., «Ambivalencia de la potencia», a *ContraPoder*, 8, Madrid 2004.
27. Amorós, M., *Barcelona entre vallas y flores. Reflexiones tras la jornada del 16 de marzo*, Barcelona, autoeditat, 2002.

Resistir a la Barcelona metropolitana: la prova de foc de les nostres eines

Les circumstàncies que motivaren el nostre relat comencen a tenir una temporalitat concreta que obliga a mirar cap endavant, tornar a prendre el pols a l'actualitat de la lluita social. Ja no hem de caracteritzar l'emergència de canvis estructurals, polítics, econòmics o culturals; ara els canvis ja estan encetats, produeixen conseqüències, s'instal·len ideològicament en les consciències i a la vegada prefiguren nous vectors de canvi. El nostre temps porta el signe ineludible del canvi: les transformacions, la inestabilitat, la mutabilitat i ductilitat de totes les categories socialment instituïdes són el sinònim d'un nou escenari: la precarització de la vida.

L'exuberància d'aquest moviment continu que marca el temps present és potser l'únic tret distintiu que permet fer abstracció d'un suposat canvi de paradigmes, anunci que de tant recurrent ens obliga a sospitar dels orígens de tals abstraccions. Estan canviant les formes de produir, de comunicar-se, les formes de vida; estan canviant els mitjans amb què es produeix i les formes de distribuir allò produït; estan canviat les formes de reproducció ideològica i d'agregació política..., però no hi ha res més enllà, no hi ha caracterització possible fora dels gerundis de l'acció. No tenim accions finalitzades, transformacions susceptibles de ser sumàriament caracteritzades com a definitives, perquè el que avui sembla definitiu porta en procés de canvi des d'abans d'ahir.

Com pensar des d'aquest oceà de sociabilitat interrompuda? Com organitzar referents simbòlics, estratègics, organitzatius, en un escenari refractari a tota referència que vagi més enllà de la pura conjunturalitat? És possible acomodar la pràctica emancipadora a un paisatge humà curtcircuitat per la sinèrgia desenfrenada de la mercaderia? Finalment, si és possible, quin pot ser l'impuls vital d'aquest nou procés d'organització dissident capaç de navegar per sobre d'un horitzó d'incertesa i progressiva erosió de tota identitat transcendent? I per sota de l'impuls, què o qui es troba en condicions de ser l'element material o l'agent d'aquest procés de restabliment del vincle social des d'una perspectiva no mercantil?

Ens hem referit a la lluita dels i les migrants organitzades entorn de l'Assemblea per la Regularització Sense Condicions, una experiència de coordinació autoorganitzada i concreta que emergí desafiant el conjunt d'aliances teixides rere l'estat-democràcia, i que exemplifica enèrgicament el desigual impacte que suposa mobilitzar-se enfront d'un govern de dretes que enfront d'un executiu definit socialment com d'esquerres[1]. Però aquesta experiència és una de les retícules, un dels compartiments del rusc de pràctiques que conformen els emergents protagonismes socials. Quines característiques conformen aquesta *trama quotidiana de resistències* a la Barcelona metropolitana? Què succeix quan aquesta xarxa d'experiències en situació vol actuar o parlar més enllà d'ella mateixa, o simplement cridar amb energia per multiplicar la força del seu *no*? Què passa quan pràctiques dissidents que només s'han comunicat a través dels espais estriats del control postmodern decideixen veure's, actuar, cridar? En quin idioma parlen, amb quants peus caminen o de quin color vesteixen la seva multiplicitat? De què es compon el seu silenci o la seva activitat...?

També caldrà plantejar qüestions entorn de la irrupció d'un nou moment de l'estat-democràcia. Un moment en què l'afeblida legitimitat de les seves estructures politico-administratives aconsella catalitzar el consens a través de la xarxa d'organitzacions socials que li són tributàries. Però aquest moment no només es caracteritza per la instrumentalització per part de l'estat-democràcia d'aquesta societat civil heterodeterminada: aquesta societat civil no és una titella, sinó que actua en funció d'uns interessos propis, estableix objectius i reconeix antagonismes. En la mesura en què les nostres lluites vagin cristal·litzant i coordinant-se, consolidant la irreductibilitat dels nostres espaitemps, en aquesta mateixa mesura la societat civil que sura al caliu de les prebendes i favors estatals es convertirà en antagonista net de les nostres posicions. En altres paraules, en la mesura en què tinguem èxit, començarà a emergir un nou tipus d'enfrontament: no només es disposaran els nous i vells mecanismes estatals de control de la dissidència, sinó que també afloraran discursos (civisme: discurs elaborat i preconitzat des de les administracions pel seu ús en la batalla per la societat civil; és la recuperació del vell discurs ètic, per fer front a la nova ètica forjada en la lluita), coordinadores i experiències vertebrades des de la mateixa societat civil amb la finalitat de dirimir en favor propi el resultat de la batalla per la representació. Lluitem contra totes les formes d'alienació, de fetitxisme, i l'estat és només una d'elles: superada la capacitat de resposta legítima per part de l'estat, tocarà la batalla més decisiva, la batalla per la transformació de la societat.

La singularitat de l'experiència autoorganitzada: espaitemps, autoinstitució

Okupar contra la precarietat és crear espais i temps propis, alliberats del control i de la mercaderia, és alliberar i difondre i crear coneixement, pràctiques, relacions socials, comunitat, autogestió.

Assemblea d'Okupes de Barcelona, 2004

En referir les mobilitzacions dels i les migrants, volíem entendre algunes qüestions claus de l'experiència autoorganitzada, destacar l'element promissori, les potències, de les pràctiques realment situades, a efectes de coadjuvar a l'assimilació pel mateix col·lectiu autoorganitzat de les possibles claus de la seva activitat. Volíem fer palès un procés d'autoorganització que s'erigeix en sobirà d'un espaitemps i en el seu esdevenir va creant i recreant sentits.

El subjecte es crea en la pràctica, i sense pràctica no hi ha subjecte: l'autoorganització és la seva llera. Sense pràctica no hi ha memòria, sense memòria només queda un rusc d'esdeveniments, de singularitats en el temps que únicament l'autoorganització podrà dotar de coherència en el si de les seves «fàbriques socials de creació de veritat». Podríem, fins i tot, parafrasejar l'idealisme més obstinat i dir que «fora del subjecte no hi ha res», perquè no hi ha realitat si el subjecte no la viu com a tal; i no hi ha subjecte estàtic, sinó solament subjecte en moviment, figuració de la seva pràctica: mentre més autoorganització, més força, mentre més força més poder, més dret, i més Dret, veritat, sentit,... Deleuze diria que el resultat final és *més capacitat per modelar el flux dels esdeveniments*.

Recordar que les experiències polítiques autoorganitzades de les quals formem part parteixen d'acceptar a tothom, i aquesta indeterminació sobre el *qui* de la pràctica política suggerí en el seu moment recórrer a l'únic mecanisme organitzatiu i de presa de decisions que no pressuposa l'homogeneïtat dels seus participants: l'assemblearisme.

> *I aquesta travessia en el desert l'hem fet sobre una base ideològica feble. Després hem trobat complicitats, sintonies, etc. També a la universitat, a l'Autònoma, quan conformem l'Alternativa Estel, també és una reinvenció gairebé des de zero, sense bagatge, únicament amb el consens que l'organització ha de ser assembleària...*
>
> D., Grup de discussió Autoorganització

Remarcar que la indeterminació sobre el *qui* tenia, tanmateix, un contrapunt: la nostra certesa sobre la qüestió de l'espai i el temps. A partir de mitjan dècada dels noranta comencen a florir arreu petites experiències autoorganitzades, en la majoria del casos vinculades al *territori* o, en tot cas, fenòmens de coordinació d'experiències col·lectives o individuals que tenien com a vincle immediat un espaitemps rehabitable gràcies a la pròpia lluita. Que proliferessin experiències d'autoorganització de la pròpia situa-

ció, de caràcter assembleari, no il·lustra amb vehemència certa superació social de la crisi de representació política de l'estat-democràcia? No reemprèn aquella cultura de resistència minoritzada pels pactes de la Transició? No suposa una alternativa pràctica a l'esfondrament de les tradicionals formes de la política?

La diferència amb altres experiències organitzades és que no s'aspirava a la configuració d'una organització única en la qual les *situacions* fossin només una part del tot. El tot eren les nostres petites organitzacions situacionals, considerant que era en aquest espai on es condensaven totes les contradiccions que estàvem en condicions d'afrontar. L'eix, per tant, era l'organització real, vinculada a un espai igualment real: ja no es pretenia l'organització total d'un subjecte, la presa de la totalitat del poder.

També se sabia que calia un *temps propi*, un moment per a l'autoorganització, un moment que s'havia de detreure al temps de l'oci programat per la mercaderia, al temps flexible de la venda de força de treball. Però hi havia un altre aspecte, també s'havia de detreure temps al temps irreductible de la pròpia vida, els temps d'afectes que creiem antitètics amb la pràctica política entesa com a militància.

I finalment, proposar una síntesi: la qüestió de l'espaitemps anava més enllà de les certeses sobre el nostre marc d'acció i sobre un temps per a l'organització. El veritable salt qualitatiu ha estat la consideració de l'espaitemps com una veritable dimensió; en aquest sentit, al Primer de Maig del 2004 llegíem «perquè en la jungla del capitalisme cal obrir espaitemps d'alliberament comunitari» (DeriveApprodi/MayDay, 2004). Buscar la quarta dimensió en un món de mercaderies que s'esgoten en una existència de tres dimensions significa construir alguna cosa al marge del capitalisme de la subsumpció real. Però la fuga no basta, cal que sigui una fuga constitutiva, que eludint la coerció del mercat es situï en posició de crear, de resistir positivament el present. I aquesta sí que és la veritable quarta dimensió: l'*autoinstitució*, un col·lectiu que s'institueix a si mateix com a legítim i absolut responsable de la seva vida col·lectiva; un col·lectiu que institueix un espaitemps per reflexionar i decidir, i executar allò decidit, en tot el que l'afecti col·lectivament. L'abast d'aquest procés depèn del grau d'organització del col·lectiu, dels sabers aprehesos, de l'experiència, de la seva capacitat d'acció autònoma, depèn, en definitiva, de la capacitat acumulada per modelar el flux dels esdeveniments.

És des d'aquesta perspectiva que podem parlar de la progressiva conjuminació d'una trama de nous *protagonismes socials* que van expandint les claus de les seves arrels a altres situacions i col·lectius. No s'expandeixen ells mateixos, perquè no aspiren a l'hegemonia sobre cap totalitat, sinó que s'expandeix la clau de volta de la seva ontologia: l'autoinstitució. Lluites puntuals que culminen en col·lectius permanentment constituïts, experiències d'autodefensa comunitària que a partir de la resistència descobreixen la possibilitat d'unes altres relacions socials, espais de sociabilitat alternativa, punts de recolzament mutu, xarxes d'intercanvi no mercantil, projectes de comunicació popular, d'educació lliure, de reapropiació i socialització del coneixement, coordinacions antirepressives, cooperatives de treball i consum... Projectes concrets que no renuncien a intervenir en totes les vessants de la vida de qui els anima. Renovades expressions de l'energia solidària social de sempre, en totes elles sona el mateix *leit motiv*: sobirania sobre la pròpia situació.

Situació on un col·lectiu s'ha autoinstituït com a sobirà en l'espaitemps de la seva quotidianitat: aquesta és la matèria dels nous protagonismes socials. Perquè inserits en la matriu de l'*expressió directa del que està passant* estan operant més enllà dels llindars de la crisi de representació; treballen sense categories subjectives transcendents, consideren que *l'únic subjecte és l'organitzat aquí i ara*; han copsat la potència de la multiplicitat i reflexionen sobre les *potències de la precarietat*; no aspiren a reproduir el paradigma de la política escindida, sinó a organitzar totalment la seva situació —no és només una pràctica per reorganitzar la política, sinó una *pràctica per reorganitzar l'existència*—; així, en el procés d'(auto)organització total de la seva situació, innoven també en les relacions entre militància, vida i treball, proposen una *concepció unitària de la política, la vida i el treball* que comencen a percebre com a dimensions d'un mateix fenomen; perquè superant la representació mitjançant l'expressió es situen en la batalla per l'obertura de *nous territoris de confrontació*: des de fa uns anys, en la «fàbrica social», hi ha conflicte en el territori, en les ones, en els paradigmes organitzatius, en la producció, distribució i consum de la riquesa, etc. També es troben a la recerca de *formes apropiades d'expressar el conflicte*: accions directes descentralitzades, subversió de l'espectacle amb la guerrilla de la comunicació, okupació d'espais i de significats, resistències físiques, desercions i no només proclames... Així assoleixen la condició de protagonistes de la seva situació i desenterren vessants del conflicte negades fins aleshores sota tones de folclore polític, litúrgies decimonòniques i càndids rituals de confrontació que s'havien fet inofensius.

Per la metròpoli batega, per tant, una nova trama d'antagonismes. Nous protagonismes socials basats en l'aspiració d'autonomia situacional: potencials focus d'antagonisme present i futur. No cal que l'origen del col·lectiu autoinstituït sigui, necessàriament i directa, política: *el seu mateix funcionament haurà de portar-lo a l'enfrontament amb l'estat-democràcia i amb la societat civil prebendària*. Esferes, genuïnament i definitòria, refractàries a les dinàmiques de contrapoder, no admeten més d'un vèrtex de producció de sentits: si durant la modernitat aquesta funció corresponia a l'estat, ara comença a assumir-la directament el mercat, sota la disfressa de societat civil. Els nous protagonismes socials hi oposen l'esclat febril de la multiplicitat.

Però la multiplicitat és nociva per a la lògica de l'estat-democràcia, basada en la representació i per tant en la univocitat i homogeneïtat d'allò representat. Això vol dir que no serà possible la figuració mediàtica d'allò múltiple si no és a través de categories simplificades i grollerament «representatives»: els *okupes*, els *radicals* o els *antisistema* són algunes de les aproximacions mediàtiques a un fenomen indòcil amb la lleugeresa de l'aproximació. Els mitjans de comunicació no poden donar compte d'un fenomen irrepresentable, han de codificar-lo fins a extrems grotescs per tal de representar-ho com una categoria susceptible de ser futur objecte del discurs de l'estat-democràcia.

Tampoc s'adequa la visibilització mediàtica dels nous protagonismes socials a la incidència efectiva del seu antagonisme. Aquests operen en el si de la vida quotidiana quan

es resisteix al domini de les relacions mercantils i/o de control social per part de les mateixes persones que les pateixen i sustenten. Pràctiques irrepresentables en l'espectacle, tota vegada que apunten a la recomposició de la matriu bàsica de la vida quotidiana: el vincle social. Experimentant el vincle social contra la vivència individual de la precarització de l'existència, obrint nous espais públics de relació autònoma enfront de la devastació de la violència metropolitana (urbanística, immobiliària, laboral...); reapropiant el pensament, els sentiments i l'acció dels subjectes explotats per la metròpoli-empresa. Perquè és la mateixa pràctica d'un viure i lluitar comú, a peu de carrer, la que ens ha permès entendre la recomposició capitalista de la ciutat. Disseminades territorialment i amb una intervenció continuada i quotidiana, les múltiples comunitats de lluita comencen a generar i socialitzar un coneixement crític entorn al sentit de les transformacions productives, espacials, biopolítiques, subjacents a la constitució de la *Barcelona metropolitana*, forma territorialitzada del capitalisme global.

Així és l'arxipèlag emergent dels nous protagonismes socials: constitució múltiple d'una nova esfera pública no estatal, invisible en la seva quotidianitat, traçada per nous i vells vincles de sociabilitat, enfrontada a la dissolució operada pel mercat i l'artificiositat de les identitats utilitzades per l'estat. Fills de la reestructuració capitalista, deslligats de pactes socials emmordassadors, que reemprenen la tasca de la política com a reinvenció del comú.

> *Quan apliquen la seva experiència al projecte de solidaritat, aquests fràgils productes de les metamorfosis del treball postfordista presenten la tendència natural a concebre la recomposició mitjançant la forma de joc lliure entre identitats autònomes, capaces cada una d'elles de mantenir els seus trets característics; és a dir, tendeixen a practicar una espècie de socialitat d'arxipèlag, que uneix sense arribar a fondre, sense tallar arrels, sense uniformitzar llenguatges, sense fundar de nou el ciment de la subjectivitat i, encara menys, sense pretendre unificar per via jeràrquica».*
>
> Marco Revelli, *Más allá del Siglo XX*

La coordinació de l'experiència autoorganitzada

> *La trobada és per trobar-nos els molts que som, per fer lliure l'espai i el temps, per matar la mort, per mirar-nos en uns altres ulls que no són còmplices, per posar-nos a ballar damunt el cor de la bèstia, per inventar un altre present, per somiar però desperts, per viure, per al que vosaltres us vingui de gust, per a allò que a vosaltres us passi pel cap.*
>
> Improbable invitació convocatòria per a la impossible trobada de lluites i resistències contra el neoliberalisme a Catalunya

> *Se trata de encontrarte con todos los desunidos, de hacerlo en una asamblea, con una alianza de amigos que crece desde el centro mismo del espacio que abre. Rotas las fronteras del aislamiento, la ciudad es remapeada.*
>
> Miles de viviendas en fuga de la precariedad, *Derivas de contra-tiempo*

«Per merèixer una invitació s'ha de tenir o haver sentit almenys una vegada el fàstic de viure com es viu ara, no importa en quin dels mons es visqui i et moguis». Així convidaven fa un temps els i les companyes de les xarxes de la lluita zapatista a un seguit d'actes de reflexió i organització. John Holloway, en un sentit semblant, afirma que el nus de l'organització de l'antagonisme en el nou context passa per retornar als principis, i en el principi hi havia un crit trencat que clamava *no!* És el *no*, la sensació de fàstic: element primigeni, nucleic, de la pràctica d'organització de l'antagonisme i embrió de les lluites realment existents.

Però se'ns planteja una qüestió més greu: quan el fàstic brota arreu, com fer emergir el caràcter unitari de la seva dimensió destituent? Més encara, com fer quan aquest fàstic ja ha cristal·litzat en organització, quan ha cridat *no* i ha arrelat en un col·lectiu i experiències concretes? Com trobar la mirada que vinculi aquest caleidoscopi de pràctiques?

Les respostes les cercarem en les formes d'organització en xarxa, en la construcció d'experiències no identitàries, en els espais de sociabilitat autònoma, en l'esfera pública no estatal. El debat està servit, i el procés de reflexió emergent està sent fecund, tot i que no sempre doni els fruits esperats. La invenció ha de ser susceptible d'esdevenir una eina útil per a la transformació, però de vegades també pot presentar nocivitats:

> *Se pueden hacer muchas cosas para sumar sin bajarse los pantalones, pero la que aquí nos ocupa es la de crear espacios para coordinarse y visibilizarse. O sea, hablar juntos para hablar más alto y más claro, sin por ello dejar de hablar cada uno por su cuenta. Esto significa poner en marcha potenciales de «obertura»: al poner en contacto más estrecho colectivos que se enriquecen recíprocamente, al sumar gente nueva atraída por la «marca», y también en el hecho de abrirse (o no) a participar en espacios de convergencia más amplios. Pero también contiene elementos de posible «estancamiento», o sea, el reforzamiento de una identidad exclusiva y estática bajo el paraguas protector de la nueva identidad común.*
>
> *Apuntes sobre esto de crear espacios de coordinación*

Hem de veure'ns-les amb la condició rudimentària del mètode d'assaig i error: aprendre a còpia de cops i ensurts. I així han estat els darrers anys. Les experiències de coordinació entorn de mobilitzacions àmplies com ara les campanyes contra la desfilada militar del 2000, o contra la cimera del Banc Mundial el 2001, però sobretot la campanya Contra l'Europa del Capital i la Guerra de l'any 2002, o les plataformes contra la guerra del 2003-2004, han estat la perfecta figuració dels intents més ambiciosos de coordinació amb un ampli espectre d'organitzacions, entitats i fins i tot institucions, per tal de complir amb uns objectius que el temps ha demostrat que eren discutibles. Deixant de banda la idoneïtat d'haver assajat l'encontre amb partits polítics i sindicats, el que aquí ens interessa, fent potser vot d'humilitat, és elucidar una altra qüestió: la de les condicions de possibilitat de la coordinació de les experiències del protagonisme social que aspiren a l'autonomia.

Possibles vessants per a la coordinació

Abordem algunes de les dimensions deduïbles de les posades en comú dels processos d'autoorganització, sense ànim d'exhaustivitat perquè l'abordatge ho serà en funció de reflexions pretèrites, perquè encara no hi ha, i potser no hi haurà mai, una resposta *definitiva* sobre la qüestió del model de coordinació adequat. Només tenim experiències, i a partir d'aquestes un criteri per valorar les virtuts i defectes de cada procés d'agregació. *La coordinació com a reflexió conjunta, l'anàlisi i la comprensió*: és recurrent en el nostre entorn que quan es parla i reflexiona entorn de la finalitat de la coordinació implícitament es traci el recorregut d'una tensió, invisible, però a bastament present en la nostra pràctica política: la tensió entre unitat i multiplicitat. Reiteradament, per exemple, s'han proposat espais amplis i permanents de coordinació per potenciar l'anàlisi i la reflexió conjunta de grups i individualitats. Quins implícits, tanmateix, subjauen aquesta proposta i la tornen problemàtica? Què volem dir, que la globalitat només es pot copsar a partir de la globalitat? Que allò local i/o situacional és limitat i no condensa les contradiccions de la globalitat, i en conseqüència s'ha d'abordar la problemàtica de la coordinació des d'una perspectiva de reflexió i anàlisi, i no de praxi? Efectivament, la proposta presenta diversos problemes.

Implica, per una banda, que no es pot copsar la complexitat social des de la sobirania d'un grup autoinstituït; que hem de deixar l'anàlisi per a una altra esfera aliena a la mateixa assemblea realment existent i coartar d'aquesta manera la seva condició d'òrgan pensant. Seran uns altres els qui analitzaran la situació i pensaran, uns altres els qui suggeriran la prelació de circumstàncies i conjuntures, fent abstracció de la generalitat per ser aplicada a la singularitat. I potser no cal afrontar les nostres pors d'aquesta manera, perquè:

> *Les situacions existeixen com a totalitats concretes. Elles no tenen res a buscar fora d'elles. No hi ha un medi ambient global del qual extreure informació. I menys encara es tracta que una lògica global les governi. Aquests universals concrets són múltiples consistents que reprodueixen el món en el seu interior.*
>
> Colectivo Situaciones, *Multiplicidad y contrapoder*

Per una altra banda, la constitució d'òrgans de reflexió i anàlisi en un context de coneguda sobremilitància presenta el següent problema: aquest nou òrgan permanent duplica exigències de militància en els membres més disposats a la reflexió o simplement els separa de la seva assemblea d'origen? La tan comuna duplicitat de militàncies és una matriu positiva de les nostres pràctiques, o és més aviat un desgast subjectiu, vital, de la persona, que sobrecarregada de compromisos queda exposada a una eventual cascada de fracassos? La separació de l'assemblea d'origen no necessita ni discussió: l'escissió no només orgànica, sinó també personal dels òrgans pensants és prefiguració de professionals del pensament que ràpidament acaben separats del real; si ho féssim així, estaríem creant acadèmies de l'*heteroinstitució*.

Per expiar aquests implícits, per proposar un model de coordinació en xarxa que respecti la sobirania situacional de cada experiència, calen estructures mínimes de coordinació *sobre la base d'objectius concrets*. No cal que siguin accions concretes, sinó objectius concrets desplegant-se en diverses accions que neixen d'una planificació prèvia. L'objectiu és atendre, adequar-se i reproduir els processos d'autoinstitució i la inalienable sobirania dels seus col·lectius, fonaments últims de la creació de contrapoder. Possiblement, la clau es troba en el procés d'extensió de la xarxa per mitjà de la *contaminació*. Cada node de la xarxa pensa sobiranament des de la seva situació i intercanvia el resultat d'aquest procés de reflexió en el context de la implementació coordinada d'objectius concrets. La relacions personals entre el moment de coordinació i l'espai-temps de l'assemblea d'origen s'han de dirimir sobre la base d'un vincle de mandat o en tot cas de delegació envers l'assemblea, mai sobre la base de la separació o de l'ascetisme ultramilitant.

Conjuntura i situació, qui marca l'espaitemps de la intervenció? Qüestió íntimament relacionada amb l'anterior, l'elucidació de l'espaitemps idoni per situar els nostres objectius d'acció coordinada no pot venir condicionada per l'agenda dels nostres antagonistes:

> *El poder financiero y el poder político son el lugar y el momento de la cita, como en un duelo. Y nos sentimos obligados a asistir a ella, como si fuera una cuestión de honor y resistirse a ello fuera una cobardía. Es por lo tanto una respuesta refleja a los gestos del Poder. No una decisión autónoma y soberana. Ni una iniciativa libre. [...] Deciden el juego, el lugar y el momento de la partida. Si aceptamos el turno, aceptamos su juego [...] El Poder sólo propone juegos que puede ganar y que tiene ganados de antemano. Por eso sólo pierde en aquellos juegos que se juegan donde el Poder no se espera. Si sabemos esto, ¿por qué seguimos jugando sus juegos?*
>
> Taller d'Estudis Llibertaris, *Sobre BCN*, 2001

La intervenció en el conflicte ha de buscar o bé els mateixos espaitemps estriats on havia nascut el conflicte o bé adquirir la condició d'element disruptor, esdevenir subjecte actiu en el procés de curtcircuitar els espaitemps allisats pel poder. Es tracta d'assenyalar la necessitat de conjuminar *geografies del conflicte possible*, o en altres paraules, modelar el flux dels esdeveniments al nostre favor: la capacitat d'organització, de mobilització de legitimitats i d'intervenció disruptiva han de poder bastir un procés d'allisament dels nostres espais, i aquesta labor sempre serà més fàcil allà on ens vàrem autoinstituir com a col·lectiu pensant i actuant. Es tracta de defugir els escenaris on se'ns espera, escenaris on ja estan disposades les eines per fer-nos front: repressió i una bateria de discursos adequats a les seves conseqüències.

Forma i distribució. Organització i poder: xarxa i autonomia assembleària. Quin model organitzatiu és l'adequat, quina distribució de poder hauria de donar-se en el seu si, i concretament, quina hauria de ser la distribució de poder entre els col·lectius autoinstituïts i els òrgans de coordinació de les activitats de la xarxa? Una primera qüestió que cal considerar és no anar massa lluny: mai ha estat bona consellera la vel·leïtat de l'*haver* d'ésser (hem de, hem de...), intentem en canvi partir de l'*ésser*, d'allò realment existent, a fi i efecte de proposar dinàmiques plausibles, objectius assumibles pel conjunt del moviment:

> *Vam fer un vestit a mida, fàcil de portar, lleuger en les formes i atrevit en la barreja dels diferents materials que teníem. Com aprenents de sastre que som vam voler aprofitar allò que teníem al calaix. La nostra, doncs, era una proposta de mínims. Ni podíem pretendre reunir més col·lectius que aquells als quals ens era possible arribar, ni volíem tractar altres temes que aquells amb els quals conviu el nostre treball polític i social.*
>
> «El perquè de tot plegat», *Papers de l'Encontre*, Ribes, maig 2002:

Un punt de partida real són els mateixos col·lectius autoinstituïts que durant aquests anys s'han anat dotant d'unes pautes organitzatives de caràcter reticular, en xarxa, que amb major o menor èxit respecte als objectius han assolit fites organitzatives prou destacables. Partim per tant de la constatació d'una xarxa difusa de col·lectius autoorganitzats que han protagonitzat algunes experiències de coordinació explícita:

> *Definimos movimiento sin estructura aquel cuya cohesión no viene sobredeterminada por ninguna estructura burocratizante que convierta las distintas singularidades en grupos-sometidos, sino por un espacio de flujos comunicativos donde interactúan grupos-sujeto caracterizados por su apertura a la interconexión. Se trata de un movimiento donde, si bien pueden coexistir distintas estructuras de coordinación, éstas no se atribuyen el monopolio de la acción política alternativa, no actúan como líneas de segmentación que la parcelan en ámbitos diferenciados. Al contrario, pensamos que debe concebirse como espacio de intercambio de flujos comunicativos proliferante y abierto a ramificarse hacia afuera en continua recreación y reinvención, capaz de generar esferas de expresión autoproducidas donde la comunicación fluya transversalmente —en todas las direcciones y todos los sentidos— y donde los grupos-sujeto se conciban a sí mismos como agrupaciones dinámicas dispuestas a aceptar su propia autodisolución y su propio sinsentido, hibridándose mutuamente. Consideramos que esta facultad de hibridación no debe abarcar tan sólo un nivel metropolitano, sino que debe realizarse a su vez respecto al nuevo ciclo de luchas global, frente al cual imaginarios que priorizan la idea de «derrota» o de «localismo desconexo» le son ajenos.*
>
> Jordi Bonet i Gemma Ubasart

O sia, partir del real per fer una proposta de dinamisme en el mateix si del moviment. Cohesió sense estructures, sinó per mitjà de fluxos comunicatius i de reconeixement mutu. Xarxa com a organisme viu, que creix, es modifica, pateix processos d'osmosi —contaminació— i de simbiosi —sinèrgia en virtut de la xarxa—. Estructures de coordinació dinàmiques que no condicionen la sobirania dels membres ni d'altres xarxes per actuar autònomament. Fins aquí la proposta. Però quines reflexions suscita a la llum dels fets i dinàmiques reals del moviment?

Des d'un primer punt de vista, caldria considerar la distinció entre xarxes difuses i xarxes explícites. Les xarxes realment existents responen a dos tipus de matriu: una de tipus difús, és la xarxa que es va teixint de manera espontània a través de l'afinitat en els processos de lluita i agregació política; i una altra de tipus explícit, és la xarxa constituïda sobre la base d'objectius explícits, ja siguin concrets, totalitzants, identitaris, etc. Cap de les dues té res de rabiosament actual. Potser sí que ho és per als gestors de la cosa pública, que comencen a fer-les servir per recompondre el consens entorn de l'estat-democràcia, però no ho és en la lluita antagonista. Des dels inicis del capitalisme, l'antagonisme sempre ha trobat la seva llera en la xarxa difusa que configuraven els processos de subjectivació induïts per la lluita social, i, ocasionalment, també els ha explicitat.

Res hi ha de nou, doncs, en les xarxes, i res d'immediatament alliberador. Sí que pren un perfil actual la qüestió de l'eix entorn del qual es teixeix la xarxa. L'experiència històrica de l'organització antagonista sota condicions fabrils i/o fordistes operacionalitzava el concepte de xarxa des d'un punt de vista centralitzant —el vèrtex havia de ser sempre el partit o el sindicat revolucionari o, fins i tot, *l'assemblea obrera* de fàbrica—. La reestructuració capitalista, les transformacions societàries i la polvorització de les antigues estructures de representació van obligar a pensar l'estratègia antagonista des d'un altre punt de vista: en el nostre context comença a parlar-se de *nodes*, símbols d'un *xarxa descentralitzada*. Però volem anar una mica més enllà. Volem parlar d'una altra manera d'analitzar les potències de les formes d'organització realment existents. Més enllà, o més aquí, de la xarxa descentralitzada existeix una experiència de xarxes difuses que practiquen formes de coordinació sobre la base de la més absoluta sobirania dels seus membres. Entre ells no es comuniquen, ni pensen en termes d'aliances ni de reflexió conjunta, sinó que es deixen traspassar per dinàmiques de contaminació o de *ressonàncies*.

Des d'un segon punt de vista, en el text de Bonet i Ubasart també hi subjau una proposta entorn de l'*haver d'ésser*, que ens porta al debat sobre la *identitat del moviment*

i els seus membres. Quan es planteja la necessitat que la xarxa estigui composta per «agrupacions dinàmiques disposades a acceptar la seva mateixa autodissolució i la seva mateixa falta de sentit», s'està plantejant clarament la necessitat d'un pas endavant, un pas més enllà de les lògiques identitàries predominants. No hi ha dubte que la conjuminació d'identitats facilita la feina en el procés d'agregació: permet enquadraments més ràpids, alleugereix el procés de reflexió, engreixa l'ego col·lectiu quan les coses han anat bé o el salvaguarda quan han anat malament, facilita i preconitza el proselitisme, etc. Però l'experiència de moments anteriors, i la mateixa naturalesa del nou context social, polític i econòmic desaconsellen el recurs al fetitxe identitari:

> *L'afinitat okupa, sobretot durant la segona meitat dels anys 90, ha estat capaç de generar una identitat política que integrava implícitament objectius i mitjans del moviment, així com aliances i discursos, però amb el temps ha anat quedant clar que els objectius, mitjans, aliances i discursos del moviment okupa no eren tant fruit de consensos produïts per un debat col·lectiu sinó que sovint tots aquests plantejaments s'assumien amb l'adhesió a la identitat okupa, i quedava en mans de persones o grups concrets determinar a través de la seva acció els continguts del moviment.*
>
> *Cap a la constitució de noves afinitats polítiques*, 2001

La identitat rígida ens fa previsibles, i aquest és el pitjor parany de la pràctica política antagonista. Esclerotitza, suposa la paràlisi de la nostra capacitat d'anàlisi i la impossibilitat d'avançar en l'assumpció de nous àmbits per a l'autoinstitució, tota vegada que es basa en l'autocomplaença i l'alteritat, en els sentits tancats. Un col·lectiu que s'organitza i amaga rere l'identitat okupa, per exemple, acaba impossibilitant el salt polític a què obliga la resposta de l'estat-democràcia: l'identitat okupa és una caricatura en l'àmbit més global de la lluita contra la precarització de l'espai públic. És l'okupació, en tot cas, *una pràctica* que cal socialitzar per la seva potència impressionant de ruptura i alteritat.

Per sobre dels processos de fetitxització dels propis nodes de la xarxa, es solapa també la deriva identitària dels processos de coordinació o constitució de xarxes. No contents amb arrossegar les identitats particulars, hi ha la tendència en el si del moviment a construir identitats articulades que representin el conjunt. Aquesta deriva s'ha manifestat en gairebé tots els processos de coordinació que, engegats sense cap objectiu praxeològic concret, només aspiraven a la coordinació, fent de la necessitat una virtut en si mateixa:

> *Entorn a la identitat del moviment que estem construint, al llarg dels debats s'han manifestat posicionaments ambivalents. Per una banda, els laments respecte a la manca d'identitat del moviment han estat recurrents. Per l'altra, s'ha manifestat un cert cansament cap a les identitats ideològiques, les identitats autoreferencials o les etiquetes. Ignorant si simplement són divergències, o si per contra expressen plantejaments polítics més profunds, plantegem el debat.*
>
> *Informe Jornades Afinitats*, novembre 2003

La xarxa com a superació del vell instrumental tacticista. Nodes, retícules, ressonàncies...

Al llarg d'aquestes reflexions finals, hem anat deixant punts oberts, ja que les propostes concretes no poden sortir de les nostres ments disposades a dissenyar accions ideals en un món de causalitats perfectes. Les propostes surten del real, suggereixen models d'acció plens d'imperfeccions, susceptibles de millora, de reflexions i crítiques. En un món real i imperfecte, les propostes no poden tenir les reminiscències agres de la perfecció o l'idealisme. Sí que, en tot cas, pensem que hauran de tenir en compte dos aspectes: la qüestió de la visibilitat, per una banda, i la intensitat o organització interna per l'altra.

En les accepcions enciclopèdiques del *centpeus*, es remet a un cosa incoherent, desballestada. Una metàfora que il·lustra la qüestió de la visibilitat. Som un centpeus, perquè per l'acadèmia, per l'estat-democràcia, per les classes dominants, reunim les notes d'incoherència i desballestament: fins ara els seus instruments de comprehensió i comprensió no han pogut copsar-nos, ni tangencialment. Som un centpeus que camina sobre els solcs de la *incoherència*, els solcs d'allò estriat amb l'objectiu de *desballestar* les lluites, l'agregació i l'autoinstitució. Pel poder som un centpeus sota aquesta segona accepció. Però, i nosaltres? Volem ser alguna cosa més que el centpeus, o ja ho som?

> *Un conjunt disciplinat d'individus, com una desfilada, no permet al de dins controlar, però sí al de fora. Un conjunt indisciplinat d'individus, com una festa, permet a cada element intern controlar, però no ser controlat des de fora.*
>
> H. von Foerster i J. Ibáñez

Quan ens volem fer visibles com a ens unitari, coherent, representat o representable, facilitem l'operació de la previsibilitat pel que mira des de fora. Tanquem un sentit en el temps i l'espai i oferim als mecanismes de control postmodern la nostra vessant més càndida: seran els nostres antagonistes els qui delimitaran unes fronteres, un exterior i un interior, a partir del qual gestionar la nostra presència pública.

Quan ens volem fer visibles com a ens unitari, coherent, representat o representable, caiem en la deriva de la recentralització, tota vegada que es fa inajornable tenir un criteri de pertinença per mantenir la nostra coherència, uns òrgans de fiscalització del compliment d'aquests criteris, etc. La visibilitat revela l'aspiració a tenir un *paper* en l'espectacle; ens converteix en actors d'un fil argumental que no determinem nosaltres, sinó aquells o aquelles que tenen els mitjans per dissenyar l'escenari.

Des d'aquest punt de vista, la segona vessant de la nostra proposta entronca amb la primera. Partint de les derives de tota xarxa que es constitueix explícitament com a tal, i per tant amb l'aspiració de permanència, coherència i unitat, pensem que el pes a l'interior de la xarxa ha de recaure en la qüestió de la intensitat i no de la visibilitat. *S'ha de fer visible el conflicte, no l'agent*, potser perquè no tenim clar qui hauria de ser aquest agent. Només tenim clar quin ha de ser el procés per desentumir el conflicte.

Quan parlem d'intensitat ens referim a una xarxa que demostra la seva força en la capacitat de cadascun del seus nodes a l'hora d'excitar l'antagonisme en el seu àmbit de funcionament —*modulació del flux dels esdeveniments*. Aquesta xarxa demostra la seva feblesa quan subordina el criteri d'intensitat al de visibilitat; sobreposa als nodes noves estructures, estructures que susciten una aparença de força sobre la base de la representació del conjunt.

La visibilitat ens dóna sentit en relació amb el poder, la intensitat ens dóna sentit a nosaltres mateixos —autovalorització—: parteix de col·lectius autoinstituïts que es troben en el procés de revolucionar els valors, els sentiments i l'acció. Quan aquest procés de transmutació ha assolit un grau de força suficient, contagia espontàniament la resta de membres de la seva xarxa difusa amb nous repertoris, nous instruments d'anàlisi, noves experiències. La diferència envers la xarxa explícita és que la xarxa difusa basa la seva força en la base, això és, en la intensitat del procés d'autoinstitució dels col·lectius concrets i en situació: d'aquests sí que ens n'agrada la solidesa. La diferència és que no hi ha estratègies conjuminades en estructures pesants de coordinació per ser implementades mecànicament a cada situació, sinó situacions en les quals cada col·lectiu autoinstituït lluita per elucidar les claus de la seva pròpia experiència; així, els resultats de la seva lluita emeten ressonàncies, contagien la resta, que les aprehendrà com un element més en l'anàlisi de la seva situació. Alguns exemples per atiar la discussió:

• **Mayday 2004.** La potència i incoherència del centpeus va esclatar el Primer de Maig de 2004 a partir d'un treball col·lectiu que es remuntava mesos abans. Successius intents d'organització del dia del i la treballadora van portar a reconstruir des de la primera pedra aquesta festivitat ritualitzada i sumida en la letargia. Una experiència italiana, batejada com a *Mayday*, que des d'uns anys ençà estava fent sortir al carrer a treballadors i treballadores que fins aleshores no es sentien apel·lats per la crida del Primer de Maig, va convidar a traspassar l'experiència a la ciutat de Barcelona. Un espectre de trames que vinculen des d'alguna gent de les okupacions, immigrants sense papers, activistes de la comunicació, precàries de la indústria museística, sindicats alternatius, treballadors/es afectats per les deslocalitzacions, treballadors/es del sexe... dinamitzen el disseny de l'esdeveniment amb uns objectius concrets però ambiciosos. No es tractava només d'organitzar un Primer de Maig alternatiu, sinó de vertebrar un procés que permetés que el fil argumental de la nova festivitat tingués una continuïtat més enllà del mateix Primer de Maig com a símbol de la ritualització d'un procés de lluita.

Aquest fil argumental buscava la reflexió i organització entorn del fenomen de la precarietat. Amb totes les seves mancances aquest procés va escenificar una sèrie de novetats radicals que res tenien a veure amb el seu referent italià, sempre més orgànic i predisposat a la redundància. Vam veure com una xarxa difusa de col·lectius que es coneixien pel treball en comú en accions puntuals, o per pura sintonia deduïda de l'equiparació de situacions, es posava en la feina d'organitzar en comú una graella d'activitats i encontres relacionats, més que amb el Primer de Maig, amb la discussió sobre el

fenomen de la precarietat. Amb uns resultats gens menyspreables si el que es volia era somoure la reflexió i el debat, s'arribà al Primer de Maig amb el desconeixement sobre la incidència que podria tenir la proposta organitzativa; però la sorpresa va venir quan unes 8.000 persones van redefinir durant hores els carrers més cèntrics de Barcelona en un ambient festiu però no exempt de contundència, enmig d'una allau d'accions que durant la manifestació van deixar completament fora de joc les «forces de l'ordre» i els mitjans de comunicació que o bé ho silenciaren o balbucejaren algun intent d'explicació del que havia passat aquell vespre. Però mentre l'èxit del centpeus havia estat rotund en la vessant d'ésser incoherent, va suscitar reaccions enfrontades en el si del moviment: inicialment van ser moltes les respostes viscerals envers la proposta.

No ens havíem fet visibles prèviament ni posteriorment, qui érem, què pretenïem amb l'èmfasi en la vessant comunicativa-espectacularitzant, per què «mayday»?, per què la transposició d'una experiència forana?... Tots estem avesats a visibilitzar identitàriament les nostres lluites, per això va ser complex copsar la dinàmica i la potència de la intensitat del moment. Invisibles i incoherents segons les matrius anteriors, no s'entenia el perquè de tot plegat. Més enllà de les inicials incomprensions, havia passat que el Mayday suposà un intent de canviar de terç: la coherència ha de ser un atribut de la situació, la coordinació expressà la intensitat de les situacions, i en el Mayday es van fer sentir amb tota la intensitat les situacions metropolitanes amb processos d'autoinstitució més potents: les okupacions, la immigració... el nou feix de col·lectius precaritzats que comencen a autoinstuir-se en els seus territoris entorn a les claus de la seva quotidianitat...

• **Fotut 2004.** Un macroesdeveniment pretén somoure les consciències de la ciutadania barcelonina i repartir mundialment i a dojo missatges de pau, solidaritat i sostenibilitat. Les bones intencions municipals, tanmateix, són interpretades pels desafectes al règim com una estratègia publicitària publicoprivada per situar la Barcelona marca registrada en el competitiu joc de les metròpolis globals. Altres entenen que suposa una apropiació institucional d'uns valors i pràctiques que han desenvolupat històricament els moviments socials. Altres entenen que els discursos i les pràctiques del Fòrum 2004 són espantosament contradictoris donada la participació de multinacionals en l'esdeveniment. Altres entenen que és una operació urbanística especulativa per revaloritzar i tematitzar una àrea urbana que s'ha deixat degradar després de la crisi industrial de la ciutat. Altres observen estranyats que parli de multiculturalitat un ajuntament que persegueix, apallissa i deté immigrants sense papers pels carrers de la ciutat. A altres se'ls fa rar que un esdeveniment tan sostenible destrueixi encara més el litoral. Altres es sorprenen que l'esdeveniment campió de la pau sigui patrocinat per indústries de guerra. Altres es mosquegen perquè es destinin els diners de tots a fanfarronades i en canvi no hi hagi prou equipaments socials amb condicions. Altres s'emprenyen perquè no els deixen jugar al carrer mentre l'alcalde envaeix el centre de la ciutat per ballar samba. Altres s'irriten per la banalització massificada de la cultura mercaderia. Altres dels preus. Altres perquè no deixen entrar bocates. Altres perquè ja es podria destinar aquest esforç a aba-

ratir el cost de l'habitatge. Altres perquè avisen que aquestes noves retòriques prefiguren una espècie de feixisme postmodern on «tots hi podem participar» sempre i quan participem dels objectius del poder. Altres perquè veuen parlar de totes les cultures del món menys de la pròpia o de les que incomoden els espònsors. Altres perquè més que promoure diàlegs el que fa l'esdeveniment és publicitar monòlegs. Altres perquè a menys d'un quilòmetre de l'esdeveniment hi ha barris totalment abandonats i sense recursos. Altres perquè les condicions laborals dels i les treballadores de l'esdeveniment són de tot menys sostenibles per a qui les pateix. Altres i altres i altres... conformen el nosaltres.

S'havia de centralitzar una resposta tan diversificada? Tindria èxit una operació clàssica d'oposició? Com elaborar un discurs crític que no fos absorbit per la porositat d'un esdeveniment que deia voler parlar de tot i des de tots els punts de vista? No fou senzill, però s'aconseguí. L'esdeveniment es realitzà, però a hores d'ara ja ningú vol recordar el ridícul espantós que experimentà la ciutat durant aquells infumables cent quaranta un dies. Les desenes d'accions realitzades per col·lectius i assemblees en barris, els dispositius mòbils (mapes, webs) desplegats i escampats per les retícules urbanes, fins i tot les intervencions delirants en el mateix fòrum (les pateres), contribuïren a propulsar un malestar i aconseguiren, com a mínim, deslegitimar l'esdeveniment fins a un punt que ningú esperava. En uns dies que semblaven deixar enrere les mobilitzacions massives, en canvi la multiplicitat, l'espontaneïtat, la dispersió en les formes de crítica i acció serviren fidelment com a catalitzador d'una oposició igualment múltiple, espontània i dispersa.

• **El carrer és de tothom 2005.** L'Ajuntament de Barcelona vol aprovar una ordenança per la convivència i el civisme. I no se li acut res més que redactar un articulat que sanciona punitivament subjectes, formes de vida, condicions socials, que prohibeix realitats socialment legítimes i atorga als cossos repressius municipals la capacitat de decidir què és cívic i què no. Però li dóna unes pistes. No és cívic ser pobre, demanar al carrer, dormir al carrer, treballar en l'economia informal al carrer. No és cívic pretendre exercir pràctiques que anteriorment han estat publicitades pel mateix fòrum de les cultures, per exemple: pintar grafits, patinar. No és cívic organitzar actes —culturals, gastronòmics, polítics— al carrer sense permís ni fiances, mentre que quan aquests actes es feien contra la dreta espanyola aleshores eren participatius. No és cívic enganxar cartells o repartir octavetes, sempre i quan no siguis —s'entén— de les joventuts d'algun partit. No és cívic orinar o escopir o vomitar al carrer en una ciutat que ha exterminat tots els banys públics. No és cívic menjar o beure en uns carrers que tota la vida han servit per menjar i beure, ara només es podrà fer en les terrasses permeses on menjar i beure costa cinc vegades més. No és cívic etcètera. Altra vegada, però, els desafectes al règim entenen que es tracta d'un intent de clausura de l'espai públic: la Barcelona marca registrada vol que el carrer només sigui utilitzat per a l'activitat mercantil o bé per a les escenificacions del poder. I uns altres entenen que l'ordenança pretén «expulsar els pobres dels barris històrics on els progres adinerats volen viure sense molèsties: el gaudi d'una elitització sense contrapartides emprenyadores, la legitimació de la violència immobiliària i urbanística». Altres entenen que es busca desarmar els moviments socials de les seves pràctiques polítiques de base. Altres pensen que s'estan aplicant les doctrines de tolerància zero: duresa amb el feble, vista grossa amb el poderós. D'altres veuen com l'ordenança els penalitza doblement per ser pobres i rebels.

L'ordenança afecta nombroses persones, la seva pretensió totalitzadora fa que els subjectes afectats, molts d'ells fins aleshores uns d'esquena als altres, es reconeguin en un mateix objectiu: el carrer és de tothom. I d'aquesta necessitat d'estar junts sorgeix una de les manifestacions més interessants dels darrers anys a la ciutat. I per això mateix ni serà entesa pels entesos de l'acció col·lectiva, ni serà valoritzada pels que normalment treuen rendiments de la protesta social. Una manifestació que no és ideològica ni abstracta: és una resposta amb el cos cap a una violència que afecta els cossos. Milers de persones prenen els carrers del barri xino, semblem una bullanga, un amotinament premodern, sense cap ni peus. No és una manifestació ni ordenada ni ritualitzada, és com som o com el que fem. I tothom fa de tot: balla, pinta, reparteix octavetes, pedala, s'ensenya els pits. Es menja i es beu, s'aixequen enlaire centenars de patins. Es fan accions, es toca la percussió, es rapeja. S'escridassa a la seu del partit socialista, tal i com en la guerra es feu a la del partit conservador (els *media*, però, no diran ara que la ciutadania expressa malestar cívic, sinó que la turba marginal assetja els demòcrates). I sí, érem milers els qui formàrem una turba incontrolada, desbordant, que prenguérem el carrer amb una energia poques vegades vista, amb el plaer de sentir-nos junts i, a la vegada, ser tan diferents; amb la necessitat imperiosa d'expressar-nos, de comunicar-nos entre nosaltres, amb els altres, de ballar en un agermanament un mica delirant, de deixar enrere cada solitud i cada estigma, de trencar totes i cadascuna de les compartimentacions que ens converteixen en estranys. Aquell dia, les putes també patinaren, els skaters es van encaputxar, els radicals es besaren amb les transsexuals, aquestes tiraren ampolles als cordons dels antidisturbis i els antidisturbis fliparen amb les mares ballant samba, altres mares ens prenien els esprais de les mans perquè elles també volien redecorar les asèptiques seus dels partits polítics: paradoxalment, els graffiters eren els qui menys pintaven. Devien estar ocupats, enjogassats, movent el cul amb els *sound system* dels okupes del Poble Nou, que omplien la mani amb una música càlida i vitalista, juntament amb els xavals magrebins de les batucades i així successivament, en una hibridació total. La mani més rabiosament alegre viscuda en anys. Però hi va haver un moment en què un desconsiderat decidí que aquella alegria no tenia raó de ser, que no mereixíem tanta joia col·lectiva, que els nostres aspectes o els nostres estereotips no havien de ser airejats amb tanta lleugeresa, que no havíem d'arribar de cap de les maneres a l'aparador comercial de la Barcelona marca registrada, i aleshores ordenà, quan entràvem a Nou de la Rambla, una càrrega frontal vers els primers de la manifestació i ens atonyinaren de valent i tothom es dispersà entre carrerons, i alguns gairebé es foten a plorar, no tant de ràbia sinó de tristesa, per la bellesa trencada, per notar de cop la foscor de la nit o el fred de desembre. (La premsa l'endemà escopí amb tota la seva fúria, que si greus

enfrontaments, que si violència dels marginals: mentida.) Superàrem la càrrega, i la gent ni marxà a casa ni començà a desbarrar, tan sols es reagrupà intel·ligentment, seguí ballant en direcció a Sant Jaume, per carrerons i placetes: no van poder amb nosaltres...

Potser som això: un centpeus, però no com ens veuen des de fora, sinó com nosaltres ens vivim des de dins. Múltiples i ja no dispersos; invertebrats, però coherents quan actuem tots a una; no ens comuniquem ni reflexionem conjuntament, sinó que les nostres lluites autoinstituïdes es contagien mútuament repertoris de confrontació i organització, eixos de debat, instruments d'anàlisi... Suggerim a partir de l'acció, assentem alternatives quotidianes que ressonen més enllà d'elles mateixes, busquem el gaudi d'estar junts quan anem a afrontar un conflicte que ens afecta a tots els diferents *nosaltres*.

Enrere han quedat les diatribes tacticistes sobre aliances o hegemonia, no hi ha aliances entre subjectes precaris, ni pot donar-se una lògica d'hegemonia sobre el substrat de la precarietat. Hegemonia i aliances busquen vertebrar un subjecte major amb l'objectiu d'assolir l'envergadura del poder estatal, però nosaltres no ens mirem en el mirall de l'estat. Nosaltres no busquem la competència edípica amb l'estat, perquè no volem substituir un artifici de la representació per un altre. Aspirem a la consolidació de contrapoders autònoms, escoles del nou vincle social, fàbriques de la veritat en situació. Ens guia l'heurística de l'antipoder, la recuperació humana de les regnes de la seva condició total.

Notes

1. Les extraordinàries mobilitzacions dels «sense papers» tornarien a protagonitzar els carrers de la Barcelona metropolitana al llarg de tota la primavera del 2005, esdevenint, en la pràctica, l´únic *moviment social* significatiu d'ençà del triomf del govern Zapatero. En aquesta ocasió, les lluites dels migrants pretengueren formalment eixamplar els criteris del procés extraordinari de regularització encetat el març del mateix any, i *de facto* suposaren un qüestionament profund dels criteris mercantilistes que subjacien al procés (exigència de contracte de treball, etc.). Malgrat la contundència de les mobilitzacions (vagues de fam durant setmanes, centenars de migrants en tancades), el seu impacte social fou minimitzat encara més que en anteriors lluites; els *mass media* minoritzaren enormement les protestes i les aliances es teixiren en sectors igualment minoritzats: centres socials okupats, esquerra independentista, extrema esquerra, sindicats llibertaris. Malgrat tot, l'experiència constituí un pas important de confluència entre les pròpies comunitats de migrants —sobretot— pakistaneses o amazigs, així com en relació amb altres comunitats de lluita social.

Bibliografia

• Les hipoteques de la Transició

ALBARRACIN, J., «La política de los sindicatos y la dinámica del movimiento obrero», a Extezarreta, M. (coord.), *La reestructuración del capitalismo en España, 1970-1990*, Icaria, Barcelona, 1991.

ALMENDROS MORCILLO, *El sindicalismo de clase en España (1939-1977)*, Península, Barcelona, 1978.

BAYLOS, A., «La intervención normativa del Estado en materia de relaciones colectivas», a Miguélez, F. i Prieto, C. (coord.), *Las relaciones laborales en España*, Siglo XXI editores, Madrid, 1991.

BILBAO, A., «Trabajadores, gestión económica y crisis sindical», a Miguélez, F. y Prieto, C. (coord.), *Las relaciones laborales en España*, Siglo XXI editores, Madrid, 1991.

COLECTIVO ETCÉTERA, *La Transición a la modernidad y Transacción democrática*, autoeditat, 1998.

COLOMER, J. M., *El arte de la manipulación política: votaciones y teoría de juegos en la política española*, Anagrama, Barcelona, 1990.

CLAUDÍN, F., «El nuevo movimiento obrero español», a Diversos Autors, *Movimiento obrero y acción política*, Ed. Ara, Barcelona, 1975.

DEBORD, G., *Comentarios sobre la sociedad del espectáculo*, Anagrama, Barcelona, 1999.

DEL ÁGUILA, «Partidos, democracia y apatía: una interpretación», *Revista de Estudios Políticos*, 30, 1982.

—«La dinámica de la legitimidad en el discurso político de la transición», a Diversos Autors, *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*, Ed. CIS, Madrid, 1992.

DEL CAMPO, TEZANOS i SANTÍN, «La élite política española y la transición a la democracia», *Sistema*, 48, 1982, p. 21-61.

DEL VAL, Ariel, i altres, *El proyecto radical. Auge y declive de la izquierda revolucionaria en España (1964-1992)*, Ed. Los Libros de la Catarata, Madrid, 1994.

DIVERSOS AUTORS, «La huelga de Roca», *Teoría y Práctica*, 3, 1977.

DIVERSOS AUTORS, «Roca: experiencias de una lucha», *Teoría y Práctica*, 6, 1977.

DIVERSOS AUTORS, «Un año de luchas, un problema de fondo: las nacionalidades», *Teoría y Práctica*, 7, 1977.
DIVERSOS AUTORS, «La asamblea de los trabajadores de la Construcción», *Teoría y Práctica*, 8, 1977.
DIVERSOS AUTORS, «El movimiento asambleario del calzado», *Teoría y Práctica*, 14, 1977.
DIVERSOS AUTORS, «La SEAT, un proceso de unidad», *Teoría y Práctica*, 14, 1977.
DIVERSOS AUTORS, «Numax y Fisam: contra expedientes de crisis, control obrero», *Teoría y Práctica*, 15, 1978.
ELIZALDE PÉREZ, J., «Anarcosindicalismo y partitocracia en España», *Revista de estudios políticos*, 23, 1981, p. 169-184.
FERNÁNDEZ DE CASTRO, I., «Las luchas obreras en el cambio», *Transición*, 7, 1979.
FONT, J., *La vaga de Harry Walker de Barcelona*, Edicions Catalanes de París, 1972.
GARCIA RUIZ, J. L., «La banca espanyola en el segle XX», *L'Avenç*, 209, 1996, p. 34-53.
GÓMEZ, F., «Grandezas y miserias del movimiento libertario español hoy», a Diversos Autors, *La CNT ser o no ser. La crisis de 1976-1979*, Editorial Ruedo Ibérico, Barcelona, 1979.
HAMANN, K., «Afiliación, movilización y aliados políticos: las incógnitas del poder sindical español», *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 3, 1993, p. 107-125.
HARDT, M. i NEGRI, T., *Imperio*, Paidós, Barcelona, 2002.
HERREROS, J. L., «Las relaciones de trabajo», a Extezarreta, M. (coord.), *La reestructuración del capitalismo en España, 1970-1990*, Icaria, Barcelona, 1991.
HUNTINGTON, S., *La tercera ola: La democratización a finales del siglo XX*, Paidós, Barcelona, 1994.
LASHERAS, A., *Gasteiz, 3 de marzo de 1976. Un recuerdo 25 años después*, Ed. Arabera, Gasteiz, 2001.
LINZ-GÓMEZ, REINO-ORIZO-VILA, *Informe sociológico sobre el cambio político en España*, FOESSA, Euroamérica, Madrid, 1981.
LÓPEZ AGUDÍN, «Una doble tentación de la izquierda», *Zona Abierta*, 16, 1978, p. 13-29.
LUDEVID, M., «El estatuto contra los trabajadores», *Transición*, 12, 1979.
MIRAS, J., *Repensar la izquierda, refundar la política*, El Viejo Topo, Barcelona, 2003.
MORALES, R., «La Transició des de baix: la vaga de la construcció de Còrdova l'any 1976», *L'Avenç*, 207, 1996, p. 8-13.
MORÁN, A., «Auge y crisis de los grandes acuerdos sociales de los 80. De la clase obrera al mercado de trabajo», *Cuadernos de relaciones laborales*, 9, 1996, p. 13-55.
MORÁN, G., *El precio de la transición*, Planeta, Barcelona, 1991.
MOULIAN, T., *Chile actual. Anatomía de un mito*, LOM-ARCIS, Santiago de Chile, 1997.
NAVARRO ESTEBAN, J., *25 años sin Constitución*, FOCA, Madrid, 2003.
NEGRI, A., *El poder constituyente. Ensayo sobre las alternativas de la modernidad*, Libertarias, Madrid, 1994.
NOVOA, J. M., B*ancos, banqueros, bandidos*, Ed. Miatzen, Lizarra, 2002.
O'DONNELL i SCHMITTER, *Transsitions from authoritarian rule. Tentatuve conclusions about uncertain democracies*, The John Hopkins University Press, Baltimore-Londres, 1986.
ORRANTIA, M., *Por una alternativa libertaria y global*, Zero-Zyx, Bilbao, 1978.
ORTI, A., «Transición postfranquista a la Monarquía parlamentaria y relaciones de clase: del desencanto programado a la socialtecnocracia transnacional», *Política y sociedad*, 2, 1989, p. 7-19.

PARAMIO, L. i REVERTE, J. M., «Sin imaginación y sin principios. La izquierda durante el periodo constituyente», *Zona Abierta*, 8, 1979, p. 35-45.
PORTUONDO, E., «Transició política i crisi de militància a l'esquerra revolucionària (1974-1982)», *L'Avenç*, 207, 1996, p. 24-31.
RIERA, I. i BOTELLA, J., *El Baix Llobregat. 15 años de luchas obreras*, Ed. Blume, Barcelona, 1976.
ROCA, J., «La concertación social», a Miguélez, F. i Prieto, C. (coord.), *Las relaciones laborales en España*, Siglo XXI editores, Madrid, 1991.
RONDA, P., «La independencia informativa, un producto adulterado», *Transición*, 10-11, 1979, p. 32-36.
SANTAMARÍA, J., *Transición a la democracia en el sur de Europa y en América Latina*, Madrid, CIS, 1982.
SARTORIUS, N., *El resurgir del movimiento obrero*, Barcelona, Laia, 1976.
—*El sindicalismo de nuevo tipo*, Barcelona, Laia, 1977.
SEMPRÚN, C., «Los engaños de CCOO», *Cambio 16*, 247, 1976.
TARROW, S., *El poder en movimiento*, Alianza, Madrid, 1997.
TEJERO, A., «El panorama sindical tras el cambio político», *Zona Abierta*, 16, 1978.
VEGA GARCÍA, R., «Los contextos de la acción sindical: franquismo, transición y democracia», *Sociologia del Trabajo*, 36, 1999, p. 133-154.
VIRNO, P., *Virtuosismo y revolución*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2003.
WHITEHEAD, L., «International aspects of Democratization», a O'Donell-Schmitter-Whitehead, *Transitions from Authoritarian rules. Comparative Perspectives*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1986.
ZAMBRANA, J., *La alternativa libertaria*. Catalunya, Edicions Fet a mà, Badalona, 2000.
ZUFIAUR, «El sindicalismo español en la transición y la crisis», *Papeles de Economía Española*, 22, 1985.

• L'expropiació de la política

AGENCIA DE NOTICIAS ALTERNATIVAS, *Besós, crónica de una lucha anunciada*, autoedit-at, Barcelona, 1992.
AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Normes reguladores de la participació ciutadana*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2002.
ALAIN, C., *El impase ciudadanista. Contribución a la crítica del ciudadanismo*, Etcétera, Barcelona, 2001.
A/PARTE, 1, hivern 1991.
ASENS, J., «Penalitats del malestar, control i criminalització de les pobreses i les dissidències», a UTE, *Barcelona marca registrada. Un model per desarmar*, Virus, Barcelona, 2004.
AVV de Pubilla Casas, «La última batalla de una asociación de vecinos», *In/dolencia*, 1, 1981.
BENSAYAQ, M. i SZTULWARK, D., *Política y situación. De la potencia al contrapoder*, De mano a mano, Buenos Aires, 2000.
BONET, J., «Models de governabilitat i gestió del conflicte», a *Dossier de les Jornades Repensar l'autoorganització*, Barcelona, autoeditat, 2003.
BOTELLA, J., «La cultura política en la España democrática», a Cotarelo (ed.), *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*, CIS, Madrid, 1992.

CA LA DONA, *Ca La Dona*, Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona, 1997.
CANFORA, L., *Crítica de la retórica democrática*, Crítica, Barcelona, 2002.
CASTORIADIS, C., *Los dominios del hombre*, Gedisa, Barcelona, 1998.
C.B.C., «Formas organizativas y de lucha en los barrios», a Equipos de Estudio, *La lucha de barrios en Barcelona*, Elias Querejeta Ediciones, Madrid, 1976.
COLECTIVO SITUACIONES, *19 y 20. Apuntes para el nuevo protagonismo social*, Buenos Aires, De mano a mano, 2002.
—«Argentina, nuevas formas del protagonismo social», *Contrapoder*, 7, 2003.
—«Causas y azares. Dilemas del nuevo protagonismo social», www.situaciones.org, 2003.
COL·LECTIU, *Que ens deixin en pau. Moviments socials, repressió i muntatges policials*, Països Catalans, 2001.
COL·LECTIU CIUTAT-EMPRESA, resposta a qüestionari d'elaboració pròpia, Esplugues de Llobregat, 2003.
COMELLES, P. i MUÑOZ, J., «La insubmissió», a Assemblea d'Okupes de Terrassa (comp.) *Okupació, repressió i moviments socials*, Diatriba-Kasa de la Muntanya, Barcelona, 1999.
COTARELO, R. (comp.), *Transición política y consolidación democrática. España (1977-1986)*, Ed. CIS, Madrid, 1992.
COORDINADORA D'ATENEUS LLIBERTARIS DE BARCELONA, *Manifiesto*, 1980.
DISSIDÈNCIA, *Butlletí contraolímpic*, 0, Barcelona, 1988.
DOMÈNECH, X., «Materials per a l'esquerra radical», *Ordint la Trama*, 16, 2002.
EQUIP D'ANÀLISI POLÍTICA DE LA UAB i UNIVERSITAT DEL PAÍS BASC, *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: Antimilitarisme i okupació*, F. Jaume Bofill, Barcelona, 2002.
EQUIPOS DE ESTUDIO, *La lucha de barrios en Barcelona*, Elias Querejeta Ediciones, Madrid, 1976.
ESCOLES EN LLUITA, «La autogestión crea la Escuela Pegaso», *Bicicleta*, 2, 1977.
ETCÉTERA, «Diez años», *Etcétera, correspondencia de la guerra social*, 21, Barcelona, 1993.
FABREGAT, C., «Un triunfo previsto», *In/dolencia*, 3, Barcelona, 1983.
FERNANDEZ, D., «No ens podeu matar, ja estem morts», *Kale Gorria*, 21, 2003.
FERNÁNDEZ DURÁN, R., *La explosión del desorden. La metrópoli como espacio de la crisis global*, Madrid, Fundamentos, 1996.
FERRAJOLI, L. i ZOLO, D., *Democracia autoritaria y capitalismo maduro*, El Viejo Topo, Barcelona, 1980.
FERRAROTTI, F., *Una sociología alternativa*, Barcelona, Redondo Editor, 1973.
GARCÍA, I. (Ateneu Llibertari de Sants), *La lucha en los barrios*, Barcelona.
GARCIA, J., «Feminisme i moviment autònom», Barcelona, 2002.
GAVALDÀ, M., ORDIGUER, A., ROSENBERGER, H. i GERMINAL, R., *Agua, ¿mercancía o bien común?*, Alikornio, Barcelona, 2003.
HUERTAS, J. M. i ANDREU, M., *Barcelona en lluita. El moviment urbà 1965-1996*, FAVB, Barcelona, 1996.
ILLACRUA, revista d'actualitat i alternatives, 109, 2003.
INSTITUT D'ESTUDIS METROPOLITANS, *Análisis de un conflicto urbano: el caso de Sant Adrià del Besòs*, IEM, Barcelona, 1991.
JOAN, «Los ateneos, una alternativa a la alienación urbana», *Bicicleta*, 3, 1978.
LES TENSES, *Perquè parlem de sexisme en els espais alliberats*, Barcelona, 1997.

LÓPEZ PETIT, S. «Autonomía de clase o autonomía de lo político», *El Viejo Topo*, 28, 1979.
—«Ni cambio, ni recambio», *In/dolencia*, 3, Barcelona, 1983.
—*El Estado-guerra*, Hiru, Hondarribia, 2003.
LÓPEZ SÁNCHEZ, P. «Todos, mayoría y minorías en la Barcelona olímpica. Apuntes sobre el gobierno de lo social en la ciudad-empresa», *Economía y Sociedad*, 9, 1993.
MACPHERSON, C. B., *La democracia liberal y su época*, Alianza Editorial, Madrid, 1994.
MASALA, periòdic de ciutat vella, Barcelona, 2003.
MOUFFE, CH., *La paradoja democrática*, Gedisa, Barcelona, 2003.
NAVARRO, J., *25 años sin Constitución*, Foca, Madrid, 2003.
NAYA, A., «Las asociaciones de vecin@s», *El Borinot*, 9, 2001.
NEGRI, A., «Ocho tesis preliminares para una teoría del poder constituyente», a www.espaimarx.org.
—*El poder constituyente. Ensayo sobre las alternativas de la modernidad*, Libertarias, Madrid, 1994.
NEGRI, A. i HARDT, M., *El trabajo de Dionisos*, Akal, Madrid, 2003.
PALOMAR, P., «Dictadura franquista i transició: els moviments anticapitalistes», *Setze de Març*, 3, 2003.
PONS, J., respostes a entrevista d'elaboració pròpia, Sants, 2003.
PELÀEZ, Ll. i BLAS, A., «La insumisión y otros antimilitarismos», a Diversos Autors, *Creadores de democracia radical*, Icaria, Barcelona, 2002.
SERRA. G., «Intervenció sobre el moviment anti-OTAN i la repressió», a Assemblea d'Okupes de Terrassa (comp.), *Okupació, repressió i moviments socials*, Diatriba-Kasa de la Muntanya, Barcelona, 1999.
SETZE DE MARÇ, revista trimestral anticapitalista, 4, 2003.
TRABAJADORES DE HARRY-WALKER, *Harry-Walker, 62 días de huelga*, autoeditat, Barcelona, 1971.
URIBARRI, J. A., *Municipio, elecciones y vecinos*, Editorial Latorre, Madrid, 1978.
VANEIGEM, R., *Por una internacional del género humano*, Octaedro, Barcelona, 2000.
VEGA, C., «Tránsitos feministas», a http://www.sindominio.net/karakola/transitos.htm.
VELA, C., «Autocelebración de la impotencia. Observaciones a pie de calle sobre la guerra y la paz», Barcelona, 2003.
VILLASANTE, T., *Los vecinos en la calle. Por una alternativa democrática a la ciudad de los monopolios*, Ediciones de la Torre, Madrid, 1976.
VIRNO, P., «Do you remember counterrevolution?», *Contrapoder*, 4/5, 2001.
—*Virtuosismo y revolución. La acción política en la era del desencanto*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2003.
—*Gramática de la multitud. Para un análisis de las formas de vida contemporáneas*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2003.
ZAMBRANA, J., *La alternativa libertaria. Catalunya 1976-1979*, Edicions fet a mà, Badalona, 2000.

• Precarietat, desobediència, autoorganització

ALTAVEU, publicació arran de la reunió de caps d'estat de la UE, 1, 2, 3 i 4, Barcelona, 2002.
AMORÓS, M., *Barcelona entre vallas y flores. Reflexiones tras la jornada del 16 de marzo*, autoeditat, Barcelona, 2002.
ANÒNIM, *Carcelona '92-Què representa la Barcelona 92?*, Barcelona, 1991.
ANÒNIM, *Ha arribat el moment de pensar en l'autodefensa*, Barcelona, 2000.

ANÒNIM, *Cap a la constitució de noves afinitats polítiques*, 2001.
ANÒNIM, *Reprimint el present matareu el demà*, Barcelona, 2001.
ANÒNIM, *Documents debat al CSO Tajo: Contrainformació*, Barcelona, 2001.
ARNAU, *Apuntes sobre esto de crear espacios de coordinación*.
ASAMBLEA DE TRABAJADORES/AS DE BADÍA, «Este es el comienzo», Badia, 1995.
ASSEMBLEA DE DETINGUTS DEL 12 D'OCTUBRE, *Manifestat que es ben lícit*, dossier autoeditat, Barcelona, 2002.
ASSEMBLEA D'OKUPES DE BARCELONA, *Dossier Okupació*, autoeditat, Barcelona, 1996.
BILBAO, A., «El trabajador socializado», *Sociologia del Trabajo*, 4, Madrid, 1988.
BLISSET, L. i BRUNZELS, S., *Manual de guerrilla de la comunicación*, Virus editorial, Barcelona, 2000.
BONET, J. i UBASART, G., «Ambivalencia de la potencia», *Contrapoder*, 8, Madrid, 2004.
BUTLLETÍ DE LES ASSEMBLEES CONTRA L'ATUR I LA PRECARIETAT, 3, 1998.
CAÑADAS, E. i CAPRILE, M., «Experiencias en torno al debate sobre la política sindical hacia la juventud», *Realitat, revista teòrica del PCC*, 41, Barcelona, 1994.
COLECTIVO SITUACIONES, *Argentina. Apuntes para un Nuevo Protagonismo Social*, Virus editorial, Barcelona, 2003.
CONTRAINFOS, *Anuaris 1999* i *2000*, Virus editorial i Contrainfos, Barcelona, 1999 i 2000.
CSO Hamsa, *CSO Hamsa, dossier*, autoeditat, Barcelona, 2004.
DE NICOLA, A., «La rappresentazione impossibile», *Posse*, Roma, 2003.
DEL RÍO, S. i PÉREZ, A., «La economía desde el feminismo: trabajos y cuidados», *Rescoldos*, 7, 2002.
DERIVE APPRODI, «Lugares comunes. Nuevos espacios de politización», *Contrapoder*, 8, 2004.
DIVERSOS AUTORS, *Ponències jornades No 92*, autoeditat, Barcelona, 1990.
DIVERSOS AUTORS, *Dossier de textos de Trenquem el silenci, Jornades de lluita social*. autoeditat, Barcelona, 1999.
DOMÈNECH, X., *Quan el carrer va deixar de ser seu*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.
EL BORINOT, Periòdic mensual de Vallcarca, el Coll, la Salut i Gràcia, 10, Barcelona, 2000.
ENCONTRE, *Papers de l'encontre de Ribes*, autoeditat, Ribes, 2002.
ESTÀ TOT FATAL, publicació arran de la reunió del Banc Mundial, 0, 1 i 2, Barcelona, 2001.
ETCÉTERA, Correspondencia de la guerra social, 17, gener 1991, i 19, febrer 1992.
EXPÓSITO, M., «De la desobediència civil a la desobediència social», *Transversal. Revista de Cultura Contemporània*, 19, Lleida, 2002.
FOTI, A., «MayDay, MayDay», *Global magazine*, 3, Roma, 2003.
HOLLOWAY, J., *Cambiar el mundo sin tomar el Poder*, El Viejo Topo, Madrid, 2002.
ILLACRUA. Actualitat i Alternatives, diversos números, Barcelona.
LA BURXA, periòdic de comunicació popular, 0, Barcelona, 1998.
LA LLETRA A, «¿A qué jugamos? Editorial», *La Lletra A*, 40, 1994.
LARA, A. L., «Una aproximación al ecosistema de la nueva fuerza de trabajo», *Rebeldía*, 9, Mèxic, 2003.
LES TENSES, *La història d'una la historia de moltes*, autoeditat, Barcelona, 2001.
LÓPEZ, P., *Un verano con mil julios y otras estaciones*, Siglo XXI, Madrid, 1993.
LUSSURGIU, A., «Sulla practica della disobbedienza», a Diversos Autors, *Controimperio. Per un lessico dei movimenti globali*, Ed. Manifestolibri, Roma, 2002.

MARTÍN, E., *Reflexions posteriors a la tancada de immigrants a la Parròquia, febrer-març 2001*, autoeditat, Parràquia de Sant Medir (Sants), Barcelona, 2001.
MARTINEZ LÓPEZ, M., *Okupaciones de viviendas y Centros Sociales*, Virus editorial, Barcelona, 2002.
MATTINI, L., «Sujeto y trabajo», a Diversos Autors, *Contrapoder*, De mano a mano, Buenos Aires, 2001.
MAX, «La Crisis Cíclica de la Protesta. Hacia nuevas formas de articulación», Barcelona, 2001.
MIRÓ, I., «Les okupacions de la desobediència al contrapoder», *Transversal. Revista de Cultura Contemporània*, 19, Lleida, 2002.
MIRÓ, I. i ORTIZ, D., *Treball, valors i canvi. Les ruptures de la precarietat*, Secretaria General de Joventut, Barcelona, 2001.
MOC, *En legítima desobediencia*, Ed. Traficantes de sueños, Madrid, 2002.
MOLOTOV. periódico de Contrainformacion, diversos numeros, Madrid.
NEGRI, A., «Multitud y metrópoli», a www.espaimarx.org, 2001.
ORTIZ, D., «Les ETT: la institucionalització de la precarietat», *Revista Catalana de Sociologia*, 7, 1998.
PLATAFORMA DE TREBALLADORES I TREBALLADORS DE TELEFÒNICA, *En construcció*, 1.
PLATAFORMES PER UN TREBALL DIGNE, «Cap a un augment de la dualització de la lluita laboral als anys 90», document de debat per a la Conferència Mediterrània Alternativa, Barcelona, 1995.
PLATAFORMA UNITÀRIA PER LA PAU, *Per la pau, no a la desfilada militar*, Exlibris, SCCL, Barcelona, 2001.
PRECARIAS A LA DERIVA, *A la deriva por los circuitos de la precariedad femenina*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2004.
QUE ENS DEIXIN EN PAU. Periòdic Antirepressiu, número únic, Barcelona, 2001.
RAPARELLI, F., «Insorgenze atipiche», *Global*, 3, Roma, 2003.
RECIO, A., *«Adeu a la Revolució?», Demà, Periòdic per la Revolta*, Barcelona, 1991.
REVELLI, M., «La fàbrica postfordista se transforma en institución total», *Contrapoder*, 4/5, Madrid, 2001.
RODRIGUEZ, E., «La transfiguración de la producción. La organización del trabajo y de la vida en las sociedades de la precariedad», *Contrapoder*, 4/5, Madrid, 2001.
TIDDI, A., *Precari. Percorsi di vita tra lavoro e non lavoro*, DeriveApprodi, Roma, 2002.
TRENQUEM FILES. Publicació arran de la desfilada Militar, número únic, Barcelona, 2000.
UNIÓ TEMPORAL D'ESCRIBES, *Barcelona marca registrada*, Virus editorial, Barcelona, 2004.
UNIVERSIDAD NÓMADA, «El movimiento global en la metrópolis madrileña», *Contrapoder*, 7, Madrid, 2003.
VIRNO, P., «Diez tesis sobre la multitud y el capitalismo posfordista», a *Gramática de la multitud*, Ed. Traficantes de sueños, Madrid, 2003.
YOMANGO, «De las acciones Yomango a la Guerrilla Mangueting», a www.yomango.net, 2003.

Altres títols publicats:

Miguel Martínez López

Okupaciones de viviendas y de centros sociales
Autogestión, contracultura y conflictos urbanos

El análisis de los orígenes, contenidos teóricos, formas de lucha, historia y circunstancias que dan lugar al movimiento okupa en el Estado español, nos permite acercarnos a uno de los movimientos sociales de mayor importancia de los últimos 20 años. El conocimiento directo del entorno y la labor de investigación de Miguel Martínez, basada en la consulta de octavillas, panfletos, dossieres, fanzines y revistas del entorno okupa, así como su participación en foros de discusión y las conversaciones con algunos de sus protagonistas nos dan una visión muy cercana del día a día de la okupación.

330 págs., 13 euros, ISBN: 84-88455-36-4

Diego Giachetti

Italia más allá del 68. Antes, durante y después del movimiento

El 68 fue la respuesta desde el movimiento estudiantil al anquilosamiento de las organizaciones tradicionales de la izquierda, en un contexto de luchas y revueltas en todo el mundo; fue el intento de establecer alianzas y estrategias comunes con el movimiento obrero, esfuerzos que tuvieron su continuidad y dieron sus frutos en el 69 y años posteriores, pasando por diferentes etapas que eclosionan en el movimiento del 77 y la llamada «área de la autonomía».

280 págs., 17 euros, ISBN 84-96044-76-9

Alessandro De Giorgi

Tolerancia cero. Estrategias y prácticas de la sociedad de control

Prefacio de Toni Negri, presentación y traducción de Iñaki Rivera y Marta Monclús

La crisis del fordismo y del Estado de Bienestar ha traído consigo un cambio profundo en las formas de concebir y ejecutar el control social. Cada vez más alejada de consideraciones resocializadoras, la criminología neoliberal apuesta decididamente por el control preventivo del delito, más que por incidir en sus causas, y por la exclusión permanente (reclusión o expulsión) más que por opciones de reintegración social. El caso de la inmigración extracomunitaria le sirve a De Giorgi para ilustrar el peso que las nuevas filosofías penológicas de «tolerancia cero» están adquiriendo actualmente en Europa.

183 págs., 14 euros, ISBN 84-96044-50-5

David Fernández

Cròniques del 6. I altres retalls de la claveguera policial
Del Cinema Princesa a l'absolució dels Tres de Gràcia (1996-2006)

Pròleg d'Arcadi Oliveras; epílegs d'August Gil Matamala, Albert Martínez, Ester de Pablo, Gabriela Serra, Iñaki Rivera, Jaume Asens i Guille Reyes

Darrera el nostre Estat de Dret s'hi desenvolupa, sovint amb complicitat de les autoritats, un infraestat clandestí i en la completa il·legalitat. Té els seus propis codis i regles del joc i no resulta sempre fàcil desxifrar-los. El llibre ho fa des de la indignació moral i la ironia, i posa de manifest la fal·làcia de la visió idíl·lica i institucional de la policia com a garant de les llibertats i drets ciutadans.

318 págs., 17 euros, ISBN 84-96044-80-7

grupo autónomo a.f.r.i.k.a./Luther Blisset/Sonja Brünzels

Manual de guerrilla de la comunicación. Cómo acabar con el mal

El surgimiento de nuevos movimientos sociales en la última década se ha visto acompañado de nuevas formas de ocupación del espacio público y de entender la (contra)información. Sin embargo, muchas de estas formas no son nuevas. En el manual se hace un exhaustivo repaso histórico y conceptual de los grupos, ideas y formas de actuación que podemos asociar a la práctica de la guerrilla de la comunicación.

234 págs., 13,20 euros, ISBN: 84-88455-84-4

Reunión de Ovejas Electrónicas (ROE)

Ciberactivismo. Sobre usos políticos y sociales de la red

...open source, desobediencia civil electrónica, BBS, 2600, software libre, floodnet, hacktivismo, net-art, chaos computer club, ciberfeminismo, indymedia, netstrike, BSD, servidor, crackers, netwar, creative commons, underground, ciberpunk, TAZ, piratería informática, critical art ensemble, hacklab, interfaz, cibercafé, GNU/linux, wireless, pangea, virus, gombo13, anarquismo...

Todo esto y mucho más, que nos permite acercarnos a la historia y presente de Internet, así como a las nuevas posibilidades de activismo político (y de control social) que se han abierto con este nuevo medio de communicación.

318 págs., 19 euros, ISBN 84-96044-72-6

Raúl Zibechi

Dispersar el poder. Los movimientos como poderes antiestatales

Prólogo de Raquel Gutiérrez Aguilar y Luis A. Gómez

Durante los momentos insurreccionales la movilización disuelve las instituciones, tanto las estatales como las de los movimientos sociales. Las sociedades en movimiento, articuladas desde el interior de su cotidianeidad, fisuran los mecanismos de dominación, rasgan los tejidos del control social, dispersan las instituciones; dejan, en resumidas cuentas, expuestas las fracturas societales que la misma sociedad, al moverse, al deslizarse de su lugar anterior, pone al descubierto. Esto en lo que ha podido observar Cibechi en su análisis de los movimientos indigenas en Bolivia hast el ascenso de Evo Morales al poder.

224 págs., 15 euros, ISBN: 84-96044-85-8

Colectivo Situaciones

ARGENTINA apuntes para el nuevo protagonismo social

Los acontecimientos del 19 y 20 de diciembre en Argentina, con motivo de la congelación de los depósitos bancarios, dieron lugar a una revuelta popular de dimensiones hasta ese momento desconocidas, pero que avivaron y enriquecieron experiencias anteriores de resistencia popular, y dieron lugar a una amplia red de piquetes, asambleas, escraches, ocupaciones de fábricas y nudos de trueque.

256 págs., 12 euros, ISBN: 84-96044-10-6

Cajo Brendel y Henri Simon

Ilusiones políticas y lucha de clases. Del antifranquismo al postfranquismo

Prefacio de Santiago López Petit

El final de la dictadura franquista no fue tanto el fruto de la oposición organizada interna como de las necesidades de modernización del capital. Es por eso que las fuerzas del capital fueron las primeras interesadas en la integración de un movimiento obrero autónomo que había ido creciendo al margen de los sindicatos y partidos tradicionales, para asegurarse un interlocutor fiable a la hora de fijar la cuota de explotación de los trabajadores en el Estado español.

216 págs., 11 euros, ISBN: 84-96044-42-4

Unió Temporal d'Escribes (UTE)

Barcelona, marca registrada. Un model per desarmar

Barcelona i la seva àrea metropolitana han patit importants transformacions, que responen a un projecte capitalista de reordenació de la ciutat, gestat al marge de les persones que hi viuen. En tres grans blocs s'analitzen qui i com governa la metròpoli i les grans estratègies territorials; les pràctiques socioterritorials aplicades per impulsar el creixement econòmic i la governabilitat social; i les operacions en que això es concreta al territori urbà.

344 pàgs., 14 euros, ISBN 84-96044-46-7